

Sisällys

PÄÄKIRJOITUS

- Kruununprinsessan uudet vaatteet
Leena Vastapuu, Anitta Kynsilehto & Eeva Puumala 3

ARTIKKELIT

- 📖 Globaali terveysturvallisuus: Käsitteen moninaisuus, kiistanalaisuus ja vaihtoehtoiset lähestymistavat
Maisa Borg 9
- 📖 Kriisinhallinnan vaikuttavuuden arviointi toimintana Suomessa
Johanna Hakanen & Jyrki Ruohomäki 26

KATSAUSARTIKKELIT

- 📖 Pieni, miehinen ja sosiaalidemokraattinen: Suomen ulkopoliittikan eliitti 2000–2023
Johanna Ketola 42

KESKUSTELUA

- Kolonialismin hauntologiasta Palestiinassa
Mikko Joronen & Antti Tarvainen 59
- Aktivismia vai akateemista tutkimusta?
André Swanström 75
- Asuttajakolonialismi Palestiinassa: Oikeutuspuheesta kriittiseen tutkimukseen
Mikko Joronen & Antti Tarvainen 85
- Johan Galtung (1930–2024): Rauhantutkimuksen pioneeri
Unto Vesa 92

LEKTIOT

- Turvallisuuden uudelleenkuivittelu kehon kautta: Etelä-Korean aseistakieltäytyjät
Ihntaek Hwang 99
- Autoritarismin ja uusliberalismin sommitelmat venäläisyliopistoissa
Luliia Gataulina 103

KIRJA-ARVIOITA

- Gaza: Arkea palestiinalaisäidin silmin ja sotaa norjalaisten lääkärien todistamana (El-Haddad ja Gilbert & Fosse)
Anitta Kynsilehto 110
- Kuvien monimerkityksellisyydestä maailmanrauhaan? (Bellmer & Möller)
Aapo Jumppanen 115
- Ohjeita kirjoittajille 118

Kruununprinsessan uudet vaatteet

Ruotsin kuningashuone tiedotti hiljattain, että kruununprinsessa Victoria tulee aloittamaan syksyllä 2024 upseerikoulutuksen. Kruununprinsessan sanotaan näin yhtäältä valmistautuvan tulevaan rooliinsa valtionpäänä ja toisaalta täydentävän aikaisempaa sotilaallista koulutustaan (Kungahuset 2024). Ruotsin maanpuolustuskorkeakoulun ja puolustusvoimien järjestämä niin sanottu erityinen upseerikoulutus on 20–25 kuukautta kestävä kokonaisuus, joka on suunnattu akateemisen tutkinnon jo suorittaneille Ruotsin kansalaisille.

Ruotsin kuningas toimii ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajana ja on Ruotsin puolustusvoimien ylin edustaja. Ruotsin kuninkaalla ei kuitenkaan ole muodollisia valtaoikeuksia, vaan hänen roolinsa on pääasiassa seremoniallinen. Kruununprinsessan koulutuksen taustalla onkin kansallista ja kansainvälistä imagopolitiikkaa sekä Ruotsin vientiteollisuuteen liittyviä merkittäviä intressejä.

Asukasmäärään suhteutettuna Ruotsi on yksi maailman suurimmista asevejistä. Vuonna 2023 Ruotsi vei sotatarvikkeita yli 1,5 miljardilla eurolla (18 miljardia kruunua). Kasvua vuoteen 2022 verrattuna oli noin 18 prosenttia (ISP 2024). Ruotsin Nato-jäsenyyden odotetaan tuovan merkittäviä uusia tilauksia maan aseteollisuudelle, ja esimerkiksi Saabin osakkeiden hinta onkin kolminkertaistunut helmikuun 2022 ja maaliskuun 2024 välillä (Hivert 2024).

Wayne Stephen Coetzeen, Sebastian Larssonin ja Joakim Berndtssonin (2023) mukaan Ruotsin ase- ja puolustusteollisuus on onnistunut hyödyntämään menestyksekkäästi Ruotsin kansallista imagoa vastuullisena ja rauhanomaisena toimijana. Yksinkertaistettuna aseteollisuuden viesti on: jos ja kun aseita on hankittava, tehkää se ”vastuulliselta Ruotsilta”.

Kruununprinsessan tuleva koulutus onkin asetettava tähän laajempaan ulko- ja turvallisuuspoliittiseen kontekstiin. Kansakunnan seuratuimman naisen upseerikoulutus viestii uudenlaisesta Ruotsista, joka valmistautuu päättäväisesti puolustamaan ”ruotsalaisia” vapauden ja edistyskäsitysten arvoja. Puolustuspoliittisten suunnanvetojen ja vienninedistämisen ohella kuningashuone osallistuu näin Ruotsin ulkopolitiikan uudelleenbrändäykseen. Feministisen ulkopolitiikan edelläkävijänä aikaisemmin ratsastanut Ruotsi teki täyskäännöksen vuoden 2022 hallitusohjelmassaan. Uuden linjauksen mukaan sukupuolten tasa-arvo tulisi yhä olemaan Ruotsille keskeinen teema, mutta feministisen ulkopolitiikan aikakausi olisi lopussa.

Näin onkin tapahtunut. Vaikka voidaan kriittisesti tarkastella, minkälaista tasa-arvoa Ruotsin feministinen ulkopolitiikka oikeastaan ajoi (esim. Nylund ym. 2023), Ruotsin nykyinen ulkopolitiikka on kaukana feminismistä. Feminismin tavoitteena on kaikkien sukupuolten yhtäläisten oikeuksien ja mahdollisuuksien edistäminen yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Naisten määrän muodollisen lisäämisen sijaan aidosti feministisen ulkopolitiikan tulisi ravisella sellaisia ulkopolitiikan ja diplomatian käytäntöjä, jotka tuottavat ja toisintavat epäoikeudenmukaisuutta ja syrjintää.

Asevientä on mahdotonta perustella feministisillä argumenteilla, vaikka teollisuudenhaara siihen aktiivisesti pyrkiikin. Ruotsalaiset rauhanjärjestöt ovat nostaneet ristiriidan esille jo feministisen ulkopolitiikan aikakaudella, mutta samalla korostaneet jatkuvan dialogin tärkeyttä hallituksen ja rauhanjärjestöjen välillä.

Sittemmin dialogin mahdollisuudet on katkaistu. Strategisesti jouluaaton aattona 2023 Ruotsin hallitus ilmoitti lopettavansa lähes satavuotisen perinteen, jonka mukaisesti rauhanjärjestöjen työtä on rahoitettu hallituskoalition kokoonpanosta riippumatta (Fröjmark ym. 2024). Suomi seurasi huhtikuussa 2024 Ruotsin mallia ja ilmoitti lopettavansa suomalaisen rauhanjärjestöjen rahoituksen seuraavan vuoden alusta (Kangas 2024). Vain kuukautta myöhemmin tiedotettiin ulkoministeriön kansalaisjärjestöille myöntämien valtionavustusten lakkauttamisesta. Tällä avustuksella on tuettu järjestöjen Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisiin linjauksiin ja kansainvälisiin sitoumuksiin liittyvää toimintaa (Aaltonen 2024). Onkin merkittäviä, miksi kummassakin maassa on tehty täyskäännös suhteessa järjestäytyneen kansalaisyhteiskunnan ja rauhantyön tukemiseen.

Kansalaisyhteiskunnassa päätöksiä on kritisoitu laajasti sekä Suomessa että Ruotsissa. Suomen YK-liiton toiminnanjohtaja Helena Laukon mukaan maan hallitus ei näytä haluavan ”resursoida toimintaa, joka nostaa ikäviä asioita pöydälle” (Pelli 2024), kun Ruotsin järjestöjen 21 toimijaa arvioivat, että ”kyse tuskin on rahasta vaan jostain muusta” (Fröjmark ym. 2024). Samaan aikaan myös erilaiset uudemmat toimijaryhmät ovat organisoituneet ja ilmaisseet tyytymättömyyttään toteutettavaan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Maailmalla laajenneet opiskelijaprotestit ovat käynnistyneet loppukevällä 2024 myös Suomen ja Ruotsin yliopistokaupungeissa. Protesteilla herätellään yliopistoyhteisöä kyseenalaistamaan ristiriitaisia linjauksia venäläisten ja israelilaisten akateemisten toimijoiden suhteen; kun vuorovaikutus edellisten kanssa on kategorisesti kielletty, vastaavaa linjausta ei ole tehty kansanmurhaa Gazassa toteuttavaa Israelia koskien.

Ruotsin maaperällä on kuohunut myös muutoin. Keväällä vellonut keskustelu Israelin edustajan osallistumisesta Euroviisuihin Malmössä ja protestiliikehdintä niin viisujen osallistujien toimesta kuin viisujen ulkopuolella on osaltaan muistuttamassa siitä, että kaksoisstandardeja ei niellä kyseenalaistamatta. Malmön kaupunki joutui kiusallisen kohun keskelle, kun Folkets Park -puistoon sijoitetun Euroviisukylän välittömässä läheisyydessä olevan laillisen graffitiseinän Palestiinaa tukevat graffitit maalattiin peittoon (*Dagens Nyheter* 2024). Kaupunki vetosi virheeseen ja pyysi nopeasti toimintaansa anteeksi (SVT 2024). Tapaus herätti keskustelua sananvapauden tasapuolisesta toteutumisesta, kun samalla Koranin polttaminen julkisessa kaupunkitilassa on sallittu juuri sananvapauteen vedoten.

Tässä tuplanumerossa julkaistuja artikkeleita ja keskustelupuheenvuoroja yhdistävät teemaattisesti kansainvälispoliittiset kriisit, niihin liittyvä päätöksenteko sekä kriisitilanteista oppiminen. Numeron avaavassa artikkelissaan ”Globaali terveysturvallisuus: Käsitteen moinaisuus, kiistanalaisuus ja vaihtoehtoiset lähestymistavat” Maisa Borg tarkastelee terveysturvallisuuden käsitettä ja sen teoretisointia. Terveiden näkeminen turvallisuuskysymyksenä nousi julkiseen keskusteluun ja tietoisuuteen erityisesti koronapandemian myötä, mutta aihepiiri on valtavirtaistunut jo 2000-luvulla. Artikkelissaan Borg esittelee terveysturvallisuuden käsitteen taustoja, erilaisia määritelmiä ja näiden teoreettisia lähtökohtia. Käytyään läpi käsitteelle ja sitä edistäneille toimijoille annettua kritiikkiä Borg pohtii myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja ja määritelmiä terveyden ja turvallisuuden risteävyyksien tarkasteluun. Kuten Borg toteaa, tarve tarkastella näitä kytköksiä niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla

tulee jatkumaan myös tulevaisuudessa – esimerkiksi siksi, että seuraava globaalin pandemian aiheuttama kriisi on todennäköisesti jo nurkan takana.

Artikkelissa ”Kriisinhallinnan vaikuttavuuden arviointi toimintana Suomessa” Johanna Hakanen ja Jyrki Ruohomäki paneutuvat vaikuttavuuden käsitteeseen ja mitattavuuteen osana kriisinhallintaa. Käyttäen aineistonaan selvityksiä, jotka on laadittu Suomen osallistumisesta Afganistanin kriisinhallintaoperaatioihin, kirjoittajat tarkastelevat vaikuttavuuden ja siihen liitettyjen tavoitteiden käsitteellistämistä ja käyttämistä Suomessa. Hakasen ja Ruohomäen analyysi osoittaa, että suomalaisen kriisinhallinnan vaikuttavuuden arvioinnissa on vielä paljon kehitettävää. Kontekstin huomioon ottaen tarvittaisiin arviointitapoja, joissa arvioitavat tavoitteet ja arviointiprosessi toimisivat samalla hierarkian tasolla. Lisäksi kirjoittajat korostavat, että Suomen kriisinhallintaosallistumisen tavoitteet tulisi itsessään tehdä läpinäkyvimmiksi.

Ulkopoliittinen päätöksenteko on usein liitoksissa kriiseihin ja niihin reagoitiin. Katsausartikkelissaan ”Pieni, miehin ja sosiaalidemokraattinen: Suomen ulkopoliittikan eliitti 2000–2023” Johanna Ketola tarkastelee ulkopoliittisen vallan määrällistä jakautumista yhtäältä miesten ja naisten ja toisaalta poliittisten puolueiden välillä 2000-luvun Suomessa. Ulkopoliitikalle keskeisten instituutioiden – tasavallan presidentin, ulkoministerin ja ulkoasiainvaliokunnan – analyysi osoittaa, että ulkopoliittikan keskeisissä tehtävissä ulkopoliittisen vallan käytölle on ollut eniten mahdollisuuksia sosiaalidemokraateilla ja toiseksi kokoomuksella. Lisäksi miehillä on ollut naisia enemmän mahdollisuuksia ulkopoliittisen vallan käyttöön. Ketola toteaaakin, että lopullinen sukupuolten tasa-arvo on suomalaisen ulkopoliittikan instituutioissa yhä saavuttamatta, vaikka Suomi usein mielletäänkin kansainvälisillä areenoilla tasa-arvoa edistävänä toimijana.

Paitsi julkisessa keskustelussa, myös tutkijoiden piirissä Israelin toiminta Gazassa ja laajemmin suhteessa Palestiinaan on herättänyt tiukkasanaista debattia. Tässä numerossa siihen osallistuvat Mikko Joronen ja Antti Tarvainen, joiden teksti ”Kolonialismin haunologiasta Palestiinassa” peräänkuuluttaa akateemiseen tutkimukseen tukeutuvan kriittisen argumentaation tärkeyttä kiistanalaisten aiheiden tarkastelussa. Jorosen ja Tarvaisen tekstin pohdinnat kumpuavat André Swanströmin *politiikasta.fi*-alustalla julkaistusta tekstistä. Keskustelutekstissään Joronen ja Tarvainen varoittavat luomasta helppoja vastakkainasetteluja tutkimusperustaisessa keskustelussa. Tekstinsä lopuksi he pohtivat Israelin ja palestiinalaisten oikeudenmukaista suhdetta tutkimukseen pohjautuvan, ei-lineaarisen tulevaisuushorisontin näkökulmasta.

André Swanström vastaa tekstissään ”Aktivismia vai akateemista tutkimusta?” Jorosen ja Tarvaisen kritiikkiin. Hän peräänkuuluttaa historiallisen, pitkän aikavälin, perspektiivin omaksumista ja historiallisten prosessien sekä historioitsijoiden hallitsemien menetelmien merkitystä Israel/Palestiina-keskustelussa. Hänen mukaansa kolonialismi ei missään muodossa sovellu Israelin ja palestiinalaisten välisten suhteiden tarkasteluun. Swanström painottaakin *longue durée* -perspektiiviä tämän suhteen ymmärtämisessä. Tekstissään hän toteaa israelilaisten kokevan kolonialismiviitteet antisemitistisenä ja Israelin valtion legitimitietin kiistävänä tulokulmana. Lopuksi Swanström esittää, että asuttajakolonialismiin kiinnittyvä akateeminen tutkimus edistää israelilaisten epäinhimillistämistä.

Keskusteluosion loppuksi Mikko Joronen ja Antti Tarvainen vastaavat Swanströmille tekstillään ”Asuttajakolonialismi Palestiinassa: Oikeutuspuheesta kriittiseen tutkimukseen”. He kyseenalaistavat ajatuksen, että jokin tietty menetelmä tai tieteenala omaisi tietämisen auktoriteetin suhteessa tutkimusaiheeseen. He painottavat asiakeskeisen argumentaation tärkeyttä sekä historian poliittisen käytön tarkkaa analyysia. Joronen ja Tarvainen argumentoivat sen puolesta, että yhteiskunnallisesti ajankohtaisiin ilmiöihin tarttuvalla tutkijalla on vastuu tarjota keskusteluun tutkimuspohjaisia näkökulmia.

Kriittinen, asialähtöinen keskustelu on olennainen osa tieteellistä työtä ja akateemista tutkimusta. Tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluu itseäänkorjaavuus, kumulatiivisuus ja kriittisyys. Laajaa yhteiskunnallista keskustelua herättävät aiheet tuovat kysymykset tieteestä ja tieteellisestä tiedosta vahvoina esiin. Yrjö Hailan (2006, 236) mukaan ”tiede on tavallaan ’ortogonaalisella’ akselilla tiedon ulottuvuuksiin nähden: se koettaa hankkia tietoa tosiasioista [tapahtumakuluista] ja määritellä näille mielekkään tulkintakehyksen samassa, moninaisesti käytäntöihin sitoutuneessa prosessissa”.

Hailan ajatusten mukaisesti tutkijan tehtäväksi tulee hahmottaa ”tietyntyypisten tilanteiden mahdollisuuksien avaruutta ja jäsentää tekijöitä, joiden vaikutuksesta erilaisten kehityskulkujen todennäköisyydet eriytyvät” (ma., 238). Karkeasti sanottuna varman tiedon ja totuuden sijasta tutkija kartoittaaakin yhtäältä kehityskulkuja, jotka ovat tuoneet meidät nykyiseen tilanteeseen ja toisaalta hahmottelee minkälaisia mahdollisuuksien avaruuksia tämä ymmärrys eteen luo. Haila luonnehtii lähestymistapaa kompleksisten systeemien tutkimuksen heuristiikaksi, jonka voidaan ajatella sopivan lähtökohdaksi valtaosassa yhteiskuntatieteellistä tutkimusta.

Sen sijaan, että sulkisimme joitakin käsittelytapoja kategorisesti pois, kuuluu tieteellisen keskustelun luonteeseen, että tietämisen ehdoista, perusteista ja rajoitteista keskustellaan asiakeskeisesti, tutkimusperustaiseen näyttöön nojaten ja sitä kriittisesti reflektoiden. Juuri tähän liittyy tieteellisen tiedon kumulatiivinen, mutta myös omat rajansa ja rajoitteensa tunnistava, luonne. Samalla on varottava ontologista tai moraalirelativismia, jossa se, mikä on oikein tai väärin, on riippuvaista valitusta näkökulmasta. Tässä mielessä tieteellinen tutkimus voi olla vahvan normatiivista. Rauhan- ja konfliktitutkimuksen perinteessä, kuten Johan Galtungin perintö meitä edelleen muistuttaa, sen jopa tulee olla normatiivista. Galtungin (1969, 186) mukaan rauhantutkimuksen ytimessä on edistää rauhaa, olla tutkimusta kohti rauhaa. Tämä vaatii moniäänistä, tieteelliseen argumentointiin perustuvaa keskustelua eri lähestymistapojen mahdollisuuksista ja edellytyksistä tukea rauhanomaista kehitystä.

Pohjoismaisen rauhantutkimuksen pioneerina tunnettu Johan Galtung menehtyi 93-vuotiaana helmikuussa 2024. Unto Vesan muistokirjoitus esittelee Galtungin erittäin laajaa, yli kuusi vuosikymmentä kattavaa tuotantoa ja sen taustoja. Uransa aikana Galtung kehitti rauhantutkimuksen ja laajemmin yhteiskuntatieteiden keskeisiä käsitteitä, kuten positiivisen ja negatiivisen rauhan sekä rakenteellisen väkivallan. Galtungin vertaansa vailla oleva panos onnistui yhdistämään teorian ja käytännön, korostaen samalla monitieteisyyden ja kansainvälisyyden merkitystä konfliktien ratkaisemisessa ja rauhan edistämisessä, Vesa toteaa.

Tämä numero sisältää lisäksi kaksi *lectio praecursoria* -esitelmiin perustuvaa tekstiä ja kaksi kirja-arviota. Kahta edellistä leimaa yhtäältä olemassa olevan todellisuuden kuvaileminen ja toisaalta uudelleenkuvittelemisen mahdollisuuksien kartoittaminen. Ihntaek Hwang tarkastelee Tampereen yliopistossa joulukuussa 2023 tarkastettuun väitöskirjaansa perustuvassa tekstissä ”Turvallisuuden uudelleenkuvittelemistä kehon kautta: Etelä-Korean aseistakieltäytyjät” kansallista turvallisuutta sosiaalisena imaginäärinä. Hwang näkee Etelä-Korean aseistakieltäytyjät ”esteettisinä subjekteina”, jotka kyseenalaistavat vallitsevia turvallisuuskäsityksiä ja tuovat esille mahdollisuuksia kuvitella turvallisuutta uudelleen esimerkiksi kehollisuuden kautta. Hwangin mukaan ilmastonmuutoksen ja pandemian värittämissä globaalien epävarmuuden tilassa on välttämätöntä löytää uudelleenkuvittelemisen strategioita ja keinoja elämän tarjoamien mahdollisuuksien kartoittamiseen.

Iuliia Gataulinan väitöskirja *De/re/composing authoritarian-neoliberal assemblages. Ethnography of Russian universities and beyond* tarkastettiin Tampereen yliopistossa tammikuussa 2024. Gataulinan väitöskirjan tavoitteina oli tarjota länsimaiden ja globaalien pohjoisten ulkopuolinen epistemologinen lähtökohta uusliberalismin muotojen ja toimintatapojen teoretisointiin. Tämä tapahtuu hahmottelemalla sommitelmia (engl. *assemblage*), jotka syntyvät uusliberalismin ja uusimperialistisen hallinnan kohtaamisista Venäjän yliopistoissa, ja pohtimalla yhteiskunnallisen mahdollisuuden muutoksia erilaisten uudelleenjärjestelyiden kautta. Gataulinan mukaan sommitelmien hallintapyrkimyksistä huolimatta niissä syntyy aina yhä uusia mahdollisuuksia hallinnan horjuttamiseen ja uudelleenjärjestämiseen.

Kirja-arviossaan ”Kuvien monimerkityksellisyydestä maailmanrauhaan?” Aapo Jumppanen arvioi Rasmus Bellmerin ja Frank Möllerin (2023) teoksen *Peace, complexity, visuality – Ambiguities in peace and conflict* todeten sen kattavaksi, joskin myös lukijaltaan paljon vaativaksi johdannoksi sodan ja rauhan visuaaliseen maailmaan. Kuvia sodasta ja kärsimyksestä on julkaistu viime aikoina erityisen paljon Gazaan liittyen. Kirja-arviossa ”Gaza: Arkea palestiinalaisäidin silmin ja sotaa norjalaisten lääkäreiden todistamana” Anitta Kynsilehto rohkaisee lukijaa tarttumaan kahteen Gazan jo lähes kaksi vuosikymmentä kestänyttä saartoa taustoittavaan teokseen: Laila El-Haddadin (2012) *Gazamom*-kirjaan ja Mads Gilbertin ja Erik Fossen (2010) suomennettuun teokseen *Silminäkijänä Gazassa*. Aikalaiskertomukset toimivat Kynsilehdon mukaan erinomaisena taustoitukseksi käynnissä olevan kansainvälisen ja kansainvälisen yhteisön kaksoisstandardien kontekstualisoimiseen.

Loppukesästä, 16.–17. elokuuta 2024, rauhantutkijoilla ja -aktivisteilla on mahdollisuus kokoontua yhteen Uudessakaupungissa. Tapahtuma järjestetään nyt toista kertaa ja ohjelmassa on kriittisiä, mutta myös tulevaisuuteen luotaavia puheenvuoroja ja keskusteluja kesäisesä merenrantakaupungissa. Tapahtuman yhteydessä julkaistaan myös feministisen kansainvälisen politiikan ja militarismin tutkimuksen keskeisen hahmon Cynthia Enloen syksyllä 2023 ilmestyneen teoksen *Twelve feminist lessons of war* tuore suomennos. Suomentajana on osuvasti toiminut Eva Isaksson, joka toimitti aikanaan Suomen Rauhanliiton ja International Peace Bureauin Siuntiossa vuonna 1987 järjestämän symposiumin aineiston kokoelmaksi *Nainen ja sotailaitos* (1988). Vaikuttavassa kirjoittajajoukossa mukana on myös Cynthia Enloe,

jonka tutkimus ja huomiot pysyvät valitettavan ajankohtaisina nykyisessä kriisien ja jakolin-
jojen värittämässä todellisuudessa.

Turussa ja Tampereella 30.5.2024

Leena Vastapuu, Anitta Kynsilehto ja Eeva Puumala

Lähteet

- Aaltonen, Joonas (2024): ”Ulkoministeriö leikkaamassa tuet Martti Ahtisaaren ja Elisabeth Rehnin perustamilta järjestöiltä”. *Helsingin Sanomat*, 22.5.2024. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000010444251.html&csa=D&source=docs&cust=1716889565219283&cusg=AOvVaw0Ao1iWBbDkS2t9C3WDz8zD>, 30.5.2024.
- Coetzee, Wayne Stephen, Sebastian Larsson & Joakim Berndtsson (2024): ”Branding ‘progressive’ security: The case of Sweden”. *Cooperation and Conflict*, 59(1), 86–106.
- Dagens Nyheter* (2024): ”Malmö sanerade politisk graffiti om Gaza: ‘Oerhört olyckligt’”. *Dagens Nyheter*, 7.5.2024. <https://www.dn.se/kultur/malmo-sanerade-politisk-graffiti-om-gaza-oerhort-olyckligt/>, 30.5.2024.
- Fröjmark, Henrik, Louise Lindfors, Brian Kelly, Anna Stenvinkel, Martin Nihlgård, Rikard Rudolfsson, Alexander Clemenson, Petra Tötterman Andorff, Catalina Rodriguez Näsman, Anna Sundström, Anna Wester, Paul Carlsson, Anette Uddqvist, Andreas Stefansson, Kristina Jelmin, Annelie Börjesson, Jan Strömdahl, Susannah Sjöberg, Johanna Eliasson, Jenny Jansson Pearce & Mattias Brunander (2024): ”Vad har ni emot oss som jobbar för fred? 21 organisationer: Det kan knappast vara pengarna det handlar om för regeringen”. *Aftonbladet*, 4.2.2024. <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/dwXoQq/21-organisationer-vad-har-regeringen-emot-oss-som-jobbar-for-fred>, 16.5.2024.
- Galtung, Johan (1969): ”Violence, peace, and peace research”. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.
- Haila, Yrjö (2006): ”Foucault ja tieteellisen tiedon ulottuvuudet”. *Tiede & edistys*, 31(3). DOI: 10.51809/te.104856.
- Hivert, Anne-Françoise (2024): ”Sweden’s arms industry is scaling up”. *Le Monde*, 20.3.2024. https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2024/03/20/sweden-s-arms-industry-has-gone-from-strength-to-strength_6638500_19.html, 16.5.2024.
- Isaksson, Eva (toim.) (1988): *Nainen ja sotalaiset*. Suomen rauhanliiton ja International Peace Bureauun järjestämän, Siuntiossa 22.-25.1.1987 pidetyn symposiumin aineisto. Helsinki: Suomen rauhanliitto.
- ISP (2024): Den svenska krigsmaterielexporten 2023. Pressmeddelanden, 4.3.2024. Inspektionen för strategiska produkter. <https://isp.se/nyheter/pressmeddelande-den-svenska-krigsmaterielexporten-2023/>, 16.5.2024.
- Kangas, Laura (2024): ”Valtioneuvosto lakkauttaa rauhanjärjestöjen avustukset”. *Yle*, 26.4.2024. <https://yle.fi/a/74-20085974>, 16.5.2024.
- Kungahuset (2024): H.K.H. Kronprinsessan fördjupar sin militära utbildning. Pressmeddelanden, 25.4.2024. Kungahuset. <https://www.kungahuset.se/arkiv/pressmeddelanden/2024-04-25-h.k.h.-kronprinsessan-fordjupar-sin-militara-utbildning>, 16.5.2024.
- Nylund, Mia-Lie, Sandra Håkansson & Elin Bjarnegård (2023): ”The transformative potential of feminist foreign policy: The case of Sweden”. *Journal of Women, Politics & Policy*, 44(3), 257–273.
- Pelli, Petja (2024): ”Varmasti tästä nousee keskustelua Naton piirissä’ –Järjestöt järkyttyivät hallituksen uusimmasta leikkauksesta”. *Helsingin Sanomat*, 22.5.2024. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000010446057.html>, 30.5.2024.
- SVT (2024): ”Här rensar Malmö bort politisk graffiti inför Eurovision: ‘Olycklig miss’”. *SVT Nyheter*, 7.5.2024. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/har-rensar-malmo-bort-politisk-graffiti-infor-eurovision-olycklig-miss>, 16.5.2024.

Globaali terveysturvallisuus: Käsitteen moninaisuus, kiistanalaisuus ja vaihtoehtoiset lähestymistavat

Maisa Borg¹

Artikkeli pureutuu globaalin terveysturvallisuuden käsitteeseen ja sitä ympäröiviin teoretisointeihin. Mitä käsitteellä tarkoitetaan? Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet sen lisääntyneeseen käyttöön? Entä millaisia ongelmia ja vaihtoehtoisia lähestymistapoja globaalin terveysturvallisuuden käsitteeseen liittyy? Vaikka terveys ja turvallisuus ovat olleet toisiinsa kytkeytyneitä aina kansainvälisen terveysyhteistyön alusta asti, terveyden mieltäminen turvallisuuskysymyksenä on yleistynyt ja valtavirtaistunut 2000-luvulla. Lisäksi viime vuosien koronapandemia on alleviivannut entisestään terveyden ja turvallisuuden kytköksiä. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa globaalin terveysturvallisuuden käsitettä ja ilmiötä on tutkittu etenkin turvallistamisteorian näkökulmasta. Toisaalta terveyden kehystäminen turvallisuuskysymyksenä on myös saanut osakseen paljon kritiikkiä. Artikkelin valottaa terveysturvallisuuden käsitteen moninaisuutta ja kiistanalaisuutta. Käsitteen ja sitä ympäröivien debattien ytimessä ovat normatiiviset kysymykset yhtäältä siitä, kenen turvallisuudella ja terveydellä on eniten väliä, ja toisaalta siitä, mitä terveys ja turvallisuus laajemmin oikein merkitsevät. Miksi niitä tavoitellaan ja keille kaikille se on mahdollista?

Avainsanat: COVID-19, globaali terveys, Maailman terveysjärjestö, terveysturvallisuus, turvallistaminen

Johdanto

Tammikuussa 2020 Maailman terveysjärjestö WHO:n pääjohtaja Tedros Adhanom Ghebreyesus julisti uuden koronaviruksen (SARS-CoV-2) kansainväliseksi kansanterveysuhkaksi (engl. *public health emergency of international concern*, PHEIC) (WHO 2020). Saman vuoden huhtikuussa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) pääsihteeri António Guterres (2020) – puheessaan YK:n turvallisuusneuvostolle – totesi koronaviruspandemian olevan merkittävä uhka kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle. Viime vuosien koronapandemia onkin alleviivannut terveyden ja turvallisuuden välistä suhdetta globaalilla tasolla. Toisaalta linkki terveyden ja turvallisuuden välillä ei ole uusi, vaan se kirjattu jo WHO:n perussääntöön. Vuodelta 1946 peräisin olevassa perussäännössä todetaan, että ”[k]aikkien kansojen terveys on perusedellytys rauhan ja turvallisuuden saavuttamiseksi ja se perustuu yksilöiden ja valtioiden mitä täydellisimpään yhteistoimintaan” (Maailman terveysjärjestön perussääntö 26/1948). Samoin on argumentoitu, että terveys- ja turvallisuushuolet ovat kulkeneet käsi kädessä myös aikana ennen WHO:ta, kuten 1800-luvun Euroopan kansainvälisissä sanitaatiokonferensseissa, joissa koleran leviämisen pelättiin horjuttavan kansallista turvallisuutta ja talouden kasvua (Fidler 2001, 842–843). Toisin sanoen terveys ja turvallisuus ovat olleet toisiinsa linkittyneitä aina kansainvälisen terveysyhteistyön alusta asti. Samalla tämä liitto ja terveysturvallisuuspuhe ovat lisääntyneet etenkin 2000-luvulla, jolloin termin globaali terveysturvallisuus (engl. *global health security*) käyttö kasvoi ja tavanomaistui (Abraham 2011, 806).

1 YTM, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto <mais.borg@tuni.fi>

Tämä artikkeli pureutuu globaalin terveysturvallisuuden käsitteeseen ja sitä ympäröiviin teoretisointeihin kansainvälisen politiikan tutkimuksessa.² Mitä käsitteellä tarkoitetaan? Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet sen lisääntyneeseen käyttöön? Millaisia ongelmia ja kritiikkiä globaalin terveysturvallisuuteen liittyy? Entä mitä hyötyjä tai haittoja terveyden ja turvallisuuden linkittämislle nähdään? Artikkelin pyrkii avaamaan terveysturvallisuuden käsitteen moninaisuutta ja kiistanalaisuutta: ei ole yhtä terveysturvallisuuden käsitettä tai käytäntöä. Lisäksi terveyden kehystäminen turvallisuuskysymyksenä on saanut osakseen paljon kritiikkiä. Käsitteen viimeaikainen lisääntynyt käyttö onkin syytä nähdä osana laajempaa historiallista kehityskulkua, jossa terveys- ja turvallisuuskysymykset ovat olleet toisiinsa yhteydessä yhtäältä jo 1800-luvulta, kun ajatus kansan ja kansojen terveydestä kehittyi. Toisaalta 1990-luvun loppu ja 2000-luvun alku ovat alleviivanneet tätä linkkiä, jota 2020-luvun koronapandemia entisestään vahvisti. Käsitteen ja sitä ympäröivien debattien ytimessä ovat normatiiviset kysymykset siitä, kenen turvallisuudella ja terveydellä on eniten väliä, ja toisaalta siitä, mitä terveys ja turvallisuus laajemmin oikein merkitsevät. Miksi niitä tavoitellaan ja keille kaikille se on mahdollista?

Artikkeli koostuu viidestä osiosta, joista ensimmäinen käsittelee globaalin terveysturvallisuuden käsitteen taustoja: milloin globaalin terveysturvallisuuden käsitteen käyttö yleistyi, mitkä tekijät vaikuttivat käsitteen lisääntyneeseen käyttöön sekä miten globaali terveysturvallisuus suhteutuu laajempaan globaalin terveyden kenttään? Toisessa osiossa tarkastellaan terveysturvallisuuden käsitteen monia määritelmiä sekä pohditaan, millaiselle turvallisuuskäsitykselle nämä määritelmät perustuvat. Kolmanneksi artikkeli pureutuu terveyden ja turvallisuuden keskinäisvaikutukseen. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa globaalin terveysturvallisuuden käsitettä on tutkittu yhtäältä etenkin turvallistamisteorian näkökulmasta (engl. *securitization of health*), jossa analysoidaan painotetusti turvallisuuskehystyksen vaikutusta terveyskysymyksiin (Nunes 2014, 942). Toisaalta globaalia terveysturvallisuutta – tai terveys–turvallisuus–neksusta (McInnes 2015, 7) – on tarkasteltu myös käänteisesti pohdimalla, kuinka terveyskehitys voi osaltaan vaikuttaa turvallisuuden määritelmiin, toimijoihin ja käytäntöihin. Tässä artikkeli keskittyy etenkin Stefan Elben (2010b; 2012) teoretisointiin turvallisuuden medikalisoitumisesta (engl. *medicalisation of security*). Neljännessä osiossa artikkeli pureutuu globaalin terveysturvallisuuden käsitteen ongelmakohtiin: Millaista kritiikkiä käsite ja sitä edistävät toimijat ovat kohdanneet? Entä millaisia vaihtoehtoisia lähestymistapoja terveyden ja turvallisuuden välisten kytkösten tarkastelulle on esitetty? Viimeisessä osiossa kerrataan artikkelin tuloksia ja pohditaan globaalin terveysturvallisuuden normatiivisia ulottuvuuksia.

Globaalin terveysturvallisuuden käsitteen taustaa

Nykypäivän globaalin terveysturvallisuuden käsitteen yleistyminen paikannetaan usein 1980- ja 1990-lukujen Yhdysvaltoihin sekä kylmän sodan päättymisen myötä laajentuneeseen tur-

2 Suomenkielinen termi turvallisuus kääntyy englanniksi sekä termeiksi *security* että *safety*. Tämän artikkelin tarkastelukulma keskittyy näistä ensimmäiseen *security*-termiin ja siitä kumpuvaan kirjallisuuteen. Syvällisemmin näiden termien ja niihin linkittyvien tieteenalojen yhteyksistä, ks. van den Berg ym. (2021).

vallisuusagendaan (Roemer-Mahler & Elbe 2016, 487). Lisäksi kiihtynyt globalisaatio ja lentomatkestus – tavaroiden, eläinten ja ihmisten kasvava liikkuminen maailmanlaajuisesti – ovat luoneet taudeille ennennäkemättömän mahdollisuuden levitä (Elbe 2010b, 31–32). Näiden kehityskulkujen rinnalla lisääntyneet viime vuosikymmenien kansainvälisen mittakaavan saavuttaneet terveyskriisit kuten HIV/AIDS ja Ebola ovat myös lisänneet tietoisuutta terveysturvallisuuden painoarvosta (Kirk & McDonald 2021, 2). Tässä mielessä vuoden 2000 YK:n turvallisuusneuvoston hyväksymä päätöslauselma 1308 on erityisen merkittävä, sillä siinä HIV/AIDSin hallitsematon leviäminen sanoitettiin itsessään uhkaksi kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden toteutumiselle (YK 2000). Samoin vuonna 2001 9/11-iskuja seuranneet perunaruttokirjeet olivat myös omiaan kasvattamaan huolta kemiallisista ja biologisista aseista, joilla on suora yhteys terveyttä uhkaaviin turvallisuushuoliin (Nunes 2018, 5). Näin ollen voidaan todeta, että aiemmassa kirjallisuudessa on havaittu monia ”ulkoisia” tekijöitä ja tapahtumia, jotka selittävät globaalin terveysturvallisuuden käsitteen kasvanutta käyttöä.

Käsitteen lisääntyntä käyttöä on toisaalta myös selitetty terveystoimijoiden omilla intresseillä. On huomautettu, kuinka kriiseissä ryvetynt WHO on ottanut käsitteen ”omakseen” lujittaakseen asemaansa laajemmassa globaalin terveyden kentässä (Lee 2014, 506). Tässä järjestön sihteeristön raportti *Global health security – Epidemic alert and response* (WHO 2001) sekä Maailman terveysraportti *A safer future – Global public health security in the 21st century* (WHO 2007) ovat esimerkkejä dokumentaatiosta, jossa käsitettä alettiin käyttää järjestön julkisessa viestinnässä systemaattisesti. WHO:n tapauksessa terveysturvallisuus ei ole kuitenkaan ainoastaan retoriikkaa tai raportteja vaan myös kansainväliseen lakiin kirjattuja mandaatteja kansainvälisten terveysuhkien kohtaamisesta. Vuonna 2005 päivitettyyn kansainväliseen terveys säännöstöön (*International Health Regulations, IHR*) on kirjattu WHO:n sekä sen 194 jäsenmaan vastuut kansainvälisissä terveyteen liittyvissä hätätilanteissa. Päivitetty säännöstö lisäsi WHO:n valtaa, sillä huomioitavien tautien kirjo laajeni alkuperäisestä kuudesta. Tämän lisäksi WHO pystyy nyt – säännöstön mukaisesti – saamaan tietoa terveyskriiseistä myös ei-valtiollisilta toimijoilta, minkä on nähty lisäävän valtioiden raportointipainetta. (Davies ym. 2015.) Säännöstöön kuuluu myös WHO:n pääjohtajan valta julistaa kansainvälisiä kansanterveysuhkia, kuten koronaviruksen kohdalla tehtiin tammikuussa 2020.

Maailman terveysjärjestön lisäksi myös monet muut toimijat ja kollektiivit ovat valjastaneet terveysturvallisuuden termin käyttöönsä. Yksi varhaisin esimerkki terveysturvallisuuden institutionalisoituneesta käytöstä on 2000-luvun alussa alkunsa saanut *Global Health Security Initiative* (GHSI), joka oli suora vastaus 9/11-iskuihin. GHSI on keskittynyt etenkin terrorismin uhkaan, ruoka- ja vesivarantojen turvallisuuteen sekä tartuntatauteja koskevaan tiedonjakoon. (Elbe 2010b, 4–5.) Tällä hetkellä tämän epävirallisen kansainvälisen kumppanuuden jäseniä ovat Kanada, Euroopan komissio, Ranska, Saksa, Italia, Japani, Meksiko, Yhdistyneet kansakunnat, Yhdysvallat ja WHO (GHSI 2023). Toinen terveysturvallisuuden termin omakseen ottanut kumppanuus on vuonna 2014 perustettu *Global Health Security Agenda* (GHSA), joka on tartuntatautien ennaltaehkäisemiseen, havaitsemiseen ja niihin vastaamiseen keskittyvä laaja verkosto (Katz ym. 2014, 231). GHSA:n jäseniä ovat erilaiset kansainväliset organisaatiot (ml. WHO), yritykset sekä noin 70 valtiota

(GHSA 2023). Lisäksi Yhdysvalloilla on ollut olennainen rooli verkoston alullepanijana (Katz ym. 2014, 231–232). Kolmantena vaikutusvaltaisena aloitteena mainittakoon *Global Health Security Index* (GHS Index), joka julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 2019. Indeks mittaa kansainvälisen terveysjärjestön alaisten valtioiden terveysturvallisuuden ja siihen liittyvien kapasiteettien tasoa. Indeks edistämän terveysturvallisuusnäkökulman keskiössä ovat – samoin kuin GHSA:ssa – tartuntatautien ennaltaehkäiseminen, havaitseminen ja niihin vastaaminen, minkä lisäksi se painottaa bioturvallisuuden näkökulmaa. (Ravi ym. 2020, 1, 4.) Indeksia on kuitenkin kritisoitu etenkin tavasta, jolla se pisteyttää ja järjestää valtiot ”paremmuusjärjestykseen” niiden terveysturvallisuuden mukaan (ks. Razavi ym. 2020). Etenkin bioturvallisuuden painotuksen on nähty suosivan korkean tulotason maiden politiikkaprioriteetteja ja pärjäämistä indeksissä (Ravi ym. 2020, 4).

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa terveyskysymyksiä on tarkasteltu etenkin turvallisuuden näkökulmasta (Nunes 2014, 941). Toisaalta on tärkeää huomata, ettei turvallisuus ole suinkaan ainoa tapa lähestyä ja kehystää terveyskysymyksiä. Esimerkiksi kehityspolitiikka ja ihmisoikeudet ovat vaihtoehtoisia lähestymistapoja terveydelle (ma., 953). Lisäksi globaali terveysturvallisuus ei kata koko globaalin terveyden kenttää – ei tutkimuksellisesti tai käytännön politiikassa. Globaalin terveyden laajemman kentän sisällä terveysturvallisuus on syytä nähdä yhtenä lähestymistapana ja diskurssina muiden joukossa, joskin vaikutusvaltaisena sellaisena. Globaali terveysturvallisuus on käsite ja joukko käytäntöjä (ks. Weir 2015, 18), jota leimaa keskittyminen tartuntatautien puhkeamiseen ja leviämiseen sekä näihin liittyvä hallinta ja interventiot. Usein tässä lähestymistavassa korostuvat myös teknologiausko ja lääketieteelliset innovaatiot, kuten täsmälääkkeiden ja rokotteiden kehitys (Roemer-Mahler 2022, 227). Tästä erinomaisena esimerkkinä toimivat ennennäkemättömän nopeasti kehitetyt ja käyttöön otetut koronarokotteet, jotka hyödynsivät uutta mRNA-teknologiaa (Long 2021, 1).

Globaalin terveyden saralla puhutaankin horisontaalisista ja vertikaalisista lähestymistavoista. Globaali terveysturvallisuus mielletään jälkimmäiseksi lähestymistavaksi, jossa korostuvat pistemäinen ja tartuntatautikohtainen ajattelu. Sen sijaan horisontaalisissa lähestymistavoissa perusterveydenhuolto ja laajempi terveysjärjestelmien vahvistaminen (engl. *health system strengthening*, HSS) saavat enemmän huomiota. (Blume 2021, 167.) Samaan tapaan Andrew Lakoff (2010, 64) erottaa kaksi globaalin terveyden regiimiä: globaalin terveysturvallisuuden sekä humanitaarisen biolääketieteen. Näistä ensimmäisessä politiikan keskiössä ovat rikkaita valtioita uhkaavat tartuntataudit ja jälkimmäisessä puolestaan köyhiä valtioita uhkaavat arkiset ja usein laiminlyödyt taudit. Toisin sanoen turvallisuuspainotteinen terveysajattelu ja globaalin terveysturvallisuuden käsitteen ”läpilyöminen” kumpuavat tietystä historiasta ja kontekstista. Lisäksi on huomionarvoista, että globaalin terveyden kentän sisällä tämä turvallisuuskeskeinen lähestymistapa edustaa hyvin spesifiä ajattelua ja toimintaa, joka mieltää olennaisimmat kansainväliset terveyskysymykset ja -uhkat melko kapeasti. Tähän problematiikkaan palataan vielä myöhemmin artikkelissa. Seuraavaksi tarkastellaan, miten terveys–turvallisuus-neksusta on teoretisoitu ja tutkittu kansainvälisessä politiikassa.

Globaalin terveysturvallisuuden monet määritelmät

Syventyminen globaalin terveysturvallisuuden käsitteeseen on hyvä aloittaa termin ensimmäisestä osasta *globaalista*, joka on seurausta retorisesta siirtymästä kansainvälisestä (engl. *international*) globaaliin (*global*) terveyteen. Muutoksessa etenkin Maailman terveysjärjestöllä nähdään olevan olennainen rooli. Ajatus kansainvälisestä terveydestä, jossa huomio kiinnittyy etenkin valtioiden rajojen ylittävien epidemioiden kontrollointiin, oli erityisen voimissaan 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa (Brown ym. 2006, 62). Sen sijaan globaalia terveyden käsitettä oli aiemmin käytetty vain hajanaisesti ja etenkin vasemmistopiireissä, kunnes WHO alkoi käyttää termiä 1990-luvulta eteenpäin entistä määrätietoisemmin (ma., 69). Globaalin terveyden on nähty yhtäältä ylittävän yksittäisten valtioiden intressit ja toisaalta pitävän sisällään myös aiempaa heterogeenisemmän joukon ei-valtiollisiakin toimijoita (ma., 62). Kuten globaalin terveysturvallisuuden käsitteen kohdalla, myös globaali terveys (engl. *global health*) on mielletty terminä, jonka avulla WHO on asemoinut itseään kansainvälisen terveysturvallisuuden ja -koordinaation keskiöön.

Kuten arvata saattaa, terveysturvallisuudelle ei ole yhtä yhteistä määritelmää tieteentekijöiden tai muiden toimijoiden keskuudessa. Sen sijaan termiä on lähestytty monien eri turvallisuuskäsitysten ja -alojen näkökulmasta. Stefan Elbe (2010b, 7) erottaa neljä kilpailevaa lähestymistapaa terveysturvallisuuden ymmärtämiseksi: kansallisen turvallisuuden (engl. *national security*), bioturvallisuuden (*biosecurity*), inhimillisen turvallisuuden (*human security*) sekä kansanterveyttä painottavan turvallisuuden (*public health security*) lähestymistavat. Kansallisen turvallisuuden lähestymistapa keskittyy tartuntatautien uhkaan globaalissa maailmassa, jossa tautien seurauksena haavoittuvan valtiontalouden ja potentiaalisesti korkean kuolleisuuden nähdään vaarantavan valtion toimintaa (mt., 7–8). Bioturvallisuuden lähestymistavassa huolena puolestaan on, että taudeista voisi tulla ase esimerkiksi terroristien käsissä. Esimerkiksi Tokion vuoden 1995 sariinikaasuiskut sekä 9/11-iskuja seuranneet perunaruttokirjeet Yhdysvalloissa ovat näiden huolien konkretisoituneita esimerkkejä (mt., 8). Inhimillisen turvallisuuden lähestymistavassa valtion ja muiden eliittitoimijoiden sijaan yksilön terveys sekä perusterveydenhuolto ovat keskeisessä asemassa (mt., 9). Toisin sanoen inhimillisen turvallisuuden lähestymistapa valottaa terveyskriisien laajempaa kontekstia, jossa epidemiat, konfliktit ja köyhyyteen linkittyvät terveysongelmat vaikuttavat syvästi ihmisten terveyteen. Yhtäältä tämä kuvastaa globalisaation myötä lisääntyviä ja muuttuvia haavoittuvuuksia ja toisaalta marginalisoitujen ihmisryhmien jokapäiväisten epävarmuuksien parempaa tunnistamista. (Chen & Narasimhan 2003, 189.) Viimeiseksi Elbe (2010b, 9) erottaa kansanterveyttä alleviivaavan lähestymistavan terveysturvallisuuteen, jossa esimerkiksi tupakoinnista ja ylipainosta johtuvat tarttumattomat krooniset taudit (engl. *noncommunicable diseases*) nousevat keskeisiksi huoliksi.

On tärkeä huomata myös, että tämä nelijako ei ole ainoa tapa, jolla terveysturvallisuutta on käsitteellistetty ja selitetty. Yleinen ja vähemmän yksityiskohtainen jakolinja on tehty sen välille, painotetaanko kansainvälisessä terveysturvallisuudessa valtion vai yksilön turvallisuutta (Rushton 2011, 787). Edellä esitetyssä Elben kategorisoinnissa tämä vastaa parhaiten kansallisen turvallisuuden ja inhimillisen turvallisuuden kategorioita. Esimerkiksi Sara Davies

(2010, 1167) jakaa kansainvälisen terveysturvallisuuden terveyskäsitteet valtiolliseen (engl. *statist*) ja globalistiseen (*globalist*) lähestymistapaan, jossa terveysturvallisuus painottuu etenkin ensimmäisessä. Olennaisin ero näiden kahden lähestymistavan välillä on Daviesin mukaan, että globalistisessa terveyskäsitteessä valtion ei ajatella takaavan yksin terveysturvallisuutta (ma., 1183). Daviesin tapaan Simon Rushton (2011, 787) painottaa kansainvälisen terveysturvallisuuden pohjaavan valtiokeskeiselle käsitteelle turvallisuudesta ja turvattomuudesta. Toisaalta terveysturvallisuuden globaalit ulottuvuudet ja kansainvälisen yhteistyön välttämättömyys on myös tunnustettu laajalti viime vuosikymmeninä (ma., 789).

Lisäksi globaalia terveysturvallisuutta on tutkittu ja käsitteellistetty kriittisesti tieteen ja teknologian tutkimuksessa etenkin bioturvallisuuden ja foucault’laisen hallinnallisuuden (engl. *governmentality*) näkökulmista (ks. Biehl 2016, 133). Kansainvälisten terveysasiantuntijoiden keskuudessa vahvistui 1980-luvun lopulla käsitys, jonka mukaan modernisaatioon linkittyvät urbanisaatio, metsäkato, antibioottiresistenssi sekä ihmisten ja eläinten kasvava liikkuminen altistavat kansat tuntemattomille ja mahdollisesti uusiutuville tartuntataudeille (engl. *emerging and re-emerging infectious diseases, EIDs*) (Collier & Lakoff 2015, 43).³ Näin aiemmin etenkin ydinsotaan liittyvän valmistautumisen (engl. *preparedness*) turvallisuuslogiikka levisi myös pandemioiden ja terveysturvallisuuden politiikkaan, jossa erinäiset simulaatiot, skenaariot ja valmiussuunnitelmat mahdollisista tulevista terveysuhkista yleistyivät (ma., 39). Andrew Lakoff ja Stephen Collier nimittävät tätä biopoliittisen hallinnan muotoa elintärkeiden systeemien turvallisuudeksi (engl. *vital systems security*), joka keskittyy mahdollisesti katastrofaalisiin uhkiin, joiden todennäköisyyttä tai seurauksia ei voida kuitenkaan tarkasti laskea (ma., 22). Jo mainittu WHO:n terveyssäännöstö sekä siihen liittyvät erilaiset valvontamekanismit (ks. Davies 2008, 303, 309) ovat esimerkki tällaisesta valmistautumisen logiikan vahvistumisesta globaalien terveysturvallisuuden kontekstissa.

Voidaankin sanoa, että terveysturvallisuuden käsitteen ja käytäntöjen ytimessä on kansainvälisen politiikan areenoilla varsin perinteinen jännite kansallisten ja kansainvälisten etujen välillä. Globaalissa terveysturvallisuudessa on sisäänrakennettu ristiriita, jossa valtioiden turvallisuus ja toimijuus asetetaan terveysturvallisuusajattelun keskiöön samalla, kun yksittäiset valtiot eivät voi vastata kattavasti valtioiden rajat ylittäviin tartuntatauteihin ilman kansainvälistä yhteistyötä (Davies 2010, 1178). Näin ollen vaikka kansainvälisessä terveysturvallisuusyhteistyössä on paljon ongelmia, kuten koronapandemia osoitti, on kansainvälistä terveysturva- ja politiikkaa ja -koordinaatiota, kuten WHO:n terveyssäännöstöä tai kansainvälisiä tiedonjakomekanismeja pidetty silti tarpeellisina järjestelyinä (ks. Rushton 2011, 789; Davies ym. 2015, 7). Kuten monien muiden termien kohdalla, edellä kuvatut kategorisoinnit osoittavat käsitteen monimuotoisuuden ja kontekstisidonnaisuuden. Kategorioita ei ole myöskään mielekäästä nähdä toisistaan erillisinä tai toisensa poissulkevinä. Käsitteen ympärillä käytävän keskustelun tekee osaltaan hankalaksi myös häilyvä rajanveto teoreettisuuden ja pragmatisuuden välillä. Kuten Colin McInnes (2015, 11) on argumentoinut, terveysturvallisuuden

3 Näihin samoihin trendeihin linkittyy myös 2000-luvun alussa alkunsa saanut vaikutusvaltainen One Health -lähestymistapa, joka näkee ihmiset, eläimet ja ekosysteemit toisiinsa läheisesti kytkeytyneinä (Sukura & Hänninen 2016, 1223). Lähestymistapaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että sen turvallisuuskäsitys ja -käytänteet keskittyvät liian kapeasti tartuntatien leviämisen ja tartuntojen estämiseen (Hincliffe 2015, 31).

käsitettä on lähestytty yhtäältä teorialähtöisesti ja toisaalta käytännöllisesti terveysturvallisuuden työkaluna. Nämä erilaiset käsitteellistämisen tavat ovat molemmat läsnä myös globaalin terveysturvallisuuden tutkimuksessa.

Terveyden turvallistaminen ja turvallisuuden medikalisoituminen: terveyden ja turvallisuuden keskinäisvaikutus

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa terveyttä on tarkasteltu etenkin turvallistamisteorian (Wæver 1989; Buzan ym. 1998) avulla. Terveyden turvallistamisessa tarkastelussa ovat terveyden ja tautien intersubjektiivinen rakentuminen uhkina niiden mahdollisen ”objektiivisen” uhkaavuuden sijaan. Akateeminen kirjallisuus ja keskustelu terveyden turvallistamisesta on liian laaja ja pitkälle ulottuva, jotta sen voisi mielekkäästi summata tämän artikkelin rajoissa. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että turvallistamisteoriaa on käytetty globaalin terveyden tutkimuksessa etenkin empiiristen tapausten valottamiseen keskittymällä tiettyihin globaaleihin terveyskriiseihin sekä niiden turvallistamisen dynamiikkoihin. Tässä aiemmassa kirjallisuudessa on tarkasteltu muun muassa HIV/AIDSin (Elbe 2005; 2006), influenssapandemian (Kamradt-Scott & McInnes 2012; Curley & Herington 2011), Ebolan (Roemer-Mahler & Elbe 2016), Zika-viruksen (Wenham & Farias 2019) ja koronaviruspandemian (Kirk & McDonald 2021; Hassan 2021; Baele & Rousseau 2022) turvallistamista.

Teoreettisesti katsottuna on ajateltu, että turvallistamisteoria mahdollistaa terveysturvallisuuden tunnistamisen sosiaalisesti rakentuneeksi ja tietynlaista terveysturvallisuutta legitimoivaksi mekanismiksi (Nunes 2018, 5). Tämä voi osaltaan parantaa käsitystämme terveysturvallisuudesta sekä terveysturvallisuuden moninaisista dynamiikoista. Jokseenkin poiketen Kööpenhaminan koulukunnan klassisesta kriittisyydestä turvallistamista kohtaan ja normatiivisesta näkökulmasta turvallistamisen purkamisen (engl. *desecuritization*) puolesta (Wæver 1995) terveyden turvallistaminen on nähty myös myönteisenä asiana käytännön terveysturvallisuuden näkökulmasta.⁴ Esimerkiksi HIV/AIDSin tapauksessa on argumentoitu, että taudin turvallistaminen on lisännyt tietoisuutta sekä resursseja kasvattaen tautiin varattuja poliittisia ja taloudellisia panoksia (Elbe 2006, 120). Samoin vuosien 2005–2006 lintuinfluenssan (H5N1) kohdalla taudin kohottamisen kansainväliseksi turvallisuushakaksi on nähty lisänneen siihen kohdistuneita resursseja sekä poliittista mobilisaatiota (Elbe 2010a, 483–484).

On myös tärkeää huomata, että terveyden turvallistamista käsittelevä kirjallisuus ei mielillä turvallistamista suoraviivaisen myönteiseksi asiaksi ilman kriittisiä näkökantoja terveyden ja turvallisuuden linkittymiseen. Huomioiden turvallistamisteorian kriittisen suhtautumisen turvallisuuteen João Nunes (2014, 943) onkin esittänyt turvallistamista hyödyntävien lähestymistapojen keskittyvän *erityisesti* terveysturvallisuuden kielteisten vaikutusten tunnistamiseen. Terveyden turvallistamisen haittapuolena on nähty esimerkiksi se, kuinka turvallistamisen logiikka ohjaa huomiota lyhyen aikavälin hätätoimiin, jotka voivat olla perusoikeuksia rajoittavia karanteeneja ja matkustusrajoitteita. Näin ollen terveysongelmien käsittely voi jäädä pinnallisiksi interventioiksi pitemmän aikavälin ratkaisujen ja kestävämmän terveysturvallisuuden edistämisen sijaan. (Nunes 2018, 5, 7.) Toisena huomattavana haittana terveyden

4 Tarkemmin turvallistamisen purkamisen käsitteestä ja siihen liittyvistä teoretisoinneista, ks. Vuori (2022, 49–50).

turvallistamisessa pidetään tapaa, jolla tietyn taudin turvallistaminen ja yleisempi terveys-turvallisuusajattelun leviäminen vie huomiota pois muilta tärkeiltä terveyskysymyksiltä. Kun huomio ja resurssit suunnataan sensaatiomaisiin ja uutiskynnyksen ylittäviin tappaviin tartuntatauteihin, jäävät monet terveysongelmat sekä niiden taustalla vaikuttavat poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset juurisyyt pimentoon (Davies 2010, 1175, 1780). Lisäksi turvallistaminen voi olla omiaan lisäämään sairauksiin, kuten HIV/AIDSiin liittyvää sosiaalista stigmaa, jota ruohonjuuritason aktivistit pyrkivät nimenomaisesti lieventämään (Elbe 2006, 120).

Terveyden turvallistamisen ongelmana on pidetty myös sen valtiokeskeisyyttä. Terveyden esittäminen eksistentiaalisena uhkana valtion turvallisuudelle voi heikentää intressejä laajempaan yhteistyöhön sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Esimerkiksi HIV/AIDSin turvallistamisessa valtion intressien ja toimijuuden on nähty ajavan kansalaisyhteiskunnan aktivismin edelle (ma., 120). Vuosien 2005–2006 lintuinfluenssan kohdalla kansainvälinen terveystiedon välitykseen liittyvä yhteistyö puolestaan kriisiytyi, kun kapeat kansalliset intressit ajoivat laajemman globaalien vastauksen edelle (Elbe 2010a, 482). Samaan tapaan on arvioitu, kuinka vuonna 2020 julistetun koronapandemian aikana yksittäisten valtioiden etu asetettiin etusijalle etenkin koronavirustautia vastaan kehitettyjen rokotteiden kohdalla. Sen sijaan, että valtiot olisivat priorisoineet rokotteiden saatavuuden koordinoitua globaalilla tasolla monenkeskisten aloitteiden kuten COVAXin kautta, ajoivat kahdenkeskiset sopimukset rokotevalmistajien kanssa tämän vaihtoehdon ohi (Usher 2021).

Terveyden turvallistaminen siis tutkii ja alleviivaa tapoja, joilla turvallisuuden logiikka vaikuttaa terveyskysymyksiin. Kolikon kääntöpuolena on toisaalta pohdittu, kuinka terveyden logiikka voi puolestaan vaikuttaa turvallisuuteen. Turvallisuuden medikalisoituminen kuvaa tätä jälkimmäistä dynamiikkaa, jossa terveys vaikuttaa turvallisuuden määritelmään, toimijoihin ja käytäntöihin.⁵ Tässä medikalisoitumisella tarkoitetaan tapaa, jolla taudit ovat vaikuttaneet ymmärrykseemme turvattomuudesta; turvattomuudella nähdään olevan myös lääketieteellisiä alkuperiä ja ulottuvuuksia. (Elbe 2010b, 24.) Toisin sanoen terveyden ja turvallisuuden linkittyessä vaikutus on molemminpuolista, ei ainoastaan terveyden turvallistamista (Elbe 2012, 320). Terveyden ja turvallisuuden keskinäisvaikutuksen myötä turvallisuus aletaan nähdä myös lääketieteen näkökulmasta. Näin tautien läsnäolo ja puutteellinen terveys aletaan mieltää syiksi turvattomuuden taustalla. (Elbe 2011, 859–860.)

Terveys on vaikuttanut turvallisuuteen myös muuttuvan toimijakentän kautta (Elbe 2010b, 25). Yhtäältä lääketieteen asiantuntijat ovat tulleet lähemmäs perinteisiä kansallisen ja kansainvälisen turvallisuuden piirejä etenkin tartuntatautien ja pandemioihin varautumisen kontekstissa. Toisaalta yksittäisten asiantuntijoiden lisäksi isommat terveysorganisaatiot ovat vahvistaneet asemaansa. (Elbe 2011, 853.) Aiemmin artikkelissa mainittu WHO:n kansainvälinen terveysjärjestö vastaa tällaista terveysorganisaatioiden kasvavaa lainsäädännöllistä valtaa. Lisäksi lääketieteen asiantuntijoiden kasvava rooli politiikassa ja turvallisuuskysymyksissä on ollut erityisen ilmeistä koronapandemian aikana. Esimerkiksi Suomessa niin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kuin sen silloisen terveysturvaajat-osaston (engl. The

5 Suomen Lääkäriliitto (2021, 239) määrittelee medikalisaation eli lääketieteellistymisen yhteiskunnallisena ilmiönä, ”jossa uusia ja aikaisemmin lääketieteeseen liittymättömiä asioita aletaan määritellä lääketieteellisesti ja niistä puhutaan terveyteen ja sairauteen liittyvillä käsitteillä”.

Department of Health Security) johtajan Mika Salmisen asiantuntija-asema korostui ja tuli näkyvämmäksi. Turvallisuuden medikalisoituminen näkyy myös turvallisuuden tekemisen tavoissa (Elbe 2010b, 27). Tästä esimerkkinä toimivat monet lääketieteelliset interventiot ja vastatoimet (engl. *medical interventions, medical countermeasures*) kuten lääkkeiden velvoitevarastointi kriisien varalle sekä esimerkiksi koronavirusta vastaan kehitetyt ja käytetyt rokotteet.

Turvallisuuden medikalisoitumista on kritisoitu sen läheisyydestä terveyden turvallistamisen logiikkaan, jossa terveys ja turvallisuus vaikuttavat toisiinsa kahdensuuntaisesti. Tätä on pidetty liian pelkistettynä ja historiasta irrallisena ajatteluna, jossa unohtetaan lääketieteen rooli *normaalin* politiikan ja väestönhallinnan kontekstissa (Howell 2014, 969). Tämä kritiikki ammentaa foucault'laisesta normalisaation ajatuksesta, jossa moderni lääketiede ja moderni sodankäynti nähdään voimakkaasti toisiinsa linkittyneinä ja käsi kädessä kehittyneinä 1800-luvun kansanterveyden kehityksestä alkaen (Foucault 2007; 2020). Näin ollen on esitetty, että terveyden turvallistamisen ja turvallisuuden medikalisoitumisen mieltäminen uusina 2000-luvun ilmiöinä, jotka pohjautuvat hätätilan ja korkean tason politiikan logiikoihin, unohtaa lääketieteen monipuolisen ja kaikkialla läsnäolevan valta-aseman väestötason hallinnassa (Howell 2014, 973). Toisin sanoen sosiaalista turvallisuutta ei ole terveyden turvallistamisen tai turvallisuuden medikalisoitumisen olettamalla tavalla mahdollista erottaa kansallisesta tai kansainvälisestä turvallisuudesta – tai normia poikkeuksesta – kun lääketiede ja hallinta ovat lähtökohtaisesti intiimin kietoutuneita toisiinsa (ma., 985).

Tämä kritiikki maalaa kuitenkin jokseenkin yksiulotteisen kuvan kansainvälisen politiikan terveysturvallisuuden tutkimuksesta. Turvallisuuden medikalisaatiota pohtinut Stefan Elbe (2005) on hyödyntänyt itsekkin foucault'laista biopolitiikkaa painottavaa lähestymistapaa tutkiessaan HIV/AIDSin sekä turvallisuuden linkittymistä toisiinsa. Turvallisuuden medikalisoitumista ei myöskään mielletä kaikenkattavana tai deterministisenä turvallisuuteen vaikuttavana ilmiönä, vaan osittaisena prosessina, jossa terveyden ja turvallisuuden yhteydet nähdään selkeämmin mutta samalla perinteisemmät turvallisuusteemat kuten puolustuspolitiikka ja sota ovat vahvasti läsnä kansainvälisessä turvallisuuspolitiikassa. (Elbe 2011, 860.) Lisäksi on hyvä huomata, että vaikka terveyden turvallistaminen sekä siitä johdettu turvallisuuden medikalisoituminen ovat suosittu ja yleinen tapa lähestyä terveysturvallisuutta kansainvälisen politiikan tutkimuksessa, eivät nämä termit ole yhteismitallisia tai vaihtokelpoisia terveysturvallisuuden käsitteen kanssa.

Globaalin terveysturvallisuuden problematiikka ja vaihtoehtoisia lähestymistapoja

Tässä osiossa pohditaan laajemmin terveysturvallisuuden kohtaamaa kritiikkiä sekä vaihtoehtoisia tapoja lähestyä ja tehdä globaalia terveysturvallisuutta. Terveyden turvallistamista sekä turvallisuuden medikalisoitumista kohtaan edellä esitetty kritiikki nivoutuu osaksi tätä laajempaa terveysturvallisuusagendan arvostelua. Globaalin terveysturvallisuuden kritiikki on moninaista ja sisältää eriäviä näkemyksiä siitä, kuinka hyödyllinen turvallisuuden käsite on suhteessa terveysturvallisuuteen. Näin ollen terveysturvallisuuteen kriittisesti suhtautuvan tutkimuksen olennainen kysymys on ollut, pitäisikö terveyttä kehystää turvallisuuden kautta

ylipäänsä. Alison Howell (2014) argumentoi, että turvallistamisen – ja sitä kautta turvallisuuden – sijaan olisi hyödyllisempää keskittyä lääketieteen globaaliin politiikkaan (engl. *global politics of medicine*), jossa moderni lääketiede ja sodankäynti nähdään lähtökohtaisesti toisiinsa kietoutuneina – ei erillisinä ja erityisinä terveyden turvallistamisen instansseina. João Nunes (2014) lähestyy terveyden turvallistamista Howellin tapaan kriittisesti, mutta Nunes ei luopuisi turvallisuuden käsitteestä kokonaan. Sen sijaan hän esittää kansainvälisen politiikan tutkimuksen mieltävän terveysturvallisuuden käsitteen liian kielteisessä valossa; valtiokeskeisesti sekä liian deterministisiä politiikkaseurauksia painottaen (ma., 943). Terveysturvallisuuden kohdalla turvallisuus tulisikin mieltää Nunesin mukaan emansipaation (engl. *emancipation*) ja dominaation (*domination*) dynamiikkojen kautta (ma., 952, 959). Näin yksilöiden kokema konkreettinen turvattomuus voisi nousta analyysin keskiöön. Samalla terveysturvallisuudesta voisi tulla apuväline poliittiselle muutokselle, kun terveys–turvallisuus–neksus mielletäisiin ennen kaikkea turvattomuutta aiheuttavien rakenteiden ja suhteiden sekä niiden muuttamisen kautta.

Nykyisten terveysturvallisuuden ja suositun terveyden turvallistamisen käsitysten nähdään siis jättävän yksilöiden ja yhteisöjen roolin terveysturvallisuudessa pimentoon. Toisin sanoen terveysturvallisuuden konkreettiset vaikutukset ihmisten jokapäiväiseen elämään jäävät usein näkemättä kansainvälisen politiikan valtio- ja eliittikeskeisessä terveysturvallisuuden tutkimuksessa. Sophie Harmania (2019, 8) lainaten meidän tulisi pohtia ja kyseenalaistaa, *mitä tai kuka on turvallisuuskehyksen päätepiiteessä*. Tästä lähtökohdasta globaalin terveysturvallisuuden käsitettä ja käytäntöjä on kritisoitu etenkin kahden toisiinsa linkittyneen ulottuvuuden kautta. Yhtäältä terveysturvallisuutta on haastettu sen läheisyydestä läntisiin ja (neo)kolonialistisiin valtarakenteisiin. Toisaalta globaalilla terveydellä ja sen sisällä vaikuttavalla terveysturvallisuusdiskurssilla on nähty olevan puutteita sukupuolen (engl. *gender*) ulottuvuuksien huomioimisessa. On argumentoitu, että naiset sekä sukupuoli jäävät usein näkyvämmämiin globaalin terveyden kentällä. (Mt., x.)

Globaalin terveysturvallisuuden käsitteen ja siitä seuraavien käytäntöjen on kritisoitu olevan ennen kaikkea länsimaista lähtevä ja siihen kuuluvien valtioiden intressejä palveleva agenda. Vaurailta valtioilla on ollut eniten valtaa globaalin terveyden prioriteettien sanelemisessa (ks. Ollila 2005), mikä on johtanut vallan vinoumiin globaalin terveyden kentällä. Globaalin terveysturvallisuuden kontekstissa tämä näkyy sekä tiedon tuotannon käytännöissä että käytännön politiikassa: mihin rajalliset resurssit ja poliittinen huomio kohdennetaan. Alan Ingram (2005, 538) argumentoi terveyden mieltämisen strategisena ja turvallisuuteen liittyvänä kysymyksenä olevan ennen kaikkea pohjoisista instituutioista peräisin oleva ilmiö. Samaan tapaan voidaan kysyä, ”[o]nko globaali terveys olemassa vain silloin, kun globaali pohjoinen harrastaa sitä globaalissa etelässä, vai tulisiko globaali terveys ymmärtää laajemmin?” (Koivusalo 2019). Lisäksi käytännön terveysturvallisuuspolitiikan on nähty rakentuvan läntisille peloille ulkoa tulevasta taudin uhkasta. Tässä usein käytetyt lääketieteelliset vertauskuvat leviävistä, tartuttavista ja sairastuttavista toisista ovat erityisen voimakkaita (ks. esim. Campbell 1998, 86). Näin ollen globaalin terveysturvallisuuden on argumentoitu pohjaavan ennen kaikkea läntisten maiden halulle estää tiettyjen tartuntatautien leviäminen rajojensa

sisäpuolelle, samalla kun juurisyyt tautien taustalla jäävät poikkeuksellisten interventioiden varjoon (Davies 2008, 295). Käänteisesti tämä voidaan tulkita ennen kaikkea pyrkimykseksi rajata taudit alhaisen tulotason ja keskitulotason maihin (engl. *low- and middle-income countries, LMICs*) ilman syvällisempää sitoutumista ajatukseen tautien rajat ylittävistä perusluonteesta ja potentiaalista.

Tähän ulottuvuuteen linkittyen keskustelu ja aktivismi globaalien terveyden dekolonisatiosta on kiihtynyt viime vuosina. Taustalla on useiden toimijoiden keskuudessa jaettu ajatus siitä, että nykyinen globaalien terveyden – mukaan lukien globaalien terveysturvallisuuden – *status quo* ei palvele alhaisen tulotason ja keskitulotason maita. Lisäksi on esitetty, että jotta näihin terveyteen liittyviin vallan vinoumiin ja sen aiheuttamien ongelmien juurisyyhin voitaisiin puuttua, on palattava tunnistamaan ja tutkimaan globaalien terveyden kolonialistisia alkuperiä ja vaikutusta nykyhetkessä. (Ks. Kwete ym. 2022, 2.) Tämän näkemyksen mukaan lääketieteen ja mikrobiologian kehitys ovat syvällisesti linkittyneitä 1800-luvulla laajentuneen Euroopan ja etenkin Amerikoissa vaikuttaneen Yhdysvaltojen taloudellisiin intresseihin. Näin kolonisoivien (engl. *colonizers*) uudisasukkaiden intressit on asetettu kolonisoitujen (*colonized*) alkuperäiskansojen tarpeiden ja oikeuksien yläpuolelle globaalien terveyden alusta asti. (Kim ym. 2019.)

Samoin globaalien terveysturvallisuuden historia juontaa juurensa ajatukseen ulkoa – läntisen maailman ulkopuolelta – tulevasta tartuttavasta uhkasta. Esimerkiksi 1800-luvun kansainvälisissä sanitaatiokonferensseissa huolena oli Euroopassa levinnyt kolera, joka yhdistettiin Aasiasta tuleviin työläisiin ja kauppalaivoihin sekä linkittyi rasistiseen ”keltaisen vaaran” (engl. *yellow peril*) käsitteeseen (Blume 2021, 38). On myös huomionarvoista, että osa tutkijoista vastustaa koko globaalien terveyden kuten myös globaalien terveysturvallisuuden termien käyttöä. Esimerkiksi Warwick Andersonin (2014, 377) postkolonialistinen lähestymistapa kritisoi tapaa, jolla globalisaation ja globaalien terveyden ajatus häivyttää tarkemman historiallisen ja kulttuurisen analyysin ja näin ollen piilottaa myös globalisaatioon liittyvän poliittisuuden. Toisin sanoen tässä lähestymistavassa globaali terveys(turvallisuus) problematisoidaan neokolonialistisena ja imperialistisena projektina, joka ei tarkastele tarpeeksi kriittisesti omia nykypäivään ulottuvia vallan vinoumiaan (Biehl 2016, 131).

Globaalien terveysturvallisuuden ja vallan vinoumien yhteys ei kuitenkaan rajoitu vain sen historiaan. Nykypäivänä globaalien terveyden kolonialististen jäänteiden (engl. *colonial remnants*) ajatellaan näkyvän etenkin päivittäisissä käytännöissä, instituutioissa sekä arvoissa ja ajatuksissa, joita globaali terveys tukee ja ruokkii (Kwete ym. 2022, 2.) Kuten aiemmin mainittiin, Maailman terveysraportti *A safer future – Global public health security in the 21st century* (WHO 2007) on konkreettinen esimerkki terveysturvallisuuden käsitteen ja agendan institutionalisoitumisesta kansainvälisessä korkean tason terveystalitiikassa. Meri Koivusalo ja Maureen Mackintosh (2008, 1164–1165) argumentoivat, että vuoden 2007 raportti nivoutuu osaksi korkean tulotason maiden pelkoja omasta haavoittuvaisuudestaan ulkoa tuleville taudeille. Toisaalta raportin ajama terveysturvallisuusajattelu on aiheuttanut erimielisyyttä etenkin pandemioiden kontekstissa. Kansainvälistä yhteistyötä hajottavaa on ollut laajalle levinnyt kokemus siitä, että korkean tulotason maat esittävät vaatimuksia matalamman tu-

lotason maille lähinnä oman kansallisen turvallisuutensa takaamisen lähtökohdista. (Ma.) Esimerkiksi viimeisimmän koronapandemian yhteydessä asetetut matkustusrajoitteet voidaan tulkita näistä samoista kolonialistisista peloista kumpuavina, kun matkustusrajoitteita ei ulotettu yhtä lailla korkean tulotason maihin (engl. *high-income countries*, HICs), vaikka tautia oli todistetusti jo näissä maissa (ks. Jackson ym. 2022).

Kolonialististen ja läntisten vallan vinoumien rinnalla globaalien terveysturvallisuuden on kritisoitu jättävän sukupuoleen liittyvät ulottuvuudet pimentoon. Aiempi tutkimus on osoittanut, kuinka terveystilanteissa – kuten HIV/AIDSin (Harman 2019, 8), Ebolan (Harman 2016) ja Zika-viruksen (Davies & Bennett 2016) tapauksissa – sukupuoli ja etenkin naisten toimijuus ja kriisien seuraukset naisille ovat jääneet pitkälti huomiotta. Toisin sanoen kokemukset rakenteellisesta sukupuolten välisestä eriarvoisuudesta ja eriävistä seurauksista terveystilanteiden keskellä tulevat harvoin näkyväksi laajemman terveysturvallisuuskäsitteiden kontekstissa (ks. ma., 1044). Esimerkiksi Ebolan tapauksessa naiset olivat Sophie Harmanin (2016, 524–525) mukaan näkymättömiä kansainvälisen terveystilanteiden tutkimuksen jokaisella tasolla. Sukupuoli ja etenkin naisten eriarvoinen asema eivät tulleet esimerkiksi näkyväksi tartunta- ja kuolleisuustilastoissa, laajemmassa akateemisessa keskustelussa eivätkä lyhyen tai pitkän aikavälin politiikkavastauksissa niin, että sukupuoli olisi ollut yksi analyttisistä lähestymistavoista. Näin ollen kansainvälinen vastaus Ebolaan osoittaa, kuinka terveystilanteiden satuesssa sukupuolen ulottuvuus jää usein varjoon tai vähintäänkin sivuosaan (ma., 534). Sama ongelma on nähtävissä myös korkean tason terveystilanteiden edustavuudessa – esimerkiksi Maailman terveysjärjestössä – jossa sukupuolten tasa-arvo ei myöskään toteudu julistuksissa haaveilulla tavalla (ks. Dhatt ym. 2017, 602).

Kuten Howelin lääketieteen globaaliin politiikan ja Nunesin emansipatorisen (terveys) turvallisuuskäsitteiden kanssa, myös sukupuolen ja terveysturvallisuuden yhteyksiä painottavassa kirjallisuudessa on toisistaan eroavia näkemyksiä siinä, kuinka hyödyllinen turvallisuuden käsite on suhteessa globaaliin terveyteen. Osa näkee turvallisuuden käsitteen hyödyllisyyden (joskin lähestyy sitä kriittisestä feministisestä tulokulmasta) ja toiset ehdottavat vaihtoehtoisia käsitteitä analyysin lähestymistavaksi. Kirjassaan *Feminist global health security* Clare Wenham (2021, 31) argumentoi, kuinka yhtäältä globaali terveysturvallisuuden tutkimus ja käytännöt ovat epäonnistuneet turvallisuuskehyksen sukupuolittuneiden seurauksien huomioimisessa. Toisaalta feministinen turvallisuustutkimus (engl. *feminist security studies*, FSS) on myös jättänyt terveystilanteiden tutkimuksen ulkopuolelle. Wenhamin mukaan dialogi näiden kahden tutkimusperinteen välillä olisi avain sukupuolen ja etenkin naisten aseman ymmärtämiseen globaalissa terveysturvallisuuskäsitteessä (mt., 31, 44). Wenham olisi näin ollen valmis pitämään turvallisuuden käsitteen, joskin ymmärtää sen J. Ann Ticknerin (2001) tapaan ennen kaikkea emansipatorisesti ja yksilöiden jokapäiväisten tarpeiden tunnistamisen kautta (Wenham 2021, 32).

Catia Confortini ja Tiina Vaittinen (2020, 3) puolestaan esittävät terveyden turvallistamisen ja terveysturvallisuuden käsitteistölle vaihtoehdoksi keskittymistä väkivallan ja rauhan ulottuvuuksiin. Heidän mukaansa feminististä rauhantutkimusta ja feminististä globaalien terveyden tutkimusta yhdistelevä lähestymistapa tarjoaa terveysturvallisuudesta ja suositusta

terveyden turvallistamisen kehyksestä poikkeavan tulokulman, jossa sukupuoli, kehollisuus sekä väkivallan moniulotteisuus tulevat paremmin esille. Toisaalta terveysturvallisuus – juuri turvallistamisen näkökulmasta – voi olla hyödyksi globaalin terveysturvallisuuden prioriteettien näkyväksi tekemisessä. Toisin sanoen se valottaa tapaa, jolla juuri valtion turvallisuudelle uhkaksi koetut taudit tulevat huomioiduksi muiden terveysturvallisuuden kustannuksella. Lisäksi Confortini ja Vaittinen alleviivaavat terveyden turvallistamisen diskursiivista sukupuolittuneisuutta. Kun terveysturvallisuus turvallistetaan, se nousee kansainvälisen turvallisuuspolitiikan ja -diplomatian näyttämölle. Tämä korkean politiikan taso on hyvin maskulinisoitu, kun taas sosiaalipolitiikan piirin luettavat terveysturvallisuudet ovat voimakkaan feminisoituja. (Mt., 8, 10.) Näin ollen globaalin terveysturvallisuuden ”sukupuoliongelman” (engl. *gender problem*, ks. Harman 2019, x) voidaan nähdä kumpuavan sekä käytännön terveysturvallisuutta painottavasta globaalista terveysturvallisuudesta että terveysturvallisuuden tutkimuksen trendeistä ja painotuksista.

Päätelmät

Tämä artikkeli on tarkastellut terveysturvallisuuden käsitteen moninaisuutta ja kiistanalaisuutta kansainvälisen politiikan tutkimuksessa. Tutkimuskirjallisuudesta on havaittavissa erilaisia käsityksiä siitä, mikä on terveysturvallisuuden viitekohde (esim. valtio tai yksilö) ja millainen turvallisuuskäsitys terveyteen kytkeytyy (esim. negatiivinen tai emansipatorinen). Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että terveysturvallisuutta on lähestytty kansainvälisen politiikan tutkimuksessa ennen kaikkea valtio- ja eliittikeskeisesti, turvallistamisen käsitteen kautta sekä pandeemisen potentiaalinen omaavia tartuntatauteja painottaen. Lisäksi tutkimuskirjallisuudessa on esitetty vaihtoehtoisia lähestymistapoja terveyden ja turvallisuuden yhtymäkohtien tarkastelulle. Osa näkee turvallisuuden käsitteen hyödyllisenä globaalin terveyden tutkimisessa, kun taas toiset ovat esittäneet turvallisuudelle vaihtoehtoisia termejä, kuten terveysturvallisuuden tarkastelemisen rauhan ja väkivallan käsitteistön kautta. Lisäksi terveysturvallisuutta on kritisoitu etenkin sen nykypäivään ulottuvista kolonialistisista jäänteistä sekä sukupuolen ja etenkin naisten aseman huomiotta jättämisestä.

Viimeisimmän koronapandemian myötä terveysturvallisuuden tutkimus ja käytännön politiikka ovat saaneet uutta tuulta purjeisiinsa. Samalla julkisessa keskustelussa terveysturvallisuuden käsite otetaan usein annettuna; terveys ja turvallisuus kuulostavat molemmat helposti kannatettavilta tavoitteilta. Kuten tämä artikkeli on osoittanut, ei käsitteestä tai siihen liittyvästä politiikasta ole kuitenkaan yksimielisyyttä alan toimijoiden keskuudessa. Lisäksi terveyden ja turvallisuuden vahvalla linkittämisellä on nähty olevan kielteisiä vaikutuksia kansojen hyvinvoinnille ja terveysjärjestelmien kehitykselle – etenkin globaalin oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Näin ollen vaikka terveysturvallisuus voidaan kehystää politiikasta vapaaksi ja pienimmän yhteisen nimittäjän toiminnaksi kansainvälisessä terveysturvallisuudessa, ovat käsitteen ytimessä aina auttamattomasti normatiiviset kysymykset siitä, kenen turvallisuudesta ja terveydestä on kyse ja toisaalta, mitä näillä termeillä oikeastaan tarkoitetaan. Ovatko terveys ja turvallisuus esimerkiksi päämääriä itsessään vai välineellisiä tavoitteita paremman elämän tavoittelussa?

Kuten artikkelissa on esitetty, terveyskysymykset ovat nousseet kansainvälisen politiikan korkean tason agendoille viime vuosikymmeninä. Terveys on mielletty usein sosiaali- ja sisäpoliittisena kysymyksenä, mikä on myös rajoittanut siihen kohdistettua huomiota ja resursseja kansainvälisillä areenoilla. Terveiden kehystämisen ulko- ja turvallisuuspoliittisena kysymyksenä on nähty tuovan enemmän vipuvoimaa ja resursseja terveyskysymysten taakse. (Lee 2014, 508.) Toisaalta on hyvä huomata, että klassiset sotilaalliseen turvallisuuteen liittyvät kysymykset eivät ole kadonneet minnekään. Siinä missä koronakriisi oli 2020-luvun alussa maailman uutisten ja politiikan keskiössä, ovat esimerkiksi Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa sekä Gazan sota hallinneet palstatilaa sittemmin. Samalla terveysturvallisuuteen liittyvää keskustelua ja käsitteen moninaisia ulottuvuuksia ei sopisi unohtaa. Lääketieteen asiantuntijoiden ja kansainvälisen terveysturvallisuuden toimijoiden keskuudessa on laaja konsensus siitä, että pandemioita nähdään vielä tulevaisuudessakin, jopa kasvavissa määrin. Alalla puhutaankin tauti X:stä (engl. *disease X*), jolla viitataan tällä hetkellä tuntemattomiin taudinaiheuttajiin, jotka voivat aiheuttaa seuraavan pandemian (esim. Iserson 2020). Näin ollen voidaan olettaa, että tarve terveyden ja turvallisuuden välisten kytkösten tutkimukselle ei suinkaan ole vähenemään päin. Tämä artikkeli on osaltaan pyrkinyt valottamaan ja lisäämään keskustelua terveysturvallisuudesta.

Lähteet

- Abraham, Thomas (2011): "The chronicle of a disease foretold: Pandemic H1N1 and the construction of a global health security threat". *Political Studies*, 59(4), 797–812.
- Anderson, Warwick (2014): "Making global health history: The postcolonial worldliness of biomedicine". *Social History of Medicine*, 27(2), 372–384.
- Baele, Stephane J. & Elise Rousseau (2022): "At war or saving lives? On the securitizing semantic repertoires of Covid-19". *International Relations*, 37(2), 201–227.
- van den Berg, Bibi, Ruth Prins & Sanneke Kuipers (2021): "Assessing contemporary crises: Aligning safety science and security studies". Teoksessa: B. van den Berg, R. Prins & S. Kuipers: *Oxford research encyclopedia of politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Biehl, João (2016): "Theorizing global health". *Medicine Anthropology Theory*, 3(2).
- Blume, Stuart S. (2021): *Immunization: How vaccines became controversial*. Lontoo: Reaktion Books Ltd.
- Brown, Theodore M., Marcos Cueto & Elizabeth Fee (2006): "The World Health Organization and the transition from "international" to "global" public health". *American Journal of Public Health*, 96(1), 62–72.
- Buzan, Barry, Ole Wæver & Jaap de Wilde (1998): *Security: A new framework for analysis*. Boulder: Lynner Rienner Publishers.
- Campbell, David (1998): *Writing security: United States foreign policy and the politics of identity* (uud. painos). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Chen, Lincoln & Vasant Narasimhan (2003): "Human security and global health". *Journal of Human Development*, 4(2), 181–190.
- Collier, Stephen & Andrew Lakoff (2015): "Vital systems security: Reflexive biopolitics and the government of emergency". *Theory, Culture & Society*, 32(2), 19–51.
- Confortini, Catia Cecilia & Tiina Vaittinen (2020): "Introduction: Analysing violences in gendered global health". Teoksessa: T. Vaittinen & C. C. Confortini (toim.) *Gender, global health and violence: Feminist perspectives on peace and disease*. Lontoo: Rowman & Littlefield International, 1–22.

- Curley, Melissa G. & Jonathan Herington (2011): "The securitisation of avian influenza: international discourses and domestic politics in Asia". *Review of International Studies*, 37(1), 141–166.
- Davies, Sara E. (2008): "Securitizing infectious disease". *International Affairs*, 84(2), 295–313.
- Davies, Sara E. (2010): "What contribution can International Relations make to the evolving global health agenda?". *International Affairs*, 86(5), 1167–1190.
- Davies, Sara E. & Belinda Bennett (2016): "A gendered human rights analysis of Ebola and Zika: locating gender in global health emergencies". *International Affairs*, 92(5), 1041–1060.
- Davies, Sara E., Adam Kamradt-Scott & Simon Rushton (2015): "Introduction". Teoksessa: S. E. Davies, A. Kamradt-Scott & S. Rushton: *Disease diplomacy: international norms and global health security*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1–16.
- Dhatt, Roopa, Ilona Kickbusch & Kelly Thompson (2017): "Act now: A call to action for gender equality in global health". *The Lancet*, 389(10069), 602.
- Elbe, Stefan (2005): "AIDS, security, biopolitics". *International Relations*, 19(4), 403–419.
- Elbe, Stefan (2006): "Should HIV/AIDS be securitized? The ethical dilemmas of linking HIV/AIDS and security". *International Studies Quarterly*, 50(1), 119–144.
- Elbe, Stefan (2010a): "Haggling over viruses: The downside risks of securitizing infectious disease". *Health Policy and Planning*, 25(6), 476–485.
- Elbe, Stefan (2010b): *Security and global health: Towards the medicalization of insecurity*. Cambridge: Polity.
- Elbe, Stefan (2011): "Pandemics on the radar screen: Health security, infectious disease and the medicalisation of insecurity". *Political Studies*, 59(4), 848–866.
- Elbe, Stefan (2012): "Bodies as battlefields: Toward the medicalization of insecurity". *International Political Sociology*, 6(3), 320–322.
- Fidler, David (2001): "The globalization of public health: The first 100 years of international health diplomacy". *Bulletin of the World Health Organization*, 79(9), 842–849.
- Foucault, Michel (2007): *Security, territory, population: Lectures at the Collège de France 1977–1978*. Toim. M. Senellart. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel (2020/1994): *Power: Essential works of Foucault 1954–1984: Volume Three*. Toim. J. D. Faubion. New York: Penguin Books.
- GHSA (2023): "Membership". <https://globalhealthsecurityagenda.org/membership/>, 28.3.2024.
- GHSI (2023): "GHSI members". <https://ghsi.ca/ghsi-members/>, 28.3.2024.
- Guterres, António (2020): Remarks to the Security Council on the COVID-19 Pandemic. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2020-04-09/remarks-security-council-covid-19-pandemic>, 20.10.2023.
- Harman, Sophie (2016): "Ebola, gender and conspicuously invisible women in global health governance". *Third World Quarterly*, 37(3), 524–541.
- Harman, Sophie (2019): *Seeing politics: Film, visual method, and international relations*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Hassan, Hamdy A. (2021): "The securitisation of COVID-19 in Africa: Socio-economic and political implications". *African Security Review*, 31(1), 1–14.
- Hinchliffe, Steve (2015): "More than one world, more than one health: Re-configuring interspecies health". *Social Science & Medicine*, 129, 28–35.
- Howell, Alison (2014): "The global politics of medicine: Beyond global health, against securitisation theory". *Review of International Studies*, 40(5), 961–987.
- Ingram, Alan (2005): "The new geopolitics of disease: Between global health and global security". *Geopolitics*, 10(3), 522–545.
- Iseron, Kenneth V. (2020): "Prepare for 'disease X'". *The Western Journal of Emergency Medicine*, 21(4), 756–758.

- Jackson, Carly, Roojin Habibi, Lisa Forman, Diego S. Silva & Maxwell J. Smith (2022): "Between rules and resistance: Moving public health emergency responses beyond fear, racism and greed". *BMJ Global Health*, 7(12), e009945.
- Kamradt-Scott, Adam & Colin McInnes (2012): "The securitisation of pandemic influenza: Framing, security and public policy". *Global Public Health*, 7(sup2), S95–S110.
- Katz, Rebecca, Erin M. Sorrell, Sarah A. Kornblet & Julie E. Fischer (2014): "Global health security agenda and the international health regulations: Moving forward". *Biosecurity and Bioterrorism: Biodefense Strategy, Practice, and Science*, 12(5), 231–238.
- Kim, Hani, Uros Novakovic, Carles Muntaner & Michael T. Hawkes (2019): "A critical assessment of the ideological underpinnings of current practice in global health and their historical origins". *Global Health Action*, 12(1), 1651017.
- Kirk, Jessica & Matt McDonald (2021): "The politics of exceptionalism: Securitization and COVID-19". *Global Studies Quarterly*, 1(3), ksab024.
- Koivusalo, Meri (2019): "Globaalista terveydestä ja politiikan liikkumavarasta". *Alusta*, 20.9.2019. <https://www.tuni.fi/alustalehti/2019/09/20/globaalista-terveydesta-ja-politiikan-liikkumavarasta/>, 20.10.2023.
- Koivusalo, Meri & Maureen Mackintosh (2008): "Global public health security: Inequality, vulnerability and public health system capabilities". *Development and Change*, 39(6), 1163–1169.
- Kwete, Xiaoxiao, Kun Tang, Lucy Chen, Ran Ren, Qi Chen, Zhenru Wu, Yi Cai & Hao Li (2022): "Decolonizing global health: What should be the target of this movement and where does it lead us?". *Global Health Research and Policy*, 7(3).
- Lakoff, Andrew (2010): "Two regimes of global health". *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development*, 1(1), 59–79.
- Lee, Kelley (2014): "World health organization". Teoksessa: J. Sperling (toim.): *Handbook of Governance and Security*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 504–518.
- Long, Christopher (2021): "Introduction. The molecular vision of life, medical countermeasures and (in) security". Teoksessa: C. Long: *The molecularisation of security: Medical countermeasures, stockpiling and the governance of biological threats*. Abingdon: Routledge, 1–15.
- Maaailman terveysjärjestön perussääntö (1948): *Maaailman terveysjärjestön perussääntö*. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1948/19480026/19480026_2, 20.10.2023.
- McInnes, Colin (2015): "The many meanings of health security". Teoksessa: S. Rushton & J. R. Youde (toim.) *Routledge handbook of global health security*. Lontoo: Routledge, 7–17.
- Nunes, João (2014): "Questioning health security: Insecurity and domination in world politics". *Review of International Studies*, 40(5), 939–960.
- Nunes, João (2018): "Critical security studies and global health". Teoksessa: C. McInnes, K. Lee & J. Youde (toim.) *The Oxford handbook of global health politics*. Oxford: Oxford University Press, 160–177.
- Ollila, Eeva (2005): "Global health priorities – priorities of the wealthy?". *Globalization and Health*, 1(6).
- Ravi, Sanjana J., Kelsey Lane Warmbrod, Lucia Mullen, Diane Meyer, Elizabeth Cameron, Jessica Bell, Priya Bapat, Michael Paterra, Catharine Machalaba, Indira Nath, Lawrence O. Gostin, Wilmot James, Dylan George, Simo Nikkari, Ernesto Gozzer, Oyewale Tomori, Issa Makumbi & Jennifer B. Nuzzo (2020): "The value proposition of the global health security index". *BMJ Global Health*, 5(10), e003648.
- Razavi, Ahmed, Ngozi Erondu & Ebere Okereke (2020): "The global health security index: What value does it add?". *BMJ Global Health*, 5(4), e002477.
- Roemer-Mahler, Anne (2022): "The future of global health governance: Less global, less health, less governance". Teoksessa: T. G. Weiss & R. Wilkinson (toim.) *Global governance futures*. Lontoo: Routledge, 222–237.
- Roemer-Mahler, Anne & Stefan Elbe (2016): "The race for Ebola drugs: Pharmaceuticals, security and global health governance". *Third World Quarterly*, 37(3), 487–506.
- Rushton, Simon (2011): "Global health security: Security for whom? Security from what?". *Political Studies*, 59(4), 779–796.

- Sukura, Antti & Marja-Liisa Hänninen (2016): "One health – Ihmisten, eläinten ja ympäristön yhteinen terveys". *Duodecim*, 132(13), 1223–1229.
- Suomen Lääkäriliitto (2021): *Lääkäriin etiikka*. 8. painos. Lahti: Suomen Lääkäriliitto.
- Tickner, J. Ann (2001): *Gendering world politics: Issues and approaches in the post-cold war era*. New York: Columbia University Press.
- Usher, Ann Danaiya (2021): "A beautiful idea: How COVAX has fallen short". *The Lancet*, 397(10292), 2322–2325.
- Vuori, Juha A. (2022): "Kylmän sodan mentaliteetti: Kiinan makroturvallistamiskurssi Ukrainan sodan kontekstissa". *Kosmopolis*, 52(4), 45–63.
- Weir, Lorna (2015): "Inventing Global Health Security, 1994–2005". Teoksessa: S. Rushton & J. R. Youde (toim.) *Routledge handbook of global health security*. Lontoo: Routledge, 18–31.
- Wenham, Clare (2021): "Theorizing feminist health security". Teoksessa: C. Wenham: *Feminist global health security*. New York: Oxford University Press, 31–52.
- Wenham, Clare & Deborah B.L. Farias (2019): "Securitizing zika: The case of Brazil". *Security Dialogue*, 50(5), 398–415.
- WHO (2001): "Global health security – epidemic alert and response". Sihteeristön raportti. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/78718/ea549.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 20.10.2023.
- WHO (2007): "The world health report 2007: A safer future. Global public health security in the 21st century". Maailman terveysturvallisuusraportti. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43713/9789241563444_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 20.10.2023.
- WHO (2020): "Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV)". [https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov)), 20.10.2023.
- Wæver, Ole (1989): "Security, the speech act: Analysing the politics of a word". https://www.academia.edu/2237994/Security_the_Speech_Act_working_paper_1989, 20.10.2023.
- Wæver, Ole (1995): "Securitization and desecuritization". Teoksessa: R. D. Lipschutz (toim.) *On security. New directions in world politics*. New York: Columbia University Press, 46–87.
- YK (2000): Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1308. S/RES/1308(2000).

Global health security: Conceptual diversity, problematizations and alternative approaches

Health and security have been interconnected from the early days of international health cooperation. That said, the entanglements between these two phenomena have tightened considerably in the twenty-first century. Furthermore, the recent COVID-19 pandemic has increasingly revealed the multiple linkages that exist between health and security. In the discipline of International Relations, global health security has been studied particularly from the perspective of securitization theory, focusing on the securitization of health. On the other hand, framing health as a security issue has also received ample criticism. This article sheds light on the conceptual diversity of global health security and details the problematizations related to it. At the core of the concept and the debates surrounding it are normative questions about whose security and health matter the most and what health and security mean more broadly. Why are they sought after and for whom is it possible?

Keywords: COVID-19, global health, health security, securitization, World Health Organization

Kriisinhallinnan vaikuttavuuden arviointi toimintana Suomessa

Johanna Hakanen¹ & Jyrki Ruohomäki²

Vaikuttavuus liittyy käsitteenä keskeisesti kriisinhallintaan. Useat aiemmat selvitykset kuitenkin osoittavat, ettei vaikuttavuutta arvioida suosituksista huolimatta systemaattisesti kansallisella tasolla. Afganistanin kriisinhallintaoperaatioiden päättyminen vuonna 2021 nosti vaikuttavuuden jälleen keskusteluihin, ja sen myötä laadittiin useita selvityksiä Suomen osallistumisesta ja sen vaikutuksista ja vaikuttavuudesta. Nämä selvitykset tarjoavat mahdollisuuden tarkastella, miten vaikuttavuutta ja siihen liittyviä tavoitteita käsitteellistetään ja käytetään Suomessa. Analyysimme mukaan eri selvityksillä näyttää olleen selvästi erilaiset tarkoitukset. Ministeriöiden tuottamat itsearviointit ovat poliittisia arvioita, joilla pyritään perustelemaan toimintaa jälkikäteen tunnistettujen tavoitteiden kautta. Itsenäisiä arvioita lähempänä olevat raportit puolestaan ovat luonteeltaan funktionaalisia, eli niiden keskeisin tarkoitus on tuottaa tietoa, jonka pohjalta toimintaa voidaan kehittää. Kriisinhallinnan vaikuttavuuden kehittämiseksi tarvitaan jatkossa systemaattinen, kontekstin huomioiva arviointiprosessi. Arvioinnin tulisi myös asettua samalle hierarkian tasolle kuin siinä arvioitavat tavoitteet. Samalla on tarpeen tehdä läpinäkyvämmiksi niitä tavoitteita, joihin Suomen osallistuminen kriisinhallintaan perustuu.

Avainsanat: evaluaatio, kriisinhallinta, vaikuttavuus

Johdanto

Kriisinhallinnan vaikuttavuus on ollut esillä vuosia kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Viimeisimpänä teema nousi Suomessa julkiseen keskusteluun Afganistanin kriisinhallintaoperaatioiden päätyttyä vetäytymiseen elokuussa 2021. Tämän jälkeen on julkaistu useita selvityksiä, joissa tarkastellaan Suomen toimintaa Afganistanissa sekä esitetään suosituksia, joilla kriisinhallinnasta saataisiin vaikuttavampaa.

Tässä artikkelissa tarkastelemme kansallista kriisinhallintaosallistumista³ ja sen tavoitteenasettelua vaikuttavuuden arvioinnin ja kehittämisen perspektiivistä. Etsimme vastausta siihen, mitä kriisinhallinnan tavoitteenasettelu ja toiminnan arviointi kertovat itse toiminnan luonteesta. Tarkastelemme aihetta käyttämällä aineistonaamme Suomessa 2022–2023 tuotettuja arviointeja ja selvityksiä Suomen kansallisesta kontribuutiosta Afganistanin kriisinhallintaoperaatioihin. Primääriaineistoa refleктоimme etupäässä tutkimuskirjallisuuteen.

Lähtökohtanamme on, että vaikuttavuuden arviointi on poliittista, sillä siihen liittyy valintoja, jotka mahdollistavat erilaisia käyttötarkoituksia arvioinneille (ks. esim. Eckhard & Jankauskas 2019; Azzam 2010; Picciotto 2016; Weiss 1993). Tarkastelemme aineistoa ensinnäkin siitä näkökulmasta, miten selvityksissä otetaan huomioon Suomen kansalliselle

1 FM, tutkimus- ja kehittämisasiantuntija, CMC Finland, <johanna.hakanen@cmcf Finland.fi>

2 YTT, johtava asiantuntija, CMC Finland, <jyrki.ruohomaki@cmcf Finland.fi>

3 Kriisinhallinnalla viittaamme sekä sotilaalliseen että siviilikriisinhallintaan, joissa molemmissa on keskeistä kriisinhallinnan vastaanottajanaan turvallisuustilanteen parantaminen sekä perinteisen että niin kutsutun laajan turvallisuuden osalta.

osallistumiselle asettamat tavoitteet Afganistanin kriisinhallintaoperaatioihin. Toiseksi käsittelemme tavoitteiden arvioinnin painotuksia: jäävätkö jotkin päätöksentekovaiheessa esillä olleet tavoitteet taustalle tai kokonaan käsittelemättä arvioinneissa. Reflektoimme näitä havaintoja tavoitteiden arvioimisen tapaan. Pohdimme siis, sopivatko kriisinhallinnan vaikuttavuuden arviointiin käytettävät keinot yhteen raporteissa annettuun kuvaan toiminnan luonteesta. Analyysimme on kansallisella tasolla. Emme siis tarkastele arviointia kriisinhallintaa vastaanottavien valtioiden ja yhteisöjen näkökulmasta, kuten on tehnyt muun muassa Nora Stenius (2020), joka on tuonut esiin arviointien ylhäältä alaspäin suuntautuvan luonteen sekä paikallisyhteisöjen keinot vastustaa heille ulkopuolelta asetettuja arviointitapoja. Ennen teoreettista viitekehystä ja aineiston analyysiä esittelemme vaikuttavuus-käsitteeseen liittyviä kysymyksiä sekä kriisinhallinnan vaikuttavuusarviointien kansallista kontekstia.

Mitä vaikuttavuudella tarkoitetaan?

Vaikuttavuus-käsitteelle annetaan etenkin viranomaisten suorittaman arvioinnin kontekstissa monia eri merkityksiä, jotka eivät aina pohjaudu akateemiseen tai muuhun systemaattiseen keskusteluun. Käsitteen määrittely vaikuttaa suoraan siihen, miten sitä kussakin tapauksessa käytetään ja minkälaisia indikaattoreita käsitteeseen voidaan liittää. Toiminnan arvioinnin kontekstissa *tehokkuus* kuvaa sitä, miten hyvin tai huonosti käytettävissä olevia resursseja on hyödynnetty. *Tuloksellisuus* puolestaan kertoo konkreettisista tuloksista, joita toiminnalla on saatu aikaan. *Vaikuttavuuden* arvioinnin tulisi sen sijaan tarkastella sitä, minkälaista laajempaa, kestävää muutosta toiminnalla on saatu aikaan (ks. esim. OECD 2021; VM 2005; SITRA 2018).

Edellä mainitut käsitteet ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa ja usein myös tarkastelun arvoisia samassa jatkumossa. Tästä huolimatta ne tulisi pystyä erottamaan toisistaan. Jos näin ei tehdä, vaarana on päätyä yksinkertaistamaan muutosteoria⁴ muodosta ”*panos – tuotos – tulos – vaikuttavuus*” muotoon ”*panos / tehokkuus = vaikuttavuus*” (Ruohomäki & Hakanen 2022). Muutosteorian yksinkertaistus johdattaa tarkastelemaan tehokkuutta, tai heikoimmillaan seuraamaan pelkkää panosta, vaikuttavuuden suorana indikaattorina. Lähimmäksi kompleksisten kontekstien ja niissä tapahtuvien muutosten todenmukaista kuvausta pääsevät verkostoja muistuttavat kuvaukset toimien, tapahtumien ja erityisesti toimijoiden välisistä suhteista (esim. Tykkyläinen ym. 2023; Brusset ym. 2016). Näiden suhteiden avaaminen vaatii kuitenkin vaikuttavuusarviolta huomattavasti enemmän. Kriisinhallinnan vaikuttavuuden tarkastelussa voidaankin nähdä erilaisia painotuksia suhteessa kontekstille annettuun merkitykseen (ks. esim. EPON 2023, OECD 2021).

Vaikuttavuus-käsitettä voidaan jäsentää erottamalla toisistaan *yhteiskunnallinen vaikuttavuus* ja *toiminnallinen tehokkuus* (Valtiovarainministeriö 2005). Yhteiskunnallisella vaikuttavuudella tarkoitetaan ”politiikalle asetettujen tavoitteiden saavuttamisen astetta ja sen suhdetta syntyneisiin kustannuksiin” (mt., 116). Tämän tulkinnan mukaan vaikuttavuus vaatii aina etukäteen määritellyn tavoitteen, jota vasten toimintaa arvioidaan. Lisäksi keskeistä on, että tavoitteet koskevat muutoksia yhteiskunnallisella tasolla, eivät pelkästään yksittäisiä

4 Muutosteoriolla (engl. *theory of change*) tarkoitetaan kuvausta siitä, millä toimilla, resursseilla ja tuloksilla haluttu yhteiskunnallinen muutos on tarkoitus saada aikaan (esim. Vataja ym. 2019).

tuloksia. Toiminnallinen tehokkuus taas kuvaa resurssien käytön tehokkuutta organisaatiossa (mt., 121). Toiminnallinen tehokkuus voidaan liittää sellaisten toimien tarkasteluun, jotka vaikuttavat suoraan organisaatioon itseensä (ks. esim. KRIHAVA 2012). Pelkkä toiminnallinen tehokkuus ei siis kerro vaikuttavuudesta, vaikka syntyneillä kustannuksillakin on merkitystä vaikuttavuutta arvioitaessa.

Vaikuttavuus-käsitteen lisäksi myös *arviointi* on monitulkintainen termi. Sillä voidaan viitata varsinaisten vaikuttavuuteen kohdistuvien evaluaatioiden ohella esimerkiksi *tarkastukseen* tai *monitorointiin*, joihin liittyy usein toiminnan lainmukaisuuden tai määrällisten mittareiden tarkastelua yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arvioinnin sijasta (esim. Ahonen 2015, 311–313). Näitä erityyppisiä selvityksiä tarkastellaan tyypillisesti toiminnan vaikuttavuuden tason osoittajina, vaikka ne tarjoavat vain yhden näkökulman selvityksen kohteena olevaan aiheeseen.

Koska vaikuttavuuden arviointiin liittyviä käsitteitä käytetään monitulkintaisesti, arviointiraporteissa tulisi määritellä selvästi raportin pyrkimykset ja arvioinnin kohteet. Arvioitaessa toiminnan tehokkuutta tai toiminnallista tuloksellisuutta, se tulisi tuoda selvästi esille ja välttää käyttämästä nimenomaan vaikuttavuutta kuvaavia termejä. Näin ei useinkaan tapahdu (ks. esim. Ruohomäki & Hakanen 2022). Käsitteiden epätarkka käyttö tarjoaakin hyvän perustelun tarkastella jo julkaistuja selvityksiä ja raportteja kriittisesti.

Kriisinhallinnan arviointi Suomessa

Kansainväliseen kriisinhallintaan osallistuminen on keino, jolla toteutetaan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisia tavoitteita. Tämä tekee siitä määritelmällisesti poliittista. Kriisinhallinnan toiminnan tasosta kohdemaassa poliittisuus on kuitenkin tyypillisesti häivytetty ja kriisinhallinnasta pyritään puhumaan teknisessä mielessä, globaalina turvallisuuden edistämisenä (Ulkoministeriö 2024). Ulkoministeriön verkkosivuilla olevassa esittelytekstissä siviilikriisinhallintaa kuvataan asiantuntija-apuna, joka tukee yhteiskunnan toimintaedellytyksiä, kun taas osallistuminen sotilaalliseen kriisinhallintaan on ”tärkeä osa kansainvälistä vastuunkantoa” (mt.).

Kriisinhallintatoimintaa kuvaillaan olemassa olevien yleisempien politiikkaohjelmien, kuten kansallisen kriisinhallintastrategian, tai ”vastuunkannon” toteuttamisena, ei niinkään pyrkimyksenä Suomelle spesifin politiikkatavoitteen saavuttamiseen. Kuvatus mahdollistaa suomen kielestä puuttuva *politics*- ja *policy*-termien ero. Esimerkiksi kriisinhallintapolitiikka näyttää olevan lähempänä hallintoa, asioiden hoitamista, kuin esimerkiksi valtaosuuksien kasvattamiseen pyrkivää politiikkaa (engl. *politics*) (käsite-eroista ks. Palonen 2007, 72). Käsitteellinen haaste näkyy myös siinä, että kriisinhallintapolitiikka jakaa hyvin harvoin mielipiteitä eduskuntakeskusteluissa (Raunio 2018). Hallinnon sisäisessä ja arviointipuheella kyllästetyssä kielessä (Ahonen 2015) kriisinhallinta tuodaan esiin politiikkaohjelmia toteuttavassa merkityksessään (esim. Valtioneuvosto 2021). Kriisinhallinnalta edellytetään vaikuttavuutta ja arvioitavissa olevia tavoitteita (mt, 38), ilman että arvioinnille ja sen käsitteistölle olisi yhteisesti sovittua määritelmää. Se, että toiminnan mielletään jo lähtökohtaisesti olevan vastuunkannon kaltaista asioiden hoitamista – poliittisten päämäärien ja tavoitteiden ajamisen sijasta – vaikuttaa myös toiminnan arviointiin (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015).

Kriisinhallintaa lähellä olevissa kehitysyhteistyössä ja rauhanvälityksessä säännöllinen arviointi nähdään jopa toiminnan edellytyksenä. Esimerkiksi ulkoministeriöllä (2023) on systemaattinen prosessi rahoittamansa kehitysyhteistyötoiminnan arvioille. Kehitysyhteistyön ja rauhanvälityksen politiikkalohkot eroavat kuitenkin kriisinhallinnasta toteuttajien osalta; edellisissä Suomen valtion politiikan toteuttaminen on pitkälti ulkoisten toimijoiden, kuten kehitysyhteistyötä tai rauhantyötä tekevien järjestöjen, vastuulla. Järjestöjen Suomen valtion toimeksiannosta toteuttamia projekteja siis arvioidaan systemaattisesti, mutta valtion suoremmin itse toteuttamaa kriisinhallintapolitiikkaa ei. Yhtenä selittäjänä voi olla se, ettei hallinnon itsensä toteuttamalle toimijalle ole riittävän auktoriteettiaseman omaavaa tarkastajaa. Arviointitoiminta ei ole hallinnon sisällä myöskään ammatillistunut, eikä Suomeen ole suosituksista huolimatta perustettu keskitettyä valtionhallinnon arviointiyksikköä (Uusikylä 2015, 15).

Suomalaisten osallistumista kriisinhallintaan arvioidaan säännöllisesti vain ulkoministeriön ja puolustusministeriön yhteisesti puolivuositain tuottamien kriisinhallintakatsausten kautta. Näiden sisältö koostuu lähinnä Suomen kontribuution yleisestä kuvaamisesta, eivätkä arviot juurikaan tarkastele osallistumista asetettujen tavoitteiden näkökulmasta (ks. Ruohomäki & Hakanen 2022). Kriisinhallintakatsausten heikosta laadusta vaikuttavuuden arvioinnin välineinä on huomautettu useita kertoja esimerkiksi Valtiontalouden tarkastusviraston (VTV) (2013) ja ulkoasiainvaliokunnan toimesta (esim. 2014; 2015). Valiokunta kiinnitti huomiota myös Suomen osallistumiseen kriisinhallintatoimiin Afganistanissa, peräänkuuluttaen katsauksilta vähemmän yleisluonteisuutta ja enemmän Suomen monialaisten toimien arviointia (Mustasilta ym. 2022, 88). Samanlaisia vaateita on esitetty myös erillisiä Afganistan-selontekoja koskien, jotka nekin pysyivät ulkoasiainvaliokunnan huomautuksista huolimatta yleiskatsausmaisina kuvauksina. Tavoitteenasettelun sijaan selonteoissa puhuttiin laveasti Suomen painopisteistä ja osallistumisen läpileikkaavista teemoista, mikä on yleistä myös muissa hallinnon tuottamissa kriisinhallintadokumenteissa (mt., 87).

Kriisinhallintakatsausten laatu ei ole Suomessa muuttunut, eikä vaihtoehtoisia ja erityisesti vaikuttavuutta koskevia säännöllisiä selvityksiä ole edellä mainituista huomautuksista huolimatta tuotettu. Tämän seurauksena Suomen osallistumista kriisinhallintatoimintaan ei ohjata vaikuttavuusnäkökulma edellä. Esiin nouseekin mielenkiintoisia kysymyksiä hallinnon, tässä tapauksessa ulkoministeriön, resilienssistä vastustaa hallinnon sisältä sekä suoraan poliittisesta järjestelmästä tulevaa ohjausta⁵, mikä painottaa vaikuttavuusarviointien arvioinnin tärkeyttä.

Vaikuttavuusarviointien tyypit ja tarkoitukset

Vaikuttavuusarviointien ajatellaan usein pyrkivän olemaan riippumattomia evaluaatioita, joiden tarkoituksena on parantaa toiminnan tehokkuutta ja vaikuttavuutta oppimisen ja kehittämisen kautta. Arviointeihin liittyy kuitenkin valintoja ja asetelmia, jotka mahdollistavat niiden hyödyntämisen myös muihin tarkoituksiin. Tehokkuuden tavoittelun ja kehittämisen

⁵ VTV:n aseman Suomen hallinnossa on nostanut esiin myös Pertti Ahonen (2015, 313). VTV on itsenäinen toimija, mutta itsenäisyys pitää sen erillään päätöksentekoprosesseista. VTV:llä ole lakiperusteista mandaattia, joka antaisi sen tarkastuskertomuksille velvoittavamman aseman.

ohella – tai niiden sijaan – toimijat voivat pyrkiä hyödyntämään arviointeja ja arviointiprosesseja muiden intressiensä tavoittelussa. (Mark & Henry 2004; Eckhard & Jankauskas 2020; Weiss ym. 2005; Taylor & Balloch 2005, 1–2; Meharg 2009, 27–43.) Arviointien sisältöjä ja tuloksia tuleekin tarkastella niitä tuottavien prosessien tuloksina. Samalla on kuitenkin hyväksyttävä, etteivät arvioinnit kuvasta todellisuutta intresseistä vapaan objektiivisesti vaan että nämä intressit vaikuttavat väistämättä arviointeihin (ks. Palonen 2010; Meharg 2009; Azzam 2010; Weber 1917).

Arviointien tavoitteita ja käyttötarkoituksia on kategorisoitu aiemmassa evaluaatiokirjallisuudessa. Kategorisointi on keskittynyt pääsääntöisesti kriisinhallintaan liittyvien vaikuttavuusarviointien sijaan esimerkiksi yleisemmällä tasolla organisaatioihin ja niiden tekemiin tai teettämiin arvioihin (ks. esim. Jankauskas & Eckhard 2022; Azzam 2010; Picciotto 2016). Arviointien instrumentaalinen käyttö tähtää toiminnan vaikuttavuuden ja tehokkuuden parantamiseen. *Instrumentaalisten* vaikuttavuusarvioiden tarkoitus tuottaa päätöksiä tai vähintään tietoa päätösten tueksi (Weiss ym. 2005; Eckhard & Jankauskas 2020). Vaikuttavuudenarviointien tekemistä perustellaan usein juuri instrumentaalisen käytön näkökulmasta (Ahonen 2001; Mark & Henry 2004). Toinen, samankaltainen kategoria on *käsitteellinen* käyttö, jossa arviointien kautta pyritään muodostamaan yleistyksiä ja konsepteja, jotka auttavat jäsentämään arviointiin liittyvää kontekstia. Käsitteellisestä käytöstä puhutaan silloin, kun arvion tulokset eivät vaikuta suoraan päätöksentekoon, mutta arvioilla on hienovaraisempia vaikutuksia toimintaan ja päätöksentekoon arviointihetkeä pidemmällä aikavälillä esimerkiksi uuden ymmärryksen ja ideoiden kautta (Eckhard & Jankauskas 2020; Mark & Henry 2004; Weiss ym. 2005). Instrumentaalinen ja käsitteellinen käyttö määritellään sen mukaan, millaista muutosta arviointien seurauksena syntyy tai millaista muutosta on ollut tarkoitus tuottaa (Mark & Henry 2004). Molemmat ovat luonteeltaan *funktionaalisia* arvioita.

Kolmas käyttötarkoitus poikkeaa edellisistä. Se kattaa arviointien *käyttämisen poliittisesti tai symbolisesti* niin, että arviointia voidaan hyödyntää esimerkiksi olemassa olevien toimien ja käytänteiden perustelemissa. Käytännössä toiminnalle, jota ehkä toteutettaisiin joka tapauksessa, haetaan validointia arviointien kautta. Poliittisen käytön ”tuote” on toiminnan legitimointi tai tuki jo olemassa olevalle näkemykselle (Eckhard & Jankauskas 2020; Mark & Henry 2004; Weiss ym. 2005). Poliittinen käyttö on erityisen mielenkiintoista, koska sen myötä arvioinnit voivat jättää piiloon toiminnan varsinaiset tavoitteet ja suunnittelun perusteet.

Käyttötarkoitusten ohella arvioita voidaan tarkastella toimijuuden kautta. Arviointia voi tehdä itsearviointina, jolloin arvio kohdistuu toimijan omaan toimintaan. Itsearviointi mahdollistaa arviointiin ja sen tuloksiin vaikuttamisen erilaisten väylien kautta. Nämä väylät liittyvät arviointien agendan asettamiseen, valtaan määrittää evaluaation toteuttava taho tai vaikuttaa arviointien budjettiin sekä mahdollisuuksiin vaikuttaa (epäsuorasti) arviointien tuloksiin tai evaluaattoreihin (Eckhard & Jankauskas 2019; 2020). Ulkoinen arviointi puolestaan kohdistuu toisten tekemään toimintaan. Se voidaan toteuttaa myös standardien tai periaatteiden puolesta tehtävänä arviointina, jolloin arviointi kohdistuu siihen, onko toiminta ollut asianmukaista esimerkiksi ihmisoikeuksien, hyvän hallinnon tai sosiaalisen vastuullisuuden kannalta (Meyer & Jepperson 2000, 17). Tässä perspektiivissä arvioiden tarkastelu

kytkeytyy myös Max Weberin (1917) ajatuksiin normatiivisesta kysymyksenasettelusta ja arvovapaudesta eli siitä, missä määrin kysymyksenasettelun ja aineiston valinnan avulla voidaan vaikuttaa lopputulokseen. Myös eri toimijoiden näkemykset toiminnan keskeisimmästä tarkoituksesta ohjaavat vaikuttavuuden mittaamisen tapaa (ks. esim. Meharg 2009, 27–43).

Arvioinnin kannalta keskeistä on myös se, miten konteksti huomioidaan arvioinnissa. Arviointi voi pyrkiä kontekstivapauteen, jolloin se ottaa kantaa ainoastaan toiminnan vaikuttavuuteen huomioimatta toiminnan suunnitteluun ja arviointiin liittyviä kysymyksiä tai toiminnan kontekstissa tapahtuvia muutoksia. Konteksti on kuitenkin keskeinen kriisinhallintatoimintaan vaikuttava tekijä ja se on luonteeltaan kompleksinen eli jatkuvasti muuttuva (de Coning 2020). Kompleksisuuden huomioivan näkemyksen mukaan kriisinhallinnan arvioinnin tulisi painottaa muuttuvan kontekstin merkitystä paitsi toiminnan suunnittelussa myös sen arvioinnissa (mt.). Tällaisen *mukautuvan kriisinhallinnan* yhteiskunnallista vaikuttavuutta ei arvioitaisi suoraviivaisesti sen mukaan, onko toiminnalla saavutettu sille asetetut tavoitteet. Tätä ajattelutapaa soveltaa käytännössä maailmanlaajuinen *Effectiveness of Peace Operations Network* (EPON). EPONin arvioinneissa pyritään huomioimaan kriisinhallintakontekstin jatkuva muutos ja se, että muutoksesta saattaa syntyä sekä myönteisiä että kielteisiä tuloksia, jotka eivät välttämättä kuulu toiminnan alkuperäisiin tavoitteisiin mutta jotka yhtä kaikki tulisi ottaa huomioon vaikuttavuutta arvioitaessa (ks. Onuoha ym. 2023, EPON 2024). Kompleksisuuden huomioiva arviointitapa poikkeaa osin esimerkiksi Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n *Development Assistance Committee* (DAC) etupäässä kehitysyhteistyöinterventioita varten standardoimasta vaikuttavuusarviointimethodologiasta (OECD 2021), jota on käytetty myös kriisinhallintatoiminnan arvioimisessa (ks. esim. Pyykönen & Kivinen 2020).

Vaikuttavuuden tulkinnat kansallisissa Afganistan-selvityksissä

Suomessa on viime vuosina julkaistu neljä eri toimijoiden tekemää selvitystä liittyen Suomen osallistumiseen kriisinhallintaoperaatioihin Afganistanissa 2001–2021. Ulkoministeriön (2022) ja puolustusministeriön (2022) selvitykset kohdistuivat kummankin ministeriön oman hallinnonalan toiminnan arviointiin. Ulkopoliittinen instituutti (UPI) laati eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan toimeksiantona erillisen arvion Suomen kontribuutiosta Afganistanin kriisinhallintaoperaatioihin, vakauttamis-, jälleenrakennus- ja kehitystoimiin sekä humanitaarisiin tukitoimiin loppuvuodesta 2022 (Mustasilta ym. 2022). Viimeisimmän kansallisen tason selvityksen aiheesta laati VN TEAS -instrumentilla rahoitettu konsortio (Doty ym. 2023). Tutkimuksen tilaajina olivat ulkoministeriö, sisäministeriö ja puolustusministeriö.⁶

Kriisinhallintaa ja sen vaikuttavuutta pohtivissa selvityksissä on toistuvasti nostettu esiin toiminnalle etukäteen asetettujen tavoitteiden puutteellisuus ja epämääräisyys, joka tekee vaikuttavuuden arvioinnista hyvin haasteellista (myös Ketola & Karjalainen 2022). Tavoitteiden epämääräisyys voi myös johtaa siihen, että eri toimijat tulkitsevat tavoitteita ja niiden priorisointia hyvin eri tavoin (Weiss ym. 2005; Meharg 2009). Tämä ilmiö on näkyvissä myös Afganistanin operaatioihin osallistumista tarkastelevissa selvityksissä.

6 Kriisinhallintakeskus osallistui VN TEAS -hankkeen toteuttaneeseen konsortioon.

Poliittiset arviot

Suomen valtionhallinto julkaisi Afganistan-osallistumisesta kaksi tuottamaansa selvitystä. Puolustusministeriön raportti perustuu puolustushallinnon sisäisiin huomioihin (Puolustusministeriö 2022, 15). Selvityksen mukaan Suomella oli Afganistanissa puolustushallinnon näkökulmasta kolme keskeistä tavoitetta: ”1) Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittiset intressit toimia osana länsimaiden muodostamaa koalitiota, ml. suhde Yhdysvaltoihin ja kumppanuusyhteistyö Naton kanssa, 2) Afganistanin vakauden tukeminen, 3) Puolustusvoimien osaamisen ja suorituskykyjen kehittäminen kansallisen puolustuksen tarpeet huomioon ottaen” (mt., 24). Selvitys keskittyy kuitenkin vain tavoitteisiin 1 ja 3 liittyviin vaikutuksiin ja tuloksiin, eli kansallisella tasolla aikaansaatuihin tuloksiin ja vaikutuksiin. Selvitys sivuuttaa yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ja vaikutusten tarkastelun paikallisella tasolla, mikä myös todetaan selvityksessä suoraan (mt., 24). Selvityksen asetelma kuvastaa hyvin sitä, että Suomen kansalliset tavoitteet ovat usein olleet ensisijaisia paikallisiin tarpeisiin nähden, vaikka toiminnan julkisissa perusteluissa muut seikat ovat saattaneet korostua (ks. myös Mustasilta ym. 2022; Ruohomäki & Hakanen 2023).

Ulkoministeriön (2022, 8) selvityksessä puolestaan todetaan Suomen ensisijaisen tavoitteen olleen aluksi osallistuminen olojen vakauttamiseen Afganistanissa niin, että paikalliset voisivat itse turvata hyvinvointinsa eivätkä terroristiorganisaatiot voisi enää toimia. Tavoitteet laajenivat Suomen osallistumisen laajennuttua sotilaallisten kriisinhallintaoperaatioiden ohella siviilikriisinhallintaan ja kehitysyhteistyön vahvistamiseen. Suomen osallistumiselle keskeiseksi nousi kokonaisvaltaisuus eli siviili- ja sotilaallisen kriisinhallinnan sekä kehitysyhteistyön koordinoitu yhteistoiminta halutun vaikutuksen aikaansaamiseksi (ks. myös Mustasilta ym. 2022, 87). Kokonaisvaltaisen lähestymistavan tavoitekokonaisuuksia oli ulkoministeriön (2022, 9–10) selvityksen mukaan olleen neljä: 1) Afganistanin turvallisuustilanteen vakauttaminen, 2) jälleenrakennuksen, kestävä kehityksen ja ihmisoikeuksien edistäminen, 3) kansainvälisen turvallisuuden ja Suomen kansallisen turvallisuuden parantaminen sekä 4) Suomen ja EU:n kansainvälisen aseman ja toimijuuden vahvistaminen.

Puolustusministeriön selvityksessä termejä *tuloksellisuus*, *vaikutus* ja *vaikuttavuus* käyteään niin, ettei aina ole selvää mitä kulloinkin ottaen tarkoitetaan (ks. esim. Puolustusministeriö 2022, 6, 42). Selvityksessä lueteltuja Afganistanista saatuja hyötyjä ei voidakaan pitää vaikuttavuutena vaan tuloksina tai vaikutuksina. Esimerkiksi tietyn osaamisen, kuten kansallisen ilmatulenjohtotoiminnan tai sotilaiden psykososiaalisen tuen, kehittäminen (Puolustusministeriö 2022, 29) voi olla Suomelle kansallisesti tärkeää ja keskeinen toiminnallinen tulos, mutta kriisinhallinnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta se ei kuvaa. Ulkoministeriön selvityksessä puolestaan korostetaan, että siinä pyritään tarkastelemaan nimenomaan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Samalla kuitenkin todetaan, ettei vaikuttavuutta painottava tavoitteiden asettaminen tavoitteita laadittaessa ollut vakiintunut käytäntö Afganistanin operaatioihin osallistumiseen liittyvän päätöksenteon aikaan (Ulkoministeriö 2022, 8–9).

Sekä ulkoministeriön että puolustusministeriön selvityksessä todetaan, että niiden tavoitteena on arvioida Suomen toiminnan vaikutuksia (Puolustusministeriö 2022, 15; Ulkoministeriö 2022, 3). Tarkoituksena ei siis ole kehittää toimintaa, eli selvitykset ovat jo lähtökohdiltaan muita kuin instrumentaalisia arvioita. Keskeistä näissä selvityksissä on se,

että ne ovat luonteeltaan toteutuneen toiminnan kuvausta ja siihen liittyvien vaikutusten kirjaamista. Esimerkiksi liittolaissuhteiden paraneminen tai tiettyjen asejärjestelmien kehittyminen ei kuitenkaan linkity selvästi toimintaa edeltävään (vaikuttavuus-)analyysiin, jonka pohjalta tavoitteet olisi asetettu. Arvioiden luonne on siis poliittinen siinä merkityksessä, että niissä tapahtuneet (myönteiset) asiat esitetään perusteeksi vaikuttavuudesta ja sitä kautta toimintaan ryhtymisestä ja sen jatkamisesta. Puolustusministeriön selvityksestä ei käy ilmi, olisiko mainittua kehitystä toiminnassa voitu saada aikaiseksi jollakin muulla tavoin kuin kriisinhallintaoperaatioon osallistumisen kautta tai millaiseen tarvehierarkiaan se hallinnon sisällä asettuu. Selvityksessä ei siis pohdita, olisiko samalla resurssipanostuksella saavutettu enemmän vaikuttavuutta, jos se olisi käytetty toisella tavalla.

Samoin ulkoministeriön (2022, 35) selvityksessä todetaan esimerkiksi, että Afganistanin turvallisuusjoukkojen ”toimintakyky oli noussut merkittävästi kansainvälisten toimijoiden tuki- ja koulutustoimien myötä” ja niiden romahtaminen oli johtunut luottamuksen puutteesta maan hallitukseen. Oli siis saavutettu vaikutuksia mutta ei vaikuttavuutta – ilman pohdintaa siitä, olisiko parempaa vaikuttavuutta ollut saavutettavissa joillakin muilla toimin. Toimintakyvyn nousu itsessään tulee esiin merkittävänä saavutuksena, mikä on tärkeää arvioinnin kohteelle samantyyppisen toiminnan oikeuttamiseksi jatkossa (Jankauskas & Eckhard 2023, 112).

Puolustusministeriön raportin vastaanotto toi hyvin esiin ristiriidan yleisesti ymmärretyin vaikuttavuusarvion merkityksen ja puolustusministeriön käyttämän poliittisen tarkastelutavan välillä. Esimerkiksi Helsingin Sanomien (2022) pääkirjoitus ihmettelee, miten selvityksessä vuosien kriisinhallintaosallistuminen pelkistyi menestyksekkääksi operaatioksi hakea pisteitä Yhdysvalloilta ja Natolta. Selvityksen mediavastaanotto osoittaa, että Suomen osallistumisen tavoitteiden mieltäminen joksikin muuksi kuin paikallisen myönteisen muutoksen aikaansaamiseksi tuntui vaikealta ymmärtää, vaikka kansallisen tason tavoitteet ovat strategiatasolla aina olleet keskeinen osa kriisinhallintaa (Ulkoasiainministeriö 2009, 6). Tämä alleviivaa sitä, miten vaikuttavuuskäsitteistön moninaisten tulkintojen ymmärtäminen on keskeistä sekä vaikuttavuuden itsensä että siitä käytävän keskustelun ymmärtämiseksi. Vaikuttavuuteen vetoamalla pyritään legitimoimaan niin mennyttä, nykyistä kuin tulevaakin toimintaa.

Puolustusministeriön ja ulkoministeriön Afganistan-selvitykset ovat arvioinnin toimitusnäkökulmasta itsearviointeja, joissa ne tarkastelevat omaa toimintaansa suhteessa asetamiinsa tavoitteisiin – tai tavoitteisiin, jotka määritetään jälkikäteen tulosten perusteella. Puolustusministeriö ja ulkoministeriö olivat asettaneet arviointiansa agendan niin, että laajemmat tavoitteet tai standardit puuttuvat, kuten ihmisoikeuksiin liittyvä arviointi, mikä osaltaan selittää etenkin puolustusministeriön arvion saaman kielteisen huomion.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) turvallisuusneuvoston Naiset, rauha ja turvallisuus (engl. *Women, Peace and Security*, WPS) -agendan mukainen, etenkin naispoliisien koulutuksen puitteissa tehtävä työ oli Suomen kannalta keskeinen temaattinen painopiste Afganistanin siviilikriisinhallintaoperaatioissa. Tematiikka korostuu myös ulkoministeriön selvityksessä, joka toteaa naispoliisien määrän lisäämisen ja naisten aseman parantamisen poliisiorganisaatioissa olleen Suomen kannalta merkittävä saavutus (Ulkoministeriö 2022, 36). Lukuisissa muissa tutkimuksissa ja selvityksissä on todettu naispoliisien kouluttamisen olleen monelta

kannalta tehotonta toimintaa, joka lisäksi saattoi koulutettavia konkreettiseen vaaraan (ks. Mustasilta ym. 2022, 148). Kyseisen tiedon sivuuttaminen ja välittömien vaikutusten, kuten naispoliisien määrän kasvun, korostaminen on yhteneväistä poliittisesta vaikuttavuusarviosta käytetyn määritelmän kanssa.

Juuri naispoliisikoulutuksen esimerkissä ääneen lausutut tavoitteet ja toiminnan varsinaiset vaikuttimet tuntuvat olevan ristiriidassa. Ulkoministeriön painotus naispoliisien koulutuksen suhteen vaikuttaa olleen esimerkiksi ulkoasiainvaliokunnan (2012) linjauksia vahvempi. Myös valiokunta painottaa naisten ja tyttöjen aseman parantamista, mutta etupäässä kehitysyhteistyöprojektien avulla. EU:n siviilikriisinhallintaoperaatio EUPOL Afganistanin (The European Union Police Mission in Afghanistan) osalta valiokunta sen sijaan korostaa operaation vaikuttavuuden parantamista yleisellä tasolla – WPS-tematiikkaa erikseen mainitsematta. Perusteet sille, että ulkoministeriö halusi EUPOL Afganistanin toiminnassa korostaa WPS-teemaa, löytyvät esimerkiksi vuoden 2012 Suomen kansallisesta Naiset, rauha ja turvallisuus -toimintaohjelmasta (Ulkoasiainministeriö 2012, 23). Ohjelmassa sitouduttiin WPS-tematiikan edistämiseen kriisinhallintaoperaatioista päätettäessä. Päätös kyseisen teeman korostamisesta näyttääkin tulleen etupäässä Suomen sitoumuksista WPS-agendan edistämiseksi sekä tarpeesta korostaa Suomen osaamista suhteessa kansainvälisiin kumppaneihin. Ensisijaiset tavoitteet vaikuttavat siis kummunneen kansallisista tavoitteista ja kyvykkyyksistä, joita haluttiin käyttää, jolloin Afganistanin operaatiot toimivat niille sopivina kohteina. Samalla tematiikkaa on kuitenkin korostettu erityisesti paikallisten tarpeiden näkökulmasta. Tämä ristiriita tuodaan esiin Ulkopoliittisen instituutin selvityksessä (Mustasilta ym. 2022, 133) – toisin kuin ulkoministeriön omassa raportissa. Myös Norjan valtion tilaama raportti kertoo samankaltaisesta suhteesta WPS-tematiikkaan norjalaisten Afganistan-osallistumisen osalta (Norwegian Ministry of Foreign Affairs and Ministry of Defence 2016, 93).

Ulkoministeriön ja puolustusministeriön raporttien tavoite vaikuttaakin olevan oman toiminnan perusteleminen jälkikäteen. Puolustusministeriön arvioissa toiminnan aikaansaamat myönteiset tulokset kotimaassa luetaan seuranneen kriisinhallintaan osallistumisesta, vaikka ne eivät olisi olleet alkuperäisiä tavoitteita. Ulkoministeriön arvioissa taas käytössä olevaa aineistoa valikoidaan, jotta syntyisi vaikutelma vaikuttavuudesta ja valittujen keinojen tehokkuudesta. Kuten raportissa todetaan: ”Suomen toiminta Afganistanin turvallisuustilanteen vakauttamisen tukemiseksi oli Suomen tavoitteiden ja painotusten puitteissa vakaata ja johdonmukaista” (Ulkoministeriö 2022, 37). Tämä ei kuitenkaan tee toiminnasta yhteiskunnallisesti vaikuttavaa tai vaikuttavuuden kautta perusteltua. Merkittävimmät tavoitteet Afganistan-osallistumisen suhteen näyttävät ulkoministeriönkin raportin mukaan olleen tarve olla mukana sellaisessa toiminnassa, jossa kaikki ”Suomen keskeisten viiteryhmiä maat” olivat mukana (mt., 41). Julkisesti toimintaa kuitenkin perusteltiin aikaisemmin muilla seikoilla kuin mitä lopulta käytettiin perusteina sen vaikuttavuuden toteamisessa.

Funktionaaliset arviot

Ulkopoliittisen instituutin raportti sekä VN TEAS -instrumentilla rahoitetun hankkeen lopuraportti Suomen toiminnan vaikuttavuudesta Afganistanissa ovat luonteeltaan erilaisia, lähempänä ulkopuolisen tekemiä arvioita kuin edellä mainitut itsearviot. Ne eivät kohdistu

arvioitsijan omaan toimintaan. Ulkopoliittiselta instituutilta raportin tilasi eduskunnan ulkoasiainvaliokunta (Mustasilta ym. 2022, 18–19), jota on kuultava ennen sotilaalliseen kriisinhallintaan osallistumiseen liittyvää päätöksentekoa (Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta 2006/211). Kyseessä on kuitenkin riippumattoman tahon tuottama raportti. VN TEAS -hankkeessa tilanne oli osin erilainen, sillä selvityksen tilanneilla ulko-, sisä- ja puolustusministeriöillä oli hankkeen ohjausryhmän kautta konkreettinen mahdollisuus vaikuttaa arvioinnin agendaan hyväksymällä tutkimuskysymykset. Toimeksiannossa kuitenkin korostettiin erityisesti kansallisen ymmärryksen kehittämistä sekä kriisinhallinnan vaikuttavuutta parantavien menetelmien luomista, mikä näkyi myös asetetuissa tutkimuskysymyksissä (Doty ym. 2023, 18–19).⁷

Sekä Ulkopoliittisen instituutin raportin että VN TEAS -hankkeessa tuotetun raportin toteuttamisen tavoitteeksi on kirjattu Afganistaniin liittyvien toimien arvioiminen sekä ennen kaikkea niistä oppiminen ja toiminnan kehittäminen jatkossa (Mustasilta ym. 2022, 19; Doty ym. 2023, 18). Ne ovat siis lähtökohdiltaan instrumentaalisia arvioita. Samalla ne voidaan nähdä myös käsitteellisinä arvioina, joiden tarkoitus ei ole vaikuttaa suoraan päätöksentekoon vaan ennemminkin avata kontekstia sekä lisätä ymmärrystä tematiikasta ja tätä kautta vaikuttaa välillisesti päätöksentekoon tulevaisuudessa. Ulkoministeriön ja puolustusministeriön arvioista poiketen ne tarkastelevat laajasti ja kriittisesti sitä kontekstia, jossa kriisinhallinnan tavoitteita Suomessa asetetaan.

Ministeriöiden arvioinneista poiketen Ulkopoliittisen instituutin ja VN TEAS -hankkeen raporteissa avataan myös tieteellisten menetelmien käyttöä ja kiinnitytään laajempaan keskusteluun kriisinhallinnasta, sen tutkimuksesta ja vaikuttavuudesta. Raporttien laatijoista suurin osa on tutkijakoulutettuja, ministeriöiden raporttien kirjoittajien jäädessä nimettömiksi, jolloin emme voi tietää ovatko he mahdollisesti itse osallistuneet Afganistan-toiminnan suunnitteluun.

Ulkopoliittisen instituutin raportin analyysissä korostuu ainakin Afganistanin tapauksessa vahvana vallinnut kriisinhallintapolitiikan välineellisyys eli se, että kriisinhallintapolitiikka oli sekä sotilaallisen että siviilikriisinhallinnan osalta ensisijaisesti Suomen ulkopoliittisia tavoitteita palvelevaa. Vastaavasti VN TEAS -raportissa tuodaan esiin, miten kriisinhallintaoperaatioihin osallistuminen oli lähes itsearvoista Afganistanin operaatioiden alkuvaiheessa voimassa olleessa vuoden 2001 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa (Doty ym. 2023, 34–36). Keskeiseksi Suomen ulkopoliittiseksi tavoitteeksi Afganistanissa Ulkopoliittisen instituutin raportti nostaa Suomen liittolaispolitiikan vaalimisen ja Suomen Afganistan-osallistumisen myötä vahvistuvat suhteet Yhdysvaltoihin, Saksaan ja muihin, etenkin Nato-liittolaisiin. Sotilaallisen kriisinhallinnan osalta pystyttiin identifioimaan tiettyjä kansallisia hyötyjä, varsinkin osallistumisen alkuvaiheessa, mutta mitä pidemmälle Suomen osallistuminen jatkui, sitä enemmän oli kyse mainituista liittolaisuusteista (Mustasilta ym. 2022, 87–88).

Ulkopoliittisen instituutin tutkimuksen perusteella näyttääkin siltä, että ainakin Afganistanin tapauksessa Suomen osallistumisessa näytti tosiasiaassa vallinneen varsin selkeäkin

7 Kriisinhallintakeskuksen lähettämiä asiantuntijoita palveli EUPOL Afghanistan -operaatiossa. Päätökset haetavaksi avattavista tehtävistä tekee ulkoministeriö.

tavoitteiden hierarkia, jossa liittolaissuhteiden luominen ja vaaliminen oli selvästi asetettu tavoitteista korkeimmalle. Sama tavoitteenasettelu koski sotilaallisen kriisinhallinnan lisäksi siviilikriisinhallintaa ja kehitysyhteistyötä. (Mustasilta ym. 2022, 133.) Raportin perusteella kriisinhallintapolitiikka näyttää tavoitteiden osalta hyvin monitasoiselta: esimerkiksi yhden tavoitteen saavuttamiseksi valittu keino voi olla myös tavoite itsessään. Tämä auttaa ymmärtämään sitä, miksi tietyn tavoitteen edistämiseksi käytetyt keinot eivät vaikuta valitun ensisijaisesti sen mukaan, mikä niistä on vaikuttavin, vaan valittujen keinojen taustalla voi olla hyvin monenlaisia vaikuttimia.

Molemmissa raporteissa tuodaan esiin, että kokonaisvaltainen kriisinhallinta on keskeinen painopiste, jonka asiantuntijana Suomi on halunnut profiloitua suhteessa muihin kriisinhallintaa toteuttaviin maihin. Suomi on korostanut innovatiivista rooliaan kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan käsitteellistämisen ja kehittämistyössä (Ulkoasiainministeriö 2009; Doty ym. 2023, 38). Afganistanin kohdalla Suomi painotti kokonaisvaltaisuutta siinä määrin, että koko Suomen Afganistan-politiikan sanottiin perustuvan kokonaisvaltaisuuteen (Ulkoministeriö 2022; Doty ym. 2023, 33). Näistä syistä johtuen myös siviilikriisinhallinnalle tuli löytyä rooli Afganistanista, etenkin koska samaan aikaan Suomen kansainväliset siviilikriisinhallintapainostukset olivat vähentyneet. Sekä kokonaisvaltaisuudelle että siviilikriisinhallinnalle oli epäilemättä tarvetta Afganistanissa, mutta keskeistä on, ettei niiden valikoituminen osallistumisen muodoiksi johtunut ainakaan pelkästään tästä tarpeesta, kuten on aiemmin mainittu myös 1325-temaattisen osallistumisen osalta. Afganistanin vakauttamiseksi valitut keinot voikin ymmärtää myös toissijaisina tavoitteina. Ne oli suunnattu eri yleisölle, joka muodostui länsimaista ja kriisinhallinnan toteuttajavaltioista. (Mustasilta ym. 2022, 121; Doty ym. 2023, 148.) Samankaltaisia havaintoja kansallisten tavoitteiden prioriteetista nousi esiin myös esimerkiksi Alankomaiden Afganistan-osallistumista tarkastelleessa selvityksessä (IOB 2023, 36).

Afganistan-raportteja lukiessa käy selväksi, että Suomen kriisinhallintapolitiikalla oli siinä olemassa tavoitteenasettelu, jossa tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi menevät osittain päällekkäin. Tällä on suora vaikutus toimien vaikuttavuuden arviointiin. (Doty ym. 2023, 147–149.) Julkinen keskustelu ja eduskunnalle tehtävä raportointi näyttävät pohjautuvan Suomen yleisluonteisiin linjauksiin esimerkiksi oikeusvaltioperiaatteesta tai sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Ne kuitenkin kätkevät taakseen reaalipoliittisempia tavoitteita. Ulkopoliittisen instituutin raportissa puhutaan tavoitteiden naamiomisesta ja jopa siitä, että lausutut tavoitteet näkyvät heikosti kenttätyössä (Mustasilta ym. 2022, 91, 99). Samankaltaisia näkemyksiä julkisten ja toimintaa ohjaavien tavoitteiden eroista tuotiin esiin myös VN TEAS-hankkeen raportissa (Doty ym. 2023, 148). Tulkittaessa kenttätyön tasolla toteutettavia toimia tai painopisteitä keinojen sijasta tavoitteiksi, joiden tarkoitus on vaikuttaa myönteisesti esimerkiksi Suomen julkisuuskuvaan, asia muuttuu ymmärrettävämmäksi. Kun muistetaan, että Suomen ensisijaiset tavoitteet liittyivät liittolaissuhteiden parantamiseen, voidaan raporttien perusteella todeta, että tavoitehierarkiassa paikallistasolla saatava vaikuttavuus ei ollut merkittävässä asemassa ainakaan Afganistanin kohdalla.

Koska Suomen kansainvälisen näkyvyyden tai aseman parantumista tai tiettyjen teemojen kansainvälistä esiin nostamista ei nimetä tavoitteiksi, niitä ei myöskään ole arvioitu virallisissa

Afganistan-arvioissa. Ne on nostettu esiin vasta jälkikäteen esimerkiksi puolustusministeriön (2022) Afganistan-selvityksessä, jossa liittolaisuhteiden parantumisen tuoma vaikuttavuus kytketään sujuvaan Nato-jäsenyysprosessiin. Esimerkiksi kokonaisvaltaisen lähestymistavan tai WPS-tematiikan osalta ei ole arvioitu, missä määrin Suomen pyrkimykset pitää näitä teemoja esillä ovat johtaneet myönteiseen kehitykseen muissa länsimaissa.

Sekä VN TEAS -hankkeen että Ulkopoliittisen instituutin raportit ovat luonteeltaan käsitteellisiä arvioita, sillä ne analysoivat laajasti paitsi Suomen osallistumista Afganistanin kriisinhallintatoimiin myös sitä kontekstia, jossa toimintaa toteutettiin etenkin kansallisen päätöksenteon suhteen. Arviot kertovat sekä Suomen sisällä tapahtuvasta poliittishallinnollisesta toiminnasta että siitä kompleksisesta kentästä, jolla eri organisaatiot ja valtiot asettavat tavoitteita kriisinhallintaosallistumiselleen kansainvälisesti (Mustasilta ym. 2022, 166; Doty ym. 2023, 147–151). Tämä todellisuus on tärkeää huomata, koska kuten raporteissakin todetaan, usean toimijan toisistaan riippumaton suunnittelu ja tavoitteenasettelu on suuri haaste kriisinhallinnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Merkittävä ero esimerkiksi aiemmin käsiteltyihin hallinnon itse tuottamiin arvioihin onkin huomio siitä, että tavoitteita kyllä on. Niistä keskeisimmät jäivät kuitenkin julkisen keskustelun ulkopuolelle, tai ne esitettiin julkisessa keskustelussa pikemminkin keinoina kuin tavoitteina. VN TEASin ja Ulkopoliittisen instituutin raportit näyttäytyvät analyysissämme arvovapaampina kuin ministeriöiden arviot, jotka eivät lähtökohdiltaan yllä samaan autonomisuuteen ja avoimuuteen, vaikka jokaista neljää voikin käyttää poliittisesti.

Myös Norjan ja Alankomaiden selvitykset omista Afganistan-operaatioistaan tuovat esiin samoja piirteitä kuin Suomen toimintaa koskevat raportit. Tarkastelumme perusteella kriisinhallinnan tavoitteiden asettelu näyttää ainakin Afganistanin kohdalla ja yhden kansallisvaltion perspektiivistä katsottuna entistäkin monimutkaisemmalta. Tilanne, jossa tietyn tavoitteen saavuttamiseksi asetetut keinot ovatkin samanaikaisesti myös tavoitteita toisessa kontekstissa, asettaa vaikuttavuuden ja tavoitteiden toteutumisen arvioinnille suuria haasteita.

Yhteenveto

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet Suomen kansallista osallistumista kriisinhallintaan siihen kohdistuvan arvioinnin kautta. Olemme analysoineet eri toimijoiden tekemiä kriisinhallintatoimintaa tarkastelevia arvioita käyttäen hyväksemme sekä vaikuttavuusarvioinnista itsestään käytävää kansainvälistä keskustelua että erityisesti Suomen kriisinhallintaosallistumiseen liittyviä vaikuttavuusarvioinnin erityispiirteitä. Tarkoituksemme on ollut kriisinhallintatoiminnan arvioinnin tarkastelun ja siinä koettujen vaikeuksien myötä tarjota uutta tietoa kriisinhallintatoiminnasta sen kansallisessa viitekehityksessä.

Johtopäätöksemme on, että arvioiden esiin nostamat ongelmat suhteessa vaikeuksiin arvioiden toteuttamisessa kertovat siitä, että vallitseva näkemys kriisinhallintaosallistumisesta ja sen tavoitteenasettelusta ei täysin vastaa todellisuutta. Tämä johtaa ongelmiin etenkin arvioinneissa, jotka olettavat liikaa arviointinsa kohteesta. Analysoimamme arviot toistavat sen johtopäätöksen, että suomalaisessa kriisinhallintaosallistumisessa on ollut ongelmana mitattavien ja arvioitavien tavoitteiden asettaminen, jolloin myös jälkikäteen tehdyt vaikut-

tavuusarviot ovat jääneet vaillinaisiksi. Tämä sama huomio on tehty jollakin tasolla kaikissa tarkastelemissamme kansallista kriisinhallintaa käsittelevissä arvioissa. Analyysimme kuitenkin osoittaa, että kyseessä ei välttämättä ole niinkään tavoitteiden puuttuminen vaan se, että tavoitteet, jotka esitetään ja joita mitataan julkisesti, eivät ole välttämättä ne keskeisimmät tavoitteet, jotka osallistumiselle asetetaan. Lisäksi tavoitteet ja keinot sekoittuvat, kuten on osoitettu esimerkiksi tarkasteltaessa Suomen osallistumista YK:n WPS-agendan mukaisiin naisten asemaa Afganistanissa parantaviin kriisinhallintatoimiin.

Toimijoiden itsearviot, joita tässä artikkelissa edustavat valtionhallinnon suoraan toteuttamat arviot, osoittautuivat arvioinnista käytävän kansainvälisen keskustelun käsitteistöllä poliittisiksi arvioiksi. Termi viittaa siihen, että arvioita voidaan käyttää olemassa olevien toimien tai käytänteiden perustelemiseksi. Itsearvioissa kriisinhallinta näyttäytyy hallitusohjelmalinjausten mukaisena ja ministeriöiden toteuttamana *policy*-toimintana. Arvioinnilla perustellaan vaikuttavuutta esimerkiksi kytkemällä se siinä hetkessä tapahtuvaan prosessiin, kuten Nato-jäsenyyden hakemiseen mikä korostaa kontekstin merkitystä arviointeja arvioitaessa. Hallinnon ulkopuoliset arviot olivat molemmissa käsitellyissä tapauksissa sekä toiminnan kehittämiseen pyrkivästi instrumentaalisia että käsitteellisiä. Niissä avataan kontekstia, jossa Suomen kriisinhallintapolitiikka muodostuu, ja pyrkimyksenä on kehittää toimintaa.

Johtopäätöksemme on, että mikäli kriisinhallintapolitiikan onnistumista halutaan vastaisuudessa arvioida, ei voida tukeutua metodologioihin, jotka tarkastelevat ainoastaan tarkasti mitattaviksi asetettuja tavoitteita. Kriisinhallintatavoitteiden asettaminen on hyvin kompleksinen ja kontekstisidonnainen prosessi, joka nykyisellään tekee arvioinnista erityisen vaikeaa. Ei-kontekstilähtöisessä arvioissa toiminnan luonne jää ymmärtämättä ja arvioinnit väistämättä kapea-alaisiksi. Näin päädytään lopputulokseen, jonka mukaan tavoitteita ei ole, mikä ei analyysimme perusteella pidä paikkaansa.

Kansallista kriisinhallintapolitiikkaa ja sen arviointia on nähdäksemme mahdollista kehittää helpommin arvioitavaksi ja mielekkäämmäksi. Tämä edellyttää parempaa läpinäkyvyyttä sen suhteen, mitkä ovat Suomen kokonaistavoitteet osallistumiselleen – myös suhteessa muihin kriisinhallintatoimijoihin kuin pelkästään kriisinhallintaoperaatioiden vastaanottajamaihin. Analyysimme tukee kuitenkin myös johtopäätöstä luopua ajatuksesta, että kansalliset tavoitteet olisivat aina mitattavissa, ottaen huomioon Suomen panoksen suhteellisen pienen koon esimerkiksi Afganistanin kaltaisessa massiivisessa toimintaympäristössä. Kansallisesti tulisikin tarkastella ensisijaisesti ylikansallisen operaation vaikuttavuutta arvioiden sitä, tukevatko operaation luonne, tavoitteet ja saavutukset Suomen omia tavoitteita ja onko panostus tuloksellista suhteessa näihin saavutuksiin. Lisäksi kansallisella tasolla voidaan pyrkiä arvioimaan toiminnallista tuloksellisuutta eli tuloksia tai vaikutuksia, jotka kohdistuvat selvemmin esimerkiksi Suomen asemaan tai muuhun kotimaahan saatuun hyötyyn. Samalla tulisi edistää vaikuttavuuden arviointien kehittämistä ja hyödyntämistä kansainvälisellä tasolla. Tällöin vaikuttavuuden tarkastelun tulisi ennen kaikkea keskittyä yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen sekä osallistaa kriisinhallinnan kohdemaat arviointiprosesseihin, jo siitäkin syystä, että ilman yhdessä asetettuja tavoitteita ei synny myöskään vaikuttavuutta (Stenius 2020). Tavoitteiden toteutumisen ohella on tärkeää huomioida myös mahdolliset tahattomat vaikutukset.

Tämänkaltainen kehitys vaatisi myös vaikuttavuuskäsitteistön selkeyttämistä ja – ainakin hallinnollisissa prosesseissa – luopumista vaikuttavuustermistön retorisesta ja mennyttä toimintaa jälkikäteisesti perustelevasta käytöstä. Kansallinen kriisinhallintapolitiikka ei siis kaipaakaan vaikuttavuutensa todistamiseksi lisää satunnaista arviointia vailla seurauksia, vaan enemmän julkista keskustelua siitä, mitkä ovat ne kansalliset tavoitteet, jotka Suomi pyrkii omalla osallistumisellaan saavuttamaan.

Lähteet

- Ahonen Pertti (2001): "Evaluatio-opia edistyville". *Hallinnon tutkimus*, 20, 102–117.
- Ahonen, Pertti (2015): "Aspects of the institutionalization of evaluation in Finland. Basic, agency, process and change". *Evaluation*, 21(3), 308–324.
- Azzam, Tarek (2010): "Evaluator responsiveness to stakeholders". *American Journal of Evaluation*, 31(1), 45–65.
- Brusset, Emery, Cedric de Coning & Bryn Hughes (toim.) (2016): *Complexity thinking for peacebuilding practice and evaluation*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- de Coning, Cedric (2020): "Adaptive peace operations. Navigating the complexity of influencing societal change without causing harm". *International Peacekeeping*, 27(5), 836–858.
- Doty, Anisa, Saila Tykkyläinen, Juha Pyykönen & Tapio Koskimies (2023): *Mukautuva ja kokonaisvaltainen kriisinhallinta? Suomen osallistuminen kriisinhallintatoimiin Afganistanissa 2002–2021 sekä vaikuttavuusarvioinnin kehittäminen*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023/46. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Eckhard, Steffen & Vytautas Jankauskas (2019): "The politics of evaluation in international organizations. A comparative study of stakeholder influence potential". *Evaluation*, 25(1), 62–79.
- Eckhard, Steffen & Vytautas Jankauskas (2020): "Explaining the political use of evaluation in international organizations". *Policy Sciences*, 53, 667–695.
- EPON (2024): The effectiveness of peace operations network. <https://effectivepeaceops.net/>, 19.2.2024.
- Helsingin Sanomat* (2022): "Afganistan-selvitys väistelee vastuuta". *Helsingin Sanomat*, 27.8.2022. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000009028380.html>, 22.5.2024.
- IOB (2023): *Inconvenient realities. An evaluation of Dutch contributions to stability, security and rule of law in fragile and conflict-affected contexts*. IOB Evaluations August 2023. Haag: Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands, Policy and Operations Evaluation Department (IOB).
- Jankauskas, Vytautas & Steffen Eckhard (2023): *The politics of evaluation in international organizations*. Oxford: Oxford University Press.
- Ketola, Johanna & Tyne Karjalainen (2022): "Suomi on siviilikriisinhallinnan suurvalta vailla selkeitä tavoitteita". *Ulkopolitiikka* 1/2022. <https://ulkopolitiikka.fi/lehti/1-2022/suomi-on-siviilikriisinhallinnan-suurvalta-vailla-selkeita-tavoitteita/>, 22.5.2024.
- KRIHAVA (2012): *Kokonaisvaltaisen kriisinhallintatoiminnan vaikuttavuuden arvioinnin kehittäminen (KRIHAVA)*. Loppuraportti. KRIHAVA-hanke.
- Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta 31.3.2006/211. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060211>, 22.5.2024.
- Mark, Melvin M. & Gary T. Henry (2004): "The mechanisms and outcomes of evaluation influence". *Evaluation*, 10(1), 35–57.
- Meharg, Sarah Jane (2009): *Measuring what matters in peace operations & crisis management*. Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Meyer, John W. & Ronald L. Jepperson (2000): "The 'actors' of modern society. The cultural construction of social agency". *Sociological Theory*, 18(1), 100–120.

- Mustasilta, Katariina, Tyyne Karjalainen, Timo Stewart & Mathilda Salo (2022): *Suomi Afganistanissa 2001–2021. Vakauttamisesta ulko- ja turvallisuuspoliittisten subteiden vaalimiseen*. FIIA-raportti 72. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.
- Norwegian Ministry of Foreign Affairs and Ministry of Defence (2016): *A good ally. Norway in Afghanistan 2001–2014*. Official Norwegian Reports NOU 2016: 8. Oslo: Norwegian Ministry of Foreign Affairs and Ministry of Defence.
- OECD (2021): *Applying Evaluation Criteria Thoughtfully*. Pariisi: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/543e84ed-en>, 22.5.2024.
- Onuoha, Chukwudi, Andrew E. Yaw Tchie & Mariana Lorens Zabala (2023): *A quest to win the hearts and minds. Assessing the effectiveness of the multinational joint task force*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs.
- Palonen, Kari (2007): "Politics or the political. An historical perspective on a contemporary non-debate". *European Political Science*, 6(1), 69–78.
- Palonen, Kari (2010): *"Objektivität" als fairen Spiel. Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Picciotto, Robert (2016): "Evaluation and bureaucracy: The tricky rectangle". *Evaluation*, 22(4), 424–434.
- Puolustusministeriö (2022): *Puolustusministeriön Afganistan-selvitys*. Helsinki: Puolustusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-115-1>, 27.5.2024.
- Pyykönen, Juha & Lasse Kivinen (2020): *Selvitys kriisinhallinnan vaikuttavuuden arvioimisesta ja arviointikriteereistä. Valtioneuvoston selvitys 2/2020*. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020111189997>, 22.5.2024.
- Raunio, Tapio (2018): "Parliament as an arena for politicisation. The Finnish Eduskunta and crisis management operations". *The British Journal of Politics and International Relations*, 20(1), 158–174.
- Ruohomäki, Jyrki & Johanna Hakanen (2022): "Käsitteistä käytäntöön – Kohti vaikuttavampaa kriisinhallintaa". *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan artikkelisarja 31/2022*. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=42501>, 27.5.2024.
- Ruohomäki, Jyrki & Johanna Hakanen (2023): "Three steps to evaluating effectiveness – Learning from Finnish reports on Afghanistan". *CMC Finland Working Papers*, 11(3). Helsinki: CMC Finland.
- Stenius, Nora (2020): "Laajentuva Naiset, rauha ja turvallisuus -agenda ja mittaamisen imperatiivi Nigeriassa". *Kosmopolis*, 50(4), 7–25.
- Taylor, David & Susan Balloch (2005): *The politics of evaluation*. Bristol: Policy Press.
- Tykkyläinen, Saira, Antti Karjalainen, Emery Brusset & Pasi Hario (2023): "Systems approaches to peace operations". *CMC Finland Working Papers*, 11(1).
- Ulkoasiainministeriö (2009): Suomen kokonaisvaltainen kriisinhallintastrategia. Ulkoasiainministeriön julkaisu 15/2009. Helsinki: Ulkoasiainministeriö. https://um.fi/documents/35732/48132/suomen_kokonaisvaltainen_kriisinhallintastrategia__pdf_, 22.5.2024.
- Ulkoasiainministeriö (2012): YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1325 (2000) "Naiset, rauha ja turvallisuus". Suomen kansallinen toimintaohjelma 2012–2016. Helsinki: Ulkoasiainministeriö. https://um.fi/documents/35732/0/YK_-_Turvallisuusneuvoston_paatoslauselma_1325_-_Suomen_toimintaohjelma.pdf/8b534171-569a-665d-e61e-b90106e49764?t=1528833535075, 22.5.2024.
- Ulkoasiainvaliokunta (2012): Ulkoasiainvaliokunnan mietintö UaVM 1/2012 vp – VNS 2/2011 vp. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle Afganistanin tilanteesta ja Suomen kokonaistuesta Afganistanille, mukaan lukien osallistumisesta sotilaalliseen kriisinhallintaan. 21.2.2012. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/uavm_1+2012.pdf, 29.2.2024.
- Ulkoasiainvaliokunta (2014): Ulkoasiainvaliokunnan lausunto UaVL6/2014 vp – UTP 3/2013 vp. Valtioneuvoston selvitys (UTP) Suomen johtovaltiroolin jatkamisesta YK:n UNIFIL-operaatiossa Libanonissa. 28.11.2014. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&doid=uavl+6/2014>, 29.2.2024.

- Ulkoasiainvaliokunta (2015): Ulkoasiainvaliokunnan lausunto UaVL10/2014 vp – UTP 40/2005 vp. Valtioneuvoston selvitys (UTP) Suomen osallistumisesta kansainväliseen kriisinhallintaan. 4.5.2015. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/uav1_10+2014.pdf, 29.2.2024.
- Ulkoministeriö (2022): *Suomi osana kansainvälisen yhteisön kriisinhallinta- ja kehitysyhteistyötoimintaa Afganistanissa 2001–2021*. Helsinki: Ulkoministeriö. <https://um.fi/documents/35732/0/UH+AF+selvitys+FINAL+221222.pdf/3e6065a1-b072-cc9e-e369-f32a1b889450?t=1671717356679>, 29.2.2024.
- Ulkoministeriö (2023): *Kehitysyhteistyön arviointi*. <https://um.fi/kehitysyhteistyon-arviointi>, 13.11.2023.
- Ulkoministeriö (2024): *Kriisinhallinta*. <https://um.fi/kriisinhallinta>, 20.2.2024.
- Uusikylä, Petri, Pertti Ahonen & Aliisa Takanen (2015): *EU-aloitteiden vaikutusten arvioinnin tehostaminen*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 3/2015. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-151-0>, 20.2.2024.
- Valtioneuvosto (2021): *Vaikuttavaa kriisinhallintaa. Kriisinhallinnan parlamentaarisen komitean suosituksia Suomen kriisinhallinnan kehittämiseksi*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:13. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Valtionalouden tarkastusvirasto (2013): *Tuloksellisuustarkastuskertomus – Sotilaallinen kriisinhallinta*. Valtionalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 9/2013. Helsinki: Edita Prima Oy
- Valtionalouden tarkastusvirasto (2015): *Tarkastuskertomus 9/2013 Sotilaallinen kriisinhallinta – Jälkiseurantaraportti*. Helsinki: Valtionalouden tarkastusvirasto.
- Valtiovarainministeriö (2005): *Tulosohjauksen käsikirja*. Helsinki: Edita.
- Vataja, Katri, Mikko Dufva & Pinja Parkkonen (2019): "Evaluating the impact of a futures-oriented organization". *World Futures Review*, 11(4), 320–330.
- Weber, Max (1917/1973): *Der Sinn der Wertfreiheit in soziologischen und ökonomischen Wissenschaften. Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr.
- Weiss, Carol H. (1993): "Where politics and evaluation research meet". *Evaluation Practice*, 14(1), 93–106.
- Weiss, Carol H., Erin Murphy-Graham & Sarah Birkeland (2005): "An alternate route to policy influence. How evaluations affect D.A.R.E.". *American Journal of Evaluation*, 26(12), 12–30.

The evaluation of crisis management

Effectiveness is a key concept in crisis management. However, despite previous recommendations, many reports state that effectiveness or impact assessments are not conducted systematically in Finland. Discussion about effectiveness resurfaced again after the ending of crisis management missions in Afghanistan in 2021, and several reports on the topic have been produced since then. These reports on the Finnish participation in Afghanistan provide an opportunity to assess how effectiveness and objectives are conceptualised and used in Finland, in the context of crisis management. Our analysis shows that different types of reports seem to have differing functions or purposes. The self-evaluations conducted by Ministries can be categorised as having political functions, with the aim to validate participation through objectives which have been determined afterwards. The more independent assessments, on the other hand, have a functional nature with the main purpose to contribute to enhancing effectiveness of crisis management in the future. A systematic and context sensitive evaluation process is needed to further develop the effectiveness of crisis management. Such a process should be situated on the same hierarchical level as the evaluated objectives. Simultaneously, it is essential to have more transparency regarding the objectives upon which the Finnish participation in crisis management is based upon.

Keywords: crisis management, effectiveness, evaluation

Pieni, miehinen ja sosiaalidemokraattinen: Suomen ulkopoliitiikan eliitti 2000–2023

Johanna Ketola^{1,2}

Tässä artikkelissa tarkastellaan Suomen ulkopoliitiikkaa 2000-luvulla arvioimalla sekä poliitikkojen että poliittisten puolueiden määrällistä vastuun jakaantumista ulkopoliitiikan keskeisissä tehtävissä eli ulkoasiainvaliokunnan jäsenenä, ulkoministereinä ja tasavallan presidenttinä. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on sukupuolten välinen tasa-arvo. Ottamatta kantaa puolueiden kykyyn edistää tavoitteitaan ulkopoliitiikan keskeisissä tehtävissä (substansiivinen valta), eniten mahdollisuuksia ulkopoliittisen vallan käytölle (potentiaalinen valta) on ollut sosiaalidemokraateilla ja kokoomuksella. Perinteisesti sukupuolten välistä tasa-arvoa edistäneet vasemmistopuolueet jäävät naisten osuutta vertailtaessa oikeistopuolueille. Naisten esiinmarssi ulko- ja turvallisuuspolitiikassa nähtiin kylmän sodan päätyttyä 1990-luvulla, mutta artikkelissa osoitetaan, että lopullinen läpimurto on yhä saavuttamatta: tasa-arvoa edistävästä ulkopoliittisesta imagostaan ja kansainvälisestä tasa-arvomenestyksestään huolimatta Suomen oma ulkopoliitiikan päätöksentekoeiitti on 2000-luvulla yhä miehinen. Tämän vuoksi perinteinen tasa-arvonäkökulma on yhä relevantti osa erilaisia tutkimusstrategioita.

Asiasanat: puolueet, tasa-arvo, ulkopoliitiikka

Johdanto

Ulkopoliittinen valta on Suomessa ja laajemminkin maailmalla usein sukupuolittunutta. Ulkopoliitiikan ylimpiin vallankäyttötehtäviin on ollut naisten perinteisesti vaikea päästä, koska näiden tehtävien hoitoon on katsottu tarvittavan sellaisia koko kansakunnan yhteisen edun kannalta olennaisia taitoja ja osaamista, joita naisilla ei ole (Kuusipalo 2011; Prajuli ym. 2021). Maailmanlaajuisesti ulkopoliitiikan tasa-arvoistumiskehitys etenee osana laajempaa yhteiskuntien demokratisoitumista ja liberalisoitumista. Näin on tapahtunut myös Suomessa.

Naisten tulo kotimaisen ulkopoliittisen päätöksenteon areenoille alkoi toden teolla 1990-luvulla Neuvostoliiton romahdettua ja Suomen irtauduttua YYA-sopimuksesta. Tällä ajanjaksolla Suomessa nähtiin ensimmäiset naiset ulko- ja turvallisuuspoliittisissa ministeritehtävissä. Kehitys oli osa laajempaa 1980–90-lukujen taitteessa tapahtunutta muutosta, jossa naisten lukumäärä poliittisissa tehtävissä kasvoi (Niemi 2017). Käänteen selkein indikaattori oli naiskansanedustajaehdokkaiden ja naiskansanedustajien määrällinen kasvu, mutta samalla myös naisten äänestysinnostus ohitti miesten aktiivisuuden vuonna 1987 (ma.).

Suomen ja samalla maailman ensimmäinen naispuolustusministeri oli ruotsalaisen kansanpuolueen Elisabeth Rehn (1990–1995), jota seurasi kokoomuksen Anneli Taina (1995–

1 VTM, väitöskirjatutkija, Turun yliopisto, <jmketo@utu.fi>.

2 Tutkimuksen ovat mahdollistaneet Ulkopoliitiikan tutkimuksen säätiö ja strategisen tutkimuksen neuvosto, joka toimii Suomen Akatemian yhteydessä (päättönumerot 345950 ja 345951). Kiitän arvioitsijoita erinomaisista parannusehdotuksista käsikirjoitukseen, Eduskunnan kirjastoa ja tietopalveluita avusta sekä kollegoita Juha Ylisaloa, Leena Vastapuuta ja Minna Lytykäistä arvokkaista huomioista matkan varrella. Kiitos natolleni Birgitta Salmelalle mahdollisuudesta esitelmöidä aiheesta marraskuussa 2023.

1999). Vuosikymmenellä nähtiin myös ulkoministeriössä ensimmäiset naispuoliset ministerit, kun sosiaalidemokraattien Tarja Halonen nousi ulkoministeriksi vuonna 1995 ja vihreiden ympäristöministeri Satu Hassi vastasi kehitysyhteistyöstä (1999–2002).

Vuodesta 1991 lähtien Suomessa on toteutunut määritelmällinen valtioneuvoston jäsenen tasa-arvo, kun kumpikaan, naisia tai miehiä, ei ole ollut yli eikä alle 40 prosenttia. Tästä poikkeuksena on Petteri Orpon nykyinen hallitus, jossa vähemmistö eli 37 prosenttia on miehiä ja Juha Sipilän hallitus, jolloin naisten osuus jäi 35 prosenttiin (THL 2022; Niemi 2017).

Ensimmäinen naispuolinen ehdokas Suomen presidentinvaaleissa oli Yhdistyneiden kansakuntien (YK) apulaispääsihteerinä uraansa luonut Helvi Sipilä. Liberaalinen Kansanpuolue asetti hänet ehdokkaaksi vuonna 1982 Urho Kekkosen kauden jälkeen tasavallan presidentin valitsijamiesvaaleissa (Niemi 2017; Suomi 2023). Helvi Sipilän ehdokkuus sen sijaan raivasi tietä Elisabeth Rehnille, joka jäi vuoden 1994 suorassa kansanvaalissa täpärästi toiseksi. Rehniä on pidetty naisasian tienraivaajana, sillä hän keräsi naiskannattajia yli puoluerajojen (Niemi 2017).

Rehn oli ehdolla myös vuonna 2000, kun lopulta ensimmäinen nainen, sosiaalidemokraattien Tarja Halonen, valittiin Suomessa tasavallan presidentiksi. Harva muistaa, että näissä vaaleissa enemmistö presidentinvaaliehdokkaista oli itse asiassa naisia. Jaana Kuusipalon mukaan (2011, 12) "[f]eministinen tavoite saada naisia politiikan huipulle kristallisoitui 'naispresidenttiliikkeessä', jonka tärkein tavoite meni läpi vuoden 2000 presidentinvaaleissa, kun Suomeen valittiin ensimmäinen naispresidentti". Vaaleissa tiedotusvälineiden katsottiin arvioineen kriittisesti juuri naisehdokkaiden ulkopoliittisen tietämyksen ja arviointikyvyn, mutta paradoksaalisesti tämä naisehdokkaiden "julkinen mollaaminen" sukupuoleen perustuen saattoi kääntyä ehdokkaiden eduksi (mt.). Juuri Rehnin on katsottu hyötyneen tämän-tyyppisen kohtelun nostattamasta sympatiasta vuoden 1994 vaaleissa (mt.)

Kun huomioidaan 1990-luvulla ulko-, puolustus- ja kehitysministereiksi nousseet naiset sekä naisten edustus ja hyvä suoriutuminen presidentinvaaleissa, joissa valittiin ulkopoliittikan johtajaa, on ilmeistä, että 1990-luvulla ja 2000-luvun taitteessa naisten asema ulkopoliittisina päätöksentekijöinä alkoi normalisoitua. Nyt lähes neljännesvuosisata myöhemmin vuoden 2024 presidentinvaaliehdokkaista kolmasosa oli naisia. Vaikka kyseessä on vain yksi indikaattori, asetelma korostaa sitä, ettei tasa-arvo edisty lineaarisesti eikä vääjäämättömästi ulkopoliittikan johtotehtävissä. Viime vuosikymmenen aikana arvokonservatiiviset ja populistiset liikkeet ovat haastaneet myönteistä tasa-arvokehitystä ja naisten oikeuksien normatiivista vahvistumista.

Suomen ulkopoliittisen eliitin empiiristä ja feminististä valta-analyysiä ei ole toistaiseksi tehty. Suomen ulkopoliittikan tutkimus on hyvin vahvasti kytköksissä idänsuhteisiin ja puolueettomuuspolitiikkaan. Tämä vuosiin 2000–2023 keskittyvä tarkastelu selvittää ulkopoliittikan kannalta keskeisen ryhmän koostumuksen puolueittain ja sukupuolittain. Tarkastelen poliitikkojen ja poliittisten puolueiden vastuun jakaantumista ulkoasiainvaliokunnan jäseninä, ulkoministereinä ja tasavallan presidenteinä. Aineistona on Eduskunnan tietopalveluiden koostamat tiedot valiokuntajäsenistä (2003–2023) ja asiantuntijakuulemisista.³

3 Valiokuntien asiantuntijakuulemiset löytyvät osoitteesta <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/eduskunta/valtiopaivaasiakirjat-tietopaketti/Sivut/Valiokuntien-asiantuntijakuulemiset.aspx>. Aineistona on käytetty myös Eduskunnan kirjaston 5.7.2019 julkaisemaa liitettä *Naisten äänioikeus 110 vuotta*-tietopakettiin.

Aikarajauksena perusteena oli uuden perustuslain voimaantulo vuonna 2000, mikä tuo ajanjakson presidentit ja ministerit valtaoikeuksiltaan samalle viivalle. Eduskunta-aineistosta käytän kokonaisa vaalikausia, joista 2000-luvun ensimmäinen alkoi vuonna 2003. Asiantuntijakuulemisten osalta tarkastelussa on viimeisin kokonainen vaalikausi, 2019–2023. Rajaukset jättävät jatkotutkimuksen varaan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan eri tavalla kytkeytyvien muiden instituutioiden roolin, kuten pää-, kauppa-, kehitys- ja puolustusministerit sekä eduskunnan muut valiokunnat. Kyseessä on eräänlainen virtaviivaistettu inventaari 2000-luvun ulkopoliitikasta puolueiden ja sukupuolen edustuksen näkökulmasta.

Artikkeli pyrkii peittämään ulkopoliitiikan tutkimuksellisia katvealueita sukupuolinäkökulman osalta tunnistaen, että aukkoja jää väijäämättä useita myös tämän keskustelunavauksen jälkeenkin. Artikkelin pidättäytyy perinteisessä binäärisessä ja oletetussa sukupuolinäkökulmassa, mikä mahdollistaa analyysin metodologisesti tilastoaineiston perusteella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö olisi myös tarvetta lähestyä aihealuetta tavoilla, jotka huomioivat sukupuolten moninaisuuden.

Suomen ulkopoliitiikan sukupuolittuneisuutta tarkastellaan osittain myös puoluepoliittisesta näkökulmasta, sillä ulkopoliittinen tasa-arvotyö tehdään erityisesti puolueissa ja niiden kautta. Puolueet, niiden sisäinen päätöksenteko ja hierarkia ovat ulkopoliitiikan tasa-arvotyössä avainasemassa (Karvonen 2017).

Poliittisesti keskeisten tehtävien jakautumiseen vaikuttaa henkilön osaamisen ja sukupuolen ohella myös muita tekijöitä, kuten asema puolueessa, vaalipiiri ja äänimäärä. Esimerkiksi ministerisalkkujako on neuvottelua ja kaupankäyntiä eri puolueiden välillä. Puolueiden puheenjohtajat saavat hallituksessa niin sanotut supersalkut eli kaikkein arvovaltaisimpina pidetyt tehtävät, joita ovat erityisesti pää- ja valtiovarainministerin tehtävät, ja ulkoministeri tulee hierarkiassa heti tämän jälkeen. Ulkopoliitiikkaakin tiukemmin miesten käsissä on ollut valtiovarainministerin salkku, mikä on osittain seurausta siitä, että Suomessa on ollut vähän naispuoluejohtajia.

Suomen ulkopoliitiikan tutkimuksessa ja tarkastelussa korostuu tällä hetkellä erityisesti Nato-jäsenyys. Ulkopoliitiikan vaihtoehdot ja ulkopoliittinen analyysi eivät kuitenkaan tyhjene Venäjä- ja Nato-kysymyksiin. Tämä puolue- ja tasa-arvonäkökulmasta laadittu ulkopoliitiikka-analyysi on yksi mahdollisuus rikastuttaa myös näihin teemoihin liittyvää keskustelua.

Artikkeli etenee niin, että tarkastelen ensin Suomen ulkopoliitiikan valtaoikeuskysymyksiä ja tasa-arvonäkökulmaa ulkopoliitiikan tutkimuksessa. Nämä osuudet perustelevat tutkimuskohdetta ja valittua lähestymistapaa. Tämän jälkeen esittelen empiiriseen analyysiin, jossa keskitytään ensin ulkoasiainvaliokunnan jäsenyyksiin sukupuolittain ja puolueittain. Lopuksi tarkastellaan kokonaisuutta, jossa huomioituina ovat myös toimeenpanovalta-asetat (ulkoministeri, presidentti). Lopuksi pohdin tehtävien jakaantumisen merkitystä ja havaintojen käytännön merkitystä.

Tutkimuskohteen perustelu

Ennen varsinaista analyysia on tarpeen lyhyesti kerrata Suomen ulkopoliitiikan päätöksentekojärjestelmä, jotta voidaan ymmärtää, miksi tutkimuksen huomio on tasavallan presidentin, ulkoministerin ja ulkoasiainvaliokunnan tehtävissä.

Perustuslain 93 § mukaan Suomen ulkopolitiikkaa johtaa tasavallan presidentti yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa. Suomessa kansalliset kannat valmistellaan ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan ja tasavallan presidentin yhteisessä kokouksessa (TP-UTVA), jonka puheenjohtajana on tasavallan presidentti. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta valmistelee mietinnöt ja eduskunnan kannat kansainvälisiin kysymyksiin.

Urho Kekkosen presidenttikausien jälkeen tapahtunut ulkopolitiikan kansanvaltaistaminen päättyi toistaiseksi vuoden 2000 perustuslakiuudistukseen. Ulkopolitiikan demokratisoituminen liittyy Suomessa keskeisesti ulkopoliittisen vallan siirtoon presidentiltä pääministerille. Arvo Myllymäen (2010) mukaan ”dualistinen” hallitusvalta on Euroopan mittakaavassa poikkeuksellista, ja käytännössä Suomessa kysymykseksi on muodostunut, *kuka* valtaoikeuksia käyttää. Käytännössä Suomeen on muodostunut toimintatapa, jossa pääministerin vallankäyttö keskittyy EU-asioihin presidentin ja ulkoministerin hoitaessa ulkopolitiikan kokonaisuutta. Valtiosääntöön kirjatun vallanjaon ja todellisen ulkopoliittisen vallankäytön välillä on runsaasti tutkittavaa.

Vaikka perustuslain mukaan Suomessa valta kuuluu kansalle ja sitä edustaa vaaleilla valittu parlamentti, ulkopolitiikkaa pidetään usein toimeenpanovallan asiana politiikan tutkimuksessa ja teoriassa. Ulkopolitiikan erityislaatuisuuden takia lainsäädäntövallan rooli ja vaikuttavuus ulkopolitiikkaan ei ole laajemmin tutkijakuntaa kiinnostanut sen paremmin Suomessa kuin muuallakaan. Poikkeuksen tekevät esimerkiksi Tapio Raunio ja Wolfgang Wagner (2024). Heidän mukaansa ilmastonmuutoksen kaltaiset ilmiöt laajantavat ulkopolitiikan kenttää ja kytkevät sen osaksi muita yhteiskunnallisia kamppailuja, joiden ymmärtämiseksi parlamenttien ja puoluepolitiikan roolit on huomioitava. Tätä ennen Raunio (2016) on tarkastellut empiirisesti myös Suomen eduskunnan aktiivisuutta ulkopolitiikkakysymyksissä vuosina 2011–2015 päätyen siihen, että eduskunta ei ole jättäytynyt yksinomaan marginaaliseen rooliin, vaan EU-asioissa se on ollut aktiivinen.

Erilaiset tekijät antavat ajankohtaisia aiheita pohtia myös laajemmin valiokunta- ja eduskuntatyön sekä toimeenpanovallan keskinäisiä suhteita. Kyse ei ole pelkästään instituutio-naalisista suhteista vaan myös yksittäisten henkilöiden osaamisesta ja kyvystä käyttää sitä. Huhtikuussa 2023 voimaan tullut Nato-jäsenyys vahvistanee entisestään presidentin roolia ulkopolitiikan johdossa. Tämä taas edellyttää yhteistyön tiivistämistä myös eduskunnan ja tasavallan presidentin kanslian välillä, sillä muodollista edellytystä eduskunnan konsultointiin ei presidentillä ole.

Väheksymättä eduskunnan itsenäistä tai hallitusta potentiaalisesti haastavaa roolia, valiokuntatyö toimii porttina näkyvimpiin toimeenpanotehtäviin. Esimerkiksi perussuomalaisten silloinen puheenjohtaja Timo Soini valitsi vuonna 2015 muodostuneessa Sipilän hallituksessa itselleen ulkoministerin tehtävän, johon häntä valmisti kausi ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajana. Itse asiassa kaikki vuoden 2003 jälkeen toimineet ulkoministerit ovat olleet valiokunnan jäseninä jossain uransa vaiheessa.

Eduskuntatyön tasa-arvosta tehdään säännöllisesti tutkimusta. Viimeisimmästä eduskunnan tasa-arvotutkimuksesta (Paavola ym. 2022) selviää yleisesti, että naisilla on eduskuntatyössä yhä monenlaisia esteitä etenemisessä: miehiä pidetään helpommin pätevinä ja miesten

asiantuntemukseen luotetaan enemmän. Naisedustajien täytyy usein todistella kuulumistaan eduskuntaan tekemällä miehiä enemmän töitä, sukupuolittuneissa verkostoissa valta kasautuu miehille ja miehet luottavat enemmän toisiin miehiin kuin naisiin (myös Björk ym. 2018). Täysistunnoissa miehet käyttävät ”omaa suhteellista osuuttaan enemmän puheaikaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyvissä aiheissa” (Paavola ym. 2022).

Tasa-arvo ulkopoliitiikan tutkimuksessa ja käytännöissä

Naisten osuuden, osallistumisen ja osallisuuden tarkastelu poliittisessa päätöksenteossa kytkeytyy osaksi hyvin erilaisia tutkimustraditioita. Vaikka tässä artikkelissa ei varsinaisesti sitouduta näistä mihinkään, on kuitenkin syytä tarkastella lyhyesti – ja useiden tärkeidenkin näkökulmien kannalta ohuesti – naisten ulkopoliittisen edustuksen käsittelyä aikaisemmassa kirjallisuudessa.

Tämän tutkimuksen näkökulmasta yksi oleellinen tutkimushaara on ulkopoliittika-analyysi (engl. *foreign policy analysis*), jonka kohteena on useimmiten valtion strategiat ”ulospäin”. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi valtiojohdon puheiden ja erilaisten kirjoitettujen politiikkojen tarkastelua. Näistä voidaan hahmottaa paitsi yleisesti ulkopoliittisia ideoita, intressejä ja normeja, myös sitä, kuinka sukupuolten tasa-arvoa pyritään erilaisissa ulkopoliittikaohjelmissa edistämään.

Feministisesti suuntautuneen tutkimuksen mukaan perinteisen ulkopoliittika-analyysin ongelmana on ollut keskittyminen ulkopoliittisen päätöksenteon usein miesvaltaiseen eliittiin (esim. Jauhola & Lyytikäinen 2020). Tästä syystä feministisesti suuntautunut tutkimus pyrkiikin ulottamaan tarkastelunsa eliittiä laajempaan toimijajoukkoon, kuten kansalaisjärjestöihin. Feministit haastavat myös sen, että valta on materiaalisesti rakentuvaa, ja näkevät valtasuhteen useimmiten relationaalisina (Achilleos-Sarll ym. 2023). Feministinen analyysi on usein myös normatiivisesti ja eettisesti latautunutta (ma.).

Feministisistä ulkopoliitiikan ohjelmista (engl. *feminist foreign policy*, FFP) on kirjoitettu viime vuosina paljon. Kehitykseen on vaikuttanut se, että usea maa on ottanut tämän FFP-lyhenteellä kulkevan idean ulkopoliitiikan virallisesti tunnustetuksi ohjenuorakseen. Analyysin kohteena ovat olleet erityisesti Kanadan ja Ruotsin feministinen ulkopoliittika. Ei kuitenkaan ole yhteysymmärrystä siitä, mitä feministinen ulkopoliittika varsinaisesti pitää sisällään, ja se ymmärretään eri konteksteissa eri tavoin (ma.).

Ruotsin vuonna 2014 vahvistetun feministisen ulkopoliitiikan toimintasuunnitelman kärkinä olivat naisten oikeuksien edistäminen, eri sukupuolten edustus johtotehtävissä ja resursseja ohjaaminen tasa-arvotyöhön. Näihin kolmen R:n (ruots. *rättigheter, representation* ja *resurser*) periaatteeseen ulkoministerinä vuosina 2014–2019 toiminut Margot Wallström lisäsi neljännen R:n eli realiteetit, jolla haluttiin viestittää, että Ruotsin ulkopoliittika on idealistisuuden ohella myös pragmaattista (Hudson & Eason 2018). Naisten edustuksen lisääminen erilaisissa korkean profiilin ulkopoliittisissa tehtävissä oli yksi Ruotsin feministisen ulkopoliitiikan kärkihankkeita, joka kohdistui myös Ruotsin omaan ulkopoliitiikan johtoon (ma.). Feministisestä ulkopoliittikasta kuitenkin luovuttiin vallan vaihtuessa vasemmistolta

oikeistolle (Salomaa 2023). Tasa-arvo ei kuitenkaan teemana ole kokonaan poistunut ruotsalaisesta ulkopolitiikasta.

Suomessa tasa-arvon edistämistä ulkopolitiikassa ei kutsuta feministiseksi ulkopolitiikaksi. Feministisellä tai tasa-arvonäkökulmia korostavilla lähestymistavoilla ei ole myöskään merkittävää roolia suomalaisen ulkopolitiikan tutkimuksen traditioissa. Aihepiiriä käsitellään usein osana ulkopolitiikan sisältöihin ja resursointiin liittyvää raportointia. Huomiota on kiinnitetty erityisesti ulkopolitiikan ohjenuorana käytettyyn ja vaalikausittain julkaistavaan ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon sekä sen tasa-arvokirjauksiin eli siihen, mitä Suomi tekee ulkopolitiikassaan kansainvälisesti. Tätä ovat tarkastelleet hiljattain tutkija Hannu Salomaa (2023) yleistajuisessa artikkelissaan sekä tutkijat Leena Vastapuu ja Minna Lyytikäinen (2022) ulkoministeriölle laatimassa tilausselvityksessään. Vastapuu ja Lyytikäinen ovat myös kirjoittaneet Plan International Suomelle analyyseja tasa-arvon edistämisestä ulkopolitiikassa.

Kattavimmin aihetta lienevät tarkastelleet Marjaana Jauhola ja Minna Lyytikäinen vuonna 2020. Kirjan luvussa ”Kutistettu feminismi? Suomen ulkosuhteiden tasa-arvopolitiikka kylmän sodan YK-feminismistä 2010-luvun tolkkutasa-arvoon” Jauhola ja Lyytikäinen (2020, 165) kuvaavat 2000-luvun ulkopolitiikkaa paluuna ”70-luvun alun nais erityiseen toimintaan”. Tästä osoituksena on esimerkiksi suomalaisille naisrauhavälittäjille tai naispuolisille kriisinhallinnan asiantuntijoille tarjotut ura- ja välitysmahdollisuudet, millä ”vahvistetaan konservatiivista käsitystä naisista [miehiä] parempina ja tasa-arvoisempina rauhanrakentajina” (ma., 165). Tarkastelussa on myös yksittäisten poliitikkojen työ tasa-arvotyön edistämisessä. Tarja Halosen ulkoministeri- ja presidenttikausia (1995–2010) he kuvaavat ”eettisen ulkopolitiikan” kaudeksi, jossa keskityttiin naisten ja vähemmistöjen oikeuksien edistämiseen, mutta vältettiin ”f-sanan käyttöä” (ma., 165). Vastaava analyysi lienee Sauli Niinistön kaudesta vielä tekemättä.

Vastapuun ja Lyytikäisen tilausselvitys *Gender equality in Finnish foreign affairs from 2019 to 2023* sen sijaan on yhteen vaalikautteen keskittyvä ja merkittävilta osin haastatteluihin perustuva selvitys siitä, kuinka Suomen ulkopolitiikassa edistettiin sukupuolten tasa-arvoa kyseisellä ajanjaksolla. Kirjoittajat toteavat, että sukupuolten tasa-arvo oli vuosina 2019–2023 läsnä Suomen ulkopolitiikan kaikilla osa-alueilla, mutta erityisen vahvasti kehitysyhteistyössä ja ihmisoikeuspolitiikassa (Vastapuu & Lyytikäinen 2022, 10). Raportin mukaan ”Suomen asiantuntemus ja hyvä maine sukupuolten tasa-arvoon liittyvissä kysymyksissä tarjoavat erinomaiset lähtökohdat transformatiivisen ja intersektionaalisen ulkopolitiikan kehittämiseen, olipa se sitten nimetty feministiseksi tai ei” (mt., 5). Kirjoittajat kuitenkin kiinnittävät huomionsa siihen, että virkakunnassa sukupuolten tasa-arvoa pidettiin itsestäänselvyytenä, ”osana suomalaista DNA:ta” (mt., 9) eikä jaettua ymmärrystä tasa-arvosta ollut. Lisäksi kovaan turvallisuuspolitiikkaan liittyvissä aiheissa näkyy ”sukupuolisokeus”, josta osoituksena on Venäjän hyökkäyssodan myötä laadittu ja vuonna 2022 hyväksytty valtioneuvoston ajankohtaiselonteko, jossa sukupuoli- ja tasa-arvonäkökulmat eivät näy. Kirjoittajat pitävät myös huomionarvoisena sitä, että ”ulkoministeriön johtajista sekä Suomen lähettämistä siviilikriisinhallinnan asiantuntijoista on jo noin puolet naisia” (mt., 5). Jos kuitenkin tarkastelu ulote-

taan siviilikriisinhallinnasta kriisinhallintaan yleisemmin, sukupuolten tasapaino katoaa, sillä sotilaallisessa kriisinhallinnassa naisia on vain murto-osa (yhteensä 427 sotilaasta 30 naisia, ks. Ulkoministeriö 2024).

Pidemmän aikavälin yleistarkastelussa huomataan, että vaalikausittaisissa selonteoissa ja ulkosuhteiden tasa-arvopolitiikoissa on tasa-arvokirjauksiin liittyviä epäjohtonmukaisuuksia ja painotuseroja (Jauhola & Lyytikäinen 2020; Salomaa 2023). Tämä osoittaa, että myös Suomen ulkopoliitikassa on vahvasta konsensuskulttuurista huolimatta ideologisia painotuseroja, vaikka toki ulkopoliittikka ei ole peruslinjauksiltaan muuttunut hallituskoalitioiden myötä. Erot eri hallitusten tasa-arvopoliittisissa kirjauksissa ovat ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa laajempia. Anna Elomäki ja muut (2019) ovat todenneet, että Rinteen-Marinin vasemmistohallitus korosti enemmän tasa-arvotemoja keskustaoikeistolaiseen Sipilän hallitukseen nähden: kirjoittajat laskevat, että Rinteen hallitusohjelmassa tasa-arvo mainittiin 71 kertaa, kun Sipilän hallituksen ohjelmassa mainintoja oli viisi. Jauhola ja Lyytikäinen (2020, 161) kuitenkin huomauttavat, että samassa Sipilän hallitusohjelmassa tasa-arvon ”vientipuhe” korostui, kun ”tasa-arvopolitiikan merkitystä korostettiin ulkopoliitiikan, turvallisuuspolitiikan ja kehityspolitiikan sisällöissä”.

Suomen ulkopoliitiikan tekemisen, mutta myös tutkimisen miehisyyteen on kiinnitetty huomiota myös muualla kuin osana tasa-arvokeskustelua. Ville Sinkkonen ja Henri Vogt kirjoittivat vuonna 2014, että ”suorastaan hämmentävän pieni joukko pääosin keski-ikäisiä ja sitä vanhempia miehiä Suomessa käy ulkopoliittista debattia” (Sinkkonen & Vogt 2014, 8). Samaa tulokseen tuli hiljattain myös Tuomas Forsberg (2023, 92) huomauttaessaan, että ”kuva Suomen ulkopoliittikkaa koskevasta tutkimuksesta ja kirjallisuudesta vaikuttaa sangen miehislä, suomalaiselta ja vanhenevaltakin”.

On kuitenkin huomioitava, että ulkopoliitiikan tutkimus Suomessa on itsessään vähäistä eikä yleisestikään kovin moniulotteista. Siten monimuotoisuuden ongelman ei voi katsoa rajoittuvan feministisiin näkökohtiin. Hannu Salomaa (2023) tuo esiin, että ulko- ja turvallisuuspolitiikka on poliittisesti herkkä aihealue, jonka kriittinen tarkastelu on tutkijalle itselleen vaativaa. Tämä liittyy siihen, että ulkopoliitiikan tutkimuksen määrittelyä voi pitää poliittisena tekona (Jauhola & Lyytikäinen 2020, 151).

Ulkopoliitiikan tutkimukselle tunnusomaista on huomion kiinnittäminen Suomen ulkopoliitiikan kansainvälisiin suuntauksiin, erityisesti siihen, kuinka Suomen ulkopoliittinen eliitti suhtautui niin Venäjään kuin puolueettomuuteenkin. Suomen ulkopoliittikkaa tutkitaan perinteisesti poliittisen historian oppialalla, missä kiinnostuksen kohteena on osin ajallisista ja arkistolähteiden saatavuussyistä kylmän sodan aika, presidentti Urho Kekkosen perintö ja merkitys Suomen ulkopoliitikassa sekä puolueettomuuspolitiikka. Neuvostoliiton romahdamisen ja EU-jäsenyyden myötä ulkopoliitiikan tutkimukseen kiinnitettiin 1990-luvulla huomiota, mutta sittemmin kiinnostus on laimentunut, mihin syinä on pidetty kansainvälisen kiinnostuksen puutetta, ulkopoliittisen tutkimuksen tietomarkkinoiden kapeutta, tutkimusaiheiden suppeutta sekä rahoituksen puutetta (Aaltola 2014; Forsberg 2023). Forsbergin (2023) mukaan ulkopoliitiikan tutkimuksesta puuttuu myös yleisesti syvällisempi teoreettis-metodologinen tarkastelu ja analyysi on usein käytännöllisesti orientoitunutta.

Yhteenvetona todettakoon, että vaikka mikään edellä mainituista perinteisistä ulkopolitiikan tutkimusorientaatioista ei sulje feminististä tai tasa-arvonäkökulmaa ulos, tähän liittyvää ulkopolitiikan tutkimuksen traditiota Suomessa ei juuri ole Jauholan, Lyytikäisen ja Vastapuun työtä lukuun ottamatta. Feminististä tai tasa-arvonäkökulmaa ei kuitenkaan ole täysin unohdettu. Seuraavaksi siirrytään varsinaiseen analyysiin, jossa ensin tarkastellaan eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan roolia ja valiokuntajäsenyyksien jakautumista puolueittain ja sukupuolittain.

Ulkoasiainvaliokunta 2003–2023

Suomen eduskunta on yksi maailman tasa-arvoisimmista mitä tulee sukupuolten parlamentaariseen edustukseen. Naiset ovat olleet eduskunnassa suurena vähemmistönä vuodesta 1979 lähtien (naisia 25–40 prosenttia) ja vuodesta 2007 lähtien on vallinnut sukupuolten tasapaino (40–60 prosessia naisia) (Eduskunta 2024a).

Ulkoasiainvaliokunta on eduskunnan yksi pysyvistä erikoisvaliokunnista. Se käsittelee ”merkittävät valtiosopimukset sekä asiat, jotka koskevat yleistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, ulkomaankauppapolitiikkaa, kehitysyhteistyötä, kansainvälisiä järjestöjä tai suomalaisten rauhanturvajoukkojen asettamista sekä Euroopan unionin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevat asiat” (Eduskunta 2024b).

Valiokunnassa on pääsäännön mukaan 17 jäsentä ja 9 varajäsentä, joiden määrä voi kuitenkin eduskunnan omasta päätöksestä vaihdella. Tämä tutkimus vahvistaa osaltaan keskimääräisen varsinaisen jäsenten määrän. Eduskunta voi työjärjestyksensä mukaan vapauttaa edustajan jäsenyydestä hyväksyttävästä syystä.

Valiokuntaedustajien ja puheenjohtajien valinta tapahtuu epämuodollisesti eduskuntaryhmien käytäntöjen mukaisesti (Siukola ym. 2020, 13). Pohjalla on vaalituloksen perustuva, eduskunnan keskuskanslian ryhmille laatima selvitys monijäsenisten toimielinten paikkojen jakautumisesta eduskuntaryhmien kesken.

Valiokuntapaikkojen jakoa edeltää vaalikauden alussa tehtävä perinteinen eduskuntaryhmien jaotteluun porvareihin ja sosialisteihin. Vakiintuneen menettelyn mukaisesti sosiaalidemokraattinen puolue ja vasemmistoliitto ovat muodostaneet vasemmiston ja muut eduskuntaryhmät oikeiston (Vainio 2007, 156–157). Traditionaalisen oikeisto–vasemmisto–jaottelun lisäksi valiokuntien muodostamisessa on aikaisempien tutkimusten mukaan merkitystä eduskuntaryhmien koolla, edustajien valtiopäiväkokemuksella, asemalla puolueessa ja sukupuolella (Siukola ym. 2020, 13). Lopullinen jäsenpaikkajako on kuitenkin eri ryhmien pääsihteerien välillä käytävän neuvottelun tulosta (mt.)

Korkeimman statuksen valiokuntina on perinteisesti pidetty viimeisten 40–60 vuoden aikana valtiovarainvaliokuntaa ja ulkoasiainvaliokuntaa (mt., 13). On myös havaittu, että käytännössä naisten on ollut miehiä vaikeampi päästä korkean statuksen valiokuntiin (mt.). Jouni Vainion (2007, 159) havainnon mukaan vuosina 2003–2006 valiokunnassa työskentelivät varsin ansioituneita edustajia mukaan lukien useampi puolueen puheenjohtaja. Tutkimuksessa on aikaisemmin peräänkuulutettu sitä, että valiokuntien puheenjohtajiston ja jäsenistön va-

lintakriteerit tulisi tehdä läpinäkyviksi ja niistä pitäisi keskustella avoimesti, jotta esimerkiksi sukupuolittuneisiin vinoutumiin voitaisiin puuttua (Siukola ym. 2020, 14; Björk ym. 2018).

Kahdenkymmenen vuoden tarkasteluajana ulkoasiainvaliokunnassa on toiminut 165 edustajaa jäsenenä tai varajäsenenä. Heistä tosin iso osa vain lyhyesti esimerkiksi vaalikauden alussa, kun valiokuntien jäsenyydet jaetaan teknisesti aakkosjärjestyksessä. Eduskunnan Tilastokeskukselle toimittamien aineistojen mukaan valiokunnan jäsenenä on toiminut tällä aikavälillä 85 jäsentä (17 joka vaalikaudella), joista 38 prosenttia on naisia (Tilastokeskus 2021).

Eduskunnan kirjoittajalle toimittamien tietojen mukaan ja tässä tutkimuksessa käytetyillä rajauksilla⁴ jäseniä on hieman enemmän, yhteensä 87 (ks. Taulukko 1). Tällä tarkastelulla naisten osuudeksi tulee keskimäärin 39 prosenttia aikavälillä 2003–2023. Vaalikausittain tarkasteltuna naisten määräksi saadaan vähimmillään 33 prosenttia (2015–2019) ja enimmillään 47 prosenttia (2003–2007).

Naiset ovat olleet valiokunnassa valtaosan ajasta aliedustettuina eivätkä kertaakaan enemmistönä.⁵ Tilanne ei sikäli ole ainutlaatuinen, että valiokuntatyö on laajemminkin sukupuolittunutta ja myös esimerkiksi maa- ja metsätalousvaliokunta ja puolustusvaliokunta olivat vuosina 1999–2019 aina miesenemmistöisiä (Paavola ym. 2022, 8).

Taulukko 1. Ulkoasiainvaliokunnan jäsenet ja sukupuoli vaalikausittain

Ulkoasiainvaliokunta	2003	2007	2011	2015	2019
<i>Naisia</i>	8	6	7	6	7
<i>Miehiä</i>	9	11	11	12	10

Sukupuolten tasa-arvon määritelmänä pidetään tilannetta, jossa kaikista tarkasteltavana olevista henkilöstä naisten tai miesten osuus ei ole yli 60 prosenttia eikä alle 40 prosenttia (THL 2022). Tämän luvun ympärille kietoutuu ulkoasiainvaliokunnassa tehtävä eduskuntatyö, jossa havaitaan eräänlainen tasa-arvon Schrödingerin kissa: se toteutuu ja ei toteudu. Mikäli 60–40-suhteeseen suhteudutaan täsmällisesti, valiokuntatyössä tasa-arvo jää yleisesti tarkasteluajalla toteutumatta. Mikäli luku pyöristetään kokonaisuksi kymmenlukuihin, tasa-arvo taas toteutuu. Valiokuntatyö on joka tapauksessa tasa-arvoisempaa kuin median välittämä miehinen ulkopoliitiikan kuva antaa ymmärtää (ks. Sinkkonen & Vogt 2014).

Kun katsotaan ulkoasiainvaliokunnan jäsenistöä Tilastokeskuksen lukuja tarkemmin sen mukaan, ketkä jäsenistä ovat todellisuudessa istuneet valiokunnassa vähintään puolet vaalikaudesta (kaksi vuotta) sukupuolittain ja puolueittain⁶, ulkoasiainvaliokunnassa on tarkastelujaksolla 2003–2023 ollut eniten jäseniä sosiaalidemokraattisesta puolueesta (n=22). Seuraavaksi eniten edustajia on ollut kokoomuksesta (n=20) ja keskustasta (n=20). Perinteisten kolmen suuren jälkeen rinnalle on noussut perussuomalaiset (n=9), joilla on ollut vuoden

4 Rajauksena on siis se, että henkilö on varsinaisena jäsenenä vähintään kaksi vuotta vaalikauden aikana.

5 Kun tarkastellaan naisten jäsenyyttä valiokunnassa suhteessa naisten osuuteen kansanedustajista. Viidestä tarkastelussa olevasta vaalikaudesta naiset ovat kuitenkin olleet kerran ylliedustettuina (2003–2007). Tällöin naiskansanedustajia oli 37,5 prosenttia, ja valiokunnan jäsenenä heitä oli 47 prosenttia.

6 Rajauksena on, että henkilö on varsinaisena jäsenenä vähintään kaksi vuotta vaalikauden aikana.

2011 ”isosta jytkystä” lähtien isoihin puolueisiin verrattavissa oleva lukumäärä jäseniä valiokunnassa (kolme jäsentä) (ks. Taulukko 2).

Taulukko 2. Puolueiden edustajat ulkoasiainvaliokunnassa varsinaisina jäseninä vähintään puolet vaalikaudesta vuosina 2003–2023

Puolue	Henkilöt	Naisia	Naisia %
Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä	22	6	27
Keskustan eduskuntaryhmä	20	10	50
Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä	20	5	25
Perussuomalaisten eduskuntaryhmä	9	3	33
Vihreä eduskuntaryhmä	6	3	50
Ruotsalainen eduskuntaryhmä	5	4	80
Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä	5	3	60

Tasa-arvon näkökulmasta kiinnostavaa on se, että perinteisesti sukupuolten välistä tasa-arvoa edistäneet vasemmistopuolueet (SDP–vasemmisto–vihreät) jäävät naisten osuutta koskevassa vertailussa oikeistopuolueille. Vasemmistoesustajista 36 prosenttia on naisia, kun oikeistopuolueilla naisia on 41 prosenttia. Puolueittain tarkasteltuna tämä johtuu erityisesti siitä, että sosiaalidemokraateissa naisten osuus on puoluevertailun häntäpäässä: vain 27 prosenttia puolueen valiokuntajäsenistä on ollut naisia. Huonompi luku löytyy vain kokoomuksen edustajista, joilla 25 prosenttia jäsenistä on naisia. Kolmen suurimman vertailussa keskusta on selvästi tasa-arvoisin, sillä naisten osuus ulkoasiainvaliokunnan jäsenistä on puolet. Eniten naisjäseniä on ollut ruotsalaisella ryhmällä, joista 80 prosenttia on ollut naisia vuosina 2003–2023.

Ruotsalainen ryhmä on aktiivisin jäsenensä kierrättäjä sikäli, että valiokuntajäseniä on yleensä yksi ja se on vaihtunut joka vaalikaudella. Verrokkipuolue vihreissä varsinaisina jäseninä on ollut yhtä lailla naisia ja miehiä, ja pisimpään valiokuntatyötä jäsenenä on tehnyt Pekka Haavisto. Pienemmistä puolueista kristillisdemokraatit loistavat poissaolollaan ulkoasiainvaliokunnassa. Kokonaisuus heijastaa jokseenkin vaaleissa vahvistettua eduskunnan paikkajako tällä vuosituhanella (ks. Taulukko 3).

Taulukko 3. Eduskunnan vahvistettu paikkajako 2003–2023

	KESK	SDP	KOK	VAS	VIHR	RKP	KD	PS	Muu
2003	55	53	40	19	14	8	7	3	1
2007	51	45	50	17	15	9	7	5	1
2011	35	42	44	14	10	9	6	39	1
2015	49	34	37	12	15	9	5	38	1
2019	31	40	38	16	20	9	5	39	2
Yhteensä	221	214	209	78	74	44	30	124	6

Laskennallisesti sosiaalidemokraateilla ja kokoomuksella noin joka kymmenes edustaja on ollut ulkoasiainvaliokunnan varsinaisena jäsenenä, puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana (sosiaalidemokraatit 10,2 prosenttia, kokoomus 9,6 prosenttia). Kovin kaukana perässä eivät tule keskusta, vihreät ja perussuomalaiset, joilla vastaava luku on hieman matalampi (keskusta 9,1 prosenttia, vihreät 8,1 prosenttia ja perussuomalaiset 7,3 prosenttia). Näiden takana tulee vasemmisto (6,4 prosenttia). Pienten puolueiden kohdalla näkyy eduskuntaryhmän koon merkitys, sillä kaikilla puolueilla ei riitä edustajamäärän vuoksi jokaiseen valiokuntaan jäsentä.

Edustajamäärässä ruotsalainen eduskuntaryhmä⁷ on ollut kokoonsa nähden hyvin edustettuna ulkoasiainvaliokunnassa. Tarkastelujaksolla 10,2 prosenttia ryhmän edustajista on ollut valiokunnan jäsenenä, mikä indikoi sitä, että puolue on pyrkinyt olemaan aktiivinen tai näyttäytymään aktiivisena ulkopoliittikan ja kansainvälisten suhteiden saralla.

Kun tarkastelu ulotetaan yksittäisten edustajien tasolle, puolueista hahmottuu ulkopoliittikan ”konkareita” eli edustajat, jotka ovat olleet jäsenenä useita vaalikausia (Taulukko 4).⁸

Taulukko 4. Pitkäaikaisimmat jäsenet ulkoasiainvaliokunnassa 2003–2023.

Ben Zyskowicz	kok.	15
Pertti Salolainen	kok.	12
Kimmo Kiljunen	sd.	12
Tom Packalén	ps.	12
Aila Paloniemi	kesk.	12
Pekka Haavisto	vihr.	11
Katri Komi	kesk.	11

Yli kymmenen vuotta valiokunnan jäsenenä toimineita konkareita on seitsemän, joista kaksi on naisia. Molemmat naiset, Aila Paloniemi ja Katri Komi, ovat keskustapuolueesta. Kokoomuksen konkari Ben Zyskowicz on toiminut valiokunnassa pisimpään jäsenenä, neljällä vaalikaudella. Zyskowiczin puoluetoveri Pertti Salolainen oli valiokunnan jäsenenä kolmen kauden ajan toimien myös valiokunnan puheenjohtajana ja varapuheenjohtajana. Kokoomus on hyvin edustettuna valiokunnassa, mutta kokoomusnaiset eivät yllä konkareiksi, ja sama pätee sosiaalidemokraatteihin.

Tarkastelua voidaan jatkaa katsomalla ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajia ja naisten osuutta puheenjohtajina. Reetta Siukolan, Jaana Kuusipalon ja Katariina Haapean (2020, 42) laatiman raportin mukaan sukupuolen mukainen segregatio on näkynyt vuosina 2007–2019 valiokuntien puheenjohtajien sukupuolijakaumassa, sillä ”valtiovarainvaliokuntaa, ulkoasiainvaliokuntaa, puolustusvaliokuntaa sekä talousvaliokuntaa johti jokaisella tarkastelujakson neljästä mittauskerrasta mies”. Raportin aikarajauksen vuoksi tarkastelun ulkopuolelle jää vuonna 2003 valiokuntaa johtanut sosiaalidemokraattien Liisa Jaakonsaari. Kun nyt siis tar-

7 RKP ja kullakin vaalikaudella yksi Ahvenanmaan edustaja, joka taulukossa indikoituna ”muu”.

8 Vuosimäärä laskettuna siis sen mukaan, että edustaja on ollut varsinainen jäsen. Vuodet pyöristetty tasavuo- siksi ja mahdolliset yli yhden vuoden vapautukset jäsenyydestä vähennetty toimivuosista.

kastelussa on vuodet 2003–2023, voidaan tältä osin todeta, että valiokunnan puheenjohtajana on toiminut 20 prosenttia ajasta nainen. Naisia ei ole ollut tällä kaudella varapuheenjohtajina.

Ulkopolitiikan toimeenpanovalta

Kun huomioidaan myös ulkoministerit (2000–2023) ja presidentit (2000–2024), kuva puolueiden keskinäisestä järjestyksestä ulkopolitiikan päätöksenteon keskeisissä johtotehtävissä toimineista selkeytyy entisestään. Tarkastelujaksolla Suomessa on toiminut viisi eri ulkoministeriä, joista yksikään ei ole nainen.⁹ Kronologisessa järjestyksessä ulkoministereinä ovat toimineet Erkki Tuomioja (2000–2007, 2011–2015), Ilkka Kanerva (2007–2008), Alexander Stubb (2008–2010), Timo Soini (2015–2019) ja Pekka Haavisto (2019–2023). Samaisella ajanjaksolla presidentteinä ovat toimineet Tarja Halonen (2000–2012) ja Sauli Niinistö (2012–2024).

Kun puolueiden edustus laitetaan kaikkien kategorioiden mukaan taulukkoon (Taulukko 5) ja lasketaan kokonaisuus, huomataan sosiaalidemokraattien kaikista puolueista vahvin painoarvo. Kokoomus sijoittuu keskustaa laskennallisesti vaikutusvaltaisemmaksi ulkopolitiikkapuolueeksi. Eduskuntapuolueet voidaan jakaa tämän pohjalta eri kategorioihin. Pie-nemmästä suurimpaan ne voidaan nimetä vaikkapa merkityksettömiksi (kristilliset ja Liike Nyt), vaatimattomat (vasemmisto ja ruotsalainen ryhmä), keskikokoiset (perussuomalaiset ja vihreät), keskisuuret (keskusta ja kokoomus) ja suuret (sosiaalidemokraatit).

Kokonaistarkastelussa naisten osuutta (37 prosenttia) voisi kuvata termillä suuri vähemistö. Mikäli tarkastellaan pelkkää toimeenpanovaltaa eli presidenttejä ja ulkoministereitä, naisten osuus kattaa 25 prosenttia.

Taulukko 5. Puolueiden edustus ulkoasiainvaliokunnassa, ulkoministereinä ja presidentteinä kootusti.

	Eduskunta/UAV 2003–2023	Ministerit/UMI 2000–2023	Presidentit 2000–2024	Yhteensä	Yhteensä %
SDP	22	3	2	27	28%
KOK	20	1	2	23	24%
KESK	20	0	0	20	20%
PS	9	1	0	10	10%
VIHR	6	1	0	7	7%
R	5	0	0	5	5%
VAS	5	0	0	5	5%
				97	
	henkilöitä				
naisia	34	0	2	36	37%
miehiä	53	6	2	61	63%
				97	

Yllä oleva laskelma ei huomioi eroja valiokuntien jäsenyydessä, ministeri- ja presidentti-tehtävissä. Tarkkaa tai yksiselitteistä matemaattista kaavaa eri tehtävien painoarvolle on mah-

9 Aineistossa ei mukana vuonna 2023 alkanut vaalikausi ja ulkoministeriksi noussut kokoomuksen Elina Valtonen.

doton laatia. On kuitenkin perusteltua väittää, että vaikka valta Suomessa kuuluu kansalle ja sitä edustavalle parlamentille, valiokunnan yksittäisellä edustajalla on lähtökohtaisesti vähemmän vaikuttavuutta Suomen kantoihin kuin hallituksen ulkoministerillä tai presidentillä. Jos kokeilumielessä antaisimme tältä pohjalta painotukset eri tehtäville niin, että valiokunnan jäsenyys olisi arvoltaan 1, ulkoministerin painoarvo 1,5 ja presidentin 2,0 ja tarkastelisimme tämän pohjalta eroja puolueiden välillä, huomaisimme, että keskusta jäisi yhä selvemmin kahdelle suuremmalle.

Keskustan osalta tarkastelu on sikäli kiinnostava, että vahvasta valiokuntaedustajuudesta huolimatta puolueella ei ole ollut ulkoministerin salkkua. Valiokunnan puheenjohtajana keskustalainen on toiminut tarkasteluajalla kerran Matti Vanhasen ja Antti Kaikkosen luotsatessa valiokuntaa 2015–2019. Keskustalla oli myös kahdesti, vuodesta 2003 vuoteen 2011 saakka, valiokunnan varapuheenjohtajan tehtävä. Samalla keskusta on ollut ajanjaksolla kolmesti pääministerivastuussa ja kahdesti puolueella on ollut tällä ajanjaksolla puolustusministerin salkku. Tasa-arvonäkökulmasta keskustanaisten kohtalo on erityinen: heitä on ollut suhteessa eniten muihin suuriin puolueisiin verrattuna ulkoasiainvaliokunnassa (rajaukset huomioiden), mutta nämä konkarit eivät ole nousseet tai heitä ei ole nostettu muille ulkopoliittikan kärkipaikoille.

On kuitenkin muistutettava, että luvut sinänsä eivät kerro mitään siitä, kuka tosiasiallisesti ulkopoliittista valtaa käyttää, eikä edustus ole sama kuin päätöksenteko (vrt. Forsberg & Pursiainen 2015, 159).

Valiokuntakuulemiset ja sukupuoli

Anna Björkin, Juho-Matti Paavolan ja Arttu Vainion (2018, 33) eduskuntatyötä koskevassa tutkimuksessa tuodaan esiin naisten ja miesten asiantuntemuksen erot: naiskansanedustajien mukaan ulkopoliitikassa kehitysyhteistyöhön ja globaaliingelmiin liittyvä osaaminen jää merkitykseltään vähäisemmäksi suhteessa perinteisiin ja miehiin ulkopoliittisiin kysymyksiin, kuten puolustuspolitiikkaan liittyvään osaamiseen. Väite saa osittaista, mutta ei yksiselitteistä tukea ulkoasiainvaliokunnan kuulemisista.

Valiokuntien työssä keskeinen rooli on asiantuntijakuulemisilla. Asiantuntijoita kutsutaan valiokuntiin kuultaviksi ja he voivat myös toimittaa lausuntoja kirjallisesti (Eduskunta 2024c). Asiantuntijanäkemyksen pohjalta valiokunta muodostaa asiasta oman kantansa, joka voi olla mietintö tai lausunto lopullista päätöksentekoa varten (mt.)

Viime vaalikaudella toukokuusta 2019 helmikuuhun 2023 ulkoasiainvaliokunnassa oli kuultava yhteensä 1831 asiantuntijaa, joista 38 prosenttia oli naisia. Tarkasteltaessa sukupuolijakaumaa käsiteltävien asioiden mukaisesti huomataan, että kehitysyhteistyöasioista kuultaessa huomattavasti useampi oli nainen kuin puolustusasioissa. Esimerkiksi toukokuussa 2021 käsiteltyyn kehityspolitiikan ylivaalikautiseen selontekoon asiantuntijoina toimivista henkilöistä valtaosa eli 64 prosenttia oli naisia. Elokuussa 2021 käsitellyn puolustuselonteon yhteydessä kuulluista henkilöistä vain 17 prosenttia oli naisia. EU- ja Nato-asioiden käsitelyssä jakauma on selvästi tasaisempi.

Koska asiantuntijat koostuvat pitkälti ministeriöiden virkahenkilöistä, hallinnon tasa-arvo ja naisten osuus ministeriöiden johtotehtävissä heijastuu myös valiokuntakuulemisiin.

Ulkoasiainvaliokunnan kannalta merkittävimmissä vastuuministeriössä, ulkoasiainministeriössä, vuonna 2022 johtavissa tehtävissä 50 prosenttia oli naisia (Vastapuu & Lyytikäinen 2022). Lisäksi ulkoministeriön mukaan diplomaattiuralle rekrytoiduista naisten osuus on ollut 70–80 prosenttia viime vuosina, ja osuus on ollut viime vuodet nousussa (Ulkoasiainministeriö 2023). Naisten osuus ministeriön johtotehtävissä on noussut viimeiset 15 vuotta (Vastapuu & Lyytikäinen 2022).

Pohdintaa

Kuten Mari K. Niemi (2017) huomauttaa, lain edessä tasa-arvoiset mahdollisuudet poliittiseen osallistumiseen ovat taatut ja Suomi on kansainvälisissä tasa-arvovertailuissa korkealla. Edellä esitellystä analyysistä selviää, että sukupuolten tasapaino ei usein toteudu. Vaaleilla valituissa elimissä tasa-arvovaatimusta ei muodollisesti ole, sillä kaikki riippuu äänestäjistä. Ulkopoliitiikan valta on kuitenkin yhä sukupuolittunutta. Erot tulevat esiin varsinkin siinä, kuinka pitkään naiset ja miehet pysyvät ulkopoliittisissa vastuutehtävissä: naiskonkareita on verrattain vähän ja naisia on ollut kokonaisuudessaan ulkopoliitiikan kärkitehtävissä selvästi vähemmän kuin miehiä. Naiset ovat olleet aliedustettuna myös valiokuntatyössä.

Asiantuntijaroleissa naisten osuus on yllättävänkin korkea. Ulkopoliitiikan laajalla kentällä sukupuolittuneisuus kuitenkin vaihtelee ulkopoliitiikan ala-aiheiden mukaan. Tutkimus vahvistaa sitä aikaisemmin tehtyä havaintoa, että naisten osuus on vahva erityisesti kehityspoliittikkaan ja ihmisoikeuksiin liittyvissä kysymyksissä. Turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa aiheissa naisten rooli vaikuttaa heikommalta.

Mikäli tarkasteluajanjakso ulotettaisiin koko itsenäisen Suomen historiaan, naisten prosentuaalinen osuus valiokunnan jäsenistä, ministereistä ja presidenteistä kutistuisi entisestään. Tarkasteluajalla on suuri merkitys siihen, miten tasa-arvon havaitaan toteutuvan. Perinteisesti miesvaltaisen politiikkasektorin aikaan ulottaminen pidemmälle menisyyteen tuottaa selvästi 2000-lukua epätasa-arvoisempia tuloksia. Kirjoitushetkellä itsenäisen Suomen 105-vuotisella taipaleella ulkoministerinä on toiminut nainen vain noin viiden vuoden ajan (Tarja Halonen ja Elina Valtonen), siis alle viisi prosenttia ajasta. Lisäksi Valtosen ja Halosen välillä on 23 vuoden aikaan ulottava. Kokonaistarkastelussa huolestuttavaa on myös se, että naisten osuutta selittää sekä ulkoministerin että presidentin osalta pitkälti yksi henkilö, mikä tekee vaikeaksi erottaa toisistaan henkilökohtaiset ominaisuudet ja kyvykkyudet sekä laajemmat tekijät, kuten ideologia ja sukupuoli.

Artikkelin tavoite oli luoda kokonaiskuva poliittisten puolueiden vallasta ja ulkopoliittisen vallan sukupuolittuneisuudesta 2000-luvulla. Ulkopoliittinen vastuu näyttää tutkimuksen valossa karttuvan pienelle miehelle ydinryhmälle, jonka ympärillä on vaihtuvuutta. Erityisen paljon valtaa on ollut sosiaalidemokraattisella puolueella, jolla on ollut puolet tarkasteluajasta ulkoministerin salkku ja sosialidemokraattisen taustan omaava presidentti. Sosiaalidemokratian valtakausi näyttää nyt artikkelin viimeistelyhetkellä alkuvuodesta 2024 olevan murene-massa, kun vallassa on kokoomuksen ulkoministeri ja saman puolue-taustan omaava presidentti.

Jos mittatikkuna käytetään sukupuolten tasapainoon tarvittavaa 40 prosentin osuutta naisia tai miehiä, valiokuntatyössä tilanne on ollut suhteellisen hyvä. Jotain kuitenkin tapahtuu,

kun valiokunnan johtoon ja ministeriksi on päätyneet lähinnä miesoletettuja, eivätkä presidentinvaaleissa naiset ole viime vuosina pärjänneet. Ero tarkasteluajan ja 1990–2000-luvun taitteen välillä on suuri. Tällöin niin ulko- ja turvallisuuspolitiikan ministerisalkut olivat naisilla ja kehitys kulminoitui Halosen presidenttikauteen. Vuosikymmenen alussa nainen johti myös ulkoasiainvaliokuntaa.

Valiokuntien jäsenten valinta on eduskunnan omissa käsissä. Valiokuntien läänitykseen liittyvä keskustelu ja kaupankäynti eri valiokuntajäsenyyksien välillä tulisi käydä nykyistä avoimemmin. Ne puolueet, joilla ei selvästi ole ulkopoliittikkaan liittyvää kunnianhimoa, voisivat tästä myös avoimesti äänestäjilleen kertoa.

Tämän tutkimuksen tai sen pohjana olevan aineiston perusteella ei voida sanoa juurikaan mitään siitä, miten sukupuoli on vaikuttanut ulkopoliitiikan sisältöihin Suomessa ja onko tällä ollut väliä. Tässä tutkimuksessa tarkastelussa oli määrällinen edustus, ja laadullisin osin tutkimus nojautuu muihin selvityksiin aiheesta. Tutkimuksella luodaan edellytyksiä keskittyä jatkossa tarkemmin siihen, miten erilaiset määreet, kuten sukupuoli ja puoluetusta vaikuttavat mahdollisuuksiin vaikuttaa ulkopoliitiikan sisältöihin. Eri tutkimuksesta voi perustellusti muodostaa hypoteeseja.

Yksi huomionarvoinen jatkossa tarkasteltava seikka liittyy naisjohtajuuteen ja mekanismeihin, joilla naiset nousevat tai tyypillisemmin eivät nouse ulkopoliittikkatehtäviin puoluehierarkioissa. Onko merkitystä esimerkiksi miesten ulko- ja turvallisuuspoliittisilla verkostoilla? Entä vaikuttavatko asiaan Suomessa oletukset miesten ja naisten soveltuvuudesta erilaisiin tehtäviin? Kuinka käsitykset naisten ja miesten rooleista muuttuvat ulkopoliittikkaviitekehityksessä ajan myötä? Tiedetään, että yleisesti soveltuvuuteen liittyvät käsitykset heijastuvat työmarkkinoille, jotka jakautuvat Suomessa suhteellisen vahvasti mies- ja naisvaltaisiin aloihin (Lahtinen & Vieno 2019). Jotta naisia tai muita kuin miehiä hakeutuisi ulkopoliittisiin tehtäviin, tarvitaan jatkuvasti esikuvia ja samaistumisen malleja, ehkä myös naisia tukemaan toisia naisia. Tässä kokonaisuudessa Elina Valtosen valinta ulkoministeriksi keväällä 2023 saattoi olla tärkeä askel.

Myös ideologialla on rooli. Liberaali- ja vasemmistopuolueet ovat usein korostaneet yhteiskunnallista ja sukupuolten välistä tasa-arvoa, kun taas oikeistopuolueiden näkemykset tasa-arvosta ja naisten roolista ovat olleet perinteisempiä. Tämän suuntaisia eroja on ohjelmatasolla löydetty, ja Suomen liberaaleissa puolueissa naisia on ollut ulkopoliittisissa vastuutehtävissä jopa enemmistönä. Tarvitaan kuitenkin myös muita selityksiä, sillä kokonaisuutena vasemmisto jää oikeistolle sukupuolten edustuksessa. Sosiaalidemokraateissa edustuksellinen tasa-arvo on toteutunut suhteellisen heikosti, kun taas oikeistoon laskettavan keskustan ulkopoliittikkakonkareista puolet on ollut naisia. Samalla kuitenkin sosiaalidemokraattisesta liikkeestä on noussut lähihistorian merkittävin ulkopoliittinen vallankäyttäjänainen.¹⁰

Ulkopoliitiikan tasa-arvon ja laajemminkin moniäänisyyden edistäminen on erityisesti puolueiden käsissä. Venäjän hyökkäyssodan myötä myös kansalaisten kiinnostus ulkopoliittikkaa kohtaan on kasvanut. Parhaimmillaan tämä kiinnostus voitaisiin kanavoida poliittiseksi

10 Tässä on mukana rajausten vuoksi vain Tarja Halonen. Muihin sosiaalidemokraattien vallankäyttäjänaisiin voitaisiin laajemmassa tarkastelussa lukea myös EU-komissaari Jutta Urpilainen ja pääministerinä vuosina 2019–2023 toiminut Sanna Marin.

toiminnaksi. Kaikkien yhteiskunnan kykyjen hyödyntäminen ei onnistu, mikäli kansalaisille muodostu mielikuva, että oma sukupuoli on ongelma tai este.

Lähteet

- Aaltola, Mika (2014): ”Suomen ulkopoliittinen tiedontuotanto ei vastaa maailmalla yleisiä malleja”. *Politiikasta.fi*, 31.7.2014. <https://politiikasta.fi/suomen-ulkopoliittinen-tiedontuotanto-ei-vastaa-maailmalla-yleisia-malleja/>, 15.1.2024.
- Achilleos-Sarll, Columba, Jennifer Thomson, Toni Haastrup, Karoline Färber, Carol Cohn & Paul Kirby (2023): ”The past, present, and future(s) of feminist foreign policy”. *International Studies Review*, 25(1). DOI: 10.1093/isr/viac068.
- Björk, Anna, Juho-Matti Paavola & Arttu Vainio (2018): *Sukupuolten tasa-arvon toteutumisen eduskuntatyössä: Kysely- ja haastattelututkimus 2018*. Eduskunnan kanslian julkaisu 1/2018. Helsinki: Eduskunta.
- Eduskunta (2024a): Naiset kansanedustajina. <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/historia/naisten-aanioikeus-110-vuotta/Sivut/naiset-kansanedustajina.aspx>, 14.4.2024.
- Eduskunta (2024b): Ulkoasiainvaliokunta. <https://www.riksdagen.fi/FI/valiokunnat/ulkoasiainvaliokunta/Sivut/default.aspx> 14.4.2024.
- Eduskunta (2024c): Valiokunnat. <https://www.eduskunta.fi/FI/valiokunnat/Sivut/default.aspx>, 14.4.2024.
- Elomäki, Anna, Anu Koivunen, Hanna Ylöstalo & Johanna Kantola (2019): ”Tasa-arvopoliitiikan vastaisku?”. *Politiikasta.fi*, 5.6.2019. <https://politiikasta.fi/tasa-arvopoliitiikan-vastaisku/>, 7.4.2024
- Forsberg, Tuomas (2023): ”Suomen ulkopoliitiikan tutkimus uudessa murroksessa”. *Politiikka*, 65(1), 89–100.
- Forsberg, Tuomas & Christer Pursiainen (2015): *Ulkopoliittikkaa norsunluutornista*. Tampere: Chan Puma House.
- Hudson, Valerie M. & Lauren Eason (2019): ”The challenge of foreign policy in the WPS agenda”. Teoksessa: S. E. Davies & J. True (toim.) *The Oxford handbook of women, peace, and security*. Oxford: Oxford University Press, 779–791.
- Jauhola, Marjaana & Minna Lyytikäinen (2020): ”Kutistettu feminismi? Suomen ulkosuhteiden tasa-arvopoliittikka kylmän sodan YK-feminismistä 2010-luvun tolkkutasa-arvoon”. Teoksessa: J. Kantola, P. Koskinen Sandberg & H. Ylöstalo (toim.) *Tasa-arvopoliitiikan suunnanmuutoksia: Talouskriisistä tasa-arvon kriiseihin*. Gaudeamus: Helsinki, 150–168.
- Karvonen, Lauri (2017): ”Puolueiden valta valtion päätöksenteossa”. Teoksessa: M. K. Niemi, T. Raunio & I. Ruostetsaari (toim.) *Poliittinen valta Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 81–110.
- Kuusipalo, Jaana (2011): *Sukupuolittunut poliittinen edustus Suomessa*. Väitöskirja. Johtamiskorkeakoulu. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lahtinen, Jenni & Atte Vieno (2019): ”Mitä segregaatista ja sukupuolittuneista ammattikäsitteistä tiedetään – Katsaus kirjallisuuteen”. Teoksessa: J. Lahtinen (toim.) *Mikä ois mun juttu – Nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä: Purkutalkoot-bankkeen loppuraportti*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 68. Helsinki: Valtioneuvosto, 19–30.
- Myllymäki, Arvo (2010): *Suomen pääministeri: Presidentin varjosta hallitusvallan käyttäjäksi*. Helsinki: Talentum.
- Niemi, Mari K. (2017): ”Vallan ja johtajuuden sukupuoli – onko tasa-arvo saavutettu?”. Teoksessa: M. K. Niemi, T. Raunio & I. Ruostetsaari (toim.) *Poliittinen valta Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 221–244.
- Paavola, Juho-Matti, Ilkka Tiensuu & Anna Björk (2022): *Tasa-arvo eduskuntatyössä. Seurantatutkimus 2022*. Eduskunnan kanslian julkaisu 1, 2023. Helsinki: Eduskunta. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/ekj_1+2023.pdf, 15.4.2024.
- Prajuli, Wendy Andhika, Richa Vidya Yustikaningrum & Dayu Nirma Amurwanti (2021): ”How gender socialization is improving women’s representation in Indonesia’s foreign affairs: Breaking the ceiling”. *Australian Journal of International Affairs*, 75(5), 527–545.
- Raunio, Tapio (2016): ”Refusing to be sidelined: The engagement of the Finnish eduskunta in foreign affairs”. *Scandinavian Political Studies*, 39(4), 312–332.

- Raunio, Tapio & Wolfgang Wagner (2024): "Legislatures, political parties, and foreign policy". Teoksessa: J. Kaarbo & C. G. Thies (toim.) *The Oxford handbook of foreign policy analysis*. Oxford: Oxford University Press, 305–322.
- Salomaa, Hannu (2023): "Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa kaikki ovat tasa-arvoisia, mutta toiset tasa-arvoisempia kuin toiset". *The Ulkopolitist*, 4.6.2023. <https://ulkopolitist.fi/2023/06/04/suomen-ulko-ja-turvallisuuspolitiikassa-kaikki-ovat-tasa-arvoisia-mutta-toiset-tasa-arvoisempia-kuin-toiset/>, 14.4.2024.
- Sinkkonen, Ville & Henri Vogt (2014): "Ulkopolitiikka kaipaa visiointia". Teoksessa: V. Sinkkonen & H. Vogt (toim.) *Utopia ulkopoliitikassa: Sarja visioita Suomen asemasta maailmassa*. Ulkoministeriön julkaisuja 3/2014. https://um.fi/julkaisut/-/asset_publisher/TVOlgBmLyZvu/content/julkaisu-utopia-ulkopolitiikassa-sarja-visioita-suomen-aseasta-maailmassa/35732, 14.4.2024
- Siukola, Reetta, Jaana Kuusipalo & Katariina Haapea (2020): *Sukupuolella väliä eduskunnassa? Sukupuolten tasa-arvo eduskuntaryhmien ja valiokuntien toiminnassa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 5/2020. Helsinki: Punamusta Oy.
- Suomi, Juhani (2023): *Suomen tasavallan presidentit 1919–2023*. Helsinki: Tammi.
- THL=Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2022): Sukupuoli ja politiikan johtopaikat. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila-valta-ja-paatoksenteko/sukupuoli-ja-politiikan-johtopaikat>, 9.1.2024
- Tilastokeskus (2021): *Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2021*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Ulkoasiainministeriö (2023): Tyyne Leivo-Larsson oli Suomen ensimmäinen naisuurlähtetilas. 8.3.2023. https://finlandabroad.fi/web/nor/ajankohtaista/-/asset_publisher/TV8iYvdcF3tq/content/tyyne-leivo-larsson-oli-suomen-ensimmainen-naissuurlahettilas/384951, 11.1.2024.
- Ulkoministeriö (2024): Suomen osallistuminen kansainväliseen kriisinhallintaan. <https://um.fi/kriisinhallinta>, 7.4.2024.
- Vainio, Jouni (2007): "Varsinainen työhän tehdään valiokunnissa". Teoksessa: V. Helander, K. Pekonen, J. Vainio & T. Kunttu (toim.) *Valiokunnat lähikuvassa*. Helsinki: Edita, 140–277.
- Vastapuu, Leena & Minna Lyytikäinen (2022): *Gender equality in Finnish foreign affairs from 2019 to 2022. Independent study commissioned by the Ministry for Foreign Affairs of Finland*. https://um.fi/documents/35732/0/Gender+equality+in+foreign+affairs_Vastapuu_Lyytikainen.pdf/4aef250d-4d89-41cd-d390-6059951d4aa9?t=1668426670061, 15.4.2024

Small, masculine and social democratic: Finland's foreign policy elite from 2000 to 2023

This article examines Finnish foreign policy in the 21st century with a focus on gender equality. It evaluates the distribution of responsibility among politicians and political parties in key positions such as members of the foreign affairs committee, as foreign ministers, and as the president. The article shows that the Social Democrats and the National Coalition Party have had most opportunities for foreign policy influence, while left-wing parties, traditionally advocating for gender equality, lag behind right-wing parties in terms of female representation. Although Finnish women made strides in breaking glass ceilings in foreign and security policymaking after the end of the Cold War, true parity remains elusive. Despite its positive international image of promoting equality, Finland's foreign policy decision-making elite remains predominantly male. Thus, the perspective of gender equality is an important part of research strategies concerning foreign and security policy decision-making.

Keywords: foreign policy, gender equality, political parties

Kolonialismin hauntologiasta Palestiinassa

Mikko Joronen¹ & Antti Tarvainen²

Gazan hävityksen ja käynnissä olevan kansanmurhatutkimuksen myötä on Suomessakin herännyt akateemisemmin virittynyt keskustelu kolonialismin historiasta ja nykyisyydestä Palestiinassa (ks. Järvi ym. 2023; Parvikko 2024; Swanström 2024). Keskustelu ja sen valtavirtaistuminen ovat erittäin tervetulleita itsessään, minkä lisäksi ne avaavat laajempia kysymyksiä tutkimuksen suhteesta julkiseen keskusteluun. Samalla keskustelussa on ollut havaittavissa useiden puutteellisuuden ja suoranaisten virheolettamien lisäksi aimo annos akateemisen ajattelun ulkopuolisesta ideologisesta ilmapiiristä ammentavaa symbolista argumentaatiota. Akateemisen keskustelun sijaan tällaisen argumentaation tavoitteet näyttävät noudattavat tuttua, muun muassa ilmastodenialistisissa argumenteissa esiintyvää kaavaa, jossa tutkimuksessa varsin kiistattomat tai suhteellisen varmoina pidetyt seikat esitetään kiistanalaisina ja epävarmoina, usein pinnallisen argumentaation tai julkisesta keskustelusta ammennetun arvoasetelman saattelemana. Samaan aikaan tällaisen huojuttamaan pyrkivän, varsin kapeiden päämäärien ajamaa argumentaation paikkaa on pyritty oikeuttamaan osana liberalistista moniäänisyyttä, jolle on annettava sijansa keskustelua ruokkivan näkökulmien moninaisuuden takaamiseksi.³ Näemme tällaisen tulkinnan monessa mielessä ongelmallisena. Palestiinan kontekstissa liberaalin moniäänisyyden nimissä julkaistu Palestiinan ja sionistisen liikkeen historiaa vääristelevä argumentaatio paitsi hämärtää akateemista keskustelua, myös pitää yllä kolonialistisia valtasuhteita.

Teologian dosentti André Swanströmin politiikasta.fi-sivustolla helmikuussa 2024 julkaistu sommitelma ”Israel ja kolonialismin aave” tarjoaa erinomaisen esimerkin tällaisesta tekemisen tavasta. Swanström kirjoittaa kolonialismista ”aaveena”, jonkinlaisena menneiden aikojen vasemmistolaisuudesta ja antisemitististä nousevana nostalgiana, joka valheellisesti heijastetaan Israeliin. Tällainen luenta ei tarjoa tarkkuutta eikä syvyyttä sionismin ja Palestiinan/Israelin historian ymmärtämiseksi, vaan ainoastaan häiritsee – ilmastodenialistien tapaan – kriittistä akateemista keskustelua. Haluamme kääntää Swanströmin käyttämän aavemetaforan eräänlaiseksi hauntologiaksi: produktiiviseksi kriittiseksi luennaksi, jossa kolonialismin todellisuus on löydettävissä Swanströmin ohiluennan ja suoranaisten virheiden alta. Tästä näkökulmasta katsottuna aave ei ole fiktiivinen heijastus vaan maskeerattu kielletty ja alistettu todellisuus, joka jatkaa kummitteluaan Palestiinassa (vrt. Jan 2019).

1 FT, dosentti, yliopistotutkija, Tampereen yliopisto, <mikko.joronen@tuni.fi>. Euroopan unionin rahoittama (ERC, HOMCRI, 101087950). Esitetyt näkemykset ja mielipiteet ovat ainoastaan tämän tekstin laatijoiden näkemyksiä eivätkä välttämättä vastaa Euroopan unionin tai Euroopan tutkimusneuvoston (ERC) kantaa. Euroopan unioni ja ERC eivät ole vastuussa niistä.

2 VTM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto, <antti.tarvainen@helsinki.fi>.

3 Tällä viittaamme myös sekä *politiikasta.fi*:n että *Helsingin Sanomien* päätoimituksista saamiimme vastauksiin koskien kysymystämme virheiden oikaisusta niissä julkaistuista teksteistä (ks. Joronen ym. 2024).

Kirjoituksellamme haluammekin herätellä, näennäisakateemisen maskeerauksen sijaan, akateemiseen tutkimukseen tukeutuvaa keskustelua Palestiinan asuttajakolonialistisesta historiasta sekä dekolonisaation poliittisesta horisontista. Tutkijat (kirjoittajat mukaan lukien) ovat kirjoittaneet näistä teemoista laajalti pääosin englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa (mm. Agha ym. 2024; Coulthard 2014; Englert 2022; Ghantous & Joronen 2022; Joronen 2019; Joronen & Ghantous 2024; Stoler 2016; Tarvainen & Challand 2023; Veracini 2010); siten tekstissämme keskitymme tämän tutkimuslähtöisen ajattelun avaamiseen purkamalla dosentti Swanströmin argumentointia. Koemme ongelmallisena etenkin Swanströmin pyrkimyksen mustamaalata kokonainen tutkimustraditio tavalla, joka systemaattisesti onnistuu karttamaan niin immanentin kritiikin keinot kuin keskeiset historialliset tapahtumat ja akateemisen debatin nykyrintamat. Symbolisen performanssin sijaan haluamme tarjota asianmukaisesti asetellun, vertaisarvioidusta tutkimuskirjallisuudesta nousevan horisontin Palestiinan asuttamista ja kolonisaatiota koskevalle keskustelulle Suomessa.

Etenemme kolmen askeleen kautta. Ensin pureudumme Swanströmin perustavanlaatuiseen tapaan väärinasetella kolonialismikeskustelu Palestiinan kontekstissa. Asuttajakolonialistisen pohjavireen sivuuttamisen lisäksi tuomme esiin tapoja, joilla hänen edustamansa nihkeä kolonialismiluenta tukeutuu helppoihin vastakkainasetteluihin, joilla ei ole historiallista eikä ontologista perustaa. Näitä ovat niin sionismin ja antisemitismin kuin nationalismin ja imperialismien tai rasismien ja liberalismien asettaminen toisilleen vastakkaisiksi sen sijaan, että ne nähtäisiin asuttajakolonialismille tyypillisinä ja sitä ruokkivina jännitteinä. Samalla osoitamme, miten tällaiset jaottelut eivät ole tutkimuksessa käydyille keskusteluille ominaisia, vaan ne nousevat tutkimuskirjallisuuden ulkopuolisista jakolinjoista noudattaen usein konservatiivisille kulttuurisodille ominaista vastakkainasettelullista argumentoinnin tapaa. Toiseksi tarkastelemme varsin yleisiä, dosentti Swanströmin tekstissäkin esiintyviä anakronistisia, mytologisoivia ja propagandistisia tapoja lukea Palestiinan historiaa. Tuomme esiin, miten tällainen luenta on, paitsi kolonialistisia valtarakenteita tukevaa, myös pyritty nykykeskustelussa oikeuttamaan liberaalin moniäänisyyden nimissä, huolimatta sen sisältämistä merkittävistä ongelmista. Lopuksi palaamme keskustelemaan dekolonisaation poliittisesta horisontista Palestiinassa. Osoitamme varsinkin lineaarisen tulevaisuusluennan ongelmat. Samalla avaamme, mihin tutkimuskirjallisuudessa dekolonisaatiolla on viitattu ja miten dekolonisaatio tarjoaa ainoan mielekkään tien eteenpäin asuttajakolonialistisen projektin pois-
kitkemiseksi Palestiinasta.

Asuttajakolonialististen jännitteiden sivuuttaminen

Jotta keskustelu saataisiin mielekkäille urille, haluamme heti alkuun nostaa esiin selkeän virheolettamuksen kirkkohistorian dosentti Swanströmin tavassa kyseenalaistaa kolonialistisen historian paikkansapitävyys Palestiina/Israel-kontekstissa. Tällä virheolettamuksella on merkittäviä seuraamuksia, jotka näkyvät Swanströmin pinnallisessa tavassa ymmärtää kolonialistisen historia ja toimintamekanismit Palestiinassa. Toisin kuin Swanström esittää, sionistisen liikkeen ja myöhemmin Israelin valtion suhdetta kolonialismiin on tutkimuskirjallisuudessa tarkasteltu *asuttajakolonialistisessa* (engl. *settler colonialism*) viitekehyksessä. Asuttajakolonia-

lismi eroaa niin sanotusta franchise-kolonialismista siinä, ettei se ensisijaisesti tähtää taloudellisen lisäarvon luomiseen siirtomaasta keskukseen (kuten Brittiläisen Intian tapauksessa) vaan maan haltuunottoon asuttamista varten (ks. Veracini 2015; Englert 2020). Kirjoittaessaan, ettei sionismi sovi kolonialismin käsitteen piiriin, koska ”sionismi ei ollut taloudellisesti kannattavaa” ja todetessaan, ettei Israelin kontekstissa ”siirtomaasta” virrannut tuottoa takaisin ”kolonialisteille”, Swanström (2024) osoittaa lähinnä perehtymättömyytensä asuttajakolonialistiseen kirjallisuuteen ja kolonialismin historiaan Palestiinassa. Kuten Patrick Wolfe (2012) kirjoittaa, asuttajakolonialistiset projektit ovat olleet riippuvaisia ”pre-akkumulaatiosta” eli emämaasta tulevista investoinneista. Wolfe osoittaa, että tällaiset investoinnit eivät useinkaan ole etsineet lisäarvoa vaan ajaneet maan haltuunottoa ja alkuperäisväestön korvaamista (pääosin) eurooppalaislähtöisillä asuttajilla. Etelä-Afrikka, Australia, Uusi-Seelanti, Yhdysvallat, Kanada ja Algeria ovat Palestiinan ohella esimerkkejä asuttajakolonialismista. Swanströmin tekstissä termiä asuttajakolonialismi ei mainita kertaakaan. Myös olennaiset viitteet keskeisimpiin asuttajakolonialismin tutkijoihin ja alan kirjallisuuteen puuttuvat. Asuttajakolonialismi onkin Israelin puolustelijoille usein kiusallinen termi, sillä toisin kuin geneerinen kolonialismi, se huomioi hyvin paitsi sionistisen liikkeen erityispiirteet, myös ne tavat, joilla nämä erityispiirteet jatkavat eloaan nykyisyydessä.

Pinnallisuuden lisäksi Swanströmin tekstiä vaivaa toistuva argumentatiivinen binaarisuus, jossa asioita asetetaan tarpeetta ja usein anakronistisesti vastakkain. Sionismi voi olla yhtäaikaan eurooppalainen kansallinen projekti – ”vapautusliike” kuten Swanström kirjoittaa (tosin ongelmallisesti, kuten tuomme alla esiin) – ja syvän rasistinen ja väkivaltainen kolonisaatioprojekti. Myöskään juutalaisten näkeminen Euroopan toisina ja sionistien omaksuma käsitys eurooppalaisesta ylivertauudesta eivät sulje millään tavalla toisiaan pois.

Yhtenä sionistisen liikkeen erityispiirteenä voidaankin pitää sitä, että se on ollut samanaikaisesti sekä kansakuntaa rakentava että asuttajakolonialistinen, Euroopasta alkanut ja eurooppalaista kolonialistista mentaliteettia huokuva projekti (mm. Khalidi 2020; Pappé 2017; Thompson 2019). Tämä käy hyvin ilmi niin sionismin perustajajäsenten ja varhaisten ideologioiden teksteissä kuin niissä käytännöissä, joiden kautta Palestiinan asuttamista myöhemmin kiihdytettiin. Itse asiassa jo ensimmäisessä Sionistisessa Kongressissa, joka järjestettiin vuonna 1897 Baselissa, Sveitsissä, muotoiltiin niin sanottu Baselin ohjelma, jossa sionistisen liikkeen tavoitteeksi kirjattiin *kansallisen* kodin perustaminen juutalaisille Palestiinaan (hepr. *ErezIsrael*). Keinoja tämän saavuttamiseksi esitettiin neljä kappaletta, joista ensimmäisenä mainittiin Palestiinan kolonisaatio *asuttamalla*. Poliittisessa sionismissa asuttajakolonialistinen pyrkimys alueiden asuttamiseen yhdistyi siis jo ensi metreillä kansakuntaa ja kansallisvaltiota rakentaviin nationalistisiin pyrkimyksiin.

Samalla sionistiseen projektiin kietoutui jo sen syntyvaiheessa ajatus etuoikeudesta uudisasutusta jo asutettu alue. Sionistisen liikkeen perustaja Theodor Herzl ilmaisi tämän varsin suorasanaisesti pohtiessaan sionistisen valtion perustamista teoksessaan *The Jewish state* (1896): ”[J]os oletetaan, että meidän olisi ensin puhdistettava maa villipedoista, meidän ei tulisi tehdä sitä 500-luvun eurooppalaisten tapaan. Meidän ei pitäisi ottaa keihästä ja peistä ja ryhtyä karhujahtiin; meidän pitäisi järjestää suuri metsästysjuhla, ajaa nämä eläimet yh-

teen ja heittää meliniittipommi heidän keskelleen.” Osassa kirjoituksissaan – kuten utooppisessa teoksessaan *Altneuland* (Herzl 1901) – liberaalina itseään pitävä Herzl taas haaveili siitä, kuinka Palestiinassa paikalliset, juurettomina kuvatut arabit ottaisivat eurooppalaiset asuttajat ja heidän ’rationaalisuutensa’ ja teknologiansa kiitollisina vastaan. Päiväkirjoissaan Herzl puolestaan kirjoitti haaveistaan ”vaivihkaa” sysätä arabit ”rajan yli” puhtaan juutalaisen yhteisön tieltä (Veracini 2011, 2) Asuttajakolonialistisille ideologioille tyypillisesti sionismi kantaakin sisällään niin liberaalia paratiisinäkymää kuin suoria väkivaltaisia puhdistusfantasioita, eräänlaisia januskasvoisia haavekuvia, jotka yhtyvät Eurooppa-keskeisissä rodullisen, raamatullisen tai ’sivilisaatiollisen’ ylivallan hierarkioissa (Abu El-Haj 2010). Liberaalin ja messiaanisten oikeutusnarratiivien vaihtelu on itseasiassa tyypillistä asuttajakolonialistisille projekteille, eikä sionismi tässä mielessä edusta poikkeusta (Losurdo 2014).

Asuttajakolonialistisia projekteja rakenteistaakin perustavanlaatuinen ja konkreettinen asuttamisen ja eliminoinnin tilallinen prosessi, jota on oikeutettu mitä erilaisimpien haavekuvien ja argumentatiivisen akrobatian avulla. Niin Palestiinassa, Australiassa kuin Amerikassakin asuttajat ovat nähneet itsensä laiminlyödyn maan ahkerina kuntoon laittajina ja pioneereina, jotka ovat varustettuna jumalaisella tai rodulliseen ylivertauuteen perustuvalla oikeudella ottaa haltuun ”se mikä heille kuuluu”, välittämättä niistä, jotka jo kolonisoituja alueita asuttivat ja niillä elivät (Long 2009; Said 1979; Salaita 2015; Yiftachel 2002). Nimenomaan jälkimmäinen piirre – kolonisoituja alueita asuttavan paikallisväestön olemassaolon ja toiveiden sivuuttaminen ja marginalisoiminen – yhdistää asuttajakolonialistisia projekteja. Tämä piirre näkyy tarpeena erottaa kolonisoitu maa sitä asuttavista: vain eliminoimalla kolonisoitua aluetta asuttava väestö voidaan maa, joko positiivisen tai negatiivisen eliminaation keinoin (Wolfe 2006; Svirsky & Ben-Arie 2019), ”tyhjentää” asuttajille ja heidän vaatimuksilleen suvereniteetista ja kulttuurisesta kuuluvuudesta. Palestiinassa tämä prosessi on näkynyt pitkään erinäisinä paikallisväestön eliminointitapoina, olivat nämä sitten assimiloivia, syrjiviä, kulttuuria muuttavia/omivia tai karkotuksiin, pakkosijoituksiin (mm. erikseen määritellyille enklaveille), etnisiin puhdistuksiin tai, äärimmilleen vietyinä, kansanmurhaan perustuvia. Eliminaatio ei siten ole jokin epämurkava poliittinen sivujuonne vaan asuttajakolonialistista logiikkaa määrittävä konstitutiivinen piirre.

Swanström (2024) esittää, että nykykeskustelu Israelin ja kolonialismin suhteesta kiteytyy ”mustavalkoisuuteen, jolla kolonialismiteesin puolestapuhujat aiheeseen usein suhtautuvat”. Kolonialismin ja Israelin suhde ei ole kuitenkaan mikään yksioikoinen ’teesi’ vaan laaja ja monipuolinen akateemisen keskustelun kenttä. Todellisuudessa niin asuttajakolonialistisen keskustelun sisällä kuin esimerkiksi alkuperäiskansojen tutkimuksen, globaalitutkimuksen, poliittisen maantieteen tai siirtolaisuustutkimuksen sisällä käydään kriittistä keskustelua asuttajakolonialismin luonteesta Palestiinassa/Israelissa. Tutkijat ovat esimerkiksi kysyneet, nostaako asuttajakolonialistinen keskustelu tarpeeksi esiin palestiinalaisten toimijuutta ja paikallista kolonialismikritiikkiä (Abu-Lughod 2020; Barakat 2018); ottaako se huomioon alueellisia valtasuhteita tai uusimperialistisia prosesseja eurooppalaisen kolonialismin lomas- sa tai sen rinnalla (Dana 2023; Velednitsky ym. 2020; Tarvainen & Challand 2023); käsitteellistääkö se riittävästi globaalin pääoman muutoksia, jotka entisestään sekoittavat eliminaa-

tion ja hyväksikäytön logiikoita (Englert 2020; Clarno 2019); tai tarkasteleeko se riittävästi asuttajakolonialismin, rodullistavan kapitalismin ja eri kolonialismin muotojen sekoittumista käytännössä (Day 2015, Ghantous & Joronen 2022; Zureik 2016). Näissä kriittikeissä ei ole kyse 'mustavalkoisesta' kolonialismin puolustelusta vaan kriittisestä pureutumisesta kolonialismin luonteeseen yleensä ja erityisesti Palestiinassa. Asuttajakolonialismia käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa käydäänkin vilkasta keskustelua myös asuttamisen rakenteiden luonteesta ja eroista eri konteksteissa (mm. Bhandar 2018; Joronen 2023; Povinelli 2016). On myös korostettu tarvetta huomioida sekä kontekstuaaliset ominaispiirteet että asuttajien ja kolonisoitujen ryhmien poliittinen kompleksisuus (Evri & Kotef 2022; Leshem & Bagelman 2023; Mamdani 2020; Zreik 2016; ks. Kimmerling 2005). Samalla on pohdittu eliminoinnin itsensä roolia pikemminkin prosessuaalisena kuin rakenteellisena sekä tämän prosessin erilaisia intensiteettejä, rytmejä ja muotoja (Ghantous & Joronen 2022) sekä niiden suhdetta poliittiseen toimijuuteen, erilaisiin kokemusmaailmoihin ja subjektiviteetin muotoihin (Joronen 2017; Joronen & Griffiths 2022; Järvi 2024). Vertailevassa tutkimuksessa on nostettu esiin useita seikkoja, eikä Amerikan alkuperäisväestön reservaattien ja Länsirannan ja Gazan enklavien välinen yhteys ole kaukaa haettu, vaan kietoutuu eurooppalaiseen rasismin ja kolonialismin rakenteisiin (ks. Deleuze & Sanbar 1998; Lentini 2018; Tabar & Desai 2017; Wolfe 2016).

Nämä kysymykset ovat kaikki keskeisiä Palestiinassa. Esimerkiksi Irakin juutalaisten kokemukset Israelista ovat olleet lähes päinvastaisia Swanströmin esittämälle ajatukselle sionismista Israelin valtion perustamiseen johtaneena juutalaisten ”vapautusliikkeenä” (Shlaim 2023). Myös kolonialismin kompleksisuudesta käydään laajempaa, Palestiinaa sivuaavaa keskustelua, vaikkei tämän keskustelun tulisikaan muuntaa kolonialismin eri muotojen vähättelyksi ja niiden väkivallan poiskirjoittamiseksi asioiden ”monimutkaisuuteen” vedoten (Mbembe 2021; Griffiths & Joronen 2023). Eri tieteenalojen piirissä tutkimusta asuttajakolonialismista on tehty lukuisista teemoista käsin, joiden läpikäyminen vaatisi moniosaisen kokoomateoksen. Israelin/sionistinen asuttajakolonialismi ei siten ole pelkkä ”alaluku eurooppalaisessa aatehistoriassa” vaan tutkimuksessa laajasti hyväksytty lähtökohta, jonka rakentuminen on havaittavissa eri yhteiskunnan osa-alueilla, niin nyt kuin menneisyydessä.⁴ Keskustelua käydään toisin sanoen aivan toisella tasolla kuin mitä Swanström tekstissään esittää. Swanströmin tapa esittää kolonialismikeskustelua pinnallisena puolesta–vastaanhuuteluna sopii hyvin konservatiivisiin kulttuurisota-narratiiveihin, mutta tutkimuksessa käydyn kriittisen debatin kanssa sillä on hyvin vähän tekemistä.

Swanströmin teksti toimii oppikirjaesimerkkinä tavasta hämärtää sionismin suhdetta eurooppalaiseen imperialismiin. On selvää, ettei sionistinen liike olisi kyennyt aikaansaamaan merkittävää asuttamisprosessia ilman tukea ensimmäisen maailmansodan jälkeen Palestiinan kolonisoineelta Britti-imperiumilta. Etenkin vuonna 1917 tehdyn Balfourin julistuksen

4 Tässä kohtaa voisi sanoa paljonkin Israelin ekspansiivisista pyrkimyksistä sen perustamisen jälkeen vuonna 1948 (ks. Pappé 2017), etenkin vuoden 1967 jälkeisestä ajasta, jolloin myös loppuosa historiallisesta Palestiinasta miehitetiin. Samaan tapaan voitaisiin kysyä, minkälaisen poliittisten voimien kanssa nykyinen pääministeri Benjamin Netanyahu on flirttaillut, niin kotimaassaan kuin vaikkapa Unkarissa. Tyydymme kuitenkin nyt, pääosin teeman laajuuden vuoksi, suosittelemaan tämän artikkelin lähteisiin tutustumista (myös Joronen ym. 2023; Järvi ym. 2023).

myötä sionistisen liikkeen päämäärät juutalaisen valtion perustamiseksi Palestiinaan saivat imperialistisen siunauksen. Näin myös asuttajakolonialismi ja imperialismi yhdistyivät Palestiinassa tavalla, josta siitäkin käydään vilkasta akateemista keskustelua (mm. Khalili 2010; Zureik 2016). Sionistisen asuttajakolonialismin suosimisella oli ennen kaikkea strateginen rooli imperialistisessa politiikassa: ”juutalaiseksi kansallisliikkeeksi” kehystetyn marginaalisen ryhmän tukeminen tarjosi Briteille keinon peitellä 1900-luvun alun imperialistisia pyrkimyksiä Palestiinassa ja muutenkin noudatti brittikolonialismille varsin tunnusomaista epäsuoraa ja vastakkainasettelullista hallinnan tapaa (Thompson 2019, 174; ks. Legg 2007). Affektiivista tukea pyrkimykselle löytyi tavasta, jolla Balfourin julistuksen keskeiset poliittiset taustatoimijat – Arthur James Balfour ja pääministeri David Lloyd George – löysivät Baselin julistuksesta heille kristillisestä sionismista tutun pohjavireen. Onkin erikoista, että kirkkohistorian dosentti sivuuttaa kokonaan kristillisen sionismin henkisen pioneerityön, ehkäpä juuri sen antisemitistisyyden vuoksi.

Entistä synkemmän varjon sionismin suosimiselle loi kuitenkin Brittien antisemitismistä nouseva imperialistinen politiikka. Britit eivät ainoastaan pyöritelleet mahdollisuutta päästä eroon metropolinsa juutalaisesta väestönosasta käyttämällä heitä kilpenä omille pyrkimyksilleen Palestiinassa; britti-imperiumi myös rakensi politiikkaansa antisemitistiselle ajatukselle vaikutusvaltaisen ”kansainvälisen juutalaisuuden” ja sen geopoliittisen voiman valjastamisesta (mm. Schneer 2010; Thompson 2019). Theodor Herzl myös itse pyrki välineellistämään brittihallinnon juutalaisvastaisuutta tarjoamalla sionismia välineeksi jouduttaa juutalaisten ulosmuuttoa ja padota Venäjältä pakenevien juutalaisten liike Britteihin. Herzl yritti saavuttaa eurooppalaisten imperiumien suosiota esittämällä sionistisen kolonian ”Euroopan suojavallina” ja ”sivilisaation etuvartiona barbarismia vastaan” Lähi-idässä (Herzl 1896). Briteille juutalaiset olivat hyödyllinen työkalu, tai kuten Ronald Storrs, itsensä ”Palestiinan ensimmäiseksi kuvernööriksi sitten Pontius Pilatuksen” tituleerannut sotilaskomentaja asian ilmaisi, sionistit olivat ”pieniä uskollisia juutalaisia pohjoisirlantilaisia [engl. *Jewish ulsters*] mahdollisesti vihamielisen arabismen meressä” (Regan 2017, 51). Britti-imperiumin rodullisessa matriisissa juutalaiset edustivat ”välittäjärotua”: ei niin ”kehittyneitä” kuin ”valkoiset eurooppalaiset” mutta selvästi arabeja edistyneempää ainesta, joka ”voitaisiin panna työskentelemään imperiumin eduksi” (Wallach 2023, 1581). Britti-imperialistien silmissä nämä ”uskolliset apurit” erotti palestiinalaisista se, että jälkimmäiset eivät olleet kyvykkäitä ”hallitsemaan itseään” (kuten mm. brittimandaattia Kansainliitolle perusteltiin) (Joronen & Griffiths 2022). Winston Churchill kuvasi osuvasti asetelmaa vuonna 1937 vastatessaan tutkintakomissiolle (engl. *Peel Commission*) julmuuksista, joita oli kohdistettu siirtomaaisäntäänsä vastaan kapinoinutta palestiinalaisväestöä kohtaan: ”vahvempi, korkeatasoisempi ja maailmaa nähnyt rotu”, joka on ottanut paikallisväestön paikan, ”ei ole tehnyt näille ihmisille vääryyttä” (Ali 2002, 91–92). Tällaiset ilmaukset eivät ole satunnaisia vaan imperialistisen ilmapiirin ja politiikan keskiössä.

Kuten Shrene Seikaly ja Max Ajl (2014, 111–112) kirjoittavat, sionistinen liikkeen keskuudessa myös omaksuttiin ajatus, että juutalaiset olivat rotu – jopa ”alempi rotu” – mutta kykenevä puhdistautumaan ja kehittymään asuttamisen kautta. Esimerkiksi Tel Avivin kaupungin perustaja, sionistinen ideologi Arthur Ruppin ajatteli, että euroopanjuutalaiset

voisivat korjata ”degeneroitumisensa” ja tulemaan ”indo-germaaniseksi roduksi” paradoksaalisesti muuttamalla asuttajiksi Lähi-itään, mutta pitäen geenipoolinsa visusti eurooppalaisena (Bloom 2008, 116). Euroopanjuutalaiset pyrkivät sionismin avulla tulemaan hyväksytyiksi ”puhtaina eurooppalaisina” ja häivyttämään orientin assosiaatiot yltään; tämä vaati myös juutalaisen historian uudelleentulkintaa, arabien (myös arabijuutalaisten) negatiivista rodullistamista ja islamilaisen ja juutalaisen kulttuurien vuorovaikutuksen poispyyhintää (Raz-Krakoitzkin 2005). Eurooppalaiselle kolonialismille ominaiset rodullisen ylivallan, kulttuurisen ylivertauuden ja poliittisen etuoikeuden korostaminen eivät olleet – eurooppalaisesti antisemitismistä ja siihen liittyvästä juutalaisten toiseuttamisesta huolimatta – siten mitenkään vieraita sionistisen ideologian ja liikkeen johtohahmojen keskuudessa. Esimerkiksi Chaim Weizmann, Sionistisen liikkeen johtaja, kirjoitti Lordi Balfourille vuonna 1918 lähettämässään kirjeessä Palestiinan arabien olevan ”vähintään neljä vuosisataa aikaansa jäljessä” ja ”Arabi-Palestiinan” olevan mahdollinen, jos vain ”Palestiinassa olisi Arabikansa”, viitaten näin 1800-luvun eksklusiiviseen ajatukseen ihmisyydestä jonain, joka ei kuulunut, kuten Edward Said (1979, 27–28) kirjoittaa, Euroopan ulkopuolisille, etenkin ”Afrikan mustille tai Latinalaisen Amerikan alkuperäiskansoille” (ks. myös Wynter 2003). Kuten Weizmann itse sanoi, palestiinalaiset olivat kaikin puolin jotain, jonka kanssa euroopanjuutalaisten oli elettävä ”kuten heidän oli elettävä hyttysten kanssa” (Segev 2001, 109).

Tätä taustaa vasten Swanströmin puhe antisemitistisistä salaliittoteorioista kolonialismikeskustelun moottorina on vähintäänkin sakeaa. Ennen kaikkea se on harhaanjohtavaa: kolonialistisessa luennassa ”juutalaisten” ei katsota ”olevan brittiläisen kolonialismin salattuja taustavaikuttajia” vaan pikemminkin brittiläisen imperialismiin käyttäneen sionistista liikettä oman imperialistisen ja kolonialistisen politiikkansa ajamiseksi. Samalla sionistinen liike myös aktiivisesti etsi ja löysi tukijoita antisemitististen hallintojen joukosta. Marginaaliselle liikkeelle kaikki tuki oli tervetullutta. Brittien vuonna 1917 antama lupaus kansallisen kodin perustamiseksi Palestiinaan auttoi sionistista liikettä kasvamaan merkittäväksi toimijaksi ja lopulta valtioksi, joka ei lopettanut, kuten yhä edelleen jatkuva Palestiinalaisalueiden ja Golanin kukkuloiden miehitys alleviivaa, asuttajakolonialistista projektia Palestiinassa. Groteskilla tavalla myös sionistisen liikkeen, etenkin sen militantin siiven keskeiset hahmot kävivät neuvotteluita myös natsi-Saksan kanssa etsiessään uusia kumppaneita Brittien vedettyä tukensa sionistien asuttamisprojektilta 1930-luvun lopulla – siis aikana, jolloin kenellekään ei enää ollut epäselvää, mitä keskitysleireillä tapahtui (Aderet 2023). Sionismin suhde fasismiin on myös noussut viime vuosina tutkimusaiheeksi erityisesti johtuen Israelin oikeistolaisesta käänteestä 2000-luvulla. Esimerkiksi valtaapitävän Likud-puolueen juuret ovat kuuluisan sionistisen ideologi Vladimir Jabotinskyn perustamassa puolalaisessa militantissa nuorisoliikkeessä, jota kehitettiin Mussolinin oppien mukaan (Kupfer Heller 2017). Likud-poluetta radikaalimman, nyt hallitusvastuussa olevan Juutalainen Voima -puolueen juuret taas ovat yhdysvaltalaisessa Juutalainen Puolustusliitto -liikkeessä, joka keskittyi afroamerikkalaisten vastaiseen aktivismiin sekä valkoisen ja juutalaisen ”rodun” ylemmyyden saarnaamiseen. Sionismin suhde fasismiin on siis huomattavasti moniulotteisempi kuin mitä Swanström esittää.

Peräänkuuluttaessaan asianmukaisesti niiden antisemitististen tendenssien huomioimista, jotka Venäjän 1800-luvun lopun pogromien myötä antoivat lisäpontta sionistisen liikkeen synnylle, dosentti Swanström jättää yllättäen huomioimatta sen keskeisen seikan, että antisemitismi oli nimenomaan eurooppalainen ilmiö. Palestiinassa juutalaisten, kristittyjen ja muslimien yhteiselo ei koettu perustavanlaatuisesti ongelmaksi (Tamari 2011; El-Haj 2017; Wallach 2023). Useat arkisto-, muisti- ja oraalihistorialliset tutkimukset ovatkin alleviivanneet sen massiivisen kiilan merkitystä, jonka sionismin rantautuminen ja sitä seuranneet tahtumaketjut loivat arkiseen yhteiseloön Palestiinassa. Kirjoittaessaan kuinka ”juutalaisten paluu on johtanut yhteentörmäykseen toisen kansan, Palestiinan arabien kanssa”, Swanström unohtaa, että Palestiinassa myös paikalliset juutalaiset olivat arabeja ja alkuun vierastivat sionismia niin poliittisesti kuin uskonnollisesti. Jännitteet eivät syntyneet paikallisista syistä, vielä vähemmän ”juutalaisen kansan” ja ”arabien” välillä, vaan ne ilmaantuivat tuontitavarana, joka nationalistiselle ja asuttajakolonialistiselle ajattelulle tyypilliseen tapaan löysi voimansa uskonnollisten ja etnisten erojen politisoimisesta. Myös arabijuutalaiset, niin palestiinalaiset kuin myöhemmin muualta Lähi-idästä tulleet, löysivät lopulta itsensä sosioekonomisesti ja etnishierarkkisesti alisteisesta asemasta suhteessa euroopanjuutalaiseen askenazi-eliittiin (Frantzman 2014). Usein heidän oli piiloteltava arabitaustaansa. Kolmessa vuosikymmenessä olikin päädytty tilanteeseen, jossa yhteiselon sijaan paikallista enemmistöä pyydettiin antamaan 55 prosenttia kotimaastaan tälle pääosin eurooppalaisista asuttajista muodostuneelle vähemmistölle, syistä joiden juuret löytyvät eurooppalaisesta antisemitismistä ja haluttomuudesta kantaa vastuu sen julmimmasta seurauksesta, holokaustista.

Sopiva historia: anakronismeja ja mytologiaa

Binaarisen ja lokeroivan luennan lisäksi Swanströmin analyysia vaivaa, usein Israelin valtion virallista propagandaa toistaville teksteille tyypillinen, anakronistinen ja mytologisoiva historiankirjoitus. Tällainen historialuenta lähtee liikkeelle nykyisyydessä vallitsevista arvostuksista ja oletuksista ja argumentoi ennen kaikkea niiden oikeuttamiseksi. Argumentaatiotapa tulee esiin useassa kohtaa Swanströmin tekstiä. Ensinnäkin Swanströmin luenta on mytologinen sanan varsinaisessa tarkoituksessa. Juutalaiset esiintyvät tekstissä alueen ”alkuperäiskansana” ja sionistinen liike historiallisena ”paluuna” Palestiinan alueelle. Paluun ajatus on, kuten sionismin tutkijat Amnon Raz-Krakotzkin (2005) ja Gabriel Piterberg (2008) ovat osoittaneet, sionistisen liikkeen itsensä lanseeraama teleologinen myytti, jonka tehtävänä on muuntaa moderni eurooppalainen nationalistinen liike muinaiseksi ylihistorialliseksi entiteetiksi. Kuten olemme muualla kirjoittaneet, modernit käsitykset kansasta, maaomistuksesta, valtiosta tai kansalaisuudesta eivät ole minkäänlaista jatkumoa muinaisille kuningaskunnille (Joronen ym. 2024). ”Paluun” ja ”alkuperäisyyden” kategorioiden alle hukkuvat myös koko modernin ajan juutalaisten yhteisöjen monimuotoisuus sekä lukuisat poliittiset ja uskonnolliset virtaukset, jotka haastoivat ja loivat vaihtoehtoja sionistisen liikkeen johtajien territorialistisille ja nationalistisille näkemyksille kansasta, historiasta, kodista, rodusta, poliittisesta yhteisöstä ja tulevaisuudesta. Esimerkiksi historioitsija Enzo Traverson (2013) analyysi Euroopan juutalaisista liikkeistä vuosien 1750–1950 välisenä aikana tuo hyvin esiin, kuinka marginaali-

nen sionismin asema euroopanjuutalaisessa modernisaatiossa lopulta oli. Ennen Balfourin julistuksen aloittamaa prosessia vain pienelle osalle Euroopan juutalaisista sionistien kutsu kansallisuuteen merkitsi yhtään mitään (Sand 2009).

Kaikki juutalaisten muuttoliike Palestiinaan ei myöskään ollut sionistista. Esimerkiksi niin sanottu ensimmäinen Aaliya 1800- ja 1900-luvun vaihteessa oli paitsi uskonnollisesti motivoitunut, myös Venäjällä nousseen antisemitismin synnyttämää. Muuttoliikkeen sisällä oli toki merkittäviä poikkeuksia, kuten Ze'ev Dubnow, jonka profetallinen poliittinen sionismi tähtäsi, hyvinkin asuttajakolonialistisesti, etnisen valtion rakentamiseen, tai kuten hän itse asian ilmaisi, juutalaisten ”poliittisen itsenäisyyden ottamiseen” ja ”herruuteen muinaisessa kotimaassaan” (Thompson 2019, 23). Näistä Brittivaltaa edeltävistä ideologeista Swanström kirjoittaa ”protosionisteina”, väittäen hieman erikoisesti, että nimenomaan heidän kauttaan paljastuu ”kolonialismiteesin heikkouksiin” kuuluva ”aikaperspektiivin lyhentäminen”. Väitetä on vaikeaa tulkita mitenkään mielekkäällä tavalla, ellei Swanström sitten oletta asuttajakolonialismin syntyneen 1900-luvulla (mm. Amerikan asuttajakolonisaatio alkoi tunnetusti 1400-luvulla, samaan aikaan katolilaisten ”puhtaan veren” ajatusten kanssa, jotka loivat alkusysäyksen biologisrodullisille karkotuksille Euroopassa; ks. Mamdani 2020). Palestiinaa koskevassa asuttajakolonialistisessa kirjallisuudessa ei myöskään oleteta sionistisen kolonialismin syntyneen Brittimandaatin alla, siis vuosien 1920–1947 aikana, kuten Swanström kirjoittaa.

Euroopanjuutalaisuuden monimuotoisuuden muistaminen olisi toisaalta voinut auttaa dosentti Swanströmiä välttämään myös toisen jalan upottamista mytologian soista syvimpiin, nimittäin siihen, jossa sekoitetaan toisiinsa juutalaisuus ja sionismi. Sionismi ei ollut, kuten jo mainitsimme, pelkästään juutalainen liike, vaan alkujaan eurooppalaisten kristittyjen projekti, johon sekoittui myös aimo annos antisemitismii. Lisäksi kaikkien maailman juutalaisten samaistaminen Israelin moderniin valtioprojektiin liikkuu, lievästi ilmaistuna, vaarallisilla vesillä. Asettaessaan kaikki juutalaiset samalle linjalle sionistisen historian ja Israelin valtion kanssa, kirkkohistorian dosentti päätyykin peilaamaan yhtä keskeisimmistä antisemitismin muodoista, jossa jokainen juutalainen on vastuussa sionismin (ja Israelin valtion) julmuuksista vain koska nämä nähdään yhtenä ja samana asiana. Viimeistään uskonnon ja poliittisen liikkeen sekoittaessaan dosentti Swanström asettuukin messiaanisten voimien vietäväksi tavalla, joka ei ainoastaan heijastele Israelin nykyistä poliittista ilmapiiriä, vaan kuvaa hyvin alussa mainitsemaamme tapaa kirjoittaa Palestiinasta ja Israelista akateemisen ajattelun ulkopuolisesta ideologisesta ilmapiiristä ammentaen.

Kolmanneksi modernia aikaa edeltävien, jopa keskiaikaisten ja muinaisten tapahtumien ja tekstien lukeminen modernina aikakautena syntyneen liikkeen ja sen asettamien päämäärien ja arvojen kautta on, kuten sanottua, läpeensä anakronistista. Sionistinen liike syntyi spesifissä historiallisessa, alueellisessa ja poliittisessä kontekstissa, ja se perusti tälle aikakaudelle ominaisiin käsityksiin muun muassa kansasta, territorion ja kansalaisuudesta. Tällaisten ajatusten uloslukeminen aikakaudesta, jolle moderni nationalismi oli vielä osin kaukaista tulevaisuutta, tarkoituspuolisesti vääristelee historiaa asettamalla menneille aikakausille asioita, jotka eivät niihin kuuluneet. Toisin kuin Swanström väittää, aikaperspektiivin asianmukainen rajaaminen on keskeistä historiallisen kontekstin oikein asettamiselle. Dosentin ”laajentavan

luennan” tavoitteena näyttääkin olevan poliittisen aikalaiskontekstin korvaaminen ylihistoriallisella messiaanisella politiikalla, joka kyllä kuulu teologian alaan, mutta ei mytologisena ja alistavia valtarakenteita tukevana ajatteluna voi tarjota uskottavaa lähtökohtaa kriittiselle akateemiselle keskustelulle. Onkin koomista, että samalla kun Swanström syyttää kolonialismin tutkijoita ”kolonialismin ostoslistalta” ”ruksimisesta”, hän itse toisintaa tekstillään ostoslistamaista metahistoriallista luentaa, jossa poimitaan, metaforista ilmaisua jatkaen, niin ”rusinat pullasta” kuin ”kirsikka kakusta”. Samalla Swanström välttää tiukasti puhumasta Palestiinassa konkreettisesti tapahtuneista asioista. Sionismista tulee historian yllä leijaileva teleologinen henkiolento sen sijaan, että se aktualisoituisi historialliseen ja tilallistuneeseen poliittiseen todellisuuteen.

Näiden seikkoja valossa meitä Palestiinaan ja Israeliin sekä alueen kolonialistiseen politiikkaan ja historiaan perehtyneinä tutkijoina kummastuttaa Swanströmin tarpeettoman kategorinen kolonialismista närkästyminen. Kyseessä ei tulisi olla sen kummempi asia kuin historiallisten tapahtumien tunnistaminen ja sitä kautta niiden merkityksen tulkitseminen. Esittämällä asuttajakolonialistisen projektin pinnallisesti geneerisen kolonialismin kontekstissa, asettamalla tarpeettomia vastakkaisuuksia, joilla ei ole historiallista pohjaa, pakottamalla historianluentaa myyttisanakronistisen poliittisen teologian piiriin sekä keräämällä yhteen joukon harhaanjohtavia, osin paikkansapitämättömiä väitteitä, Swanströmin tarkoitus näyttääkin olevan kokonaisen tutkimustradition mustamaalaaminen. Tutkimuskirjallisuudesta ja -debatin tämänhetkisistä linjoista tietoiselle Swanströmin hätäisenoloinen missio näyttääkin nousevan arvoasetelmista ja poliittisista jakolinjoista, joiden alkuperä ei ole ainakaan akateemisen ajattelun piirissä. Sinällään tällainenkin missio tarjoaa erinomaisen aineiston tutkia Palestiina-kysymyksen ideologisoitumista nyky-Suomessa. Tutkimuksen lähtökohdista keskustelemiseksi se ei kuitenkaan tarjoa kovinkaan paljoa.

Pidämme myös ongelmallisena sitä, että Swanströmin teksti julkaistiin tutkimustiedon popularisoinnista tunnetulla, Tutkitusti-verkoston kuuluvalla kanavalla (*politiikasta.fi*). Tieteen popularisointi on tärkeää, mutta samalla on varmistettava, että kirjoittaja tosiaan popularisoi vertaisarvioitua tutkimusta(an) tavalla, joka asiantuntevasti huomioi tutkimuskentän ja sen keskeiset keskustelut. Kolonialistisen projektin tunnistaminen ja sen erityispiirteiden ymmärtäminen Palestiinan kontekstissa ovat keskeisiä asianmukaisen keskustelun fasilitoimiseksi. Moniäänisyydelle tulee olla tilaa, mutta moniäänisyyttä ei tulisi käyttää virheellisen ja pinnallisen tekstin legitimoimiseksi. Vastuullisen tieteen kysymys on entistä relevantimpi Gazan joukkotuhon, siviilien tarkoituksellisen nälännyttämisen, ihmisoikeusrikkomusten sekä kansanmurhatutkimuksen ollessa käynnissä. Kyse ei ole ainoastaan akateemisesta keskustelusta: pahimmillaan pinnallisen ja virheellisen tiedon levittäminen tukahduttaa (pikemminkin kuin avaa) julkista keskustelua ja vesittää (pikemminkin kuin tukee) poliittista päätöksentekoa.

Dekolonisaatiosta Palestiinassa

Haluamme lopuksi palata kysymykseen poliittisesta tulevaisuushorisontista ja sen oikein asettamisesta. Tekstinsä lopussa Swanström (2024) esittää sinänsä relevantin, surullisesti

entistä ajankohtaisemman kysymyksen poliittisen ratkaisun löytämisestä Palestiina/Israelissa, todetessaan samalla, että ”Israelin ja palestiinalaisten konflikti pitää sisällään vaikeita ristiriitoja ja moraalisia ongelmia”. Nämä ongelmat eivät kuitenkaan lopulta ole kovinkaan monimutkaisia, kunhan siirrämme syrjään valtasuhteiden epäsymmetrian virheellisesti symmetrisoivan ”konflikti”-asetelman. Alistussuhteet ovat toki historiallisesti kerrostuneita, ja puhuttaessa yli vuosisadan kestäneestä asuttajakolonialistisesta projektista detaljien ja tapahtumien määrä on runsas. Samalla on kuitenkin muistettava, kuten Eyal Weizman (2007) on osoittanut, että asioiden esittäminen kompleksisina on ollut Israelin tarkoituksenmukainen taktiikka, jolla pyritään hävittämään suorasukainen kolonisaatioprosessi elastisuuden, ristiriitaisuuden ja moniselitteisyyden alle. Sama pätee myös rauhanprosessiin, joka on vuosikymmeniä toiminut asuttajakolonialistisen ekspansion normalisoijana (Joronen ym. 2021; Joronen 2020). Myös dialoginäkökulma kärsii samasta heikkoudesta: luodessaan kuvaa rauhanomaisesta neuvottelusta kansalaisyhteiskunnan tasolla ”rauhandialogi” lähinnä kaunistelee ja siten normalisoi tilannetta, jota luonnehtii rakenteellisen väkivallan jatkuvuus kutakuinkin kaikilla arjen osa-alueilla. Toisin kuin Swanström esittää, ensimmäinen askel Palestiina-kysymyksen ratkaisemiseksi on nimenomaan asuttajakolonialistisen historian ja sen luomien vääryyksien tunnistaminen ja sitä kautta alistavien valtasuhteiden ja niihin kietoutuvan rakenteellisen väkivallan ja rasismin purkaminen.

Yksi yleisesti esiintyvä virheolettama (asuttaja)kolonialismin historian ja sen luomien valtarakenteiden purkamisesta on oletus lineaarisesta tulevaisuushorisontista (ks. Gergan ym. 2024; Joronen ym. 2021). Tällaisen lineaarisen luennan valossa asuttajakolonialistisen väkivallan kritiikillä nähdään usein olevan Palestiinassa vain yksi lopputulema: juutalaisuuden tai Israelin valtion totaalinen hävittäminen (kristillisen sionismin käänteisestä argumentoinnista, ks. Sturm 2021). Tai kuten Swanström (2024) tämän lineaarisuusharhan ilmaisee, ”vaatimukset sionismista luopumiseksi tähtäävät Israelin lakkauttamiseen juutalaisena valtiona”. Dekolonisaatiolla tarkoitetaan kuitenkin asuttajakolonialistiseen rakenteen ja sen istuttaman rakenteellisen väkivallan alasajoa tai vähintäänkin asettamista keskiöstä marginaaleihin. Kuten dekolonisaatiokirjallisuudessa on pitkään peräänkuulutettu, kyseessä ei ole ainoastaan metaforinen prosessi, jossa tiedon tuottamisen kolonialistiset rakenteet asetetaan akateemisen linssin alle (Tuck & Yang 2012; Esson ym. 2017). Kyse on myös historiallisten vääryyksien korjaamisesta, paikallisväestön/alkuperäiskansojen oikeuksista huolehtimisesta sekä asuttajakolonialistisissa konteksteissa myös maahan, maanomistukseen ja maankäyttöön liittyvistä kysymyksistä. Prosessi toki vaatii hankituista etuoikeuksista luopumista, eikä se siten tule olemaan helppo. Samalla on kuitenkin huomioitava, että dekolonisaatiossa on ennen kaikkea kysymys historiallisen horisontin avaamisesta potentiaalisille prosesseille tavalla, joka ei enää perusta itseään rakenteellisiin alistussuhteisiin ja vastakkaisiin kategorioihin. Se ei ole puhdasta paluuta esikoloniaaliseen, vaikka voikin ammentaa sen sfääristä (Mbembe 2021).

Onkin tärkeää alleviivata, ettei Palestiinan dekolonisaatiossa ole kyse ideologisesti määrittäneestä yksisuuntaisen tapahtumahorisontin luomisesta. Esimerkiksi kysymys asuttajan ja natiivin suhteesta on ollut viimeaikaisen keskustelun kohteena (Evri & Kotef 2022; Leshem & Bagelman 2023). Samoin on tutkittu palestiinalaisten pitkäaikaisen pakolaisuuden luo-

maa sukupolvien välistä kokemushorisontin muutosta, sekä sen vaikutusta paitsi poliittisen ja kulttuurisen kuuluvuuden väliselle jännitteelle (Järvi 2023) myös ajatukselle palestiinalaispakolaisten paluusta (Abu Hatoum 2021). Onkin tärkeää huomioida, että nämä kategoriat ovat ensisijaisesti poliittisia, eikä niihin siten sisälly essentialisoitua ylihistoriallista vastakkainasettelua, muuten kuin mytologisoiviin narratiiveihin pakotettuina. Toisin kuin Swanströmilä, tämä oli selvää myös monille sionisteille. Esimerkiksi Moshe Dayan, joka toimi Israelin kolminkertaisena ministerinä, kysyi vuonna 1956 pitämässään Roi Rotbergin muistopuheessa (Rotberg kuoli Gazan vapaustaistelijoiden iskussa) ”miksi meidän pitäisi valittaa heidän vihastaan meitä kohtaan? Kahdeksan vuoden ajan he istuivat Gazan pakolaisleireillä ja todistivat silmiensä edessä, kuinka muutimme maat ja kylät, joissa he ja heidän esi-isänsä keran asuivat, kotimaaksemme” (Weizman 2023). Dayanin rehellisyyden tarkoitus ei toki ollut oikeuksien tunnustamisesta liikkeelle lähtevä dekolonisaatio; pikemminkin se pyrki herättämään asuttajakolonialistista yhteiskuntaa valmistautumaan jännitteeseen asuttajien ja karkotetun paikallisväestön välillä. Tällaisena Dayanin puhe osoittaakin hyvin sen väkivaltaisen, asuttajan ja natiivin välisen jännitteen, johon asuttajakolonialistiset yhteiskunnat perustavat itsensä. Asuttajakolonialistisessa keskustelussa onkin aiheellisesti pohdittu, tulisiko asuttajan ja natiivin kategoriat itsessään, ei ainoastaan niiden välinen vastakkainasettelu, nähdä ensisijaisesti asuttajakolonialistisen rakenteen tuottamana asemointina, eräänlaisena sommitelmana, joka voitaisiin ylittää juuri asuttajakolonialistisen rakenteen purkamisen välityksellä.

Puhuttaessa dekolonisaatiossa on myös huomioitava, ettei prosessin tulisi tarkoittaa asuttajakolonialististen suhteiden peilaamista tavoilla, jotka alistavien valtarakenteiden purkamisen sijaan päätyvät tuottamaan käänteisiä alistusrakenteita (Järvi 2023). Tarkoitus ei ole jumittua dialektiikkaan, jossa tehdään orjista herroja ja herroista orjia; tarkoitus on tuoda näkyviksi ja poistaa ne rakenteellisen rasmin ja erottelun muodot, joita asuttajakolonialistiset projektit ovat maantieteellisesti ja historiallisesti tuottaneet. Kolonisoitujen kokemusten ja historian kieltämisellä on ollut pitkä historia kolonialismin oikeuttamisessa, kuten niin Franz Fanon (1952) kuin Aimé Césaire (1955) ovat jo vuosikymmeniä sitten tuoneet esiin. Sama asuttajakolonialistisen historian kieltävä liike on havaittavissa nyt myös niissä tavoissa, joilla Gazan katastrofin alkupiste on sijoitettu vuoden 2023 lokakuuhun ilman ymmärrystä yli vuosisataisesta asuttajakolonialistisesta ja imperialistisesta historiasta alueella (Agha ym. 2024).

Kansanmurhat eivät ole mitenkään poikkeuksellisia kolonialismin ja asuttajakolonialismin yli 500-vuotisessa globaalissa historiassa, eivätkä Brittiläisen Intian ”viktoriaanisen holokaustin” tai Amerikoiden asuttamisen ja valtaamisen käynnistämä ”läntisen pallonpuoliskon holokaustin” tarinat epärelevantteja Palestiinan todellisuuden ymmärtämiseen (Smith 2017; 2023). Kolonialismi-viitekehyksen avulla voidaan myös löytää reittejä Euroopan juutalaisten holokaustin ymmärtämiseen – siinäkin oli kyse, ei pelkästään kehosta tai ihmisryhmästä, vaan maan haltuunotosta, kuten myös kolonioissa kiertävien tuhotekniikoiden paluusta (engl. *boomeranging*) Euroopan maaperälle ja aseistamisesta eurooppalaisia vähemmistöjä vastaan (ks. Césaire 1955; Danewid 2023) – ja täten vapauttavaan historiantulkintaan, josta hyötyvät kaikki (ks. Zimmerer 2005; Guettel 2013; Bashir & Goldberg 2018). Swanströmin propagoima historian kieltäminen onkin ennen kaikkea asuttajakolonialistisen todellisuuden

kieltämistä, jossa kummittelemaan jää, ei suinkaan muinainen ”kolonialismin haamu”, vaan asuttajakolonialismin poliittisen todellisuus, jonka juuret ovat syvät ja ulottuvat myös Euroopan ytimeen.

On keskeistä muistaa, että totuuden puhuminen vallan alistavista ja epäinhimillistävistä rakenteista ja historiasta vaatii rohkeutta puhua asioista niiden oikeilla nimillä. Toisin kuin Swanström olettaa, kolonialistisen historian tunnustaminen ja asuttajakolonialistisen asetelman purkaminen, niin rakenteellisena, maantieteellisenä kuin etnisenä erotteluprosessina, ovat ainoa askel oikeudenmukaisen ratkaisun ja rauhan aikaansaamiseksi Palestiinassa.

Lähteet

- Abu El-Haj, Nadia (2010): ”Racial palestinianization and the Janus-faced nature of the Israeli state”. *Patterns of Prejudice*, 44(1), 27–41.
- Abu Hatoum, Nayrouz (2021): ”Decolonizing [in the] future: Scenes of Palestinian temporality”. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 103(4), 397–412.
- Abu-Lughod, Lila (2020): ”Imagining Palestine’s alter-natives: Settler colonialism and museum politics”. *Critical Inquiry*, 47(1), 1–27.
- Adered, Ofer (2023): ”Zionist militia’s efforts to recruit Nazis in fight against the British are revealed”. *Haaretz*, 21.6.2023. <https://www.haaretz.com/israel-news/2023-06-21/ty-article-magazine/.highlight/zionist-military-org-efforts-to-recruit-nazis-in-fight-against-the-british-are-revealed/00000188-d93a-d5fc-ab9d-db7ae0ea0000, 24.4.2024>.
- Agha, Zena, James Esson, Mark Griffiths & Mikko Joronen (2024): ”Gaza: A decolonial geography”. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 1–13. DOI: 10.1111/tran.12675.
- Ali, Tariq (2002): *The clash of fundamentalisms. Crusades, jihads and modernity*. Lontoo: Verso.
- Barakat, Rana (2018): ”Writing/righting Palestine studies: Settler colonialism, indigenous sovereignty and resisting the ghost(s) of history”. *Settler Colonial Studies*, 8(3), 349–363.
- Bashir, Bashir & Amos Goldberg (2018): ”Introduction. The Holocaust and the Nakba: A new syntax of history, memory, and political thought”. Teoksessa: B. Bashir & A. Goldberg (toim.) *The Holocaust and the Nakba: A new grammar of trauma and history*. New York: Columbia University Press, 1–42.
- Bhandar, Brenna (2018): *Colonial lives of property. Law, land, and racial regimes of ownership*. Durham: Duke University Press.
- Bloom, Etan (2008): *Arthur Ruppin and the production of the modern Hebrew culture*. Väitöskirja. Tel Aviv: Tel Aviv University.
- Césaire, Aimé (1955/2000): *Discourse on colonialism*. New York: NYU Press.
- Clarno, Andy (2019): *Neoliberal Apartheid: Palestine/Israel and South Africa after 1994*. Chicago: University of Chicago Press.
- Coulthard, Glen Sean (2014): *Red skin, white masks. Rejecting the colonial politics of recognition*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dana, Tariq (2023): ”The new (dis)order: The evolving UAE-Israel security alliance”. *Journal of Palestine Studies*, 52(3), 62–68.
- Danewid, Ida (2023): *Resisting racial capitalism: An antipolitical theory of refusal*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Day, Iyko (2015): ”Being or nothingness: Indigeneity, antiblackness, and settler colonial critique”. *Critical Ethnic Studies*, 1(2), 102–121.
- Deleuze, Gilles & Elias Sanbar (1998): ”The Indians of Palestine”. *Discourse*, 20(3), 25–29.

- Englert, Sai (2020): "Settlers, workers, and the logic of accumulation by dispossession". *Antipode*, 52(6), 1647–1666.
- Englert, Sai (2022): *Settler colonialism. An introduction*. Lontoo: Pluto Press.
- Esson, James, Patricia Noxolo, Richard Baxter, Patricia Daley & Margaret Byron (2017): "The 2017 RGS-IBG chair's theme: Decolonising geographical knowledges, or reproducing coloniality?". *Area*, 49(3), 384–388.
- Evri, Yuval & Hagar Kotef (2022): "When does a native become a settler? (With apologies to Zreik and Mamdani)". *Constellations*, 29(1), 3–18.
- Fanon, Franz (1952/2008): *Black skin, white masks*. Lontoo: Pluto Press.
- Frantzman, Set J. (2014): "They will take the country from us': Labor Zionism, the origins and legacy of the 'other' in Israeli mass media, and hegemonic narratives". *Digest of Middle East Studies*, 23(1), 156–189.
- Gergan, Mabel D., Pallavi Gupta, Lara Lookabaugh, Caitlin McMillan, Carlos Serrano, Sara Smith & Pavithra Vasudevan (2024): "Desirable futures: Time as possibility, practice, politics". *Environment and Planning D: Society and Space*. DOI: 10.1177/02637758241234423.
- Ghantous, Wassim & Mikko Joronen (2022): "Dromoelemination: Accelerating settler colonialism in Palestine". *Environment and Planning D: Society and Space*, 40(3), 393–412.
- Griffiths, Mark & Mikko Joronen (toim.) (2023): *Encountering Palestine. Un/making spaces of colonial violence*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Guettel, Jens-Uwe (2013): "The US frontier as rationale for the Nazi east? Settler colonialism and genocide in Nazi-occupied Eastern Europe and the American West". *Journal of Genocide Research*, 15(4), 401–419.
- Herzl, Theodor (1896/1946): The Jewish state. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/quot-the-jewish-state-quot-theodor-herzl>, 19.4.2024.
- Herzl, Theodore (1901/2018). *Altneuland: The old-new-land*. Rockville: Wildside Press LLC.
- Jan, Najeeb (2019): *The Metacolonial state. Pakistan, critical ontology, and the biopolitical horizons of political Islam*. Oxford: Wiley.
- Joronen, Mikko (2017): "Refusing to be a victim, refusing to be an enemy'. Form-of-life as resistance in the Palestinian struggle against settler colonialism". *Political Geography*, 56(1), 91–100.
- Joronen, Mikko (2019): "Negotiating colonial violence: Spaces of precarisation in Palestine". *Antipode*, 51(3), 838–857.
- Joronen, Mikko (2020): "Palestiinan tulevaisuudet: Yksityiskohdista paljastuva poliittinen todellisuus". *Politiikasta.fi*, 13.5.2020. <https://politiikasta.fi/palestiinan-tulevaisuudet-yksityiskohdista-paljastuva-poliittinen-todellisuus/>, 19.4.2024.
- Joronen, Mikko (2023): "Life of the wounded: Rethinking settler colonial power in Palestine". Teoksessa: M. Griffiths & M. Joronen (toim.) *Encountering Palestine. Un/making spaces of colonial violence*. Lincoln: University of Nebraska Press, 239–261.
- Joronen, Mikko & Wassim Ghantous (2024): "Weathering violence: Atmospheric materialities and olfactory durations of 'skunk water' in Palestine". *Environment and Planning E: Nature and Space*. <https://doi.org/10.1177/25148486241226923>.
- Joronen, Mikko & Mark Griffiths (2022): "Ungovernability and ungovernable life in Palestine". *Political Geography*, 98, 102734
- Joronen, Mikko, Tiina Järvi & Antti Tarvainen (2024): "Median vastuusta Gazan sodan aikaan: Helsingin Sanomissa julkaistu essee uusintaa Israelin valtion propagandaa". *Läbi-itä Nyt*, 25.3.2024. <https://lahi-itanyt.fi/nyt/median-vastuusta-gazan-sodan-aikaan/>, 19.4.2024.
- Joronen, Mikko, Helga Tawil-Souri, Merav Amir & Mark Griffiths (2021): "Palestinian futures: Anticipation, imagination, embodiments. Introduction to special issue". *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 103(4), 277–282.
- Järvi, Tiina (2023): "Uncanny returns in settler colonial state: Return, exile, and decolonization in Palestine/Israel". *Ethnic and Racial Studies*. DOI: 10.1080/01419870.2023.227622.

- Järvi, Tiina (2024): "Beyond refugeeness: Complex subjectivities in Palestinian refugee camps". *Social & Cultural Geography*, 1–19. DOI: 10.1080/14649365.2024.2334949.
- Järvi, Tiina, Antti Tarvainen & Mikko Joronen (2023): "Miehitys, asuttajakolonialismi ja vallan epätasapaino". *Läbi-itä Nyt*, 20.10.2023. <https://lahi-itanyt.fi/nyt/miehitys-asuttajakolonialismi-ja-vallan-epatasapaino-kommentti-ylen-taustoitukseen-gazan-tilanteesta/>, 19.4.2024.
- Khalidi, Rashid (2020): *The hundred years' war on Palestine. A history of settler colonialism and resistance, 1917–2017*. New York: Metropolitan Books.
- Khalili, Laleh (2010): "The location of Palestine in global counterinsurgencies". *International Journal of Middle East Studies*, 42(3), 413–433.
- Kimmerling, Baruch (2005): *The invention and decline of Israeliness*. Lontoo: University of California Press.
- Kupfert Heller, David (2017): *Jabotinsky's children. Polish Jews and the rise of right-wing Zionism*. Princeton: Princeton University Press.
- Legg, Stephen (2007): *Spaces of colonialism: Delhi's urban governmentalities*. Malden: Blackwell.
- Lentin, Ronit (2018): *Traces of racial exception: Racializing Israeli settler colonialism*. Lontoo: Bloomsbury.
- Leshem, Noam & Jen Bagelman (2023): "Unsettling 'the settler'". *Society & Space*, 23.1.2023. <https://www.societyandspace.org/articles/unsettling-the-settler>, 19.4.2024.
- Long, Joanna C. (2009): "Rooting diaspora, reviving nation: Zionist landscapes of Palestine-Israel". *Transactions of the Institute of British Geographers*, 34(1), 61–77.
- Losurdo, Domenico (2014): *Liberalism. A counter-history*. Lontoo: Verso.
- Mamdani, Mahmood (2020): *Neither settler nor native. The making and unmaking of permanent minorities*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Mbembe, Achille (2021): *Out of the dark night. Essays on decolonization*. New York: Columbia University Press.
- Pappe, Ilan (2017): *The biggest prison on earth. A history of the occupied territories*. Lontoo: OneWorld.
- Parvikko, Tuija (2024): "Juutalaisella siirtokuntakolonialismilla on pitkät juuret". *Politiikasta.fi*, 1.2.2024. <https://politiikasta.fi/juutalaisella-siirtokuntakolonialismilla-on-pitkat-juuret/>, 19.4.2024.
- Piterberg, Garbiel (2008): *The returns of Zionism: Myths, politics and scholarship in Israel*. Lontoo: Verso.
- Povinelli, Elizabeth A. (2016): *Geontologies. A requiem to late liberalism*. Durham: Duke University Press.
- Raz-Krakotzkin, Amnon (2005): "The Zionist return to the west and the Mizrahi Jewish perspective". Teoksessa: I. Davidson Kalmar & D. J. Penslar (toim.) *Orientalism and the Jews*. Waltham: Brandeis University Press, 162–181.
- Regan, Bernard (2017): *The Balfour declaration: Empire, the mandate and resistance in Palestine*. Lontoo: Verso.
- Said, Edward (1979): *The question of Palestine*. New York: Random House.
- Salaita, Steven (2015): *The holy land in transit: Colonialism and the quest for Canaan*. New York: Syracuse University Press.
- Sand, Shlomo (2009): *The invention of the Jewish people*. Lontoo: Verso.
- Schneer, Jonathan (2010): *The Balfour declaration: The origins of the Arab-Israeli conflict*. New York: Random House.
- Seikaly, Shrene & Max Ajl (2014): "Of Europe: Zionism and the Jewish other". Teoksessa: A. Czajka & B. Isyar (toim.) *Europe after Derrida: Crisis and potentiality*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 120–133.
- Segev, Tom (2001): *One Palestine, complete: Jews and Arabs under the British mandate*. Lontoo: Abacus.
- Shlaim, Avi (2023): *Three worlds. Memoirs of an Arab-Jew*. Lontoo: OneWorld.
- Smith, Michael D. (2017): "Counting the dead: Estimating the loss of life in the indigenous holocaust, 1492–present". Proceedings of the Twelfth Native American Symposium, 2017. Durant: Southeastern Oklahoma State University. <https://www.se.edu/native-american/wp-content/uploads/sites/49/2019/09/A-NAS-2017-Proceedings-Smith.pdf>, 19.4.2024.

- Smith, Michael D. (2023): *Endless Holocausts. Mass death in the history of the United States empire*. New York: Monthly Review Press.
- Stoler, Ann Laura (2016): *Duress. Imperial durabilities in our times*. Durham: Duke University Press.
- Sturm, Tristan (2021): "God's just Gaza war: Futurity foreclosed through evangelical apocalypse as orthogonal promise of Eretz Israel". *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 103(4), 301–319.
- Svirsky, Marcelo & Ronnen Ben-Arie (2019): "Settler colonialism and the logic of double elimination". *Interventions*, 21(4), 464–485.
- Swanström, Andre (2024): "Israel ja kolonialismin aave". *Politiikasta.fi*, 19.2.2024. <https://politiikasta.fi/israel-ja-kolonialismin-aave/>, 19.4.2024.
- Tabar, Linda & Chandhi Desai (2017): "Decolonization is a global project: From Palestine to the Americas". *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*, 6(1), i–xix.
- Tamari, Salim (2011): "Confessionalism and public space in Ottoman and colonial Jerusalem". Teoksessa: D. E. Davis & N. Libertun de Duren (toim.) *Cities and sovereignty: Identity politics in urban spaces*. Bloomington: Indiana University Press, 59–82.
- Tarvainen, Antti & Benoit Challand (2023): "Innovation as erasure: Palestine and the new regional alliances of technology". *Transactions of the Institute of British Geographers*, 1–15. DOI: 10.1111/tran.12663.
- Thompson, Gardner (2019): *Legacy of empire. Britain, Zionism, and the creation of Israel*. Lontoo: Saqu Books.
- Traverso, Enzo (2013): *The end of Jewish modernity*. Lontoo: Pluto Press.
- Tuck, Eve & Wayne Yang (2012): "Decolonization is not a metaphor". *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*, 1(1), 1–40.
- Velednitsky, Stepha, Sara N. S. Hughes & Rhys Machold (2020): "Political geographical perspectives on settler colonialism". *Geography Compass*, 14(6), 14:e12490.
- Veracini, Lorenzo (2010): *Settler colonialism: A theoretical overview*. New York: Palgrave MacMillan.
- Veracini, Lorenzo (2011): "Introducing settler colonial studies". *Settler Colonial Studies*, 1(1), 1–12.
- Veracini, Lorenzo (2015): *The settler colonial present*. New York: Palgrave MacMillan.
- Wallach, Yair (2023): "The racial logic of Palestine's partition". *Ethnic and Racial Studies*, 46(8), 1576–1598.
- Weizman, Eyal (2007): *Hollow land: Israel's architecture of occupation*. Lontoo: Verso.
- Weizman, Eyal (2023): "Exchange rate". *London Review of Books*, 45(21.2). <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v45/n21/eyal-weizman/exchange-rate>, 19.4.2024.
- Wolfe, Patrick (2006): "Settler colonialism and the elimination of the native". *Journal of Genocide Research*, 8(4), 387–409.
- Wolfe, Patrick (2012): "Purchase by other means: The Palestine Nakba and Zionism's conquest of economics". *Settler Colonial Studies*, 2(1), 133–171.
- Wolfe, Patrick (2016): *Traces of history. Elementary structures of race*. Lontoo: Verso.
- Wynter, Silvia (2003): "Unsettling the coloniality of being/power/truth/freedom: Towards the human, after man, its overrepresentation – An argument". *CR: The New Centennial Review*, 3(3), 257–337.
- Yiftachel, Oren (2002): "Territory as the kernel of the nation: Space, time, and nationalism in Israel/Palestine". *Geopolitics*, 7(2), 215–248.
- Zimmerer, Jürgen (2005): "The birth of the Ostland out of the spirit of colonialism: A postcolonial perspective on the Nazi policy of conquest and extermination". *Patterns of Prejudice*, 39(2), 197–219.
- Zreik, Raef (2016): "When does a settler become a native? (With apologies to Mamdani)". *Constellations*, 23(3), 351–364.
- Zureik, Elia (2016): *Israel's colonial project in Palestine. Brutal pursuit*. Lontoo: Routledge.

Aktivismia vai akateemista tutkimusta?

André Swanström¹

Dosentti Mikko Joronen ja väitöskirjatutkija Antti Tarvainen (2024) ottavat kantaa ajankohdaiseen Israelin ja kolonialismin välistä suhdetta koskevaan keskusteluun otsikolla ”Kolonialismin hauntologiasta Palestiinassa”. Joronen ja Tarvainen lähtevät siitä, että heidän kannattamansa kolonialismiperspektiivi kuuluu kategoriaan ”tutkimuksessa varsin kiistattomat tai suhteellisen varmoina pidetyt seikat” (ma., 59). Minun esiin tuomani kritiikin (Swanström 2014b) Joronen ja Tarvainen rinnastavat ilmastodenialismiin esittäen minun toimivan akateemisen keskustelun ulkopuolella ideologisen motivaation ajamana ja edustamieni näkemysten vain ”häiritsevän” kriittistä akateemista keskustelua. On valitettavaa ja samalla kivaavaa, että Joronen ja Tarvainen kokevat omasta näkemyksestään poikkeavat puheenvuorot keskustelun häiritsemisenä.

Oma kirjoitukseni oli tiukasti rajattu pituutensa puolesta. *Politiikasta.fi*-sivusto ei tarjoa puitteita täysimittaiselle tieteelliselle käsittelylle, vaan sivuston tarkoituksena on esittää tutkimukseen pohjautuvaa tietoa yleistajuisessa muodossa. Jostain syystä Joronen ja Tarvainen ovat keksineet luonnehtia tekstiäni ”sommitelmaksi”, mikä kielii avoimen vähättelevästä asenteesta. Asetelma on myös varsin epäsymmetrinen. Joronen ja Tarvainen käyvät lyhyen tekstini kimppuun kuudentoista sivun keskustelupuheenvuorolla, josta neljä sivua on varattu kirjallisuusviitteille.

Jorosen ja Tarvaisen puheenvuoro on monestakin syystä ongelmallinen. Aivan aluksi on perusteltua kysyä, mikä saa dosentin ja väitöskirjatutkijan unohtamaan akateemisen keskustelun konventioihin kuuluvan asiallisuuden. Asioista voidaan olla eri mieltä ilman, että vastapuolen argumentteja ruvetaan rinnastamaan ilmastodenialismiin tai että vastapuolen motiiveja kyseenalaistetaan tai leimataan ideologisiksi. Asiallisen tieteellisen keskustelun tavat opitaan akateemisessa koulutuksessa seminaarityöskentelyssä.

Kaksikon kirjallinen tyyli poikkeaa myös tieteellisissä yhteyksissä totutusta esimerkiksi, kun he kuvaavat vastapuolen puhetta ”sakeaksi”. Tässä herää kysymys, onko kaksikko hakenut liikaa inspiaraatiota aktivistien keskustelufoorumeilta. Jorosen ja Tarvaisen minun argumentteistani käyttämä luonnehdinta ”nihkeä kolonialismiluenta” edustaa myös tällaista tieteelliselle kielelle vierasta ilmaisua. Sanat ”sakea” ja ”nihkeä” eivät kuulu hyvään tieteelliseen kieleen, vaan niissä on läsnä affekti ja leimaaminen.

Epistemologiselta kannalta Jorosen ja Tarvaisen kirjoituksessa on arveluttavia kömmähdyksiä. Joronen ja Tarvainen esittävät asuttajakolonialistisen teorian kiistattomana tai vähintäänkin suhteellisen varmasti toteen näytettynä ja tämän teoreettisen lähestymistavan kritisoimisen ilmastodenialismiin rinnastettavana. Tarkoituksella tai tahattomasti Joronen ja Tarvainen hämärtävät rajaa humanististen ja luonnontieteellisten teorioiden välillä. Ilmastomuutos ja siihen liittyvä teoreettinen keskustelu kuuluvat luonnontieteiden piiriin.

1 TT,VTM, dosentti, Åbo Akademi, <andre.swanstrom@abo.fi>

Luonnontieteellisen tiedon ja teorioiden olemus eroaa merkittävästi humanististen tieteiden piirissä kehitetyistä teorioista. Asuttajakolonialistisella teorialla tarkoitetaan Israelin ja palestiinalaisten yhteydessä tiettyä tulkintaa historiallisista tapahtumista alueella, josta käytetään nimitystä Israel tai Palestiina. Tämän teorian kyseenalaistaminen ei missään tapauksessa ole rinnasteinen ilmastodenialismiin. Asuttajakolonialistinen teoria Israelin ja palestiinalaisten kontekstissa ei ole luonnontieteellisen teorian tavoin kiistattomasti todistettu, eikä sillä ole yksimielistä kannatusta edes humanististen tieteiden keskuudessa. Joronen ja Tarvainen voivat toki pitää varmana, että teorialla on laaja tuki oman hyvin kapean alansa, asuttajakolonialismin tutkimuksen (engl. *settler colonial studies*), piirissä. Se ei kuitenkaan ole hegemoniseen asemaan kohonnut näkemys, joka on luja kuin luonnontieteellinen teoria.

Historiantutkimuksen näkökulmasta Jorosen ja Tarvaisen esityksessä on vakavia metodologisia ongelmia. Ensinnäkin on todettava, että kolonialismin historiasta kirjoittaessaan Joronen ja Tarvainen toimivat omien tieteenalojensa ulkopuolella. Joronen on saanut koulutuksensa maantieteen, Tarvainen puolestaan valtiotieteiden piirissä. Molemmilta puuttuu historioitsijan metodologinen harjaantuneisuus ja kokemus. Niinpä ei ole yllättävää, että Joronen ja Tarvainen tyytyvät käyttämään helppoa silmäkääntötemppeä: he tekevät mielivaltaisen aikarajauksen, jossa juutalaisten ja Israelin alueen historia typistetään lyhyen aikavälin historiaksi. Joronen ja Tarvainen käyttävät toistuvasti adjektiivia *ylihistoriallinen*. Pidemmän aikavälin historiallinen tarkastelu on Jorosen ja Tarvaisen (ma., 66–67, 70) mukaan ”sionistisen liikkeen itsensä lanseeraama teleologinen myytti” tai ”ylihistoriallista messiaanista politiikkaa” tai ”essentialisoitua ylihistoriallista vastakkainasettelua”.

Pakonomainen tarve rajata historiallinen tarkastelu sopivaksi valmiiseen asuttajakolonialismia korostavaan narratiiviin johtaa siihen, että Joronen ja Tarvainen tekevät väkivaltaa historiatieteen metodille. Aikarajauksia ei voi tehdä sillä perusteella, että saadaan aikaan omille valmiille teeseille suotuisa tutkimustulos. Historialliset prosessit jatkuvat juutalaisten ja Israelin historiassa kauas Jorosen ja Tarvaisen esittämän aikarajauksen ulkopuolelle. Ylihistoriallisuudesta puhuminen on halpa retorinen keino, jolla yritetään häivyttää historian pitkäkestoisia prosesseja. Sionismi syntyi tiettyssä historiallisessa kontekstissa, mutta se sai myös vaikutteita juutalaisessa kulttuurissa vaikuttaneista erittäin pitkäkestoisista ilmiöistä. On selvää, että nämä pitkäkestoiset prosessit toimivat myös identiteettien rakennusaineena, mutta tämä ei tarkoita sitä, että pitkäkestoiset historialliset prosessit voitaisiin redusoida pelkiksi myyteiksi tai ”messiaaniseksi politiikaksi”. Joronen ja Tarvainen esittävät, että ”messiaaninen politiikka” kuuluu teologian alaan ja että se ei voi toimia lähtökohtana ”kriittiselle akateemiselle keskustelulle”. Kaksikon väitteestä on luettavissa huonosti verhoiltu halveksunta teologiaa kohtaan. Jorosen ja Tarvaisen kirjoituksesta paistaa läpi myös määritelmällinen heikkous. Jää epäselväksi, mitä he tarkoittavat ”messiaanisella politiikalla”.

Tarvainen ja Joronen lähestyvät juutalaisten ja Israelin historiaa hyvin kapeasta näkökulmasta. Asuttajakolonialistinen tutkimusperinne, josta he ponnistavat, on yksi tapa hahmottaa aihepiiriä. Se ei kuitenkaan oikeuta muiden tieteenalojen pakottamista samaan muottiin. Erityisesti historiatieteiden näkökulmasta tarvitaan Jorosen ja Tarvaisen lähtökohtien perusteellista kriittistä tarkastelua. Tämä koskee nimenomaan pitkän aikavälin tarkastelua, jonka

Joronen ja Tarvainen refleksinomaisesti torjuvat. Esimerkiksi Connecticutin yliopiston professori Nancy Shoemaker on kritisoinut asuttajakolonialismin tutkijoiden haluttomuutta tarkastella pitkän aikavälin historiaa, *longue duréeta* (Shoemaker 2019). Shoemakerin esittämän haasteen perusteella myös 600-luvulla alkanutta arabien sotilaallisten valloitusten prosessia voitaisiin tarkastella asuttajakolonialismin näkökulmasta (Joffe 2017).

Jorosen ja Tarvaisen ajama yksipuolinen keskittyminen lyhyen aikavälin perspektiiviin johtaa historian pitkäkestoisten prosessien tunnistamisen ja tutkimisen laiminlyöntiin. Historiantutkijoiden piirissä on kuitenkin selvää, että pitkäkestoisten prosessien tutkimus on perusteltu tapa tarkastella historiaa. *Longue durée* eli pitkien aikavälien tarkastelu nousi esiin historiantutkimuksen näkökulmana 1950-luvulla *Annales*-koulukunnan ja Fernand Braudelin myötä. Tämä näkökulma painottaa pitkäkestoisia, useiden vuosisatojen tai jopa vuosituhansien mittaisia, hitaasti kehittyviä historian prosesseja ja rakenteita. Sen rinnalla lyhyen aikavälin historia (ransk. *histoire événementielle* tai ”tapahtumahistoria”) ja keskipitkän aikavälin historia ovat pintapuolisten virtausten kuohua. Braudel havaitsi taloushistoriassa syvään juurtuneita asenteita ja toimintatapoja, joita hänen mukaansa saattoi myös kutsua sivilisatioiksi (Braudel 1969).

Pitkäkestoisia prosesseja ja ilmiöitä on viime vuosina nostettu uudelleen tarkasteluun juutalaisten historian tutkimuksessa. Harvardin yliopiston professori David Armitagen ja Emory Universityn professori Jo Guldin mukaan *longue durée* oli 1960- ja 70-lukujen taitteesta alkaen poissa muodista pitkän aikaa. Angloamerikkalaisessa historiantutkimuksessa alkoi tuolloin erikoistuminen hyvin kapea-alaisiin ja spesifisiin aiheisiin, joiden ajallinen tarkastelu rajattiin tiukasti. Taakse jäivät suuret kokonaisesitykset ja pitkien aikavälien historia. Vuosituhantisen juutalaisten historian klassisten tieteellisten kokonaisesitysten ilmestymisestä on jo ehtinyt kulua aikaa. Näistä kokonaisesityksistä Haim Hillel Ben-Sassonin toimittama monumentaalinen teos *A history of the Jewish people* (Ben-Sasson 1976) on yhä tänä päivänä amerikkalaisen kustantajan Harvard University Pressin mukaan kattavin ja syvimmälle porautuva esitys juutalaisen kansan historiallisesta kokemuksesta niin Israelin maassa kuin diasporassa. Ben-Sasson ja hänen kollegansa Jerusalemin heprealaisessa yliopistossa olivat kuitenkin osoittaneet, että kokonaisesitys juutalaisten historiasta on mahdollista tehdä tieteellisesti korkealla tasolla huomioiden myös varhaisimman juutalaisen historian Israelin maassa. Ilmestyessään kirja ei edustanut ajan muotivirtauksia, mutta se on osoittautunut sitäkin kestävämmäksi perusteokseksi. Ben-Sassonin toimittama teos on ollut kurssikirjana suomalaisessa judaistiikan yliopisto-opetuksessa pitkään 2000-luvun puolella.

Muiden historiantutkimuksen kentän suurten käänteiden, kuten kielellisen ja transnationaalisen käänteiden jatkona *longue durée* on löydetty uudelleen (Armitage & Guldi 2015; 2017). *Longue durée*en paluu on tapahtunut myös juutalaisten historian tutkimuksessa. Tätä paluuta on kuitenkin aluksi hidastanut kaksi ilmiötä. Yalen yliopiston juutalaisen historian professorin David Sorkinin mukaan kaksi 1900-luvun mullistavaa tapahtumaa, holokausti ja Israelin valtion perustaminen, ovat aiemmin peittäneet laajemman historiallisen näkökentän. Valtaisuudellaan nämä kaksi ilmiötä ovat tyrmänneet kognitiivisen kapasiteettimme. Näin olemme Sorkinin mukaan kadottaneet näkyvistämme juutalaisen historian *longue durée*en

(Sorkin 2019). Lisäisin tähän, että Sorkinin havainto on sinänsä paradoksaalinen, koska sekä holokausti että Israelin valtion perustaminen voidaan kumpikin nähdä vuosisataisten tai vuosituhantisten prosessien tuloksina. Sorkin tarkastelee omassa tutkimuksessaan juutalaisten emansipaation historiaa ja tarjoaa esimerkin *longue durée* -perspektiivin soveltamisesta. Sorkin esittää juutalaisten emansipaation viisisataavuotisena prosessina.

Kun *longue durée* -tarkasteluun nostetaan postmodernin hengen kanssa ristiriidassa olevia ilmiöitä, voi vastaanotto olla huomattavasti varautuneempi. Uskonto ja kansalliset siteet maahan ovat esimerkki tästä. Puhuttaessa sionismista ja Israelin valtion synnystä on postmodernille historioitsijoille usein luontevaa soveltaa lyhyen ja keskipitkän aikavälin perspektiivejä. Juutalaisten siteet alkuperäiseen kotimaahansa ovat kuitenkin huomattavasti pidemmät.

Kun sionismi ja Israelin valtion perustaminen asetetaan *longue durée* -perspektiiviin, eli useiden vuosisatojen, jopa vuosituhansien tarkasteluun, pureudutaan hitaisiin, pitkäkestoisiin prosesseihin. Juutalaisten keskuudessa vuosituhansia ilmennyt ajatus paluusta *Eretz Israeliin* on juuri tällainen pitkäkestoinen ilmiö. Paluu ensimmäisen temppelin tuhoa seuranneesta pakkosiirtolaisuudesta, *sidduriin* kirjattujen kolmen päivittäisen rukouksen sanat juutalaisten kokoamisesta ja Jerusalemin jälleenrakentamisesta, pääsiäishaggadan sanat *Ensi vuonna Jerusalemissa* ja juutalaisten sitkeä pyrkimys ylläpitää läsnäoloa pyhissä kaupungeissa Jerusalemissa, Hebronissa, Safedissa ja Tiberiaassa läpi roomalaisten suorittamaa karkotusta seuranneina vuosisatoina tarjoavat nopean silmäyksen kulttuuriseen ilmiöön, joka on kulkenut sitkeän muuttumattomana läpi vuosituhansien. Tällä ilmiöllä on ollut myös vaikutuksensa modernin Israelin syntyyn. Myyttien tai ”messiaanisen politiikan” sijaan on hedelmällisempää puhua pitkäkestoista kulttuurisista ilmiöistä.

Myönteisten vapautta, toivoa ja paluuta korostavien *longue durée* -ilmiöiden rinnalla juutalaisten historian pitkäkestoisiin teemoihin kuuluu antisemitismi eli juutalaisvastaisuus. Antisemitismi on maailmanhistorian pitkäkestoisin viha (Wistrich 1991). Chicagon yliopiston professori David Nirenberg (2013) näkee antisemitismin *longue durée* -ilmiönä, joka kulkee läpi koko länsimaisen kulttuurin historian. Juutalaisten historian *longue durée*ssa on siis vaikuttanut kaksi merkittävää, toisilleen vastakkaista voimaa: antisemitismi ja ajatus juutalaisten paluusta omaan maahansa. Sorkinin tutkima emansipaatio kuuluu myös *longue durée* -ilmiöihin, mutta se on kahta edellä mainittua ilmiötä nuorempi. Emansipaatio tarjosi aluksi juutalaisille tasa-arvoa ja oikeuksia diasporassa, mutta Israelin valtion perustamisessa ajatus paluusta sulautui emansipaation teemaan.

Pitkä aikaperspektiivi tuo näkyviin juutalaisten aseman vanhan kotimaansa alkuperäiskansana. Arkeologiset lähteet ulottuvat pronssikauteen, kirjalliset Raamatun ulkopuoliset lähteet alkavat faarao Merenptahin steelasta (noin 1209 eaa.), jossa nimi Israel mainitaan ensimmäisen kerran (Ben-Sasson 1976, 25, 50–54, 112–114). Lyhyen aikavälin perspektiivissä jotkut tutkijat ovat Jorosen ja Tarvaisen tapaan esittäneet Israelin kolonialistisena projektina ja keskipitkässä perspektiivissä sionismin vain eurooppalaisen nationalismen ilmentymänä. Tällöin tarkastelu jää kuitenkin tyngäksi, kun ilmiöiden pitkäkestoista taustaa ei huomioida. Moderniin tai postmoderniin maailmaan ankkuroitunut tutkija ei ehkä halua nähdä moderniuuden kanssa ristiriidassa olevien ja muinaisuudesta juurensa juontavien ilmiöiden sitkeää

jatkuvuutta. Nämä muinaiset ilmiöt elävät Israelin historiassa rinta rinnan moderniteetin ja postmoderniuden kanssa.

Progressiivisina itseään pitävät tutkijat ovat 1900-luvun viimeisistä vuosikymmenistä alkaen pitäneet esillä alkuperäiskansoja kohdanneita historiallisia vääryyksiä ja puhuneet alkuperäiskansojen oikeuksien puolesta. Juutalaisiin oman maansa alkuperäisasukkaina liittyy kuitenkin hämmentävä kaksoisstandardi: juutalaisten statusta Israelin alkuperäisasukkaina ei aina tahdota tunnustaa. Alkuperäiskansan identiteetin puolesta puhui Eliahu Eliachar edustaessaan Palestiinan sefardijuutalaisia Yhdistyneiden kansakuntien (YK) Palestiinan erityiskomiteassa 15.7.1947: ”Palestiinan alkuperäisasukkaina vaadimme oikeuksiemme palauttamista” (UN 1947).² Julkisessa keskustelussa alkuperäiskansoista ruvettiin puhumaan laajasti vasta joitakin vuosikymmeniä myöhemmin. Eliahu Eliachar oli tavallaan aikaansa edellä, mutta samalla hän nojautui ikaikaiseen traditioon.

Toisinaan juutalaisten alkuperäiskansan statuksen ovat myöntäneet myös alueen arabit. Tästä esimerkkinä voidaan mainita Yusuf Al-Khalidi, Jerusalemin arabipormestari 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Al-Khalidi kirjoitti kirjeen Ranskan ylipäälliköille Zadok Kahnille 1.3.1899. Al-Khalidi tunnusti periaatteessa juutalaisten historiallisen oikeuden maahan: ”Kuka voi kiistää juutalaisten oikeuden Palestiinaan? Hyvä Jumala, se on historiallisesti teidän maanne!” (Perrin 2020, 118; Khalidi 2020, 4–6).³ Al-Khalidi kuitenkin pyörsi lopuksi tämän teoreettisen tunnustuksen vedoten raa’an voiman muovaamiin faktoihin ja pyysi sionisteja jättämään Palestiinan rauhaan.

On absurdia ajatella, että alkuperäiskansa ei saisi asettua asumaan vanhaan kotimaahansa. Vielä absurdimpaa on kutsua alkuperäiskansan paluuta syville historiallisille juurilleen kolonialismiksi. Juutalaisten uskonnollinen juhla kalenteri on kiinteästi sidoksissa muinaisen Israelin maanviljelyskulttuuriin. Juutalaisten omaleimainen yhteiskunnallinen elämä historiallisessa kotimaassaan tuotti maanomistusta säätelevät uskonnolliset lait, *beit din* -tuomioistuimet ja kohenien ja leeviläisten yhteiskuntaluokat, minkä lisäksi juutalaisten omaleimainen kieli, kulttuuri ja uskomukset ovat alkuperäiskansoille ominaisella tavalla muistuttaneet juutalaisten alkuperästä kaikkialla diasporassa, missä juutalaiset ovat alkuperäiskansoille tyypillisellä tavalla muodostaneet yhteiskunnan ei-dominoivan vähemmistöryhmän.

Sen lisäksi että alkuperäiskansaa ei rationaalisesti katsottuna voida pitää kolonialismin harjoittajana omalla ikaikaisella maallaan, voidaan Israelin ja kolonialismin suhdetta tarkastella muiltakin kannoilta. Juutalaisilla ei ole ollut mitään kolonialistista emämaata, josta käsin he olisivat voineet harjoittaa kolonialismia. Brittiläinen mandaattihallinto ensimmäisen maailmansodan jälkeen ei ollut emämaan edustaja, joka olisi tehnyt juutalaisten paluusta Palestiinaan kolonialistisen hankkeen. Jerusalemin asukkaista enemmistö oli juutalaisia jo 1860-luvulta alkaen. Mandaattihallinto taas toimi jo aiemmin alkaneen juutalaisten maahantulon merkittävänä hankaloittajana. Paluumuutto oli juutalaisten oma hanke, joka toteutettiin ilman emämaata.

2 Alkup. ”As the indigenous population of Palestine, we demand the restitution of our rights”.

3 Alkup. ”Qui peut contester les droits des Juifs sur la Palestine? Mon Dieu, historiquement c’est bien Votre pays!”.

Kolonialismi-termin soveltaminen juutalaisten paluumuuttoon ja Israelin valtion syntyyn on palvellut lähinnä poliittisen leimaamisen tarkoitusta. Edward Said, Rashid Khalidi ja kolonialismiteesin muut puolestapuhujat ovat tutkimuksillaan pyrkinet lähinnä kyseenalaistamaan Israelin valtion olemassaolon oikeutusta. Poliittinen leimaaminen ei kuitenkaan ole kestävä päämäärä tieteelliselle tutkimukselle. Pelkän puolueellisen agendan ajaminen, oli kyseessä sitten Israelin tai palestiinalaisten agenda, tulee jättää sivuun. Pitkän aikavälin perspektiivi tunnistaa molempien ryhmien siteet maahan, jota kummatkin pitävät omanaan. Kaksi rikasta kulttuuria, juutalainen ja palestiinalainen, pitävät siis samaa maata omanaan – juutalaiset alkuperäiskansan ominaisuudessa, palestiinalaiset yli 1300 vuotta sitten tapahtuneen valloituksen pohjalta. Syvään juurtuneiden valloittajien ja juurilleen palaavien alkupe räisasukkaiden historiaa pitää voida tutkia tasapuolisesti ja ilman poliittisia agendoja. Tähän antaa parhaat puitteet pitkän aikavälin perspektiivi.

Pitkän aikavälin rinnalla voidaan luonnollisesti pitää esillä lyhyttä ja keskipitkää aikaväliä. Lyhyen aikavälin historian puitteissa myös asuttajakolonistinen tutkimus (engl. *settler colonial studies*) on nostettu esiin tarkastelutapana. Toisin kuin Joronen ja Tarvainen väittävät, on tälle perspektiiville esitetty merkittäviä akateemisia vastaväitteitä (Bareli 2001; Gold 2011; Klein Halevi 2024; Montefiore 2023; Morris 2020; Strawson 2019; Troen 2007). Akateemisen maailman ulkopuolella valtaenemmistö Israelin juutalaisista kokee asuttajakolonialistisen perspektiivin edustavan Israelin legitimitietin kiistämistä tai antisemitismii (Busbridge 2018).

Avoimen antisemitismin läsnäolo erityisesti varhaisimmissa kolonialismiteesiä propagoinneissa kirjoituksissa on ilmeinen (esim. Sayegh 1965, 24).⁴ Lisäksi Fayeze Sayegh kirjoittaa sionistien suunnittelemaasta ”arabiongelman lopullisesta ratkaisusta Palestiinassa” ja rinnastaa tämän suoraan samassa lauseessa natsien toteuttamaan ”juutalaisongelman lopulliseen ratkaisuun” Saksassa (mt., 26). Tätä lukiessa on hyvä pitää mielessä, että Sayeghin teoksen julkaisi terroristijärjestö PLO.

Joronen ja Tarvainen yrittävät torjua marxismin läsnäolon kolonialismiteesin alullepanijoiden joukossa kirjoittamalla ”hauntologiasta”. He kirjoittavat halveksivaan sävyyn ”näennäisakateemisesta maskeerauksesta”. Ohiluentaa ja maskeerausta Joronen ja Tarvainen harjoittavat itse ohittaessaan tyystin Fayeze Sayeghin ja Maxime Rodinsonin marxilaisen kolonialismikritiikin, joka toi kolonialismikäsitteen keskusteluun Israelista ja palestiinalaisista. Marxismin läsnäolo asuttajakolonialismin tutkimusperinteessä on tunnustettu tosiasia tutkimusperinteen omien edustajien keskuudessa. Asuttajakolonialismiteoreetikot Sayeghistä ja Rodinsonista aina tämän tutkimustradition kirkkaimpiin tähtiin 2000-luvulla eli Patrick Wolfeen ja Lorenzo Veraciniin ovat lukeutuneet marxilaisen tutkimusperinteen jatkajiin (Locker-Biletzki 2018; Behar 2020). Kirjoittaessaan ”hauntologiasta” Joronen ja Tarvainen itse asiassa yrittävät kääntää huomion kokonaan pois edustamansa tutkimusperinteen marxilaisesta luonteesta. Historiaa voidaan tutkia marxilaisesta näkökulmasta, mutta marxilaisilla

4 Alkup. ”Nowhere in Asia or Africa – not even in South Africa or Rhodesia – has European race-supremacism expressed itself in so passionate a zeal for thoroughgoing racial exclusiveness and for physical expulsion of ‘native’ populations across the frontier of the settler-state, as it has in Palestine, under the compulsion of Zionist doctrines.”

tulkinnoilla on monesti vahvoja poliittisia implikaatioita. Marxilaiset tulkinnat historiasta ovat myös kiistanalaisia, eikä niihin perustuvaa tutkimusperinnettä voida esittää vallitsevana tai toteen näytettynä. Wolfe on nyttemmin jo edesmennyt, mutta Veracini jatkaa marxilaista tutkimusperinnettä siteeraten Marxin *Pääomaa* muun muassa *Rethinking Marxism* -lehdessä (Veracini 2019), joka jatkaa Louis Althusserin marxilaisen ajattelun perinnettä.

Erityisesti Sayeghin teos vuodelta 1965 on hätkähdyttävää luettavaa. Sayeghin tekstissä kolonialismi-termiä sovellettiin ensimmäistä kertaa (näennäis)akateemisessa yhteydessä Israeliin. Sayeghin käsittelyssä sionismi saa aivan poikkeuksellisen rasistisen leiman, ja Sayeghin tekstiä voi luonnehtia erittäin antisemitistiseksi. Kuitenkin se nähtiin asuttajakolonialismin tutkimuksen piirissä niin merkittäväksi, että se julkaistiin uudelleen tutkimusalan johtavassa *Settler Colonial Studies* -julkaisussa (Sayegh 2012). Jorosen ja Tarvaisen olisi hyvä olla tietoisia siitä, että antisemitismin tutkimuksen piirissä Israelia kohtaan esitetyt perättömät apartheid-syytökset luokitellaan antisemitismiksi, samoin kuin juutalaisiin liitetyt stereotyypit ylemmydentunnosta, julmuudesta ja kostonhimosta täyttävät antisemitismin kriteerit, kun niitä sovelletaan Israeliin (Becker ym. 2022; Swanström 2024a).

Kertomus israelilaisista siirtomaaherroina demonisoi Israelia todella tehokkaasti. Jorosen ja Tarvaisen propagoiman asuttajakolonialismiperspektiivin suurin teoretikko Patrick Wolfe rinnastaa myös klassisessa artikkelissaan ”Settler colonialism and the elimination of the native” (Wolfe 2006) Länsirannan ja Gazan bantustaneihin, reservaatteihin ja Varsovan gettoon. Varsinkin viimeksi mainittu rinnastus täyttää selkeästi antisemitismin kriteerit (Becker ym. 2022; Swanström 2024a). Wolfen teesi Israelista ”eliminoimassa” alkuperäisasukkaita on pöyristyttävä ja valheellinen. Koko Jorosen ja Tarvaisen hehkuttama tutkimussuuntaus lepää Israelia kohtaan syvästi vihamielisten ja antisemitismiin taipuvaisten teoretikkojen varassa.

Vaikka marxilaiset aktivistit lupaisivat ”kolonialististen rakenteiden purkamista” ja yhtä demokraattista sekulaaria valtiota, kaikuvat nämä lupaukset onttoina. Sen sai havaita israelilainen kommunisti Udi Adiv, joka tuomittiin yli kymmeneksi vuodeksi vankilaan maanpetoksesta hänen astuttuaan Syyrian hallituksen palvelukseen. Adiv ihmetteli, miten marxilaiset palestiinalaisvangit saattoivat iloita kuullessaan uutisia terrori-iskuissa kuolleista israelilaisista. Eikö ”vapaustaistelijoiden” ja vallankumouksellisten pitänyt iskeä valtion rakenteita, ei kansaa vastaan, ihmetteli Adiv. Marxilaiset palestiinalaiset iloitsivat nimenomaan juutalaisten kuolemasta (Klein Halevi 2014). Jopa kolonialismia vastustavien marxilaisten keskuudessa juutalaisen osa on ollut yksinäinen.

Asuttajakolonialistiseen perspektiiviin toistuvasti yhdistyvän antisemitismin valossa on mielenkiintoista katsoa, miten dosentti Joronen ja maisteri Tarvainen käyttävät antisemitismii argumentoinnissaan:

Lisäksi kaikkien maailman juutalaisten samaistaminen Israelin moderniin valtioprojektiin liikkuu, lievästi ilmaistuna, vaarallisilla vesillä. Asettaessaan kaikki juutalaiset samalle linjalle sionistisen historian ja Israelin valtion kanssa, kirkkohistorian dosentti päätyikin peilaamaan yhtä keskeisimmistä antisemitismin muodoista, jossa jokainen juutalainen on vastuussa sionismin (ja Israelin valtion) julmuuksista vain koska nämä nähdään yhtenä ja samana asiana. (Joronen & Tarvainen 2024, 9.)

Joronen ja Tarvainen liikkuvat tässä kaukana oman asiantuntemuksensa ulkopuolella. Israelin ja juutalaisuuden suhde ei tunnu aukeavan kaksikolle alkuunkaan. Pew Research Centerin (2021) tutkimuksen mukaan kahdeksan kymmenestä amerikkalaisesta juutalaisesta kokee, että Israelista välittäminen on olennainen tai tärkeä osa juutalaisuutta. Tämä ei luonnollisestikaan tee Israelista välittävistä juutalaisista vastuullisia Israelin hallituksen tai armeijan toimista. Jorosen ja Tarvaisen väite ”peilaamisesta” on tökerö ja täysin vailla perusteita. Ensinnäkään en aseta kaikkia juutalaisia samalle linjalle Israelin valtion ja sionistisen historian kanssa. Toiseksi Israelin valtio ja sionistinen historia muodostavat merkittävän samaistumisen kohteen erittäin monille juutalaisille. Israelin valtio ja sionismi toimivat näin juutalaisen identiteetin osatekijöinä. Kolmanneksi Joronen ja Tarvainen pyrkivät määrittelemään juutalaisuuden ja sionismin suhteen ulkopuolelta käsin vailla ymmärrystä niiden kulttuurisesta merkityksestä. Heille Irakista Israeliin muuttaneiden juutalaisten vaikea kokemus on instrumentalisoitavissa antisionistiseksi argumentiksi, joka ei kuitenkaan jää ilman vastalauseita mizrachi-taustaisten israelilaisten keskuudessa (Reichman 2021).

Jorosen ja Tarvaisen asenne käy yhä ilmeisemmäksi, mitä pidemmälle teksti etenee. Dosentti Joroselle ja väitöskirjatutkija Tarvaiselle israelilaisia ampuvat gazalaiset ovat vapaustaistelijoita. Vuonna 1956 Nahal Ozin kibbutsin turvamies Roi Rotberg tapettiin, kun hän meni tarkastamaan kibbutsin peltoja, jonne arabit olivat tulleet omavaltaisesti korjaamaan kibbutsin viljasatoa. Rotberg väijytettiin ja ammuttiin alas hevosesensa selästä. Sen jälkeen hänen kallonsa murskattiin ja häntä ammuttiin uudelleen. Rotbergin runneltu ruumis vietiin lopuksi Gazaan. YK:n välityksellä ruumis saatiin palautettua Israeliin. Oli ilmeistä, että ruumista oli häpäisty väkivaltaisesti. Rotbergin tappajiin kuului egyptiläinen poliisi ja palestiinalainen maanviljelijä (Filiu 2014; Morris 1993; Shapira 2014). Jorosen ja Tarvaisen (2014, 70) mukaan ”Rotberg kuoli Gazan vapaustaistelijoiden iskussa”. Joroselta ja Tarvaiselta voisi kysyä, miksi ”vapaustaistelijoilla” on tarve raahata runneltuja ruumiita Gazaan? Palveleeko ruumiiden kaappaaminen ja häpäiseminen ”vapaustaistelun” asiaa? Nahal Oz oli uudelleen hyökkäyksen kohteena 7.10.2023, kun Hamasin terroristit tappoivat ja kaappasivat kibbutsin asukkaita. Ruumiiden häpäiseminen ja raahaaminen Gazaan toisti Jorosen ja Tarvaisen ”vapaustaistelijoiden” kaavaa, tällä kertaa tuhatkertaisessa mittakaavassa.

Ennen kaikkea Joronen ja Tarvainen lukevat Rotbergin tapausta selektiivisesti omaan agendaansa sopivalla tavalla. Moshe Dayan piti Rotbergin muistoksi puheen, joka jäi historiaan vaikuttavana ja merkittävänä. Tästä puheesta Joronen ja Tarvainen irrottavat itselleen sopivan yksityiskohdan. Muuten puheesta olisi voinut nostaa esiin sanat kibbutsia (tai Israelia laajemmin) ympäröivästä vihan merestä: ”Mutta rajan vaon takana kohoaa vihan meri ja koston aallot, jotka odottavat päivää, jolloin rauha sammuttaa valppautemme, päivää, jolloin kuuntelemme juonittelevan tekopyhyiden lähettiläitä, jotka kutsuvat meitä laskemaan aseemme.”⁵ Dayan puhui myös rauhantahdosta. Puheen lopussa Dayan sanoi: ”Rauhan kai-puu teki hänen korvansa kuuroiksi, eikä hän kuullut väijyvän murhan ääntä” (Dayan 1956).⁶

5 Alkup. "אך מעבר לתלם הגבול גואה ים של שנאה ומאויי נקם, המצפה ליום בו תקהה השלווה את דרכיכוננו, ליום בו נאזין לשגרירי הצביעות המת".
"נבלת, הקוראים לנו להניח את נשקנו".

6 Alkup. "הערגה לשלום החרישה את אחוני, ולא שמע את קול הרצח האורב".

Jorosen ja Tarvaisen (2024, 71) loppusanat ”vallan alistavista ja epäinhimillistävistä rakenteista ja historiasta” sekä rohkeudesta puhua ”asioista niiden oikeilla nimillä” kaikuvat onttoina. Kolonialisminarratiivi, jota he itse pönkittävät, epäinhimillistää israelilaisia ja tuo kierolla tavalla tekaistun oikeutuksen ”vapaustaistelijoille”, jotka toistavat vuodesta toiseen, vuosikymmenestä toiseen samaa murhaamisen ja ruumiiden häpäisyn kaavaa. Asuttajakolonialismiin liittyvä akateeminen tutkimus on valitettavasti osaltaan edistämässä israelilaisten epäinhimillistämistä. Joronen ja Tarvainen syyttävät asuttajakolonialismiteoriaa kritisoivia tutkijoita propagandisesta historiankirjoituksesta. Itse asiassa asetelma on päinvastainen: Joronen ja Tarvainen ovat tutkijoina ajamassa aktivistista agendaa, joka toistaa palestiinalaista propagandaa ja nojaa vahvasti marxilaiseen traditioon.

Lähteet

- Armitage, David & Jo Guldi (2015): ”The return of the *longue durée*. An Anglo-American perspective”. *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 70(2), 289–318.
- Armitage, David & Jo Guldi (2017): *The history manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bareli, Avi (2001): ”Forgetting Europe: Perspectives on the debate about Zionism and colonialism”. *Journal of Israeli History*, 20(2–3), 99–120.
- Becker, Matthias J., Laura Ascone & Hagen Troschke (2022): ”Antisemitic comments on Facebook pages of leading British, French, and German media outlets”. *Humanities and Social Science Communications*, 9(1). DOI: 10.1057/s41599-022-01337-8.
- Behar, Moshe (2020): ”Competing Marxisms, cessation of (settler) colonialism, and the one-state solution in Israel–Palestine”. Teoksessa: B. Bashir & L. Farsakh (toim.) *The Arab and Jewish questions: Geographies of engagement in Palestine and Beyond*. New York: Columbia University Press, 220–249.
- Ben-Sasson, Haim Hillel (toim.) (1976): *A history of the Jewish people*. Cambridge: Harvard University Press.
- Braudel, Fernand (1969): *Écrits sur l'histoire*. Pariisi: Flammarion.
- Busbridge, Rachel (2018): ”Israel-Palestine and the settler colonial ‘turn’: From interpretation to decolonization”. *Theory, Culture & Society*, 35(1), 91–115.
- Dayan, Moshe (1956): גרבור יעורל דפסה. https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5: Moshe_Dayan%27s_eulogy_for_Roi_Rotberg,_1956-04-30.ogg, 5.5.2024.
- Filiu, Jean-Pierre (2014): *Gaza: A history*. Oxford: Oxford University Press.
- Gold, Dore (2011): ”The myth of Israel as a colonialist entity: An instrument of political warfare to delegitimize the Jewish state”. *Jewish Political Studies Review*, 23(3/4), 84–90.
- Joffe, Alex (2017): Palestinian settler-colonialism. <https://besacenter.org/palestinians-settlers-colonialism/>, 5.5.2024.
- Joronen, Mikko & Antti Tarvainen (2024): ”Kolonialismin hauntologiasta Palestiinassa”. *Kosmopolis*, 54(1–2), 59–74.
- Khalidi, Rashid (2020): *The hundred years' war on Palestine. A history of settler colonialism and resistance, 1917–2017*. New York: Metropolitan Books.
- Klein Halevi, Yossi (2014): *Like dreamers. The story of the Israeli paratroopers who reunited Jerusalem and divided a nation*. New York: Harper Perennial.
- Klein Halevi, Yossi (2024): The war against the Jewish story. https://blogs.timesofisrael.com/the-war-against-the-jewish-story/?_gl=1*bpsgz5*_ga*OTYwMzU2ODIxLjE3MDk3MTkzOTQ*_ga_RJR2XWQR34*MTcxNDkyODExNS4yLjEuMTcxNDkyODE0Mi4wLjAuMA, 5.5.2024.
- Locker-Biletzki, Amir (2018): ”Rethinking settler colonialism: A Marxist critique of Gershon Shafir”. *Rethinking Marxism*, 30(3), 441–461.

- Montefiore, Simon Sebag (2023): "The decolonization narrative is dangerous and false". *The Atlantic*, 27.10.2023.
- Morris, Benny (1993): *Israel's border wars*. Oxford: Oxford University Press.
- Morris, Benny (2020): "The war on history". *Jewish Review of Books*, 41(Spring).
- Nirenberg, David (2013): *Anti-Judaism. The Western tradition*. New York: W.W. Norton & Company.
- Perrin, Dominique (2020): *Palestine: Une terre, deux peuples*. Villeneuve d'Ascq: Presses Universitaires du Septentrion.
- Pew Research Center (2021): Jewish Americans in 2020. 11.5.2021.
- Reichman, Shaine (2021): "Zionism was not forced upon Mizrahi Jews". *Jerusalem Post*, 2.1.2021.
- Sayegh, Fayez A. (1965): *Zionist colonialism in Palestine*. Beirut: Research Center Palestine Liberation Organization.
- Sayegh, Fayez A. (2012): "Zionist colonialism in Palestine". *Settler Colonial Studies*, 2(1), 206–225.
- Shapira, Anita (2012): *Israel. A history*. Lontoo: Weidenfeld & Nicolson.
- Shoemaker, Nancy (2019): "Settler colonialism: Universal theory or English heritage?". *The William and Mary Quarterly*, 76(3), 369–374.
- Sorkin, David (2019): *Jewish emancipation. A history across five centuries*. Princeton: Princeton University Press.
- Strawson, John (2019): "Colonialism". *Israel Studies*, 24(2), 33–44.
- Swanström, André (2024a): "Israel, antisionismi ja antisemitismi *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksissa 1990–2023". *Teologinen Aikakauskirja* 1/2024.
- Swanström, André (2024b): "Israel ja kolonialismin aave". *Politiikasta.fi*, 19.2.2024. <https://politiikasta.fi/israel-ja-kolonialismin-aave/>, 19.4.2024.
- Troen, S. Ilan (2007): "De-Judaizing the homeland: Academic politics in rewriting the history of Palestine". *Israel Affairs*, 13(4), 872–884.
- Veracini, Lorenzo (2019): "Containment, elimination, endogeneity: Settler colonialism in the global present". *Rethinking Marxism*, 31(1), 118–140.
- Wistrich, Robert S. (1991): *Antisemitism: The longest hatred*. Lontoo: Thames Methuen.
- Wolfe, Patrick (2006): "Settler colonialism and the elimination of the native". *Journal of Genocide Research*, 8(4), 387–409.
- UN (1947): Hearings of the Custodian of the Holy Land, representatives of the Sephardic Community – 31st UNSCOP meeting – Verbatim Record. United Nations General Assembly, 15.7.1947. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-211828>, 7.5.2024.

Asuttajakolonialismi Palestiinassa: Oikeutuspuheesta kriittiseen tutkimukseen

Mikko Joronen¹ & Antti Tarvainen²

Kirkkohistorian dosentti André Swanström (2024) kommentoi vastineessaan ”Aktivismia vai akateemista keskustelua?” *Kosmopolikseen* aiemmin lähettämääme ja lehdessä ennakkojulkaistua tekstiämme, ”Kolonialismin hauntologiasta Palestiinassa”. Katsomme tarpeelliseksi vastata, vaikka vastineessa ei tuoda esiin uusia argumentteja, vaan päädytään toistamaan jo perin pohjin ongelmallisiksi ja virheellisiksi toteamiamme väitteitä (Joronen & Tarvainen 2024).

Uutta vastineessa on puhe kompetenssista. Koemme asetelman vastenmielisenä. Oman kompetenssin osoittamisella on vastineessa selkeä retorinen funktio: auktoriteettiposition vetoaminen (ks. Kaakkuri-Knuutila 2013). Tällainen tekstin kuljettaminen kertoo tarpeesta kuoruttaa huokuva argumentaatio ulkokultaisella kilvoittelulla, tässä tapauksessa vieläpä tavalla, joka on virheellinen (mm. Joronen 2010; 2012). Lopputulena on performatiivinen ristiriita: omalle meritologiselle argumentoinnin tavalleen vastakkaisesti vastine sivuuttaa, ettei vastineen kirjoittaja ole Palestiina/Israel-tutkija, eikä julkaissut teemasta ainuttakaan kansainvälisen tutkijayhteisön vertaisarvioimaa akateemista tutkimusta. Haluammekin muistuttaa, että alkuperäinen tekstimme käsitteli *politiikasta.fi*-alustalla julkaistun tekstin argumentoinnin puutteita, virheitä ja väärinymmärryksiä, ei kirjoittajan kompetenssia. Meille argumentoinnissa ei ole, eikä ollut, kyse meritologisesta mittelöstä.

Emme myöskään jaa vastineessa esitettyä, siiloutunutta käsitystä suoja-aidoin eristetyistä disiplineista: historian tai politiikantutkijan/poliittisen maantieteilijän muodollinen koulutus ei takaa argumentin oikeellisuutta. Puritanismi, joka lähtee liikkeelle toteamalla jonkin tieteenalan oikeaksi tavaksi lähestyä tiettyä tutkimusaihetta, syyttä kaventaa akateemista ajattelua ja uteliaisuutta tarttua tuoreisiin näkökulmiin ja tutkimusongelmiin, jotka ilmaantuvat usein tieteenalojen väleistä, limittyen ja rihmastojen eri osista tilallistuen.

Vastineessa esitetään ajatus affekteista akateemiseen argumentaatioon kuulumattomina. Meistä näkemys kertoo varsin rajoittuneesta tiedekäsityksestä. Kriittistä keskustelua aiheesta on käyty pitkään. Samalla vaikuttaa siltä, että myös vastineessa ”pöyristytään” ja ”yllätetään” tavoilla, joka kielivät affektuaalisuudesta. Olisikin hyvä kysyä, mitä työtä affektit tekevät – miten ne affektoivat, toimivat ja kytkevät asioita – sen sijaan, että ne sulkeistettaisiin, niille sokaistuttaisiin tai ne siirrettäisiin sivuun. Minkä edessä koetaan esimerkiksi pöyristymistä? Tällaiset affektoitumat tuovat usein esille ne kyseenalaistamattomiksi ja koskemattomiksi koetut oletukset, jotka toimivat tekstin ideologisuuden lähteinä. Näin on myös saamamme

1 FT, dosentti, yliopistotutkija, Tampereen yliopisto, <mikko.joronen@tuni.fi>. Euroopan unionin rahoittama (ERC, HOMCRI, 101087950). Esitetyt näkemykset ja mielipiteet ovat ainoastaan tämän tekstin laatijoiden näkemyksiä eivätkä välttämättä vastaa Euroopan unionin tai Euroopan tutkimusneuvoston (ERC) kantaa. Euroopan unioni ja ERC eivät ole vastuussa niistä.

2 VTM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto, <antti.tarvainen@helsinki.fi>.

vastineen kohdalla, jossa niin antisemitismin kuin terrorismin leimoja jaetaan vapaatulkintaisesti, vieläpä kepeisiin olkiukkoihin perustuen. Vastine muun muassa edelleen virheellisesti väittää, että asuttajakolonialistisen luennan pyrkimyksenä on Israelin valtion olemassaolon kieltäminen. Rinnastaessaan Israelin (asuttajakolonialistisen) kritiikin antisemitismiin sekoitetaan poliittisen liikkeen (sionismi) kritiikki uskontoon (juutalaisuus). Vastine myös sivuuttaa sekä Israelin vuosikymmeniä harjoittaman valtioterrorin että sen yhä jatkuvan katastrofin (arab. *Nakba*), jonka sionististen militioiden palestiinalaisväestöä (ja brittihallintoa) kohtaan Palestiinassa tekemä terrori lopulta 1940-luvulla tuotti (Agha ym. 2024; Joronen ym. 2024; Sa'di & Abu-Lughod 2007).

Vastineessa paheksutaan sakea-sanan käyttöä toteamalla, ettei se kuulu akateemiseen kieleen, koska siinä on läsnä affekti. Sakeus ei kuitenkaan ole affekti vaan johtopäätös *politiikka.fi*-alustalla julkaistun alkuperäisen tekstin argumentoinnissa esiintyvistä perustavanlaatuisista puutteista, virheistä sekä väärinymmärryksistä ja keskustelun hämmäntämisen tavoista. Kuten omassa vastineessamme (ks. Joronen & Tarvainen 2024) toimimme esiin, ongelmallisia väitteitä oli useita. Ensinnäkin vastine nostaa esiin ”emämaan” puutteen kolonialismiluennan vasta-argumenttina, vaikka omassa tekstissämme osoitimme väitteen perustuvan rajalliseen ymmärrykseen kolonialismin eri muotojen toimintamekanismeista. Siten se sivuuttaa kolonialismin eri muodot ja soveltaa niitä virheellisesti. Toiseksi vastine kaventaa sionismin ja imperialismien vastavuoroisen kytkeytymisen ”salaliittoteoriaksi”. Kolmanneksi se tarjoaa anakronistisen ja mytologisoivan historialuennan modernin liikkeen päämäärien ja itseymmärryksen oikeuttamiseksi. Meille osoitettu vastine tarjoaa polveilevan disiplinauluennan mutta unohtaa, että aikahorisontin venyttämistä voi harrastaa myös palestiinalaisten eduksi (ks. Masalha 2018). On myös eri asia lukea pitkän linjan polveutumia nykyisten poliittisten liikkeiden pönkittämisiksi kuin kriittisesti ymmärtää niiden avulla esimerkiksi kansaa tai valtiota koskevissa käsityksissä tapahtuneita perustavanlaatuisia muutoksia. Lopuksi vastineen muinaishistoriallista metanarratiivia siivittää hiljaisuus Palestiinan kolonisaation paikallisväestölle aiheuttamasta pitkäaikaisesta kärsimyksestä ja väkivallasta, kuten eliminaatiopyrkimyksistä, pakkosijoituksista, maiden pakkolonastuksista, kotien tuhoamisesta, liikkumisen kontrolloimisesta, arkisesta nöyryyttämisestä, pakolaisuudesta, eriarvoisuudesta, apartheid-todellisuudesta sekä massamurhista.

Meille tarjottu vastine ei toisin sanoen edelleenkään käsittele sionismin varhaisten ideologioiden moninaista suhdetta eurooppalaisen ylivertauuden ajatuksiin tai kolonialismin eri muotojen rasistiseen historiaan. Ne tekstimme kohdat, joissa toimimme esiin ison joukon näitä väitteitä tukevia lainauksia ja tutkimuksia, eivät saaneet sijaa meille osoitetussa vastineessa. Sen sijaan vastine sivuuttaa kokonaan historiallisista teksteistä, tapahtumista ja prosesseista esiin piirtyvän sionistisen liikkeen ja sittemmin Israelin valtion rakentamisen asuttajakolonialistisen pohjavireen, kuten myös sionismin ja eurooppalaisen imperialismien läheisen suhteen. Nämä seikat sivuuttaen onkin mahdollista nimetä, asuttajakolonialistisille oikeuttamisnarratiiveille tyypillisessä tapaan, kolonisoijia vastustavat ”raakalaisiksi”, ”villeiksi”, ”barbaareiksi”, ”sivistymättömiksi”, ”terroristeiksi” ja ”ihmiseläimiksi” (ks. Joronen & Griffiths 2022; Pappé ym. 2024; Puar 2007). Siten vastineessa myös ne, jotka olivat 1950-luvulla juuri

selvinneet väkivaltaisesta etnisestä puhdistuksesta, jotka oli karkotettu kodeistaan Gazan pakolaisleireille ja joiden YK:n myöntämä paluuoikeus koteihinsa oli yksipuolisesti evätty juuri itsenäiseksi julistautuneen Israelin toimesta, rinnastetaan terroristeiksi. Heidän kohtalostaan vastuullisten julmuuksista vaietaan (ks. Sa'di & Abu-Lughod 2007; Khalidi 1992). Tällainen luenta kasvaa nimenomaan asuttajakolonialisen etuoikeuden sisäistämisestä, sen luomien hallinnan ja toiseuttamisen järjestelmien hyväksymisestä sekä näiden oikeuttamiseksi luotujen herruuden narratiivien toistosta. Sitä vastoin satojen tuhansien palestiinalaisten vuosikymmeniä jatkunut murhaaminen, alistaminen, vangitseminen, nöyryyttäminen, karkottaminen sekä elämän, elämänmuotojen, ympäristön ja infrastruktuurin hävittäminen, asettuu osaksi jumalaista näytelmää luvatus kansan kaipuusta ja ”paluusta”, asuttajakolonialistisen dominoinnin position sisäistäen. Lopputulema on huolestuttavasti väkivaltaa ja väkivallan rakenteita normalisoiva.

On myös hyvä tarkentaa, että asuttajakolonialistisessa luennassa alueen alkuperäisväestöllä viitataan konkreettisesti niihin ryhmiin, jotka asuttivat kolonisoituja alueita uudisasuttajien saapessa suvereniteettia koskevina vaatimuksineen – tässä tapauksessa siis Palestiinan muslimeihin, kristittyihin, juutalaisiin, beduiineihin ja muihin alueella jo asuneisiin ryhmiin. Tällöin keskiöön asettuu kiista maasta ja sen asuttajista, ja ennen kaikkea ne moninaiset pyrkimykset, joilla paikallisväestön olemassaoloa, kuuluvuuden tunnetta, kiinnittymisen ja asumisen muotoja, historiaa, sekä poliittisia vaateita on pyritty asuttajien toimesta hävittämään, vähättelemään ja eliminoimaan. Vastineessa sen sijaan alkuperäisyys ymmärretään herruuden narratiivit oikeuttavana muinaiselementtinä. Tässä ajatuksessa muinaisaikojen suvereniteetti – vieläpä tietyltä aikakaudelta valikoiden poimien – asetetaan nykyisen politiikan oikeuttajaksi, ikään kuin historian tarkoitus olisi palvella nykyisyyden ontologiaa ja poliittisia rakenteita.

On vaikea uskoa, että tällaisia narratiiveja tarjoavat olisivat ajatustensa kanssa aivan toisissaan. Millaisia seurauksia tällaisella historian luennalla olisi esimerkiksi Eurooppaan tai Ukrainaan sovellettaessa, sillä onhan myös Vladimir Putin viitannut Ukrainaan ”muinaisten rusien maana”? Samoin pronssikauden arkeologian lukeminen juutalaisena (juutalaisuus syntyi useita satoja vuosia myöhemmin) ja modernin liikkeen nationalististen ja kolonisoivien pyrkimysten kautta vääristää historiaa asettamalla sinne myöhäisemmissä kerrostumissa esiintyviä asioita ja ilmiöitä. Myös palestiinalaisten historia voidaan palauttaa 4000 vuoden taakse (Masalha 2018; ks. Abu El-Haj 2010). Kaiken varalta on kuitenkin syytä selvittää, ettemme viittaa alkuperäiskansalla kronologiseen ensimmäisenä olemiseen: ihmiskunnan historiassa ensimmäistä alkuperäisyyttä kun on hieman vaikea osoittaa ja, kuten olemme todenneet, kansa on kategoriana kaikkea muuta kuin historiaton.

Asuttajakolonialistisesta näkökulmasta nykyistä Israelia ja Palestiinaa riivaava ongelma ei ole Euroopan juutalaisten historiallinen pako ja maahanmuutto. Ongelma on etnisen ylivalloituksen ja haltuunoton eurooppalaista ylivaltaa peilaava prosessi, jonka sionistinen liike yhdistää brittikolonialismin kanssa toi mukanaan. Kuten edellisessä kirjoituksessamme avasimme, tämä prosessi ja sen lopputulema on Palestiinaa piinaava poliittinen ongelma, ei yhdenkään yhteisön, kulttuurin tai uskonnon ”olemus”. Tutkimuskirjallisuuden lajina asuttajakolonialismi ei myöskään käsittele Israelin valtion olemassaolon oikeutusta vaan, näkökulmasta riip-

puen, asuttajakolonialistisia rakenteita, ideologiaa, narratiiveja, prosesseja, affekteja ja käytäntöjä. Kiistelyjä ja poliittisesti tarkoitushakuisia antisemitismien määritelmiä käyttäen kaikki Israelin valtioon ja sen toimintaan kohdennettu kritiikki, myös asuttajakolonialistinen, toki on mahdollista saada näyttämään antisemitistiseltä vihapuheelta.

Pidämmekin erityisen ongelmallisena tapaa, jolla saamamme vastine pyrkii sulkeistamaan kaiken Israelin valtiota koskevan, myös asiallisesti argumentoidun ja tutkimukseen perustuvan kritiikin antisemitismiksi (ks. Swanström 2023). Olemme huolissamme tavasta, jolla suomalaisia Lähi-idän tutkijoita on pyritty painostamaan ja hiljentämään asiattomin antisemitisti-syytöksiin. Erityisen ongelmalliseksi tämän tekee se, että näin toimimalla akateemisen tutkimuksen piiriin pyritään ajamaan valtiopolitiikasta nousevaa argumentaatiota. Tällainen *hasbaran* (Israelin valtiopropagandan) voimistaminen ei kuulu minkäänlaiseen tieteelliseen ajatteluun. Olipa kyse Israelin apartheidia koskevasta keskustelusta, kolonialistista historiaa ja nykyisyyttä luotaavasta tutkimuksesta, eurooppalaisen rasismien ja imperialismien keskeisen roolin osoittamisesta tai Israelin valtion asianmukaisesta kritiikistä, näiden keskustelujen takaa näyttää väitetysti löytyvän sama antisemitistinen motiivi.

Lähestymistapa kaventaa esimerkiksi Israelin valtion harjoittaman, selkeästi osoitettavan apartheid-politiikan hyökkäykseksi juutalaisuutta vastaan. Näin siitä huolimatta, että aiheesta on paljon kumuloituvaa dokumentaatiota, jonka pohjalta kyseisen politiikan olemassaolon ovat todenneet lukuisat YK:n järjestöt, ihmisoikeusjärjestöt (mm. Amnesty, HRW ja israelilainen B'Tselem), kansainvälisen lain asiantuntijat, tutkijat ja valtiolliset toimijat (ml. Nelson Mandela, joka koki omakohtaisesti Etelä-Afrikan apartheid-järjestelmän). Kuten edellisessä tekstissämme (Joronen & Tarvainen 2024) totesimme, tällainen politiikan ja uskonnon rinnastaminen peilaa paradoksaalisesti antisemitistiselle ajattelulle ominaista tapaa vetää yhtäläisyysmerkit juutalaisuuden ja Israelin valtion toimien välille. Meistä tällainen puhe vesittää niin asianmukaista akateemista keskustelua kuin antisemitismi-käsitteen analyttistä kykyä tarttua vihapuheeseen. Aikana, jolloin todellinen antisemitistinen vihapuhe ja väkivalta ovat taas nousussa – islamofobian ohella – tämänkaltainen toiminta on huolestuttavaa ja vaarallista.

Swanströmin vastineen tapaa sekoittaa toisiinsa juutalainen kulttuuri(historia) ja modernin poliittisen liikkeen nationalismista ammentava käsitys kansasta ei siis voida pitää viattomana. Sinänsä nationalistiselle ajattelulle on tyypillistä rakentaa menneisyydestä sen olemassaoloa silloittava metakertomus, jossa kansan henki vapautuu vasta modernissa kansallisvaltiossa. Tällainen ajattelu ei kuitenkaan nouse kulttuurihistoriasta. Pikemminkin se käyttää ja rakentaa tätä historiaa tiettyjen poliittisten päämäärien ajamiseksi. Näin on myös vastineessa, jossa kirjoitetaan ikään kuin juutalaiset olisivat kollektiivina haaveilleet modernista kansallisvaltiosta yli kahden tuhannen vuoden ajan. Toimme jo aiemmin esiin (Joronen & Tarvainen 2024), miten tällainen luenta kaventaa sisäisen moniäänisyyden palvelemaan kapeita poliittisia päämääriä. Moderni sionistinen liike nimenomaan käytti aiempien kerrostumien ajatuksia, muun muassa kaipuusta, joka territorion asuttamiseen liittyvän nationalistisen kansa-käsityksen sijaan kietoutui vahvasti diaspora-ajatukseen (ks. Abu El-Haj 2010; Dubow 2021; Pieterberg 2008; Raz-Krakotski 2013).

Hyvän esimerkin tällaisesta välineellistävistä, poliittiset jännitteet sivuuttavasta luennasta tarjoaa myös vastineessa mainittu juutalaisten muuttoliike Palestiinaan 1800-luvun lopulla. Ensinnäkin, kuten Yair Wallach, Israel-tutkimuksen yksi arvostetuimpia ääniä kirjoittaa Osmaani-ajan Jerusalemiä käsittelevässä kirjassaan, 1800-luvun lopun ”Jerusalemien juutalaiset yhteisöt olivat välinpitämättömiä, elleivät vihamielisiä sionismia kohtaan” (Wallach 2020: 17). Ottomaani-ajan Jerusalemin juutalaisten maalaaminen nationalistiksi murskaa historiallisten identiteettien monimuotoisuuden. Se sivuuttaa tosiasian, ettei kaupungin ”arabin” ja ”juutalaisen” hahmoa ollut tuolloin vielä heitetty yksioikoisen antagonistiseen, etnonationalistis-kolonialistiseen draamaan. Tämä tapahtui toden teolla vasta brittimandaatin myötä. Näin meille osoitettu vastine voi sivuuttaa myös sen seikan, että osa näistä sionismia edeltäneistä Jerusalemiin muuttaneista juutalaisista yhteisöistä (esim. Edah haChareidis; ’Congregation of God-Fearers’) ei ole edelleenkään hyväksynyt Israelin valtion olemassaoloa. Nämä yhteisöt omaavat valtiosta erilliset instituutiot, kieltäytyvät asepalveluksessa ja vastustavat maiden varastamista palestiinalaisilta juutalaisen uskon nimissä, ja siksi myös kohtaavat Israelin valtiokoneiston toimesta edelleen jatkuvaa väkivaltaa, kuritomenpiteitä ja nöyryyttämistä (mm. löyhkäviedellä kastelua) (ks. Joronen & Ghantous 2024).

Vastineen maalailemaa ”pitkän historian” luentaa voidaanakin pitää asuttajakolonialistista herruuden historiaa palvelevana propagandana. Se palvelee yhtä tarkoitusta ja rakentaa yhtä suurta kertomusta, ilman ymmärrystä historian poliittisesta jännitteisyydestä tai tavoista, joilla historiaa rakennetaan nykyisyydessä vallitsevien ideologioiden oikeuttamiseksi.

Ihmettelimme myös vastineessa ilmentyvää, toistuvaa tarvetta alleviivata asuttajakolonialistisen keskustelun oletettua ”marxilaista” luonnetta, huolimatta siitä, että tarjosimme runsaslukuisesti lähteitä, joissa tällainen tulkinta osoitetaan kapeaksi, väkinäiseksi ja puutteelliseksi. Osalla kirjallisuudesta on varmasti marxilainen pohjavire – myös marxilaiseen tutkimustraditioon kiinnittyvillä tutkijoilla on oikeus kirjoittaa kolonialismista Palestiinassa – isolla osalla ei. Kokonaisen asuttajakolonialistisen tutkimuskentän palauttaminen marxilaiseksi sen sijaan ei ole argumentaatiota, vaan kömpelö leimaamisyritys. Marxilaisia tutkijoita tuskin haittaa, että heitä kutsutaan marxilaisiksi. Sen sijaan marxilaisuuden liittäminen kaiken asuttajakolonialistisen kirjallisuuden kehikoksi, meidän tutkimuksemme mukaan lukien, sekä Israelin asuttajakolonialismin toteennäyttämisen ehdoksi vaikuttaa kepeältä yritykseltä käyttää nasevaa punaleimasinta. Tapa varmasti puhuttelee joitakin ihmisiä, mutta tutkimukseen perehtyneille se kertoo lähinnä argumentaation heikkoudesta sekä varsin karikatyyrisestä käsityksestä koskien marxilaisia lähestymistapoja ja niiden sisällä käytävää moninaista keskustelua. Jo lyhyt perehtyminen tekstimme lähdeviitteisiin tai allekirjoittaneiden omiin julkaisuihin olisi voinut valottaa, millaisista ajattelutraditioista käsin asuttajakolonialismista kirjoitamme. Omat lähtökohdamme ovat, kaikessa moninaisuudessaan ja kirjoittajien erilaisista kiinnostuksen kohteista huolimatta, kutakuinkin päinvastaisia vastineen herruuden narratiiveja legitimoiville muotoiluille, jotka näyttävät tarvitsevan retoriseksi vastinparikseen juurikin marxilaisen luennan karikatyyrin. Meille tällainen osoittelu näyttäytyy yrityksenä palauttaa tekstimme lähtökohtiin, joita kirjoittaja itse paheksuu.

Valitettavasti emme voi näistä ja edellisessä tekstissä mainitsemistamme syistä johtuen pitää meille osoitettua vastinetta vakavasti otettavana avauksena tieteelliseen keskusteluun. Näyttää entistä vahvemmin siltä, että Swanströmin kirjoituksissa hakemalla haetaan konservatiivisille kulttuurisodille tyypillistä asetelmaa, jossa voidaan totuuden jälkeiselle ajalle ominaisesti rinnastaa monitieteinen tutkimuskenttä ideologian kuorruttamiseksi rakennettuihin ja valtiopropagandaa uusintaviin herruuden narratiiveihin. Tällöin ideologiaa kirkastava mytologia rinnastetaan laaja-alaiseen kriittiseen tutkimukseen tavalla, jossa argumentin virkaa ajavat kevyesti tehdyt antisemitismisytykset, valtiopropaganda ja terrorismileimat. Argumentaatiotavalle tyypillistä on hämmentäminen: pyrkimys horjuttaa tutkitun tiedon kumuloitumista ja tutkimuksessa yleisesti hyväksyttäviä seikkoja ilman uskottavaa vastaargumentaatiota. Olkoonkin, että kumuloituminen ei ole lineaarinen prosessi, joka yksiselitteisesti seuraisi valistuksen edistysuskoisia toiveita. Sellaisena rinnastus asettuu myös osaksi pidempiaikaista yritystä demonisoida Palestiina-tutkimus (Pappe ym. 2024).

Retorisen auktoriteettipuheen ja latautuneiden leimasinten lisäksi saamme vastineessa todistaa verbaaliakrobatiaa, jossa loikataan tuhdisti lähteistetystä, akateemiseen tutkimukseen pohjautuvasta kirjoituksestamme väitteeseen tekstimme ”aktivistisesta” luonteesta. Epäilemme vahvasti, että maailmalla kasvava huoli Gazan totaalaisesta tuhosta olisi ainoastaan marxilaisesti motivoitunutta aktivismia: huhtikuussa tehdyn kyselyn mukaan enemmistö (60 %) suomalaisista ei hyväksynyt Israelin toimia Gazassa (marxilaisuudella tuskin on näin kovaa kannatusta; ks. Yle 2024). Pidämme samalla ongelmallisena tapaa, jolla aktivismia käytetään tutkimuksen diskreditoimiseen. On aivan eri asia tehdä poliittiseen ohjelmaan perustuvaa tutkimusta kuin tutkimukseen perustuvaa politiikkaa. Tutkijalla on eettinen vastuu toimia tuottamansa tiedon levittämiseksi siihen yhteiskuntaan, ja poliittiseen todellisuuteen, josta se tietonsa ammentaa. Tämä vastuu korostuu etenkin silloin, kun tutkimus koskettaa julkisuudessa tärkeiksi nousseita kysymyksiä ja elämää suojelevan politiikan tavoitteita. On myös hyvä muistaa, että tutkimusaihe, joka on jo osa julkista keskustelua, lähtökohtaisesti asettaa akateemisen tutkimuksen osaksi ”poliittista”.

Tässä tehtävässä ei meille kuitenkaan ole kyse poliittisen ohjelman tai ideologisen valtiopropagandan pukemisesta tutkimukseksi, vieläpä tavalla, jossa ajattelu kyllä kantaa huolta pronssikauden kuningaskunnista mutta hiljenee mitä brutaaleimman dehumanisaation ja käynnissä olevan gazalaisten joukkotuhoamisen ja tarkoituksenmukaisen näännyttämisen edessä. Meidän alkuperäisessä vastineessamme ja tutkimuksen yhteiskunnallisessa roolissa kyse on elämän puolustamisesta, kriittisestä ajattelusta, ja myös yliopistojemme allekirjoittamien arvojen puolustamisesta. Tutkimusperustainen politiikka on eettisesti tavoiteltavaa, huolen kantamista asioista. Tätä kutsutaan myös yliopiston kolmanneksi tehtäväksi. Nyt saamassamme vastineessa liikutaan retorisen voimailun, tieteen ja akateemisen ajattelun kaventamisen, sekä vaihtoehtoisten totuuksien esittämisen tasolla tavalla, jonka myötä voimme ainoastaan kiittää Kosmopolista mahdollisuudesta käsitellä tärkeää kysymystä Palestiinan kolonisaatiosta suomeksi ja suomalaisen politiikan tutkimuksen kentällä. Vakavasti asiaan suhtautuvia lukijoita kehotamme tutustumaan vaikkapa edellisen tekstimme tutkimuslähteisiin (Joronen & Tarvainen 2024).

Lähteet

- Abu El-Haj, Nadia (2010): "Racial palestinianization and the Janus-faced nature of the Israeli state". *Patterns of Prejudice*, 44(1), 27–41.
- Agha, Zena, James Esson, Mark Griffiths & Mikko Joronen (2024): "Gaza: A decolonial geography". *Transactions of the Institute of British Geographers*, 1–13. DOI: 10.1111/tran.12675.
- Dubow, Jessica (2021): *In exile: Geography, philosophy and Judaic thought*. Lontoo: Bloomsbury Academic.
- Joronen, Mikko (2010): *The age of planetary space. On Heidegger, being, and metaphysics of globalization*. *Annales Universitatis Turkuensis* 257. Turku: Turun yliopisto.
- Joronen, Mikko (2012): "Heidegger on the history of machination: Oblivion of being as degradation of wonder". *Critical Horizons*, 13(3), 351–376.
- Joronen, Mikko & Wassin Ghantous (2024): "Weathering violence: Atmospheric materialities and olfactory durations of 'skunk water' in Palestine". *Environment and Planning E: Nature and Space*. DOI: 10.1177/25148486241226923.
- Joronen, Mikko & Mark Griffiths (2022): "Ungovernability and ungovernable life in Palestine". *Political Geography*, 98, 102734.
- Joronen, Mikko, Tiina Järvi & Antti Tarvainen (2024): "Median vastuusta Gazan sodan aikaan: Helsingin Sanomissa julkaistu essee uusintaa Israelin valtion propagandaa". *Lähi-itä Nyt*, 25.3.2024. <https://lahi-itanyt.fi/nyt/median-vastuusta-gazan-sodan-aikaan/>, 30.5.2024.
- Joronen, Mikko & Antti Tarvainen (2024): "Kolonialismin hauntologiasta Palestiinassa". *Kosmopolis*, 54(1–2), 59–74.
- Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (2013): *Argumentti ja kritiikki – Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Khalidi, Walid (1992): *All that remains: The Palestinian villages occupied and depopulated by Israel in 1948*. Ramallah: Institute for Palestine Studies.
- Masalha, Nur (2018): *Palestine: A four thousand year history*. Lontoo: Zed Books.
- Pappé, Ilan, Tariq Dana & Nadia Naser-Najjab (2024): "Palestine studies, knowledge production, and the struggle for decolonisation". *Middle East Critique*. DOI:10.1080/19436149.2024.2342189.
- Piterberg, Gabriel (2008): *The returns of zionism. Myths, politics and scholarship in Israel*. Lontoo: Verso.
- Puar, Jaspir K. (2007): *Terrorist assemblages: Homonationalism in queer times*. Durham: Duke University Press.
- Raz-Krakotzkin, Amnon (2013): "Exile, history, and the nationalization of Jewish memory: Some reflections on the Zionist notion of history and return". *Journal of Levantine Studies*, 3(2), 37–70.
- Sa'di, Ahmad H. & Lila Abu-Lughod (2007): *Nakba Palestine, 1948, and the claims of memory*. New York: Columbia University Press.
- Swanström, André (2023): "Israel ja sionismi. Tulkintaoikeus, kolonialismi ja kriittinen keskustelu". *Vartija-lehti*, 1/2023. <https://www.vartija-lehti.fi/israel-ja-sionismi-tulkintaoikeus-kolonialismi-ja-kriittinen-keskustelu/>, 30.5.2024.
- Swanström, André (2024): "Aktivismia vai akateemista tutkimusta?". *Kosmopolis*, 54(1–2), 75–84.
- Wallach, Yair (2020): *A city in fragments: Urban text in modern Jerusalem*. Stanford: Stanford University Press.
- Yle (2024): "Hyväksyvätkö suomalaiset Israelin sotatoimet Gazassa? Vastaus yllätti mediatutkijan". *Yle Uutiset*, 29.4.2024. <https://yle.fi/a/74-20085632>, 30.5.2024.

Johan Galtung (1930–2024): Rauhantutkimuksen pioneeri

Unto Vesa¹

Professori Johan Galtung syntyi 24.10.1930 ja kuoli 17.2.2024 Oslossa. Hän oli kuollessaan 93-vuotias. Galtung kuuluu Norjan historiassa vuosisatojen ajan merkittävästi vaikuttaneeseen sukuun (Galtung 2003, 38). Hän kasvoi akateemisessa perheessä, ja hänen isänsä ja isoisänsä olivat lääketieteen professoreita. Kun Johan Galtung 1950-luvulla hahmotteli rauhantutkimuksen luonnetta, monitieteisyyttä ja eettistä arvosidonnaisuutta, lääketiede oli hänelle siten hyvinkin luonteva esimerkki.

Elämäkerrallisissa muistelmissaan Galtung kertoo saaneensa virikkeen, oivalluksen rauhantutkimuksen tarpeesta syksyllä 1951 stipendiaattimatalla Helsingissä. Hän oli kaupungissa Eteläsuomalaisen osakunnan vieraana ja käydessään Leppäsuonkadun Domus Academican kirjastossa hän havaitsi olevan lukemattomia kirjoja sodasta, muttei lainkaan rauhasta! Kokeemus oli hänen sanojensa mukaan jotakin ”uudestisyntymisen” kaltaista. (Mt., 13, 33.)

Pari muutakin lapsuuden- ja nuoruudenmuistoa Galtung kertoo ajatteluunsa ja toimintaansa vaikuttaneen: isän vankila-ajan Norjan saksalaismiehityksen aikana ja Gandhin murhan (mt., 9–34, 489). Molemmat kokemukset johdattivat hänet pohtimaan väkivallan vastustamista ja valitsemaan Gandhin esimerkin mukaisesti väkivallattomuuden. Niinpä hän aseistakieltäytyjänä suoritti siviilipalveluksensa vankilassa 1952–1953, ja kirjoitti sittemmin vankilayhteisöstä tutkimuksen *Fengelsesamfunnet* (1959), pasifistisesta vakaumuksesta teoksen *Forsvar uten militærvesen: Et pacifistisk grunnsyn* (1959) ja yhdessä professori Arne Naesin kanssa teoksen *Gandhis politiske etikk* (1955). Läpi elämänsä ja kaikessa tuotannossaan Galtung sitoutui väkivallan vastustamiseen, vaihtoehtoisten ratkaisujen jäljittämiseen ja rauhan rakentamiseen rauhanomaisin menetelmin (Galtung 1984; 1996).

Johan Galtungin jättiläismäistä uraa, luovuutta, tuotantoa ja vaikutusta ei ole mahdollista kiteyttää lyhyeen luonnehdintaan, vaan häntä voidaan pitää nykyaikaisen rauhantutkimuksen pioneerina, sen keskeisten käsitteiden ja lähestymistapojen luoja ja kehittäjänä, tutkimushankkeiden, järjestöjen ja julkaisujen organisoijana, rauhankasvattajana ja -aktivistina sekä tärkeänä rauhantutkimuksen innoittajana kautta maailman.

Galtung suoritti maisterin tutkinnot Oslon yliopistossa samanaikaisesti tilastotieteessä ja sosiologiassa vuonna 1957. Nuoruudessaan hän allekirjoitti kampanjavetoituksen tohtorin tutkintoja vastaan (Gleditsch 2024) – hauskan paradoksaalista sitä ajatellen, miten suurella määrällä kunniatohtorin ja -professorin arvoja häntä myöhemmin elämässään oikeutetusti kunnioitettiin.

Galtung toimi 1950-lopulla Columbian yliopistossa New Yorkissa sosiologian apulaisprofessorina Robert Mertonin työparina. Amerikkalaisista sosiologeista juuri Mertonin ja Paul F. Lazarsfeldin vaikutus Galtungin teorioihin esimerkiksi yhteiskunnan rakenteiden vaikutuksesta asenteisiin, tiedon kulkuun ja ihmisten toimintaan on tunnistettavissa (vrt.

¹ VTM, emeritustutkija, Tampereen yliopisto, <unto.vesa@tuni.fi>

Merton 1968). Sosiologian ja sosiaalipsykologian perimmäinen kysymys on, miksi ihmiset toimivat niin kuin toimivat. Lazarsfeldin ja Mertonin tavoin tämä oli keskeinen kysymys myös Galtungille, joka yhdisti sen rauhantutkimuksen ydinkysymykseen sotien syistä ja vaihtoehtojen pohdintaan ”kansojen ja muiden suurten ihmisryhmien rauhanomaisten suhteiden edellytyksistä” (Galtung 1969, 12).

Jo varhain Galtung luonnehti rauhantutkimuksen välttämättömiksi piirteiksi sovelletavuuden, tieteidenvälisyyden ja kansainvälisyyden. Sekä soveltavan luonteen että monitieteisyyden osalta hän vertasi rauhantutkimusta lääketieteen esimerkkiin: molemmissa on hyväksytyt arvopäämäärät, ja molemmissa on välttämätöntä hyödyntää monien tieteenalojen tuottamaa tietoa. Kansainvälisyyden vaatimus edellytti hänen mukaansa idän ja lännen, pohjoisen ja etelän rajojen ylittämistä, koska rauhantutkimuksen tarkoituksena on ”vaikuttaa siihen, että rauhan mahdollisuudet edistyisivät koko maailmassa” (mt., 4–18).

Lääketieteestä Galtung poimi myös kolmivaiheisen toimintamallin, johon kuuluvat diagnoosi, prognoosi ja terapia. Ensinnäkin on analysoitava vallitseva tilanne, laadittava sen perusteella ennuste tulevasta kehityksestä, ellei mitään tehtäisi, ja lopuksi tarjottava ongelman ratkaisemiseen tarvittava hoito. Tästä analyysitavasta hän piti kiinni loppuun asti, kaiken taisten konfliktien ratkaisemiseen (Galtung 2008).

Sen sijaan rauhan käsitettä Galtung kehitti ja syvensi vuosikymmenten aikana. Varhaisemmassa vaiheessa hän nosti esille käsitteparin negatiivinen rauha–positiivinen rauha. Edellisellä hän tarkoitti suurin piirtein sodattomuuden tilaa (siis sinänsä myönteistä asiaa), eli perinteinen käsite rauhasta sodan poissaolona (lat. *absentia belli*), kun taas positiivisen rauhan käsitteellä viitattiin järjestelmän yksiköiden myönteisiin suhteisiin ja kehitykseen. Rauhansuhteista puhuttaessa edelliseen liittyi vastaavasti dissosiativinen lähestymistapa, yksiköiden pitäminen erillään, ja positiiviseen rauhaan assosiativinen eli yhteyksiä yksiköiden välille luova. Merkittävää käsitteellistä läpimurtoa merkitsi kuitenkin Galtungin *Journal of Peace Research* -lehdessä vuonna 1969 esittelemä rakenteellisen väkivallan käsite. Tähän hän liitti systemaattisen väkivallan eri muotojen analyysin ja siitä juontuvan määritelmän rauhantutkijalle hyväksyttävästä rauhan käsitteestä, joka edellytti niin suoran kuin rakenteellisenkin väkivallan poissaoloa (Galtung 1971, 19–46). Rakenteellisen väkivallan käsitteen kautta hän halusi rakentaa sillan rauhan- ja kehitystutkimuksen välille. Parikymmentä vuotta myöhemmin Galtung vielä syvensi rauhan teoretisointiaan kulttuurisen väkivallan käsitteen kautta. Kulttuurista väkivaltaa ovat tässä viitekehyksessä kaikki sellaiset kulttuurin aspektit (mm. uskonnoissa, ideologioissa, taiteissa ja tieteissä), joita voidaan käyttää suoran tai rakenteellisen väkivallan legitimoimiseen (Galtung 1990).

Johan Galtungia on luonnehdittu rauhantutkijana pohjoismaisen koulukunnan perustajana – ja pohjoismaista rauhantutkimusta kutsuttu vastaavasti galtungilaiseksi – vaikka, kuten todettu, hän sai merkittäviä vaikutteita amerikkalaisen sosiologian suurilta vaikuttajilta kuten Robert Mertonilta. Tunnusmerkillistä Galtungin teorioille on rakenteellinen näkökulma: rakenteellisen väkivallan käsitteen lisäksi hän esitteli muun muassa rakenteellisen aggressio-teorian, rakenteellisen imperialismiteorian ja rakenteellisen vallankumousteorian (Galtung 1978). Huomion kiinnittäminen tasapainoisiin ja rauhaa tuottaviin vs. epätasapainoisiin ja

väkivaltaa tuottaviin rakenteisiin oli leimallista Galtungille kautta hänen kaiken tuotantonsa. Niinpä hänen tutkimuksensa Euroopan turvallisuus- ja yhteistyörakenteista *Co-operation in Europe* painotti tasapainoisen ja tasa-arvoisen yhteistyön merkitystä rauhanomaisen tulevaisuuden edellytyksenä (Galtung 1970, 9–20). Vastaavasti hänen kritiikkinsä Euroopan yhteisöä kohtaan (Galtung 1973) perustui olennaisesti hänen arvioonsa yhteisön kehityksestä supervallaksi – hänen mukaansa kaikkia supervaltoja luonnehtii dominoiva asema, eivät tasavertaiset suhteet muihin toimijoihin. Rakenteellinen perspektiivi oli olennainen myös Galtungin tutkimuksissa, joissa tarkasteltiin yhteiskunnallisen aseman vaikutusta muun muassa ulkopolitiittisiin asenteisiin ja maailmankuvaan (Galtung 1964; 1976).

Mutta rauhantutkimuksen ohella Johan Galtung antoi myös mittavan panoksen yleisemminkin yhteiskuntatieteiden metodologiaan. Luentomatkat ja työskentely Columbian yliopistossa vuosina 1957–1959, Oslon yliopistossa vuonna 1960, UNESCO-professorina FLACSOssa (*Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales*) Santiagossa vuosina 1962–1963 ja CRIS-instituutissa (*Centro di Ricerche Industriali e Sociali*) Torinossa vuonna 1964, toimivat pohjana teokselle *Theory and methods of social research* (Galtung 1967). Tälle tuli jatkona vielä kolme mittavaa metodologiateosta: *Methodology and ideology* (1977), *Papers on methodology* (1979) sekä *Methodology and development* (1988).

Galtungin julkaisuaktivismi kautta vuosikymmenten oli hämmästyttävä. Toinen rauhantutkimuksen uranuurtaja, professori Kenneth Boulding kirjoitti hänestä jo yli neljäkymmentä vuotta sitten, että on vaikea edes ajatella yhden ihmisen yltävän sellaiseen tuotantoon (Boulding 1980, 7). Ja tuota arviota seurasi kuitenkin vielä neljä vuosikymmentä lisää tutkimuksia, kirjoja, artikkeleita! Galtung korosti aina, että tutkimus on etsimistä ja jälleen etsimistä (engl. *re-search*). Hänelle oli luonteenomaista työstää konferenssisielmänsä ja luentonsa artikkeleiksi ja koostaa ja hioa artikkelit temaattisiksi volyymeiksi. Sellainen on myös hänen tärkeimmät artikkelinsa sisältävä kuusiosainen yli 3000-sivuinen kokoelma: *Peace: Research–Education–Action* (1973), *Peace, war and defence* (1976), *Peace and social structure* (1978), *Peace and world structure* (1980), *Peace problems: Some case studies* (1980) sekä *Transarmament and the cold war* (1988).

Tämän lisäksi hän julkaisi teoksia mitä moninaisimmista aiheista: Sisilian kehityksestä; Kuuban vallankumouksesta; mitä voidaan oppia kiinalaisilta; väkivallattomuus ja Israelin ja Palestiinan konflikti; millainen on Japanin tulevaisuus; Rooman Klubin raportti; ihmisoikeuksien tulevaisuus; mikä on buddhalaisuuden anti ja niin edelleen. Erityisesti viime vuosikymmeninä Galtung kiinnitti yhä enemmän huomiota kulttuurien, mukaan lukien uskontojen rooliin konfliktien syvärakenteissa ja maailmanpolitiikassa. Itse hän luonnehti omaa uutta tutkimusotettaan niin, että todellisen maailman empiirisen tutkimuksen ohella on syytä tutkia myös ”potentiaalista maailmaa” (ks. Urdal 2019). Galtung oli koko uransa ajan myös poleeminen ja teräväkielinen kirjoittaja. Toisaalta hänen tutkimustaan ja käsitteitään kritisoitiin niin tieteellisin kuin eri suunnista esitetyin poliittisinkin argumentein. Monille Galtungin varhaisvaiheen kollegoille ja opiskelijoille tuotti ehkä myös vaikeuksia pysyä mukana hänen tutkimuksensa viimeisissä käänteissä (ks. Gleditsch 2024).

Yhteensä Galtung kirjoitti ja toimitti yli 150 kirjaa ja yli tuhat tieteellistä artikkelia, joista useita on käännetty monille, jopa kymmenille kielille. Kantavia teemoja ja punaisia lankoja kautta koko hänen tuotantonsa on monia: vakaumus, että rauha on mahdollinen; vakaumus, että rauhantutkimuksella rauhaa voidaan edistää; vakaumus, että kaikki konfliktit voidaan ratkaista rauhanomaisesti sovittamalla yhteen kaikkien relevanttien osapuolten intressit ja arvot; sekä luottamus kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen ja dialogin hedelmällisyyteen.

Johan Galtungin meriitit eivät liity vain hänen omaan tieteelliseen tuotantoonsa, vaan yhtä tärkeä on hänen roolinsa alan organisaattorina. Vuonna 1959 perustettiin hänen aloitteestaan Norjan yhteiskuntatutkimuksen laitoksen yhteyteen rauhan- ja konfliktintutkimuksen osasto, joka sittemmin itsenäistyi ja otti nimekseen International Peace Research Institute–Oslo, lyhenteenä PRIO. Galtungilla oli heti instituutille ja sen muutaman tutkijan henkilökunnalle tutkimusohjelma, jolla lähdettiin liikkeelle. Alusta pitäen Galtungilla ja PRIOlla oli myös aktiivinen missio: levittää sanomaa laitoksesta ja sen tutkimuksesta laajemmalle tutkijayhteisölle, ensin erityisesti muihin Pohjoismaihin. Vuonna 1963 PRIO isännöi ensimmäisen pohjoismaisen rauhantutkimuskonferenssin, joka mukana olleen Göran von Bonsdorffinkin mukaan palveli tuota ”lähetystehtävää” (ks. Vesa 1995, 10–11). Sittemmin pohjoismaisten konferenssien ketju jatkui rotaatioperiaatteella 17 konferenssin mittaiseksi, ulottuen lopulta kaikkiin Baltian maihin, Pietariin ja (PRIOn idean pohjalta) Pekingiin vuonna 2008, kunnes traditio on lyhytnäköisesti päästetty loppumaan. Toinen samaa päämäärää palvellut idea olivat PRIOn teoriaviikot, joille pääsi osallistumaan nuoria tutkijoita ja opiskelijoita niin Pohjoismaista kuin muualtakin. PRIOn omien julkaisusarjojen lisäksi Galtung päätti vuonna 1964 perustaa oman lehden, jolle annettiin nimeksi *Journal of Peace Research* (JPR). Lehtikin pantiin liikkeelle PRIOn tutkijoiden – myös Galtungin – artikkelein, mutta se oli tietysti alusta alkaen avoin kansainvälinen julkaisu, josta varsin pian kehittyi rauhantutkimuksen kansainvälisesti arvostetuin journali. Galtungin ajattelua rauhantutkimukselle asetettavista vaatimuksista kuvastaa se, että JPR:n artikkeleiden tuli päätyä johtopäätöksissään tutkimuksesta johdettaviin suosituksiin. Vuonna 1970 PRIO ja Galtung panivat alkuun toisen julkaisun, *Bulletin of Peace Proposals*, jossa ajatus politiikkasuosituksista oli viety uudelle tasolle: ideana oli julkaista kiinnostavia, konkreettisia rauhanehdotuksia, olivatpa ne kenen tahansa millä tahansa foorumilla esittämiä.

PRIOn johtajuuden jälkeen Galtung valittiin Oslon yliopiston rauhan- ja konfliktintutkimuksen professoriksi (1969–1977). Galtung oli myös perustamassa Dubrovnikissa toimintanutta *Inter-University Centre* -konferenssikeskusta ja toimi sen johtajana vuosina 1973–1977. Niin ikään hän oli keskeisenä vaikuttajana mukana perustettaessa rauhantutkijoiden kansainvälistä kattojärjestöä, *International Peace Research Associationia* (IPRA) vuonna 1964 (ks. de Reuck & Knight 1968; IPRA 1966, 9, 18–23). Viimeiset kolme vuosikymmentä Galtungille tärkein oli kuitenkin hänen vuonna 1993 perustamansa ja johtamansa organisaatio rauhan- ja kehitystutkimuksen verkostoyliopisto *Transcend Peace University* (transcend.org). Tuosta vuodesta alkaen hän myös luonnehti itseään maailmankansalaiseksi, merkiten kotipaikakseen maailman – ja fyysisesti hän todella asui, opetti ja vaikutti vuosikymmenien aikana hyvin monissa paikoissa eri puolilla maailmaa.

Transcend-verkoston nimessä on mukana Galtungin ajattelulle tärkeä liite ”trans”: *trans-disciplinary, transarmament, transformation*, Transcend. On pystyttävä ylittämään rajat, olivatpa ne valtiollisia, kulttuurisia, tieteellisiä tai ideologisia. On pystyttävä muutokseen, järjestelmien muuttamiseen.

Galtung oli vieraileva professorina ja luennoitsijana kymmenissä yliopistoissa ympäri maailman ja samoin toimi lukuisten, erityisesti YK-perheen järjestöjen asiantuntijana. Hän vaikutti siten rauhantutkimuksen leviämiseen ja etabloitumiseen kaikissa maanosissa. Hänen itsensä innoittamana, hänen julkaisujensa vaikutuksesta ja PRION esimerkistä mallia ottaen eri puolille maailmaa perustettiin rauhantutkimuslaitoksia. Välittömin vaikutus oli aiemmin mainituista syistä muissa Pohjoismaissa, kun laitoksia perustettiin Kööpenhaminaan, Lundiin, Göteborgiin, Tukholmaan, Tampereelle, Uppsalaan ja Tromssaan. Kuvaavaa on, että kun Ruotsissa päätettiin juhlia maan 150 vuotta jatkunutta rauhaa ja puolueettomuutta perustamalla rauhantutkimuslaitos, sen suunnittelua valmistellut Alva Myrdalin komitea lähti ensin perehtymään PRION toimintaan, ja selvitystyön tuloksena perustettiin Tukholman kansainvälinen rauhantutkimuslaitos SIPRI. Galtungin alati kriittistä asennetta kuvastaa se, ettei hän ollut vallan tyytyväinen SIPRI:n harjoittamaan rauhantutkimuksen fokuoittamiseen lähes yksinomaan asevarusteluun ja aseidenriisuntaan. Mutta eipä hän myöhemmin ollut tyytyväinen myöskään PRION tutkimukseen eikä JPR:n julkaisuprofiiliin (ks. Urdal 2019).

Galtungin suhteet Suomeen olivat moninaiset. Jos hän sai idean rauhantutkimukseen Helsingin vierailullaan jo vuonna 1951, niin viimeistään 1960-luvulla hänellä oli voimakas vaikutus suomalaiseen rauhanliikkeeseen, erityisesti Sadankomiteaan, sekä suomalaisiin nuoren polven kansainvälisen politiikan ja sosiologian tutkijoihin, jotka jo vuosikymmenen puolivälissä ryhtyivät organisoimaan Suomeen rauhantutkimusta ja valmistelemaan laitoksen perustamista. Myös asiaa valmistellut neuvottelukunta otti mallikseen PRION ja siellä tehdyn tutkimuksen. Niin ikään annettiin nuorille tutkijoille stipendejä PRIOon, tuettiin *Journal of Peace Research* -lehteä ja päätettiin, että perustettavan laitoksen tulee heti liittyä IPRAan (Vesa 1995). Suomalaisia tutkijoita osallistui niin pohjoismaisiin rauhantutkimus- kuin IPRA:n konferensseihin alusta alkaen. Lisäksi Galtung veti suomalaisen tutkimuksen mukaan jo vuonna 1967 mittavaan monikansalliseen *Images of the world in 2000*-tutkimusprojektiin (ks. Ornauer ym. 1976), jonka aineistosta poiki sitten suurehko määrä suomalaisiakin tutkimuksia (ks. Hosia 1970).

Galtungin julkaisuja tehtiin tunnetuksi, niitä suomennettiin ja niiden ideoita referoitiin niin rauhanliikkeen julkaisuissa, erityisesti *Ydin*-lehdessä, kuin valtamediassakin. Hänen vaikutuksensa Suomen ensimmäiseen rauhantutkijasukupolveen jo 1960-luvulla oli erittäin voimakas (ks. Vesa 1995, erit. 47–50).

Galtungin tärkeä mentorin rooli jatkui myös TAPRI:n perustamisen jälkeen. Heti vuonna 1970 TAPRI:n tutkijoille tarjottiin mahdollisuus toimittaa suomalaista alan tutkimusta esiin nostava *Journal of Peace Research* -lehden erikoisnumero (4/1970), mukana muun muassa Uolevi Arosalo ja Raimo Väyrynen. Kun TAPRI perusti seuraavana vuonna oman kansainvälisen lehden *Instant* (myöhemmin *Current*) *Research on Peace and Violence*, Galtung kontribuoi siihen parilla artikkelilla heti ja vuosien varrella kirjoitti lehteen yhteensä seitsemän artikkelia.

Kun Suomen rauhantutkimusyhdistyksen perustettiin kesäkuussa 1971, Johan Galtung – joka oli Helsingissä Kansainvälisen rauhanakatemian, IPACin luennoitsijana – oli heinäkuussa yhdistyksen ensimmäinen esitelmöitsijävieras, aiheenaan Euroopan vaihtoehdot. Kiinnostuneita kuulijoita oli toistasataa ja myös lehdistö huomioi tapahtuman. Juuri Galtungin analyysit Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökehityksestä ja Suomen roolista saivat paljon huomiota. Galtung (2003, 13–14) arvosti niin ETYK-prosessin yhteydessä kuin yleisemminkin Suomen ja erityisesti presidentti Urho Kekkosen roolia idän ja lännen välisenä sillanrakentajana.

Johan Galtungin Suomessa nauttima arvostusta kuvastaa se, että Tampereen yliopisto myönsi hänelle kunniatohtorin arvon ensimmäisenä maailmassa vuonna 1975 hänen ansioitaan yhteiskuntatieteiden metodologian kehittäjänä. Sittemmin kunniatohtorin ja -professorin arvoja hänelle kertyi lukuisia eri puolilla maailmaa, samoin kuin erilaisia palkintoja, joista mainittakoon erityisesti vaihtoehto-Nobeliksi kutsuttu vuoden 1987 *Right livelihood award* vuodelta 1987. Mutta yhtä tunnustusta, jonka Galtung jos kuka olisi todella ansainnut, Nobelin rauhanpalkintoa, hänelle ei koskaan suotu – kuten ei suotu hänen tärkeälle oppi-isälle Gandhillekaan. Aivan siitä huolimatta Johan Galtungin elämäntyö elää ja tulee vaikuttamaan vuosikymmenten päähän kautta koko maailman.

Lähteet

- Boulding, Kenneth E. (1980): "Twelve friendly quarrels with Johan Galtung". Teoksessa: *Johan Galtung. A bibliography of his scholarly and popular writings 1951–1980*. Oslo: International Peace Research Institute, 7–26.
- Galtung, Johan (1964): "Foreign policy opinion as a function of social position". *Journal of Peace Research*, 1(3), 206–231.
- Galtung, Johan (1967): *Theory and methods of social research*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Galtung, Johan (1969): *Rauhantutkimus*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Galtung, Johan (toim.) (1970): *Co-operation in Europe*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Galtung, Johan (1971): "Väkivallan määritelmästä ja ulottuvuuksista". Teoksessa: E. Suominen (toim.) *Väkivalta*. Helsinki: Tammi, 19–46.
- Galtung, Johan (1973): *Euroopan yhteisö – uusi supervaltta*. Helsinki: Tammi.
- Galtung, Johan (1976): "Social position and the image of the future". Teoksessa: H. Ornauer, H. Wiberg, A. Sicinski & J. Galtung (toim.) *Images of the world in the year 2000*. Haag: Mouton, 381–400.
- Galtung, Johan (1978): *Peace and social structure. Essays in peace research*. Volume III. Kööpenhamina: Christian Ejlertsen.
- Galtung, Johan (1984): *There are alternatives! Four roads to peace and security*. Nottingham: Spokesman.
- Galtung, Johan (1990): "Cultural violence". *Journal of Peace Research*, 27(3), 291–305.
- Galtung, Johan (1996): *Peace by peaceful means. Peace and conflict, development and civilization*. Lontoo: Sage Publications & PRIO.
- Galtung, Johan (2003): *Rauhan tiellä*. Helsinki: Tammi.
- Galtung, Johan (2008): *50 years – 100 peace and conflict perspectives*. Porto: Transcend University Press.
- Gleditsch, Nils Petter (2024): Johan Galtung. 17.2.2024. <http://prio.org/news/3035>, 19.4.2024.
- Hosia, Eino (toim.) (1970): *Future prospects of the youth. Reports of the peace research material "Images of the world in the year 2000"*. Tampere: Tampere University.

- IPRA (1966): *Proceedings of the International Peace Research Association inaugural conference*. Assen: Van Gorcum & Comp.
- Merton, Robert K. (1968): *Social theory and social structure* (2. laaj. painos). New York: The Free Press.
- Ornauer, Helmut, Håkan Wiberg, Andrzej Sicinsky & Johan Galtung (toim.) (1976): *Images of the world in the year 2000*. Haag: Mouton.
- de Reuck, Anthony & Julie Knight (toim.) (1968): *Eturyhmien ristiriidat nyky-yhteiskunnassa*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Urdal, Henrik (2019): Inspiration from a father: Johan Galtung interviewed. PRIO Blogs, 15.5.2019.
<https://blogs.prio.org/2019/05/inspiration-from-a-father-johan-galtung-interviewed-by-henrik-urdal/>, 19.4.2024.
- Vesa, Unto (1995): *Miten raubantutkimus tuli Suomeen*. Tutkimuksia 69. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus.

Turvallisuuden uudelleenkuvitteleminen kehon kautta: Etelä-Korean aseistakieltäytyjät

Ihntaek Hwang^{1, 2}

Etelä-Korean aseistakieltäytyjät ilmoittavat usein niin oikeussaleissa kuin kaduillakin syynsä sille, miksi he kieltäytyvät asepalveluksesta. Aseistakieltäytyjä Jayoo Kim päättää ilmoituksensa seuraavasti:

Syy sille, miksi aseistakieltäytyjät kieltäytyvät palveluksesta, on hyvin yksinkertainen. Ihmisiä kehoitetaan käyttämään enemmän mielikuvitusta yhteiskuntamme suhteen. [...] Sen sijaan, että otamme asepalveluksen kaltaiset asiat itsestäänselvyytensä, uskon että voimme aidosti muuttaa sekä elämäämme että koko maailmaa kuvittelemalla, miten asiat voisi tehdä toisin. (Kim 2023.)

Kimin kommenttien perusteella aseistakieltäytyjät vaikuttaisivat vetoavan Cornelius Castoriadis (1998) sosiaalisiin imaginääriin eli luoviin voimiin, jotka vastaavat yhteiskunnan perustavanlaatuisiin kysymyksiin, kuten ”mitä me tahdomme”, ”mitä me himoitsemme” ja ”mitä meiltä puuttuu”. Castoriadis mukaan vastaukset näihin kysymyksiin muokkaavat yhteiskunnan identiteettejä, pyrkimyksiä, maailmankatsomusta sekä niitä protokollia, joiden mukaan muun maailman kanssa ollaan vuorovaikutuksessa (mt., 146–147).

Kansallinen turvallisuus on sosiaalinen imaginääri, joka vastaa kysymykseen ”mitä turvata ketä vastaan ja miten” (Campbell 1992, 62). Perinteisesti on ajateltu, että mitä enemmän sotilaallista voimaa, sitä suurempi mahdollisuus turvallisuuteen ja rauhaan. Kyseenalaistamaton sotilaallisen mahdin priorisointi kansallisen turvallisuuden edistämisen nimissä rapauttaa kuitenkin demokratiaa sekä rajoittaa mielikuvitusta sen suhteen, kuinka ihmishenkiä voidaan suojella (Dobos 2020). Näin ollen käännyinkin Etelä-Korean aseistakieltäytyjien³ puoleen avatakseni uusia uria kansallisen turvallisuuden uudelleenkuvittelemulle.

Etelä-Koreassa asevelvollisuus on koskenut kaikkia fyysisesti asepalvelukseen kykeneviä yli 18-vuotiaita miehiä aina vuodesta 1951 lähtien. Etelä-Korean valtio on vanginnut aseistakieltäytyjiä jo yli puolen vuosisadan ajan, koska muutoin he ”vaarantavat asevoimat ja sitä kautta kansallisen turvallisuuden tärkeät yhteiset pyrkimykset, joihin lailliset perusoikeudet ja yksilönvapaus pohjaavat” (Constitutional Court of Korea 2004; 2011). Etelä-Korean vangitsemien aseistakieltäytyjien määrä on huomattavasti korkeampi verrattuna muihin demokraattisiin valtioihin, joissa asevelvollisuus on voimassa, ja myös heidän rangaistuksensa ovat ankarampia. Kohtaamastaan vainosta huolimatta aseistakieltäytyjät ovat jatkuvasti vastustaneet lähes pyhänä pidettyä uskomusta, jonka mukaan asevoimat varmistavat turvallisuuden.

1 YTT, associate researcher, Tampereen yliopisto, <ihntaek.hwang@tuni.fi>

2 Kirjoitus perustuu Tampereen yliopistossa 12.12.2023 pidettyyn englanninkieliseen *lectio praecursoria* -esitelmään *Imagining national security through the human body: South Korean conscientious objectors*.

3 Aseistakieltäytyjä on ”yksilö, joka vetoaa oikeuteensa kieltäytyä asepalveluksesta ajatuksen vapauden, omantunnon tai uskonnon perusteella” (ks. YK 2001).

Vastustuksen syyt eivät rajoitu pelkästään pasifistisiin tai antimilitaristisiin näkemyksiin, vaan monet ovat huolissaan myös esimerkiksi ekologisten tekijöiden, seksuaalisten oikeuksien, patriarkaalisen maskuliinisuuden sekä ihmisten henkilökohtaisista historioiden kaltaisista ilmiöistä.

Itse näen aseistakieltäytyjät Michael Shapiroa (2013) mukailleen ”esteettisinä subjekteina”. Esimerkiksi luovan kirjoittamisen kontekstissa esteettiset subjektit ovat niitä hahmoja, jotka kuvailevat tunteellisesti sitä, kuinka elämää on mahdollista elää eri tavoin ja jotka näin tehdessään mahdollisesti muuttavat kohtaamiensa ihmisten elämää (mt., xiv–xv). Hyvin homogeenisessa ja sotilaallisessa eteläkorealaisessa yhteiskunnassa he näyttäytyvät sisäisinä toiseuksina, joiden kertomukset henkilökohtaisista kokemuksistaan herättävät kyseenalaittavia tunteita ja herkkyyksiä, jotka vihjaavat siitä, että turvallisuutta on mahdollista ajatella toisenlaisestakin näkökulmasta. Näin tehdessään he tuovat esille akateemisia ja eettisiä syitä kansallisen turvallisuuden uudelleenkuvittelemiselle erityisesti dynaamisempia ja moniarvoisempia keinoja hyödyntäen sekä militaristista ja vihamielistä keinovalikoimaa kaihtaan.

Keholliset kielikuvat ovat kehystäneet poliittisten yhteisöjen hyvinvointiin liittyviä sosiaalisia imaginärejä eri yhteiskunnissa (Kuriyama 1999, 161; Unschuld 1999, 187). Tässä mielessä lähestyn tuhatvuotista mutta edelleen vaikutusvaltaista kehopolitiikan⁴ perinnettä korostamalla organisaation ja immuniteetin merkitystä ominaisuuksina, jotka muokkaavat samanaikaisesti sekä tapoja, joilla kuvittelemme kehoja, että tapoja, joilla kuvittelemme kansallista turvallisuutta.

Ihmiskehon järjestelmät sekä turvallisuus perustuvat osatekijöiden ja kyseisten osatekijöiden summan väliseen suhteeseen. Oman näkemykseni mukaan perustuslakituomioistuimen perustelu, jonka mukaan aseistakieltäytyjät ”vaarantavat asevoimat ja sitä kautta kansallisen turvallisuuden”, luo mielikuvaa asevoimista verrattoman tärkeänä osana Etelä-Korean kansallista turvallisuutta. Samalla vastustajien julkisissa ilmoituksissa pohdiskellaan sitä, miten heistä on tullut niin eripuraisia heidät kasvattaneen yhteiskunnan kanssa. Tässä mielessä vastustajat motivoivat pohdintaa vähemmän hierarkkisesta suhteesta yksilön ja yhteiskunnan välillä. Yksityiskohtaisempi kuvaus siitä, kuinka kehon järjestelmien avulla on mahdollista kehystää kansallista turvallisuutta, saadaan aikaan vertailemalla Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin (2005, 4) orgaanisen organisaation käsitettä heidän elimettömän ruumiin käsitteeseensä. Ensiksi mainittuun sisältyy oletus selkeärajaisesta ja hierarkkisesta osien ja kokonaisuuksien välisestä suhteesta, siinä missä jälkimmäinen olettaa osien ja niiden muodostaman kokonaisuuden välisen suhteen olevan avoin ja dynaaminen.

Lisäksi Donna Harawayn (2013, 283) mukaan sekä immuniteetti että turvallisuus määrittävät ne rajoitteet ja mahdollisuudet, joiden puitteissa kuolevainen keho voi käydä taistoon potentiaalisesti vaarallisen ulkomaailman kanssa. Samaan aikaan kun Etelä-Korean valtio on ylläpitänyt uskomusta siitä, että kyky väkivaltaan on paras keino suojautua ulkovaltojen muodostamalta uhalta, aseistakieltäytyjät ovat korostaneet, kuinka lähentyminen ulkovaltojen kanssa on väistämätöntä. Näin aseistakieltäytyjät ovat kyseenalaistaneet sekä valtion

4 Kehopolitiikassa (yksikkömuoto) valtiota, kansakuntaa tai yhteisöä verrataan eloperäiseen kehoon. Kehopolitiikoilla (monikkumuoto) viitataan politiikkoihin, joiden kautta eloperäisiä kehoja johdetaan tai hallinnoidaan.

sisäisten rajojen että valtioiden välillä vallitsevien rajojen tarkoituksenmukaisuuden. Tähän sopivat Roberto Espositon (2013) ja A. David Napierin (2017) havainnot kahdesta keskenään kilpailevasta näkökulmasta immuniteetin suhteen. Ensimmäinen näistä on yleisemmin vallalla oleva ksenofobisen immuniteetin käsite, jossa immuunijärjestelmä pyrkii suojelemaan itseään eläessään rinnakkain potentiaalisesti vaarallisten ja tuntemattomien muiden keskuudessa. Toinen on puolestaan ksenofiilisen immuniteetin käsite, joka korostaa sitä, kuinka elämä kukoistaa kyseisenkaltaisten muiden läsnäolosta.

Kaikki imaginäärit ovat kuitenkin riippuvaisia kokemusten sanoittamista ja järjelyä edeltävistä sekä ainoastaan tunnetasolla ilmenevistä puolista, joita on hankala käsitteellistää. Näin ollen puhun myös siitä, kuinka affektiivinen prosessi kansallisen turvallisuuden kuvitteluun kehon viitekehyksessä on. Affektin erilaisista tulkinnoista olen päättänyt Brian Massumin (2002, 30) näkemykseen: intensiteetin taso kohoaa automaattisesti ohikiitävän hetken olemassa olevien ja ei-semioottisesti järjestyneiden kehojen kohdatessa toisensa.

On tärkeää huomioda, että politiikan tavoitteena on määritellä (esim. merkityksenantojen tai pelkistämisen avulla) tapahtumien myötä esiin nousevia affekteja ja vahvistaa tutuksi tulleita diskursseja sekä identiteettejä. Affektit voivat kuitenkin vastustaa määritellyksi tuleamista tai jäädä jopa kokonaan vaille määrittelyä, sillä affektin lähteenä toimiva keho ei voi olla tuntematta ennen kuin aivot ehtivät käsitteellistää sen (ks. Massumi 2015, 105; Solomon 2017, 936; Gregg & Seigworth 2010, 1). Keskityn näin ollen käsitteen määrittelemiseen ja määrittelemättä jäämiseen tarkastellessani prosessia, jossa tiettyä kehoa yritetään ”järkeillä”. Affektin määrittelemättömyys voi johtaa esimerkiksi siihen, että keho tulee kuvitelluksi tavoilla, jotka todistavat joko ksenofiilisen immuniteetin tai elimettömän ruumiin käsitteen todenperäisyyttä.

Suoritin kaksi luentaa ja vertailin niitä toisiinsa. Ensiksi luin Etelä-Korean valtion kertomuksia aseistakieltäytymisestä orgaanisen organisaation, ksenofobisen immuniteetin ja affektin määrittelemisen valossa. Kyseiset kertomukset ovat peräisin oikeuden päätöksistä, blogiteksteistä, esitelmistä, vastustajien haastatteluista sekä sotajoukkojen viihdyttämiseen suunnatuista esityksistä. Toiseksi luin eteläkorealaisten aseistakieltäytyjien kertomuksia elimettömän ruumiin käsitteen, ksenofiilisen immuniteetin sekä affektin määrittelemättömyyden viitekehyksessä. Kertomukset ovat tulleet ilmi vastustajien julkisissa ilmoituksissa, vankilasta lähetetyistä kirjeistä sekä heidän tuottamistaan elokuvista. Näitä kahta luentaa vertailemalla onnistuin selvittämään ja haastamaan vallitsevat kehon ja turvallisuuden kuvitteluun keino.

Tutkimukseni kautta olen onnistunut osoittamaan, että siinä missä Etelä-Korean valtio ja sen kansalaiset ovat taipuvaisia kuvittelemaan kansallista turvallisuutta tavanomaisempien kehoon liittyvien käsitteiden ja herkkyysien viitekehyksessä, esittävät Etelä-Korean aseistakieltäytyjät vaihtoehtoisia kehollisia käsitteitä ja herkkyksiä, joiden kautta kansallista turvallisuutta on mahdollista kuvitella uudelleen. Erityisesti Etelä-Korean aseistakieltäytyjien lähestymistavassa kuvitellaan kehoja uudelleen elimettömän ruumiin käsitteen, ksenofiilisen immuniteetin sekä affektin määrittelemättömyyden näkökulmista. Tämänkaltaiset vaihto-

ehtoiset kehot sekoittavat valtiollista käsitystä turvallisuudesta, joka pohjautuu orgaanisen organisaation, ksenofobisen immunitettiin sekä affektin määrittelemisen käsitteisiin.

Sitä mukaa kun globaali epävarmuus kasvaa, yhä useammat yhteiskunnat ovat valmiita luopumaan vapaaehtoisesti vapaudestaan varmuuden tunteen nimissä. Koronaviruspandemia ja ilmastonmuutokseen liittyvät kriisit ovat kuitenkin osoittaneet sen, kuinka rinnakkaiselon aiheuttamat vaikutukset ovat jatkuvassa muutoksessa. Näin ollen elämän tarjoamien mahdollisuuksien jatkuvasta uudelleenkuittelusta ja laajentamisesta tulee yhä tärkeämpi osa poliitisten yhteisöjen selviytymisstrategioiden uudelleenvisionointia. Kuten Franciso Varela toteaa uusien mahdollisuuksien avautumisesta, "[m]eillä on luontaisia rajoja, muttei tiheästi kudotuja, estäviä ja tukahduttavia sääntöjärjestelmiä" (Gumbrecht ym. 2006, 43).

Lähteet

- Campbell, David (1992): *Writing security: United States foreign policy and the politics of identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Castoriadis, Cornelius (1998): *The imaginary institution of society*. Cambridge: MIT Press.
- Constitutional Court of Korea (2004): The Constitutional Appeal against the Military Service Law Article 88 Section 1 Clause 1. The Constitutional Court's Decision Case, 2002heonga1.
- Constitutional Court of Korea (2011): The Constitutional Appeal against the Military Service Law Article 88 Section 1 Clause 1. The Constitutional Court's Decision Case, 2008heonga22.
- Deleuze, Gilles & Felix Guattari (2005): *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dobos, Ned (2020): *Ethics, security, and the war-machine: The true costs of the military*. Oxford: Oxford University Press.
- Esposito, Roberto (2013): "Biopolitics". Teoksessa: T. Campbell & A. Sitze (toim.) *Biopolitics: A reader*. Durham: Duke University Press, 317–349.
- Gregg, Melissa & Gregory J. Seigworth (2010): *The affect theory reader*. Durham: Duke University Press.
- Gumbrecht, Hans Ulrich, Humberto R. Maturana & Bernhard Poerksen (2006): "Humberto R. Maturana and Francisco J. Varela on science and the humanities: The Poerksen interviews". *The Journal of Aesthetic Education*, 40(1), 22–53.
- Haraway, Donna (2013): *Simians, cyborgs, and women: The reinvention of nature*. Lontoo: Routledge.
- Kim, Jayoo (2023): "tae-hak-kō-pu-e i-ō kun-tae-kō-pu-e to-chōn-hap-ni-ta" [Following rejecting the university, I reject the military], 2.11.2023. [Http://www.withoutwar.org/?p=20918](http://www.withoutwar.org/?p=20918), 19.3.2024.
- Kuriyama, Shigehisa (1999): *The expressiveness of the body and the divergence of Greek and Chinese medicine: Muscularity and identity*. Princeton: Princeton University Press.
- Massumi, Brian (2002): *Parables for the virtual: Movement, affect, sensation*. Durham: Duke University Press.
- Massumi, Brian (2015): *Politics of affect*. Cambridge: Polity Press.
- Napier, A. David (2017): "Epidemics and xenophobia, or, why xenophilia matters". *Social Research*, 84(1), 59–81.
- Shapiro, Michael J. (2013): *Studies in trans-disciplinary method*. Lontoo: Routledge.
- Solomon, Ty (2017): "Ontological security, circulations of affect, and the Arab Spring". *Journal of International Relations and Development*, 21(4), 934–958.
- Unschuld, Paul U. (1999): *What is medicine?* Oakland: University of California Press.
- YK (2001): Special Rapporteur on freedom of religion or belief. Framework for communications. Conscientious Objection. [Https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-religion-or-belief](https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-religion-or-belief), 19.3.2024.

Autoritarismin ja uusliberalismin sommitelmat venäläisyliopistoissa

Iuliia Gataulina^{1,2}

Kun tein kenttätöitäni vuosina 2019–2021, vierailin eri yliopistoissa Venäjällä. Yksi kohteistani oli Pietarin valtionyliopisto ja sen majesteettillisen, sinivalkoisen ortodoksikatedraalin ympärille rakentunut kampusalue. Katedraalin rakennutti keisarinna Elisabet Petrovna 1740-luvulla. Katedraalia ympäröivissä, samaan arkkitehtoniseen tyyliin rakennetuissa luostarin asuinrakennuksissa sijaitsevat nyt sosiologian, politiikan tutkimuksen ja kansainvälisten suhteiden tiedekunnat. Vierailuni aikana aloin kiinnittää huomiota tapoihin, joilla Pietarin keisarillinen historia ja Venäjän ortodoksikirkon nykypäivän poliittiset pyrkimykset ovat kietoutuneet yliopiston jokapäiväiseen arkeen.

Toinen kenttätyöni vierailukohde oli Moskovan talouskorkeakoulun Pietarin kampus. Kun astuin korkeakoulun pääaulaan, näin ensimmäisenä pylväät, joissa esiteltiin tilastotietoja korkeakoulun menestyksestä. Niissä kerrottiin esimerkiksi ”Kansainvälinen vertailu: 100 parhaan joukossa talouden ja ekonometrian alalla” tai ”Kansallinen vertailu: Paras idäntutkimuksen sekä hallinnontutkimuksen aloilla”. Aula pyrki ikään kuin kertomaan vierailijalle yliopiston erinomaisuudesta vertailujen ja kilpailun kielellä, joka oli rakennettu sisään yliopistotilan materiaalisuuteen.

Nämä kohtaamiset paljastivat minulle, miten yliopistot ovat muutakin kuin vain koulutuslaitoksia. Niissä kietoutuvat yhteen suurvaltahistoria, uusliberaali kilpailuajattelu sekä valtionrakentamisen hankkeet. Yliopistot samanaikaisesti sekä palvelevat että vastustavat valtion ja pääoman hegemonisia voimia. Siksi yliopistot voidaan ymmärtää myös kansainvälisten suhteiden ja maailmanpolitiikan tutkimuksen kohteena (Kamola 2019; Mäkinen 2021; Meyerhoff 2019; Jessop ym. 2008). Yhtäältä pääoma ja valtio pyrkivät vaikuttamaan yliopistojen toimintaan tiettyjen yhteiskuntasuhteiden ylläpitämiseksi, esimerkiksi muodostaakseen varakertymiä, kouluttaakseen tarvitsemaansa työvoimaa ja tuottaakseen ideologioita. Toisaalta tiedon tuottamisen luonne tekee yliopistoista ja yliopistoyhteisöistä usein vastahankaisia valtion ja pääoman vallalle.

Oma tutkimukseni sai alkunsa Venäjän yliopistojen niin sanotun uusliberalisoitumisen tarkasteluna, joka pohjaa aiempaan tutkimuskirjallisuuteen maailmanpolitiikan ja kansainvälisen poliittisen talouden kietoutumisesta (engl. *entanglement*) yhteen yliopistojen kanssa. Yliopistojen uusliberalisoitumisella viitataan ideologioihin ja prosesseihin, joissa markkinahokkuus alkaa ohjata yliopistojen toimintaa (Giroux 2009). Tästä näkökulmasta markkinoita olisi luotava esimerkiksi koulutukseen ja niille elämäalueille, joissa niitä ei aikaisemmin ole

1 YTT, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto, <iuliia.gataulina@tuni.fi>

2 Kirjoitus perustuu Tampereen yliopistossa 12.1.2024 pidettyyn englanninkieliseen *lectio praecursoria* -esitelmään *De/re/composing authoritarian-neoliberal assemblages. Ethnography of Russian universities and beyond*.

ollut olemassa. Yliopistomaailmassa uusliberalismi korostaa suorittamista, kilpailuhenkisyttä ja yliopiston toimintojen taloudellista tehokkuutta.

Tiedemaailman uusliberalisoitumisesta on tullut osa akateemista keskustelua, ja siihen otetaan kantaa monesta suunnasta ja tieteenalalta. Näissä keskusteluissa teemana on yleensä yliopistoinstituution kriisi, joskus jopa sen tuho (Connell 2019). Tutkijoiden mukaan akateemisen vapauden ja kriittisen ajattelun tilan kutistuminen on seurausta uusliberaaleista yliopistouudistuksista, joissa yliopistojen toiminta on alistettu markkinoiden tarpeille (Ashwin 2020). Usein puhutaan myös yliopistotyön prekarisoitumisesta, joka on seurausta pyrkimyksestä nopeuttaa akateemisia prosesseja ja tehostaa työtä suoritusmittareilla (Peters 2021; Loveday 2018; Borovskaia ym. 2014).

Uusliberalismi ja uusliberalisaatio ovat kuitenkin kiistanalaisia käsitteitä. Viime aikoina eräät tutkijat (Rowe ym. 2019; Dean 2019) ovat esittäneet, että uusliberalismi on käsitteenä muuttunut ja levinnyt niin laajaksi, ettei se enää ole analyttisesti hyödyllinen. Uusliberalismin sijaan on alettu puhua uusliberalismin seurauksista, jotka ovat levinneet eri yhteyksiin ja eri elämänalueille. Uusliberalismi ei enää muodosta koherenttia teoriaa tai käytäntöjen joukkoa. Tästä näkökulmasta mikään taho ei enää omista uusliberalismin käsitettä, vaan se voidaan mieltää osaksi monia erilaisia poliittisia ja taloudellisia toimintatapoja.

Myös työskennellessäni tämän väitöskirjan parissa tunnistin monia venäläisten yliopistojen kehityskulkuja, joita on akateemisessa kirjallisuudessa kuvailtu ”uusliberaaleiksi”. Samanaikaisesti kävi kuitenkin ilmi, että Venäjän yliopistoissa käynnissä olleissa poliittisissa hankkeissa ”uusliberaali” politiikka kietoutui Venäjän valtion politiikkaan, kuten tämän lektion alussa kuvailin.

Tästä havainnosta minulle avautui uusi tutkimusongelma. Uusliberalismia koskevat käsitteet ja teoriat ovat syntyneet liberaalidemokratian ja globaalin pohjoisen kontekstin määrittämistä epistemologisista ja ontologisista lähtökohdista. Tämän seurauksena uusliberaali politiikka ja autoritaarinen hallinto vaikuttivat tutkimustyöni aikana yhteensopimattomilta ilmiöiltä, joista oli vaikeaa muodostaa yhtenäistä hallinnan teoriaa. Esimerkiksi oletettavasti vapaita markkinoita ja yksityistämistä (toisissa konteksteissa) edistäneet uusliberalismin muodot saattavatkin näin yhdistyä autoritaarisen valtion hallinnan tapoihin. Näistä ristiriidoista huolimatta olen havainnut, kuinka uusliberalismi ja autoritaarinen hallinta muodostavat tuottoisia valtakantoja. Uusliberaalien uudistusten monimutkaiset yhteydet toisiin taloudellisen ja (erityisesti autoritaarisen valtion) poliittisen vallan muotoihin haastavat globaalin ja näennäisesti universaalien käsityksen uusliberalismista.

Ymmärtääkseni tätä yhteensopimattomuutta ja purkaakseni monoliittisiä käsityksiä uusliberalismista sovellan tutkimuksessani sommitelman (engl. *assemblage*) käsitettä. Sekä tutkimuksen teoreettinen ja analyttinen viitekehys että metodi rakentuvat tämän käsitteen ympärille. Sommitelma on tietystä ajan hetkessä ilmenevä kompositio jatkuvassa liikkeessä olevia, heterogeenisiä tekijöitä. Kutsun tätä jatkuvan muutoksen prosessia sommitelmien de- ja repositioksi. Sommitelmia koskeva tutkimuskirjallisuus on hyvin rikas ja moninainen (Deleuze & Guattari 1983; 1988; Acuto & Curtis 2014; Patton 2000; Buchanan 2021; Allen 2011; Bennett 2010; Law 2004). Tässä väitöskirjassa kiinnitän erityistä huomiota kolmeen

sommitelmien ominaisuuteen: epäinhimilliseen ja materiaaliseen maailmaan liittyviin vallan kykyihin (kuten esitin alun esimerkillä yliopistojen rakennetun ympäristön roolista poliittisissa projekteissa), suhteisiin perustuvaan valtaan sekä lokaalin ja globaalin väliseen dikotomiaan.

Näin ollen en sommitelmien analyysissä tarkastele sitä, mitä ”uusliberalismi” venäläisissä yliopistoissa pohjimmiltaan on. Sen sijaan keskityn autoritaarisuuden ja uusliberalismin muodostamiin sommitelmiin sekä niiden muutosten ja rekonstruktioiden prosesseihin. Sommitelmien tarkastelun avulla osoitan, että uusliberalismi ei ole eri konteksteista sellaisenaan paikannettavissa oleva universaali poliittinen konstruktio.

Sen sijaan ymmärrän uusliberalismin erilaisten tekijöiden välisinä, eri mittaisina yhteysinä ja vuorovaikutuksina sommitelmassa. Näin ollen tämän tutkimuksen pääkohde ei ole ”uusliberaali yliopisto” eikä se kohdistu vain tiettyyn, Venäjän tai venäläisten yliopistojen kontekstiin. Sen sijaan tutkimukseni käsittelee alueellisia järjestyksiä purkavia hallinnan muotoja – ”globaalia autoritaarisuutta” (Hall 2023; International Research Group on Authoritarianism and Counter-Strategies 2022; Diamond ym. 2016) samoin kuin ”globaalia uusliberalismia” (Ban 2016). Lisäksi tutkimukseni päättyi tarkastelemaan autoritaarisuuden ja uusliberalismin erilaisina kompositioina muodostamia valtaprojekteja, jotka ovat samanaikaisesti epävakaita ja epäselviä, mutta silti mahdollisia ja valtaa tuottavia. Tutkimukseni lisää ymmärrystä niistä alistamisen ja riiston muodoista, joita autoritaarisuus ja uusliberalismi tuottavat ja samaan aikaan etsii mahdollisia vaihtoehtoisia ja toivorikkaampia uudelleenjärjestämisen tapoja.

Tutkimuksellani oli kolme keskeistä tavoitetta:

1. teoretisoida uusliberalismin muotoja ja toimintatapoja länsimaiden ja globaalin pohjoisen ulkopuolelle yltyvistä epistemologisista lähtökohdista käsin;
2. hahmotella sommitelmia, jotka nousevat esiin uusliberalismin ja uusimperialistisen hallinnan kohdatessa Venäjän yliopistoissa; sekä
3. löytää mahdollisuuksia yhteiskunnalliselle muutokselle purkamalla ja uudelleenjärjestämällä autoritarismin ja uusliberalismin muodostamia kokonaisuuksia.

Sommitelmien analyysin lähtökohtina toimivat suhteellisuuden ja moninaisuuden logiikat määrittivät myös tutkimukseni metodologisia valintoja. Tuotin tutkimusta varten lukuisia aineistoja paikallistamattoman (engl. *nonlocal*) etnografian avulla (Feldman 2011). ”Paikallistamattomuus” viittaa tässä yhteydessä prosesseihin, jotka tapahtuvat riippumatta tietyistä alueista tai paikoista. Näin tiettyyn paikkaan liittyvät erityispiirteet tulevat vähempiarvoisiksi ja huomio kohdistuu prosessien paikasta riippumattomiin samankaltaisuuksiin. Paikallistamaton etnografia onkin hyödyllinen työkalu tarkasteltaessa, miten alueellisuutta purkavia poliittisia prosesseja (kuten uusliberalismia ja autoritaarisuutta) vakiinnutetaan ja organisoidaan sen sijaan, että niitä tarkasteltaisiin juuri tietyissä paikoissa, esimerkiksi tietyissä yliopistoissa.

Kokosin tutkimukseni aineiston vuosina 2019–2021. Tärkeimmät tuottamani aineistot muodostuvat haastatteluista, osallistuvasta havainnoinnista akateemisissa tapahtumissa, yliopistovierailuista, asiakirjoista, mediajulkaisuista sekä venäläisissä akateemisissa julkaisuissa käydyistä keskusteluista.

Jos avaatte itse väitöskirjan, huomaatte että se koostuu tekstin lisäksi laajasta kuvituksesta. Sen loi tätä tutkimusprojektia varten taiteilija Natalia Batrakova. Uskon, että esteettisen ulottuvuutensa lisäksi väitöskirjani kuvitus auttaa myös hahmottamaan sommitelmien analyysia. Se kuvaa kompositioita, sommitelmia ja niiden osien välisiä yhteyksiä epälineaarilla ja ylitextuaalisella tavalla (Romano 2023; Kara 2015).

Vaikka väitöskirjani esittää kokonaisuudessaan argumentin autoritaaris-uusliberaaleista sommitelmista, kussakin empiiristä analyysia käsittelevässä luvussa analysoidaan yksi korkeakoulutuksen osa-alue, josta esitän erillisiä johtopäätöksiä.

Luvussa 5 tarkastelen, miten venäläiset yliopistot jaotellaan erilaisiin aseisiin ja rooleihin akateemisen kilpailun prosessien avulla. Luvussa 6 keskityn kansainvälisiin korkeakoulutusta koskeviin prosesseihin analysoimalla, miten Bolognan prosessi uusliberaalina hankkeena muodostui valtakamppailun kentäksi, jolla Venäjän uusimperialistinen suvereniteetin ja erityislaatuisuuden tavoittelu kohtasi vallitsevan Eurooppa-keskeisen hegemonian.

Seuraavissa luvuissa keskityn akateemisen työn ulottuvuuksiin. Luvussa 7 kuvaan akateemisen työn niin kutsuttua ”optimointia”. Kiristäessään otettaan venäläisistä yliopistosta Venäjän valtio myös saattoi voimaan uusliberaaleja tehostamisen keinoja (toisin sanoen ”optimointia”), jotka proletarisoivat akateemista työvoimaa ja lisäsivät akateemisen työn tahtia. Luvussa 8 tarkastelen akateemisten työläisten tulospalkkausjärjestelmää. Luku keskittyy niin kutsuttuihin tehokkuussopimuksiin ja jäljittää niiden yhteydet Vladimir Putinin henkilökohtaisesti käynnistämiin korkeakoulujen hallintouudistuksiin, tieteellisten julkaisujen yhä riistävämpään toimintatapaan sekä autoritaaris-korporatiiviseen pyrkimykseen muuttaa yliopistot ”epäpoliittisiksi”. Luvussa 9 esitelen vaihtoehtoisia tutkimushankkeita, joiden avulla olisi mahdollista vastustaa autoritaaris-uusliberaalia hallintoa ja pyrkiä valtaamaan akateemisen elämä takaisin.

Kokonaisuudessaan tämä väitöskirja edistää kahta kansainvälisen politiikan tieteenalan keskustelua. Ensinnäkin se osaltaan kartoittaa globaalin uusliberalismin toimintatapoja ja yhteyksiä autoritaariseen hallintaan. Toiseksi työni tuottaa johtopäätöksiä Venäjän nykyisen putinistisen hallinnon luonteesta ja asemasta maailmanpolitiikassa.

Yksi työni teoreettinen kontribuutio liittyy keskusteluun autoritaaris-uusliberaalin hallinnan muodoista. Aiheesta on jo olemassa laajaa tutkimuskirjallisuutta, joka kuitenkin on toistaiseksi joko keskittynyt liberaalidemokratioihin tai lähestyy kysymystä strukturalistisesta näkökulmasta (Bruff 2014; Bruff & Tansel 2019; Brown 2019; Fabry 2019; Dean 2002). Näissä tutkimuksissa keskitytään valtaosin uusliberalismin autoritaarisiin ominaisuuksiin. Tässä väitöskirjassa keskityn uusliberaalien uudistusten ja autoritaarisen hallinnon välisiin suhteisiin ja kuvailin niiden välisiä ristiriitoja ja yhteneväisyyksiä. Venäläisissä yliopistoissa tapahtuvaa kehitystä ei voida pelkistää vain yksityistämiseksi ja sääntelyn purkamiseksi. Samaa aikaan sellaiset uusliberaalit ideat kuten kilpailu, kustannustehokkuus, managerialistinen hallinto ja taloudellinen kasvu kukoistavat yhdistyessään autoritaarisuuteen ja Venäjän valtion uusimperialistiseen hallintaan.

Näin väitöskirjani antaa myös panoksensa Venäjän nykyisen poliittisen järjestelmän tutkimukselle. Tämän järjestelmän tutkimus keskittyy usein autoritaarisen hallinnon tarkaste-

luun. Useimmat tutkijat eivät kuitenkaan ole tarkastelleet uusliberaalien uudistusten roolia autoritarismin vahvistamisessa, tai he näkevät uudistukset potentiaalisena keinona Venäjän demokratisoimiseksi (Gel'man 2022; Hall 2023). Väitöskirjassani sen sijaan osoitan, miten uusliberaalit uudistukset usein vahvistavat autoritaarista ja uusimperialistista hallintoa.

Valtion autoritaarinen valta voi esimerkiksi yhdyntä uusliberalististen uuden julkishallinnon (engl. *New Public Management*, NPM) toimintatapojen kanssa. Kuten muuallakin, myös Venäjällä nämä toimintatavat ovat vahvistaneet yliopistojen hallintojen valtaa. Uuden julkishallinnon logiikkaa on kuitenkin laajennettu vastaamaan vallan vertikaalia, jossa hallintorooli on pääasiassa liitetty presidentin ja hallituksen autoritaariseen rooliin.

Toinen väitöskirjani johtopäätös on, että uusliberalistinen yliopistojen välisen kilpailun ajatus voi toimia rinnakkain valtion uusimperialististen ja nationalististen tavoitteiden kanssa. Ajatus globaalista uusliberaalista kilpailusta, voittajineen ja häviäjineen, sopii yhteen Venäjän kansainvälispoliittisten arvovallan kasvattamispyrkimysten kanssa. Tietyt yliopistot valikoituvat kansainväliseen kilpailuun ja täten kasvattavat oman statuksensa lisäksi myös ”Venäjän” arvovaltaa. On kuitenkin mielenkiintoista huomata, että kamppailu asemasta, arvovallasta ja hegemoniasta ei ole vain venäläisen uusimperialismin piirre vaan liittyy myös Bolognan prosessin Eurooppa-keskeisiin ja ususkolonialistisiin toimintatapoihin. Tämä on esimerkki siitä, kuinka uusliberalismin ja uusimperialismin yhdistelmät voivat nousta esiin eri yhteyksissä, eivätkä ne ole vain nykyisen Venäjän poliittisen järjestelmän ainutlaatuinen ominaisuus.

Kolmanneksi tutkin väitöskirjassani autoritaarisen ja uusliberaalin hallinnon vastustamisen tapoja ja keinoja horjuttaa sen vallan mekanismeja. Erityisesti tarkastelen vaihtoehtoisia, horisontaalisuuteen ja kollegiaalisuuteen perustuvia tiedon tuottamisen tapoja. Autoritaarisuuden ja uusliberalismin eri muotojen verkon keskellä vastarintakaan ei kuitenkaan ole täysin suojassa niiltä. Analyysini osoittaa esimerkiksi, että autoritaarisen vallan vastustaminen Venäjällä tarkoitti joissain tapauksissa mukautumista uusliberaaleihin ja Eurooppa-keskeisiin korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kehittämisen tapoihin.

Tämä osoittaa, etteivät sommitelmia määritä kaksinaisuus valtaa omaavien (esimerkiksi valtion tai yliopiston) ja sitä vailla olevien (esimerkiksi akateemisten työntekijöiden tai opiskelijoiden) välillä. Se, mitä ymmärretään vastustukseksi tai myöntyväisyydeksi, mikä vakauttaa tai horjuttaa sommitelmaa vallan mekanismina, on monimutkaisempi kysymys kuin vain yksilöiden pyrkimykset tai rakenteiden asettamat rajoitukset. Alistava, riistävä ja vieraannuttava politiikka syntyy jokapäiväisissä rakentumisen ja uudelleenrakentumisen prosesseissa, rakentaen ja purkaen ihmisten subjektiivista kokemusta, instituutioiden sääntöjä ja materiaalisia esineitä.

Tämän väitöskirjan kautta olen osoittanut, että huolimatta pyrkimyksistä hallita sommitelmia niiden kautta syntyy aina uusia tilaisuuksia hallinnan horjuttamiseen ja uudelleenjärjestämiseen. Yksi mahdollinen jatkotutkimuksen kohde onkin tarkastella syvemmin erilaisia vastarinnan muotoja, jotka löytävät tiensä läpi näiden monimutkaisten valtarakenteiden verkostojen. Sortavien valtarakenteiden joutomaat ja rauniot luovat mahdollisuuksia uusille, toivoa luoville uudelleenmuokkaamisen tavoille.

Lähteet

- Acuto, Michele & Simon Curtis (toim.) (2014): *Reassembling international theory*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Allen, John (2011): "Powerful assemblages?". *Area*, 43(2), 154–157.
- Ashwin, Paul (2020): *Transforming university education: A manifesto*. Lontoo: Bloomsbury Academic.
- Ban, Cornel (2016): *Ruling ideas: How global neoliberalism goes local*. Oxford: Oxford University Press.
- Bennett, Jane (2010): *Vibrant matter: A political ecology of things*. Durham: Duke University Press.
- Borovskaia, Marina Aleksandrovna, Marina Anatol'evna Masych & Maria Radjevna Bechvaia (2014): "An analysis of compensation systems for college and university instructors". *Russian Education & Society*, 56(1), 3–12.
- Brown, Wendy (2019): *In the ruins of neoliberalism: The rise of antidemocratic politics in the West*. New York: Columbia University Press.
- Bruff, Ian (2014): "The rise of authoritarian neoliberalism". *Rethinking Marxism*, 26(1), 113–129.
- Bruff, Ian & Cemal Burak Tansel (2019): "Authoritarian neoliberalism: Trajectories of knowledge production and praxis". *Globalizations*, 16(3), 233–244.
- Buchanan, Ian (2021): *Assemblage theory and method*. Lontoo: Bloomsbury Academic.
- Connell, Raewyn (2019): *The good university: What universities actually do and why it's time for radical change*. Lontoo: Zed Books.
- Dean, Mitchell (2002): "Liberal government and authoritarianism". *Economy and Society*, 31(1), 37–61.
- Dean, Mitchell (2019): "Rogue neoliberalism, liturgical power, and the search for a left governmentality". *The South Atlantic Quarterly*, 118(2), 325–342.
- Deleuze, Gilles & Felix Guattari (1983): *Anti-Oedipus: Capitalism and schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, Gilles & Felix Guattari (1988): *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Lontoo: Athlone Press.
- Diamond, Larry, Marc Plattner & Christopher Walker (toim.) (2016): *Authoritarianism goes global: the challenge to democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Fabry, Adam (2019): *The political economy of Hungary: From state capitalism to authoritarian neoliberalism*. Berliini: Springer International Publishing.
- Feldman, Gregory (2011): "If ethnography is more than participant-observation, then relations are more than connections: The case for nonlocal ethnography in a world of apparatuses". *Anthropological Theory*, 11(4), 375–395.
- Gel'man, Vladimir (2022): *The politics of bad governance in contemporary Russia*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Giroux, Henry (2009): "Democracy's nemesis: The rise of the corporate university". *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies*, 9(5), 669–695.
- Hall, Stephen (2023): *The authoritarian international: Tracing how authoritarian regimes learn in the Post-Soviet space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- International Research Group on Authoritarianism and Counter-Strategies (2022): *Global authoritarianism: Perspectives and contestations from the South*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Jessop, Bob, Norman Fairclough & Ruth Wodak (toim.) (2008): *Education and the knowledge-based economy in Europe*. Dordrecht: Sense Publishers.
- Kamola, Isaac (2019): *Making the world global: U.S. universities and the production of the global imaginary*. Durham: Duke University Press.
- Kara, Helen (2015): *Creative research methods in the social sciences: A practical guide*. Lontoo: Policy press.
- Law, John (2004): *After method: Mess in social science research*. Lontoo: Routledge.

- Loveday, Viktoria (2018): "The neurotic academic: Anxiety, casualisation, and governance in the neoliberalising university". *Journal of Cultural Economy*, 11(2), 154–166.
- Meyerhoff, Eli (2019): *Beyond education: Radical studying for another world*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mäkinen, Sirke (2021): "Global university rankings and Russia's quest for national sovereignty". *Comparative Education*, 57(3), 417–434.
- Patton, Paul (2000): *Deleuze and the political*. Lontoo: Routledge.
- Peters, Michael (2021): "Knowledge socialism: The rise of peer production - collegiality, collaboration, and collective intelligence". *Educational Philosophy and Theory*, 53(1), 1–9.
- Romano, Nike (2023): "Touching text: Feeling my way through research-creation". *Qualitative Inquiry*, 29(1), 69–81.
- Rowe, Emma, Christopher Lubienski, Andrew Skourdombis, Jessica Gerrard & David Hursh (2019): "Templates, typologies and typifications: neoliberalism as keyword". *Discourse*, 40(2), 150–161.

Gaza: Arkea palestiinalaisäidin silmin ja sotaa norjalaisten lääkärien todistamana

Anitta Kynsilehto¹

El-Haddad, Laila (2012): *Gazamom*. Suom. S. Takkala. Helsinki: Into, 320 s.

Gilbert, Mads & Erik Fosse (2010): *Silminnäkijänä Gazassa*. Suom. P. Kivelä. Helsinki: Like, 361 s.

Gaza ja erityisesti Gazan siviiliväestö on ollut syksyn 2023 ja alkuvuoden 2024 Israelin armeijan ilmapommituksen ja maahyökkäysten kohteena. Avustuskuljetukset eivät pääse perille, yli puolen vuoden tuhoamisen jälkeen kaista on raunioina ja valtaosa väestöstä on paennut jo useita kertoja alueen sisällä. Jo hyökkäyksen ensimmäisten viikkojen ruumissaldo ohitti saman määrän ihmisiä, joiden on laskettu kuolleen Ukrainassa sitten Venäjän helmikuun 2022 lopussa aloittaman hyökkäyssodan. Valtaosa kuolleista on naisia ja lapsia. Sairaalat ovat olleet erityisen julmien hyökkäysten kohteena, ja maaliskuussa 2024 Israel piiritti viimeistä toimintakunnossa ollutta, Gazan parhaiten varusteltua Shifan sairaalaa kahden viikon ajan.

Kuten esimerkiksi kesällä 2014 ja toukokuussa 2021, olemme todistaneet päivästä, viikosta ja nyt jo kuukaudesta toiseen jatkuvaa armotonta hävitystä niin kutsuttujen länsimaiden, Yhdysvallat etujoukoissa, julistaessa tukeaan Israelille ja vaivaantuneita pyyntöjä tauottaa taistelu siten, että humanitaarista apua saataisiin siviileille. Kansanmurhaa käsitellään Kansainvälisessä tuomioistuimessa (ICJ) Etelä-Afrikan Israelia vastaan nostamassa kanteessa, mutta tämäkään ei ole saanut tulitaukoa aikaan.

Tämä arvio esittelee kaksi jo reilu vuosikymmen sitten julkaistua silminnäkijäkertomusta Gazasta. Sekä *Gazamom* että *Silminnäkijänä Gazassa* taustoittavat omista näkökulmistaan sitä, mistä myös tämänkertaisessa katastrofissa on kyse. Laila El-Haddadin blogiteksteistä ja hänen *Al Jazeera*lle ja muille tiedotusvälineille kirjoittamistaan artikkeleista koostuva teos *Gazamom* avaa arkea pääasiallisesti Yhdysvalloissa asuvana Gazan palestiinalaisena äitinä, jonka Libanonin pakolaisleirillä syntynyt puoliso voi vain haaveilla pääsevänsä tapaamaan vaimonsa Gazassa asuvia sukulaisia. Kirja on jaettu neljään laajempaan aikajaksoon, jotka käsittelevät vuotta joulukuusta 2004 joulukuuhun 2005 eli Israelin (oletettua) vetäytymistä Gazasta, tammi–joulukuuta 2006 eli Hamasin vaalivoittoa ja vaalituloksen välittömiä seurausvaikutuksia Gazan palestiinalaisille, kahden vuoden ajanjaksoa tammikuusta 2007 tammikuuhun 2009, jolloin El-Haddad kysyy, saako demokratiaa haluta, ja viimeisimpänä aikaa tammikuusta 2009 elokuuhun 2010, jonka jälkeen englanninkielinen alkuteos on julkaistu. Vaikka dokumentaarinen teos on käännetty ja julkaistu suomeksi jo vuonna 2012, se kestää aikaa. Kirja auttaa ymmärtämään paitsi sitä, millaista arkielämä Gazassa on, myös sitä, mitä Israelin niin sanottu vetäytyminen Gazan kaistalta vuonna 2005 tarkoitti käytännössä. Yksi näistä käytännön merkityksistä on ollut rajaliikenteen aiempaakin tiukentuneempi sääntely, josta El-Haddadin ja BBC:n haastattelemat palestiinalaiset totesivat jo ennen Israelin vetäytymis-

1 YTT, dosentti, tenure track -professori, Tampereen yliopisto, <anitta.kynsilehto@tuni.fi>

tä: ”Niin kauan kuin liikkuvuusongelmaa ei ratkaista, mikään gazalaisten elämässä ei muutu. Itse asiassa tilanne voi huonontuakin” (s. 43).

Toinen arvioitavista teoksista on kahden norjalaisen lääkärin, Mads Gilbertin ja Erik Fossen kirjoittama silminnäkijätodistus Israelin vuodenvaihteessa 2008–2009 tekemästä, kolme viikkoa kestäneestä *Valettu lyijy* -nimellä kutsutusta hyökkäyksestä Gazaan. He olivat ainoat länsimaalaiset lääkärit, jotka työskentelivät Gazassa heti hyökkäyksen alkupäivinä. Gilbertin ja Fossen tuolloinen työpaikka, Shifan sairaala, oli marraskuussa 2023 intensiivisen hyökkäyksen kohteena, ja esimerkiksi keskosvauvoja kuoli hyökkäyksen yhteydessä, kun sairaalasta katkesivat sähköt. Israelin väitteet Hamasin komentokeskuksesta sairaalan alla osoittautuivat perusteettomiksi (esim. Loveluck ym. 2023). Maaliskuussa 2024 Israel piiritti sairaalaa kahden viikon ajan (esim. Omer 2024), eikä sen esittämille väitteille löytynyt tälläkään kertaa totuus pohjaa.

Rajojen ylittämisen mielivaltainen säätely

Gazaan on todella vaikea päästä, ja sieltä on lähes mahdotonta päästä pois. Gazan palestiinalaisena El-Haddad käyttää matkoillaan Egyptiin avautuvaa, niin ikään Israelin kontrolloimaa Rafahin rajaylityspaikkaa. Osana arkeaan El-Haddad kuvaakin erilaisia kulkurajoituksia ja epätietoisuutta siitä, milloin rajanylityspaikan läpi voisi päästä. Hän joutuu jäämään pienen poikansa kanssa Kairoon odottamaan tietoa siitä, milloin raja ehkä avattaisiin seuraavan keran. Kun huhu rajan avautumisesta kantautuu Kairon kaupunkiin asti, matka vie ensin Siinain autiomaan halki raja-alueelle, jonka jälkeen matkalaiset odottavat autoissa tuntikausia ja heitä käsketään poistumaan ruumiintarkastuksiin raja-asemilla. Mikäli huhu osoittautuu vääräksi tai kaikkia sinä päivänä ylitystä yrittäneitä ei päästetä rajan yli, he majoittuvat Al-Arishin kaupungissa lähempänä rajanylityspaikkaa. Tämä odottelu saattaa kestää useita viikkoja. Rajan ylittämisestä ei koskaan voi olla varma. Jos niin sanotuissa normaalioloissa rajojen yli liikkuminen on hankalaa, tulee siitä mahdotonta akuutin konfliktin ollessa käynnissä.

El-Haddad kuvaa päivä päivältä Gazan miehityshallinnon ja siirtokuntalaisten vetäytymisen odotusta ja toteutusta kesällä 2005. Hän muistuttaa myös (s. 56–57), miten siirtokuntien lakkauttaminen Gazasta merkitsi niiden siirtämistä ja laajentumista toisaalle miehiteyillä palestiinalaisalueilla. Samana vuonna, kun 8000 siirtokuntalaista lähti Gazan kaistalta, muutti länsirannan laittomille siirtokunta-alueille 30 000 uutta siirtokuntalaista siten, että kokonaisuudessaan siirtokuntalaisten määrä kasvoi 400 000:sta 420 000:een. Palestiinalaisten paluuoikeus on ollut mahdoton aihe käsiteltäväksi rauhanneuvotteluissa, saati käytännössä. Samaan aikaan myös ”paluuoikeuttaan” käyttävät juutalaiset saapuvat eri puolelta maailmaa Israeliin ja laittomia siirtokuntia laajennetaan.

Gazamom on nimensä mukaisesti kirjoitettu äidin näkökulmasta. Poliittisten kehityskulujen ja asiantuntijahavaintojen ja -haastattelujen lomassa El-Haddad kertoo esimerkiksi niistä haasteista, joita hän kohtaa yrittäessään vieroittaa taaperooan rintaruokinnasta tai opettaa potalle saarron ja summittaisen arkisen väkivallan keskellä. Pienen poikansa varttumista seuratessaan El-Haddad kuvailee lapsensa kokemusmaailmaa, jossa Israelin miehittämättömien lennokkien ja sotakoneiden äänet sekoittuvat tavallisiin kaupungin ääniin ja lintujen lauluun. Näistä tulee osa arjen havaintoja, jopa lasten leikkejä. Lapsen sanavarasto karttuu

ja 2-vuotiaana pienen Yusufin arkisanastoon kuuluu muun muassa *qassif* eli kranaattitulitus, jonka poika yhdistää varoitukseen äidilleen lisäten siihen vakuutuksen, että ”kaikki on hyvin eikä äidin tarvitse pelätä” (s. 115). Oma esikoiseni lohdutteli itseään samanikäisenä sillä, ettei Muumien Mörköä tarvitse pelätä.

Vuodenvaihteessa 2008–2009 El-Haddad on Yhdysvalloissa ja seuraa Valettu lyijy -operaatiota Gazassa asuvien vanhempiensa kautta. Hyökkäyksen ensimmäisen päivän päätteeksi hän pohtii, miten:

kaikki se [massiivinen hyökkäys] saadaan lopulta näyttämään vastaukselta johonkin. Ikään kuin tilanne ei olisi ollut ainoastaan hyväksyttävä, vaan normaali, vakaa, aikana ennen sitä, mihin tämä oli vastaus. Ikään kuin siirtokunnat eivät olisi jatkaneet laajentumistaan, muurit eivät olisi jatkaneet kasvuaan tukahduttaen maita ja perheitä, perheitä ja ystäviä ei olisi sijoitettu erilleen toisistaan, elämä ei olisi ollut halvaantunut, ihmisiä hävitetty, rajoja sinetöity, ja ikään kuin ruokaa, valoa ja polttoainetta olisi ollut yllin kyllin tarjolla.” (S. 250.)

Vastaavaa on voinut pohtia myös talven 2023–2024 aikana.

Norjalaisten lääkärien todistusvoima

Silminnäkijänä Gazassa on norjalaisten lääkärien Mads Gilbertin ja Erik Fossen kuvaus vuodenvaihteesta 2008–2009 Gazassa *Valettu lyijy* -operaation alussa. Gilbert ja Fosse työskentelivät tuolloin Al Shifan sairaalassa todistaen päivästä toiseen siviilien ahdinkoa ja hoitaen loukkaantuneita sairaalan ruuhkaisissa tiloissa yhdessä kokeneiden palestiinalaiskollegoidensa kanssa. Päiväkirjanomaisesti ja dialogisesti etenevä teos dokumentoi sairaalaan saapuneiden vammoja, joille ei aina voida tehdä mitään, omaisten ahdinkoa loukkaantuneiden ja mehtyneiden läheistensä takia sekä vaikeita ratkaisuja, joita sairaalahenkilökunnan on tehtävä selvittääkseen kasvavasta potilasmäärästä.

Harvoina Gazaan päässeinä eurooppalaisina Gilbert ja Fosse antavat myös lukuisia haastatteluita länsimaisille tiedotusvälineille ja toimivat näin ”valkoisena äänenä” sodan tuhojen keskellä. Gilbert kuvaa tätä dilemmaa:

Gazassa oli tämän sodan aikana 800 toimittajaa, valtaosa heistä paikallisia ammattilaisia. Satakunta toimittajaa oli uutistoimistojen, sanomalehtien ja tv-kanavien palveluksessa, loput olivat freelancereita. Kyse ei siis ollut siitä, ettei Gazassa olisi ollut toimittajia. He vain eivät olleet *länsimaisia*, koska Israel järjestelmällisesti esti heitä pääsemästä alueelle. (S. 126–127, kursiivi alkuperäisessä tekstissä.)

Vuorovaikutuksessaan tiedotusvälineiden kanssa lääkärit korostavat palestiinalaisten toimittajien ammattitaitoa, mutta näitä ei silti hyväksytä kuin avustajiksi, ehkä kuvaamaan. Kun norjalaiset antamissaan haastatteluissa arvostelevat Israelin armeijan toimia ja keuhuvat palestiinalaisten kollegoidensa taitoja, heitä pidetään Hamasin propagandan levittäjinä. Vastaava on toistunut esimerkiksi suomalaisten tiedotusvälineiden uutisoidessa palestiinalaisuhreista talvella 2023–2024, kun nämä ovat toistuvasti viitanneet ”Hamasin alaisen” terveysministeriön tietoihin. Mistä muualta mahdollisimman reaaliaikaista dokumentaatiota olisi ollut saatavilla, kun Israel ei päästä ulkomaalaisia tiedotusvälineitä tai avustajajärjestöjä alueelle?

Gazan palestiinalaisten samaistaminen Hamasiin ja saman logiikan mukaisesti väistämättä terroristeiksi ei säästä edes lapsia. Kun Erik Fosse kertoo *Der Spiegelin* toimittajalle hoitaneensa koko päivän lapsiuhreja Israelin pommitettua Jabalian pakolaisleirillä sijaitsevaa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) koulua, toimittaja siteeraa Israelin armeijan tiedottajan väitettä koulun pihalla leikkivistä lapsista ” Hamas-lapsina”. ”Ajattelin, että ne, jotka painoivat laukaisinta, ne jotka istuivat turvassa panssarivaunuissaan ja ampuivat, eivät enää pitäneet palestiinalaisia ihmisinä. Heidän silmissään kaikki palestiinalaiset olivat terroristeja ja heidän lapsensa ” Hamas-lapsia”, lapsia joita saattoi huoletta tappa”, Fosse kirjoittaa (s. 163).

Kumpikin lääkäri on vierailut ja työskennellyt Gazassa useita kertoja ennen vuodenvaihdetta 2008–2009. He kertovat hupenevista ruokatarvikkeista Israelin hyökkäyksen aikana mutta myös havainnoistaan koskien pitkäkestoisen saarron vaikutusta kaistaleen ruokahuoltoon: tapoja, joilla Israel on rajoittanut gazalaisten kalastajien kalastusmääriä sekä käytössä olevaa kalastusaluetta kansainvälisen merioikeuden vastaisesti, mikä on kutistanut Gazan palestiinalaisten saatavilla olevan proteiinin määrää myös niin kutsutuissa normaalioloissa. He myös havainnoivat aliravittujen lasten kasvanutta joukkoa ja aliravitsemuksen vaikutuksia kasvuun ja kehitykseen. Gilbert kirjoittaa: ”Myös aliravitsemus on harkitun politiikan tulosta, ei arvaamattoman luonnonkatastrofin seuraus. [...] Saarron ja liikkumisvapauksien rajoittamisen takia ruokahuolto on muuttunut hyvin epävarmaksi valtaosalla gazalaisista” (s. 272–273). Loppuvuodesta 2008 YK:n silloinen ihmisoikeusvaltuutettu Navi Pillay oli vaatinut saarron välitöntä lopettamista.

Lopuksi

Kahden tässä arvioidun teoksen lukeminen auttaa ymmärtämään, miten lähes kahden vuosikymmenen saarto on vaikuttanut niin Gazan palestiinalaisten arjessa kuin sotatoimien eskaloituessa. Tarjotessaan näkökulmia Gazan ahdingon pitkäkestoisuuteen teokset valottavat myös sitä, miksi isolle osalle niin kutsuttua globaalia etelää niin kutsutun kansainvälisen yhteisön toimet näyttäytyvät kaksoisstandardien ohjaamilta tai standardien puuttumisena tyystin; miksi isolle osalle globaalia väestöä maailmanjärjestys ei vaikuta muuttuneen viimeisten parin vuoden aikana. Reilu vuosikymmen sitten kirjoitettujen teosten lukeminen uudelleen samalla, kun Israelin massiivinen hyökkäys Gazaan on jatkunut jo yli puolen vuoden ajan, terveysinfrastruktuuri ja myös norjalaislääkärien työpaikka, Shifan sairaala, on tuhattu, yli 36 000 ihmistä on tapettu ja nälänhädästä on uutisoitu jo kuukausia, on jokseenkin epätodellinen kokemus ja laittaa miettimään, miksi tilanteelle ei ole tehty mitään tai ainakaan tarpeeksi. Miksi Israelin miehityksen, Gazan saarron ja palestiinalaisten alistamisen ja summittaisen tappamisen on annettu jatkua? Saatavilla olevan tiedon puutteesta ei ole kyse. Suosittelen kirjoja lukemistoksi jokaiselle, joka haluaa ymmärtää kontekstia paremmin ja tavoittaa paitsi sitä, miten miehitys ja saarto toimivat niin arjessa kuin akuutin sotatilan aikana, myös sitä, miten eri tavoin asemoituneet ihmiset miehityskontekstia kokevat. Kumpikaan teos ei ole tieteellinen tutkimus vaan aikalaiskertomus, mutta viitteineen ja laajempine keskusteluineen ne auttavat jäljille, joita seuraamalla voi hahmottaa poliittisia kehityskulkuja ja sitä, miksi kahden valtion malli ja pysyvä rauha on nykyisellään niin mahdottomalta tuntuva ajatus.

Lähteet

- Loveluck, Louisa, Evan Hill, Jonathan Baran, Jarrett Ley & Ellen Nakashima (2023): "The case of al-Shifa: Investigating the assault on Gaza's largest hospital". *The Washington Post*, 21.12.2023. <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/21/al-shifa-hospital-gaza-hamas-israel/>, 22.4.2024.
- Omer, Nimo (2024): "Tuesday briefing: What next in Gaza as Israel ends its al-Shifa hospital siege". *The Guardian*, 2.4.2024. <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/02/first-edition-al-shifa-hospital-what-next-gaza>, 22.4.2024.

Kuvien monimerkityksellisyydestä maailmanrauhaan?

Aapo Jumppanen¹

Bellmer, Rasmus & Frank Möller (2023): *Peace, Complexity, Visuality – Ambiguities in Peace and Conflict*. Lontoo, Palgrave Macmillan, 343 s.

Sota, rauha ja kuvat

Elämme alati visualisoituvassa maailmassa. Tällä vuosituhanella kuvat ja videot leviävät verkon kautta reaaliajassa ja periaatteessa kuka tahansa voi tuottaa mediasisältöjä, joilla voidaan tavoittaa yleisöä ympäri maailman. Aiemmin tähän pystyivät vain suuret mediatalot. Visuaalisen viestinnän vallankumoukseen liittyy myös ongelmia algoritmeista valtiolliseen säätelyyn ja ääriliikkeiden harjoittamaan visuaaliseen väkivaltaan. Kuitenkin yhä edelleen länsimaiden intressit korostuvat globaalien tapahtumien jäädessä vähemmälle huomiolle. (Bleiker 2018a, 1, 4–5, 21; Möller 2018, 220–222.)

Teoksensa *Peace, Complexity, Visuality – Ambiguities in Peace and Conflict* alussa Rasmus Bellmer ja Frank Möller avaavat laajasti kuvien merkitystä rauhan rakentamisessa monimutkaisessa (engl. *complex*) ja monitulkintaisessa (*ambiguous*) maailmassa. Kirjoittajien mukaan maailmanpolitiikassa eletään sodan kuvien hallitsemää aikaa. Näin ei kuitenkaan tarvitsisi olla, sillä lähtökohtaisesti sota on aina poikkeustila ja väkivaltaisuuden sijaan rauhantahtoisuus on ihmisluonnolle tyypillistä. Rauhan kuvaaminen on kuitenkin Bellmerin ja Möllerin mukaan sodan kuvaamista vaikeampaa. Silti siihen tulisi pyrkiä, sillä kuvat voivat olla myös yksi tapa edistää rauhantutkimusta ja rauhaa militarisoituvassa ajassamme. (S. v, 184, 287.)

Kirjoittajien mukaan sotilaallisen vastakkainasettelun aikana ratkaisuvaihtoehdot usein kapenevat merkittävästi. Mustavalkoiset, toiseutta rakentavat näkökulmat korostuvat. Vastakkainasettelun avulla ruokitaan ryhmäpainetta: joko olet meidän puolellamme tai olet meitä vastaan. Vaihtoehtoiset tulkinta- ja ratkaisumallit jätetään huomioimatta ja niihin voidaan suhtautua suorastaan vihamielisesti. Sosiaalisesta todellisuudesta tulee rajoittunut ja yksinkertainen. (S. vi, 39–40, 65, 247.)

Siinä missä sota ruokkii mustavalkoisuutta, ovat rauha ja sosiaalinen todellisuus ylipäättään monitulkintaisia, jopa epävarmoja tiloja, joissa erilaiset tulkinnalliset avaruudet avautuvat laajasti. Yhden selkeän ongelman ja ratkaisun sijaan voidaan hahmottaa useita eri ongelmauuttuuksia, mutta toisaalta myös monia vaihtoehtoisia ratkaisuja ja näkökulmia (s. vii). Myös kansainvälisten konfliktien kenttä on monitulkintainen ja -mutkainen erilaisuuden pelikenttä, jossa ei ole koskaan vain yhtä ratkaisua tai ongelmakokonaisuutta. Kirjoittajien mukaan tätä monimutkaisuutta ei tule rajoittaa, vaan se täytyy pyrkiä huomioimaan laajasti sosiaalista maailmaa analysoitaessa (s. 10).

Eläminen monimutkaisessa maailmassa edellyttää monitulkintaisuuden sietämistä (engl. *tolerance of ambiguity*). Bellmerin ja Möllerin mukaan tämä on usein lineaariseen ja dualis-

¹ YTT, FM, KTM, yliopistotutkija, Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, <aapo.jumppanen@helsinki.fi>

tiseen maailmankuvaan tottuneille länsimaalaisille vaikeata. Todellinen rauha voidaan kuitenkin rakentaa vain hyväksymällä sosiaalisen maailman moniulotteisuus ja -äänisyys, sillä paraskaan ennakkosuunnittelu ei takaa onnistumista järjestelmässä, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen ja jossa erilaiset sosiaaliset kertomukset ja identiteetin rakentamisprosessit ovat olemassa samanaikaisesti (s. 9–11, 41).

Kirjoittajien mukaan kuvat sopivat hyvin sosiaalisen maailman monimutkaisuuden näkyväksi tekemiseen ja tutkimiseen, sillä ne ovat aina monitulkintaisia ja siten ne voivat auttaa meitä näkemään uusia mahdollisuuksia. Kuvat ovat myös omalta osaltaan määrittelemässä ajattelumme mahdollisuuksien rajoja, sillä emme voi koskaan täydellisesti tyhjentää kuvien kaikkia merkityksiä. Myös vastakkaiset tulkinnat kuvista ovat mahdollisia, jopa suotavia, eikä ole olemassa yhtä oikeaa tapaa katsoa tai tutkia kuvia. Tämä johtaa siihen, ettei ole olemassa myöskään yhtä oikeaa tulkintaa. Tämän ei kuitenkaan nähdä tarkoittavan sitä, että kaikki käy (engl. *anything goes*), vaan Bellmer ja Möller peräänkuuluttavat myös tulkitsijan moraalista vastuuta. Toisaalta kirjoittajat eivät anna yksiselitteistä vastausta kysymykseen siitä, mihin hyväksyttävien tulkintojen rajat tulisi asettaa. (S. 11–14, 57, 304, 306.)

Miten kuvia tulisi katsoa ja tulkita?

Tartuin tähän kirjaan oppiakseni uusia tapoja tulkita kuva-aineistoja ja niiden poliittisia ulottuvuuksia. Nopeaa visuaalisen politiikan tulkinnan käsikirjaa etsivät joutuvat kuitenkin pettymään, sillä teos avaa hyvin laajasti erilaisia tulkintaulottuvuuksia ja niihin vaikuttavia tekijöitä selkeiden menetelmällisten ratkaisumallien sijaan. Kirjoittajat pysyvät siis uskollisena ajatukselleen siitä, että monimutkaisen sosiaalisen todellisuuden kuvaamisessa tulee pyrkiä monimuotoisuuteen yksinkertaistamisen sijaan.

Bellmerin ja Möllerin mukaan kuvien tulkitseminen tapahtuu aina aika- ja kontekstisidonnaisesti. Se miten kuvia tulkitaan, on sidottu ajassa muuttuviin poliittisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin asetelmiin. Esimerkiksi konflikteilla on aina historialliset juurensa. Kirjassa käydään läpi myös sangen seikkaperäisesti sotaan liittyvän valokuvajournalismin kehittymistä ja sille asetettuja vaatimuksia 1850-luvulta tähän päivään. Sodan valokuvaamisen pitkän kaaren kuvaaminen kaikkine muutoksineen antaa historiallista perspektiiviä ja kertoo myös omalta osaltaan siitä, että ne kriteerit, joita tänä päivänä asetamme kriisialueiden valokuvajournalisille, voivat pian olla vanhentuneita. Bellmer ja Möller nostavat esille myös valokuvaamisen digitalisoitumisen haasteet. Kuvien muokkaaminen on tänään helpompaa kuin koskaan, joten myös niiden todistusvoima heikkenee. (S. 306, 259–260, 91, 121.)

Kuvan poliittisuus muodostuu kirjoittajien mukaan yhtäältä siitä, mitä kuvassa on, ja toisaalta siitä, mitä siinä ei ole. Kuvaaminen on aina valinta, jolla voidaan vaikuttaa siihen, kuinka hahmotamme maailman. Kuvatekstin avulla voidaan puolestaan muuttaa kuvan merkitys, samoin kuvan rajaamisella. Poliitiikan Bellmer ja Möller ovat määritelleet toiminnaksi, jossa mahdollisuuden ja mahdottomuuden tilat kohtaavat ja jossa määritellään se, mikä on hyväksyttävää. (S. 13, 269–271, 306.) Kuvien katseleminen on poliittista toimintaa, sillä kuvista tehtyjen erilaisten tulkintojen kautta etsitään hyväksyttävyyden rajoja. Valistunut tulkitsija pystyy kuitenkin asettumaan myös toiseutta edustavan katsojan ja tulkitsijan saappaisiin

ja myöntämään toisenlaisten tulkintojen mahdollisuuden. Samalla hän tulee vapautuneeksi länsimaisesta joko–tai-ajattelusta ja siirtyy kohti laajakatseisempaa sekä–että-ajattelua (s. 71, 110–111, 116–117).

Teos suhtautuu kauttaaltaan kriittisesti länsimaiseen kansainvälisten suhteiden ajatelu- ja toimintakulttuuriin. Kirjoittajien mukaan lännessä asiat hahmotetaan vain omasta näkökulmasta ja intresseistä käsin, mikä ei jätä tilaa monitulkintaisuudelle (s. 6–7, 27, 32, 98, 161, 292–293, 311). On kuitenkin mahdollista, että tämä kertoo ylipäätään enemmän läntisten suurvaltojen hegemonisesta asemasta monissa maailmanpoliittisissa kysymyksissä kuin länsimaisen ajattelun yksipuolisuudesta sinänsä. Kenellä on valtaa, voi määrittellä sen, kuinka toimitaan ja minkälaisia tulkintoja hyväksytään kulttuuripiiristä riippumatta. Kenties länsimaiset kansainvälisten suhteiden ajattelumallit ja konfliktien ratkaisutavat muuntuvat tulevaisuudessa monitulkintaisuutta paremmin sietäviksi, jos tai ehkä pikemminkin kun siirytään multipolaariseen maailmanjärjestykseen?

Kirjan hankintaa harkitseville

Peace, Complexity, Visuality – Ambiguities in Peace and Conflict tarjoaa laaja-alaisen sukelluksen monitulkintaiseen ja -muotoiseen sodan ja rauhan visuaaliseen maailmaan. Kirjan parasta antia ovat monipuoliset kuva-analyysit, kuten *New York Times* -lehden verkkosivuilla vuonna 1996 avatun Gilles Peressin kuviin perustuvan *Bosnia Uncertain Paths to Peace* -valokuvaprojektin huolellinen läpikäyminen erilaisista katselukulmista. Mikä mielenkiintoisinta lukija voi myös itse käydä *New York Timesin* verkkosivuilla hankkeeseen tutustumassa ja samalla verrata omia tulkintojaan kirjoittajien tekemiin, mikä tuo lukukokemukseen tiettyä interaktiivisuutta. Teoksessa analysoidaan myös yksittäisiä sotavalokuvan klassikko-otoksia ja niiden taustoja. Esimerkiksi Robert Capan Espanjan sisällissodassa ottama ”The Falling Soldier” (1936) ja Nick Utin Vietnamin sodassa kuvaama ”Accidental Napalm” (1972), jossa nuori Phan Thi Kim Phuc juoksee tuskissaan kohti kameraa, avautuivat lukemisen seurauksena myös tämän arvostelun kirjoittajalle uudella tavalla.

Bellmerin ja Möllerin teos vaatii lukijaltaan huolellista paneutumista koko lukuprosessin ajan. Kirjoittajat eivät anna lukijalle valmiita vastauksia edes johtopäätösluvussa, mikä on ollut tietoinen ratkaisu (s. 304). Paljon jää siis lukijan vastuulle. Opinnoissaan tai tutkimustyössään pidemmälle edenneelle tämä on toimiva valinta. Kirja haastaa lukijaa ja auttaa löytämään uusia näkökulmia. Toisaalta aihepiiriä aiemmin tuntemattomalle lienee luontevampaa aloittaa maailmanpolitiikan visuaalisuuden opiskelu jostakin helpommin lähestyttävästä, kuten vaikkapa Roland Bleikerin (2018b) toimittamasta *Visual Global Politics* -teoksesta.

Lähteet

- Bleiker, Roland (2018a): ”Mapping visual global politics”. Teoksessa R. Bleiker (toim.) *Visual global politics*. Lontoo: Routledge, 1–29.
- Bleiker, Roland (toim.) (2018b): *Visual global politics*. Lontoo: Routledge.
- Möller, Frank (2018): ”Peace”. Teoksessa: R. Bleiker (toim.) *Visual global politics*. Lontoo: Routledge, 220–223.

Ohjeita kirjoittajille

Käsikirjoitukset lähetetään toimitukselle OJS-järjestelmän kautta osoitteessa journal.f/kosmopolis Word-, Wp- tai RTF-muodossa (Times New Roman 12 pt., riviväli 1,5). Tekstii ei tavuteta tai palstoiteta. Molemmiin puolin anonyymien vertaisarvioinnin jouhevoittamiseksi tekstissä on vältettävä sanamuotoja tai viittauksia, jotka paljastaisivat kirjoittajan henkilöllisyyden. Kirjoittaja tarkistaa myös, ettei tekijän tietoja jää esimerkiksi ylä- tai alatunnisteeseen tai dokumentin ominaisuuksiin.

Käsikirjoituksen lisäksi järjestelmään jätetään erillinen tiedosto, josta käy ilmi kirjoittajan nimi, arvo, ammatti, toimipaikka, kirjeenvaihto-osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite.

Artikkeleiksi ja näkökulmiksi tarkoitettuihin käsikirjoituksiin on liitettävä omalle sivulle 100–150 sanan pituinen suomen- ja englanninkielinen tiivistelmä sekä englanninkielinen otsikko. Abstraktien alle liitetään avainsanat (3–5 kpl) aakkosjärjestyksessä suomeksi ja englanniksi.

Mahdolliset kuvat ja taulukot tulee laatia erillisille papereille puhtaaksi piirrettyinä tai toimittaa sopivassa elektronisessa tiedostomuodossa. Ne tulee otsikoida ja numeroida juoksevasti (Kuva 1, Taulukko 1, Kartta 1 jne.). Excel-kaavioista tulisi toimittaa myös alkuperäinen xls-tiedosto datoineen. Skannatut ym. kuvat toivotaan mahdollisimman korkearesoluutioisina tiff- tai jpg-tiedostoina. Tekstin yhteydessä on osoitettava kunkin kuvan ja taulukon paikka. Kuvien ja taulukoiden mahdollisesta käytöstä tulee keskustella etukäteen päätoimittajien kanssa.

Selittävät viitteet numeroidaan juoksevasti ja sijoitetaan tekstiin alaviitteiksi. Pitkiä alaviitteitä tulisi välttää.

Lähdeluettelo tulee omalle sivulle tekstin loppuun, otsikolla Lähteet. Luettelo laaditaan tekijän sukunimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä.

Viitteiden ja lähteiden merkintä

Lähdeviitteet sijoitetaan tekstin sisään sulkeisiin. Kirjallisuusviitteissä ensimmäiseksi tulee kirjoittajan sukunimi, sitten kirjoituksen julkaisuvuosi ja lopuksi viittauksen sivunumerot (Giddens 1979, 76–77). Mikäli tekstillä on kaksi kirjoittajaa mainitaan molempien sukunimet (Agnew & Corbridge 1995, 15–23) ja useamman kirjoittajan tapauksissa merkitään ensimmäinen nimi ja ym. (ks. Hall ym. 1978). Viitattaessa kahteen tai useampaan lähteeseen sijoitetaan lähteet tärkeysjärjestykseen (Giddens 1979; Hall ym. 1978; ks. myös Alasuutari 1984). Lähteet erotetaan toisistaan puolipisteellä.

Lähdeluettelon merkitään vastaavasti kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi suluissa, julkaisun nimi kursivoituna (huom. pienet alkukirjaimet), mahdollinen julkaisusarja sekä kustannuspaikka (suomeksi) ja kustantaja. Käytettäessä muuta kuin teoksen alkuperäistä laitosta tehdään tekstinsisäinen viittaus käytettyyn laitokseen ja teoksen alkuperäiset julkaisutiedot sisällytetään lähdeluetteloon (esim. Wittgenstein 1999). Teoksiin viitattaessa käytetään siis näitä muotoiluja:

Alasuutari, Pertti (toim.) (1984): *Keskustelua laadullisesta sosiaalitutkimuksesta*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Sarja C 28. Tampere: Tampereen yliopisto.

Agnew, John & Stuart Corbridge (1995): *Mastering space: Hegemony, territory and international political economy*. Lontoo & New York: Routledge.

Giddens, Anthony (1979): *Central problems in social theory*. Lontoo: Macmillan.

Hall, Stuart, Charles Critcher, Tony Jefferson, John Clark & Brian Roberts (1978): *Policing the crisis. Mugging, the state, and law and order*. Lontoo: Macmillan Press.

Wittgenstein, Ludwig (1999/1958): *Sininen ja ruskea kirja. Filosofisten tutkimusten esitutkimuksia (1933–1935)*. Suom. H. Nyman. Helsinki: WSOY.

Tieteellisen tutkielman merkitseminen lähdeluetteloon:

Kukkula, Tanja (2007): *Mikä tekee uskonnosta painostavan? Tutkimus uskonnollisen painostuksen kokemuksesta kokijan näkökulmasta*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma, kulttuurien tutkimuksen laitos, julkaisematon. Turku: Turun yliopisto.

Artikkeliin viitattaessa mainitaan kirjoittaja, julkaisuvuosi ja sivunumero (Gergen 1977, 318; Wallerstein 1990, 63). Jos sanoma- tai aikakauslehden artikkelin tai uutinen kirjoittajaa ei ole annettu, merkitään viittaukseen julkaisun nimi ja julkaisuvuosi (*Newsweek* 1965). Ilmestymispäivämäärä on syytä mainita vain, jos sillä on asiayhteyden kannalta erityistä merkitystä (ks. *Helsingin Sanomat* 23.2.2005).

Lähdeluetteloon merkitään kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi suluissa, artikkelin nimi lainausmerkeissä, lehden/kirjan nimi kursivoituna, vuosikerta ja ilmestymisnumero suluissa sekä artikkelin sivut. Sanoma- ja aikakauslehdistä merkitään ensin julkaisun nimi (kursiivilla), julkaisuvuosi (suluissa), artikkelin/uutisen otsikko, ilmestymispäivämäärä ja mahdolliset sivu- tai osionumerot:

Gergen, Kenneth (1977): "Social psychology as history". *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(1), 309–320.

Helsingin Sanomat (2005): "Chirac ja Bush olivat eri mieltä EU:n ja Naton roolijaosta". 23.2.2005, A11.

Newsweek (1965): "Yankee go home". 16.8.1965, 23–26.

Wallerstein, Immanuel (1990): "Culture is the world-system: A reply to Boyne". Teoksessa: M. Featherstone (toim.) *Global culture*. Lontoo: Sage, 63–65.

Mikäli viitataan välittömästi edellä viitattuun teokseen, merkintä mainittu teos (mt.) tai mainittu artikkeli (ma.) riittää.

Internet-lähteeseen viitattaessa mainitaan dokumentin kirjoittaja (Jisi 1995; Cotter 2018), tuottaja (White House 2004a; 2004b) tai (näiden puuttuessa) dokumentin nimi (ks. Terrorism Research Center) sekä vuosiluku.

Lähdeluetteloon merkitään dokumentin kirjoittaja/tuottaja, vuosiluku, dokumentin nimi kursivoituna, mahdollinen "tuottamispäivämäärä", http-osoite ja vierailupäivämäärä:

Cotter, Holland (2018): "An enthralling show of Afro-Atlantic history illuminates Brazil". *The New York Times*, 12.10.2018. <https://nyti.ms/2CcU0yH>, 15.10.2018.

Jisi, Wang (1995): *Conflict de civilisations: Fondement theorique et significations pratiques*. <http://conflits.org/Numeros/19WAN2.html>, 31.8.2000.

Terrorism Research Centre. <http://www.terrorism.com>, 11.9.2001.

White House (2004a): State of the union address, 20.1.2004. <http://whitehouse.gov/stateoftheunion/2004/>, 1.3.2005.

White House (2004b): President Bush's radio address, 21.2.2004. <http://whitehouse.gov/news/releases/2004/2/20040221.html>, 1.3.2005.

Jos luettelossa esiintyy saman kirjoittajan/tuottajan samana vuonna julkaisemia kirjoituksia, merkitään vuosiluvun jälkeen kirjain: (1990a), (1990b), jne.

Artikkeleiden kirjoittajille lähetetään kaksi kappaletta lehteä, muille kirjoittajille yksi. Erillispainoksia ei ole mahdollista jakaa.